

DIMITRIE GUSTI

Pagini
alese

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

București, 1965

115462
Texte stabilite și note
OVIDIU BĂDINA și OCTAVIAN NEAMȚU

Studiu introductiv
Conf. univ. dr.
OVIDIU BĂDINA

Coperta și supracoperta:
VAL MUNTEANU

ȚUPRINSI

<i>STUDIU INTRODUCȚIV</i>	5 ✓
I. CONTEMPORANII	61
1. Personalitatea lui Vasile Pârvan	63 ✓
2. În memoria m A. D. Xenopol	73 ✓
3. Francisc Rainer	85 ✓
4. Liviu Rebreanu	94 ✓
II. ȘȚIINȚA REALITĂȚII SOCIALE	103 ✓
1. Cîteva indicații asupra metodei	105
2. Schița unui sistem de sociologie. Sociologia mono- grafică	111
3. Monografia sociologică	120
a. Planul de lucru	120
b. Metoda de lucru	127
4. Cercetarea monografică a întreprinderilor indus- triale	159 ✓
III. ORGANIZAREA ȘȚIINȚEI	173 ✓
1. Institutul Social Român	175 ✓
2. Universitatea Socială	188 ✓
3. Ființa și menirea academiilor	198
4. Muzeul Satului Românesc	219 ✓

5. Consiliul Național de Cercetări Științifice	231 ✓
a. Mișcarea de organizare a cercetărilor științifice în străinătate	231
b. Ce este Consiliul Național de Cercetări Științifice	248
c. Știința în opera de refacere a țării	252
IV. ORGANIZAREA CULTURII	255 ✓
1. Politica culturii și statul cultural	257
2. Politica școlară în cadrul statului cultural	274
3. Idei călăuzitoare în munca culturală	282
a. Participarea satelor la organizarea țării	282
b. Dreptul la cultură	285
c. Întreaga muncă de ridicare a satului este o treabă a obștei întregi a satului	289
4. Tineretul intelectual în munca culturală	292
a. Serviciul social al studențimii	292
b. Gânduri de temelie pentru munca echipelor studențești	300
V. CUNOAȘTEREA POPOARELOR. ORGANIZAREA PĂCII	317 ✓
1. Institutul Social al Națiunilor	319 ✓
2. Cele două Germanii	349
3. Țara științei și păcii	354 ✓
a. Câteva impresii din Moscova și Leningrad	354 ✓
b. Vizita savanților sovietici la Academia Română	358
4. Soluția pașnică a problemelor atomice	361 ✓
5. Spre o concepție realistă și științifică a păcii	364 ✓
Note	377
Bibliografia principalelor lucrări ale lui D. Gusti	399 ✓

STUDIU INTRODUCȚIV

Cel care a rămas cunoscut în istoria sociologiei românești ca întemeietor de sistem sociologic, inițiatorul și organizatorul acțiunii de cercetare a realității sociale sub formă de monografii sociologice, întemeietorul și conducătorul revistelor „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“ (1919—1943), „Sociologie românească“ (1936—1944), „Affaires Danubiennes“ (1938—1944), fondatorul Asociației pentru știința și reforma socială, devenită mai apoi Institutul Social Român (Institutul de Științe Sociale al României), și al Muzeului Satului, președinte al Academiei Române în anii ce-au urmat celui de-al doilea război mondial a fost totodată un om de o întinsă cultură, care a avut preocupări majore multilaterale. De-a lungul celor aproape 60 de ani de intensă activitate intelectuală¹, a îmbinat munca de cercetare cu cea didactică (din 1910 pînă în 1948 a fost

¹ Prima manifestare publică a fost conferința *Mai multă lumină*, ținută la Iași sub auspiciile societății „Solidaritatea“; ultima a fost cuvîntarea pentru străinătate referitoare la problemele păcii și folosirii energiei nucleare, transmisă la radio în februarie 1955.

profesor universitar activ), contopind în aceeași persoană omul de știință cu militantul social.

Personalitate foarte complexă, dar printre cele mai prodigioase ale culturii românești moderne, Dimitrie Gusti și-a desfășurat principala sa activitate în anii dintre cele două războaie mondiale. În anii de după Eliberare, el și-a atașat eforturile la cele ale întregului nostru popor pentru realizarea grandioasei construcții: o viață nouă, luminoasă — socialismul.

Dimitrie Gusti, care a scris lucrări și în limba germană și franceză, a devenit cunoscut pe plan internațional ca un sociolog care s-a orientat spre cercetarea concretă a realității sociale sub toate aspectele ei, ca un gânditor care a avut în permanență drept scop cunoașterea fenomenelor sociale pentru ca de pe această bază să facă propuneri de îmbunătățiri. În acest sens se poate afirma că în perioada dintre cele două războaie mondiale Dimitrie Gusti s-a manifestat ca un intelectual cu vederi largi, un burghez democrat, militant pentru reforme sociale.

Acțiunile inițiate și conduse de Dimitrie Gusti de-a lungul celor aproape patru decenii au avut ecou și au stîrnit reacții în cercurile sociologice din multe țări europene. În a doua jumătate a deceniului al patrulea a atras și atenția unor cercuri sociologice americane asupra activității pe care o desfășura. Dacă pînă la primul război mondial Gusti se făcuse remarcat peste graniță datorită și unor lucrări publicate de el în limba germană, în perioada dintre cele două războaie mondiale, mai ales după ce activitatea sa de inițiator, îndrumător și coordonator al acțiunii de cercetare a realității sociale din mediul rural ajunsese să fie foarte cunoscută și peste graniță, cînd monografierea sociolo-

gică a realității românești era un fapt, Gusti nu numai că a devenit renumit și apreciat, dar a fost solicitat să țină conferințe în marile orașe și centre universitare europene și americane, lucrările lui principale traducîndu-se în limbile de mare circulație.

Ca o recunoaștere a meritelor sale pentru sociologia vremii lui Dimitrie Gusti i s-au acordat titluri științifice străine și a fost ales membru al mai multor societăți internaționale. Dintre acestea amintim: membru al Societăților de sociologie din Geneva, Berlin, Londra; al Institutului internațional de sociologie; al Societății științelor sociale din Tokio; al Societății de sociologie „Masaryk“ din Praga; Doctor Honoris Causa al Universității din Leipzig; membru al Institutului Franței, — *Académie des Sciences Morales et Politiques* — al doilea român după marele istoric A. D. Xenopol. Pline de semnificație în acest sens sînt și alegerea sa ca președinte al celui de-al XIV-lea Congres internațional de sociologie și desemnarea Institutului de Științe Sociale al României, condus de Gusti, ca organizator al celui de-al XIV-lea Congres internațional de sociologie. De asemenea, el a fost cetățean de onoare al mai multor localități din țară, iar în 1939 a fost ales cetățean de onoare al orașului New York. Statul francez l-a distins cu legiunea de onoare, în gradul de Mare Ofițer (*Grand Officier de la Légion d'Honneur*).

*

Născut la Iași la 13 februarie 1880, Dimitrie, fiul lui Ștefan Gusti și al Nataliei Gusti (născută Gatovski), și-a petrecut copilăria pe plaiurile moldovene, împărțind timpul între Gropnița, unde părinții aveau moșie, și Iași.

Cînd a ajuns la vîrsta școlară, a fost trimis la Iași, la Internatul „Caracaș“, apoi a urmat cursul secundar la Institutele unite, unde în conducere erau: director — Culiianu, iar profesori — Petre Poni, Ţoni, Caraiani, Philippide, Xenopol, cadre universitare. Mare admirație a avut pentru Philippide și Xenopol — ultimul devenindu-i rudă prin cea de-a doua căsătorie —, care uimeau tineretul studios al vremii prin erudiția lor. După cum remarcă unul dintre biografii săi, „Dimitrie Gusti a atras atenția profesorilor săi prin ambiția și stăruința la învățătură, ceea ce explică de asemenea și reușita sa strălucită la bacalaureat, cînd a ieșit singurul din cei 30 de candidați, înfruntînd și concurența vestitului Institut «Humpel»“¹.

Învățămîntul universitar îl începe la Facultatea de litere, drept și științe a Universității din Iași în 1898, dar urmează cursurile numai un an, pentru că în 1899 a plecat în Germania, unde a frecventat cursuri la Universitățile din Berlin și Lipsca. La Universitatea din Berlin, Dimitrie Gusti a luat parte timp de două semestre, în anul școlar 1899—1900, la lucrările seminarului de filozofie conduse de *Friedrich Paulsen*². La Leipzig în perioada 1900—1903, a fost cinci semestre membru al Institutului de psihologie, care lucra sub

¹ G. Vlădescu Răcoasa, *Profesorul D. Gusti. Viața, opera și personalitatea lui*, în *D. Gusti și Școala sociologică de la București*, 1937, p. 111.

² Aici a studiat etica lui Spinoza și etica lui Kant. Impresiile sale despre Fr. Paulsen, Gusti le-a consemnat în manuscrisele din perioada 1948—1955, pe care le-am denumit *Fragmente autobiografice* (vezi în special I, partea intitulată *Căutare*, text dactilografiat, pp. 10—12, 13). Manuscrisele și textul lor dactilografiat se află în păstrarea doamnei Elena Gusti.

direcția lui *Wilhelm Wundt*¹, un semestru membru al seminarului de filozofie al profesorului *Paul Barth*, unde a studiat filozofia dreptului și etica lui Kant, iar timp de patru semestre a fost membru al seminariilor conduse de *Karl Bücher*. În iarna anului 1905 a luat parte la seminariile conduse de *Gustav von Schmoller*².

Și problemele dreptului au stat în atenția lui Gusti în anii de formare intelectuală. În seminarul de criminalistică al lui *Franz von Liszt*, el a ținut comunicări, dintre care cea despre *Noțiunile fundamentale ale dreptului presei* a fost publicată în 1905 în „*Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht*“, iar, apoi, dezvoltată, în „*Abhandlung der Kriminalistischen Seminar der Universität Berlin*“ în 1909.

În vremea cît a stat la Berlin, cu ocazia apariției lucrării *Chestiunea Dunării* de D. Sturdza, Gusti a ținut o conferință pe această temă, publicată apoi în „*Preussische Jahrbücher*“³.

Lucrarea sa de doctorat, *Egoismus und Altruismus zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens*

¹ Aici a luat parte la lucrările de psihologie experimentală (vezi lucrarea lui *Quandt*, *Bewusstseinsumfang für regelmässig gegliederte Gesamtvorstellungen*, Leipzig, 1905, pp. 7—8). Pe baza materialelor studiate în această perioadă și-a elaborat teza de doctorat. În manuscrisul citat mai sus (III, „Leipzig, Pe urmele lui Goethe“, p. 78), Gusti nota: „Pe Wundt, Bücher și Lamprecht i-am ales de la început ca examinatori pentru doctorat, urmînd regulat cursurile lor și participînd activ la ședințele lor de seminar, iar pe Ratzel l-am ascultat și urmat ca și cum ar fi fost și el unul dintre examinatori“.

² Vezi Dimitrie Gusti, *Memoriu prezentat onor. Ministeriu al Cultelor și al Instrucțiunii Publice*, 1909, pp. 3—5; D. Gusti, *Sociologia militans*, 1935, pp. III—V, 39 și 40; „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, 1936, pp. 501 și urm.; D. Gusti și *școala sociologică de la București*, pp. 9—15.

³ D. Gusti și *școala sociologică de la București*, p. 113.

(1904), după ce-a fost susținută în fața comisiei formată din W. Wundt, Karl Bücher și Karl Lamprecht, a fost publicată în două numere ale revistei „Vierteljahrsschrift für Wissenschaftliche Philosophie und Soziologie“, scoasă de Paul Barth în colaborare cu Mach și Riehl. După acest prim succes, Gusti făcu în aceeași revistă, tot în 1904, o expunere critică sub aspect metodologic a lucrărilor : 1. W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus*, 2 vol., Leipzig 1902 ; 2. W. Oncken, *Geschichte der Nationaloekonomie*, vol. I, Leipzig, 1902 ; 3. G. Tarde, *Psychologie économique*, 2 vol., Paris, 1902 ; 4. G. von Schmoller, *Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre*, 2 vol., Leipzig, 1902—1904¹. Această expunere are însemnătate nu atât pentru colaborarea în sine — dar și aceasta trebuie apreciată dacă o raportăm la vârsta lui Gusti (24 de ani) —, cât și pentru faptul că ne arată unele izvoare teoretice cu care intrase în contact cel care mai târziu a devenit un vestit sociolog. După cum e ușor de observat, Gusti a studiat probleme diferite și a urmat cursurile și seminariile diversilor profesori, a căror orientare nu era însă materialistă.

*

În perioada asimilării elementelor de bază ale formației sale filozofice, sociologia burgheză se caracteriza printr-un idealism accentuat. Când în tabăra idealistă câștiga aderenți tendința neokantiană, impregnată cu elemente empiriste la H. Cohen, W. Windelband, Alois Riehl etc. și când apăruse deja neopozitivismul filozofic al lui E. Mach și R. Avenarius, teorie filozofică reacțio-

nară cu puternice implicații sociologice, idealismul filozofic hegelian, lovit puternic de materialism, cedase mult teren. În această vreme se afirmă și W. Ostwald, care, bazat pe descoperirile din domeniul energiei, lansase o teorie înrudită cu neopozitivismul lui Mach, neopunându-se fățiș materialismului lui Haeckel, care era la modă și avea mulți adepți. Însă atât W. Ostwald, cât și E. Haeckel erau reprezentanții „monismului“ și conducători ai „Ligii moniștilor“.

Noile descoperiri din domeniul fizicii (Hertz, Einstein, Lorentz) permit apariția unor noi teorii cu serioase implicații filozofice.

Tot la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, datorită dezvoltării psihologiei, în Germania apare o tendință de interpretare personalistă a fenomenelor sociale, dar câștigă tot mai mult teren psihologismul, care, pornind de la psihologia idealistă herbartiană, reduce viața psihică la un complex de reprezentări, în luptă sau în acord unele cu altele¹. W. Wundt, renumit adept al experimentului în psihologie, în lucrarea sa *Psihologia popoarelor*, încercând să tragă o concluzie proprie, nu face altceva decât să apropie psihologismul de personalism.

Wundt, în perioada în care Gusti îi audia cursurile, acorda o atenție sporită filozofiei morale și psihologiei popoarelor.

În acest climat ideologic complex, Gusti încearcă să răspundă la problemele sociologice importante de pe o poziție proprie. În realitate, răspunsurile sale reflectă

¹ Vezi și Emil Bréhier, *Histoire de la philosophie allemande*, 1921, pp. 141—142.

¹ D. Gusti și școala sociologică de la București, p. 112.

influența elementelor de bază ale filozofiei germane a vremii. De exemplu, felul cum interpretează Gusti realitatea socială îl arată debitor mai ales lui Wundt¹.

Cînd este vorba de tezele voluntariste din doctrina lui Dimitrie Gusti, se poate afirma însă că ele mai au și un alt izvor : sociologia lui Ferdinand Tönnies. Lucrearea *Comunitate și societate* a lui Ferdinand Tönnies a avut o puternică înfrîurire asupra sociologiei idealiste germane, mai ales la începutul secolului al XX-lea. Sociologul german socotește comunitatea și societatea ca o relație de voință și operează cu două noțiuni mistificate despre voință : „voința organică“, care — susține el — creează comunitatea, și „voința liber aleasă“, care ar da naștere societății. Tipul organic de voință este socotit ca tradițional, conformist, iar cel arbitrar ca fiind convențional și, prin aceasta, original. Adevărata viață, crede el, este constituită de comunitate, considerată un organism viu, pe cînd societatea ar fi un agregat mecanic. Conștiința unor scopuri comune ar fi aceea care creează o comunitate, constituită în stat. Societatea însă, afirmă el, este determinată de interesele individuale. Tönnies socotește viața ca fiind stăpînită de „voința organică“. Pentru el societatea este o formațiune mecanic

¹ În lucrarea sa *Materialism și empiriocriticism*, referindu-se la W. Wundt, V. I. Lenin scrie : „...Wundt, care, deși... împărtășește un punct de vedere idealist confuz, a analizat totuși empiriocriticismul mai atent, poate, decît toți ceilalți“. (Vezi *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 18, Editura Politică, București, 1963, p. 55). Referindu-se la „balastul de erudiție profesională“ prin care Wundt dovedește că „imanenții sînt idealști“, Lenin scria : „...Wundt însuși este și el idealist și fideist“ (p. 56). Vezi și aprecierea în legătură cu caracterizarea filozofiei imanente (p. 64).

constituită, a cărei dezvoltare merge de la comunitate la societate, de la cultură la civilizație¹.

De fapt, la Wundt, la Tönnies și la alți cîțiva profesori germani² vom găsi elementele care ne ajută să înțelegem unele trăsături de bază ale doctrinei gustiene, care, în esență, s-ar rezuma la următoarele :

a) Concepția lui Dimitrie Gusti este eclectică. Ea se constituie ca un conglomerat de teze de esență voluntaristă cu multe influențe neokantiene ; treptat se completează însă cu multe elemente pozitivistice, mai ales în perioada cînd Gusti trece la cercetarea realității sociale. Procesul de formare a doctrinei sale sociologice reflectă atît căutărilor sale teoretice constante, cît și rezultatele contradictorii la care a ajuns.

b) Deși explicațiile sale în problema opoziției lumii naturale și a lumii spirituale sînt deosebite de cele ale lui Wundt și Tönnies, Gusti se aseamănă cu aceștia prin rolul acordat voinței ca substrat al manifestărilor sociale (Wundt și Tönnies socotesc voința ca substrat al tuturor manifestărilor fenomenale). Teza lui de doctorat, *Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens* (1904), precum și lucrările lui publicate în revista „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie“, condusă de P. Barth, fostul său profesor, arată din plin aceasta.

¹ Vezi și Gáll Ernő, *Sociologia burgheză din România. Studii critice*, E.S.P.L.P., București, 1958, pp. 19—21.

² De exemplu Paul Barth, profesorul lui Gusti, în *Philosophie der Geschichte als Soziologie* (1897), prezintă un istoric al ideilor, dar schițează și teoria unui organism social alcătuit din contactul voințelor omenești : „Elementul organismului social este omul, dar nu omul ca ființă materială, ci ca voință“. El consideră că societatea omenească este un organism spiritual.

Strădania lui Gusti de a construi un sistem sociologic merită atenție. El a îmbinat de-a lungul anilor într-o doctrină sociologică elemente idealiste de nuanță voluntaristă, dar și pozitivistă. În climatul ideologic al vremii, tot ce a făcut el reprezenta pentru sociologia burgheză un punct de vedere nou în coordonatele sale esențiale. Mulți dintre sociologii timpului, și mai ales Gusti, au crezut că a fost găsită soluția capabilă să scoată sociologia burgheză din impasul în care se afla.

În ce constă doctrina lui Dimitrie Gusti ?

Elementele de bază le întâlnești în aproape toate lucrările lui, scrise de-a lungul a o jumătate de secol. Lucrarea în care expune pentru prima dată în mod sistematic ceea ce voia să realizeze el din punct de vedere doctrinar este aceea intitulată *Sociologia. Schița unui sistem de sociologie*, publicată în 1932¹. Abordarea diverselor aspecte doctrinare o face în lucrări ca : *Sociologia monografică, știință a realității sociale* (1934), *La loi du „parallélisme sociologique“ comme loi „d'équilibre social“* (1938), *La science de la réalité sociale. Introduction à un système de Sociologie, d'Éthique et de Politique* (1941), *Legile unităților sociale* (1943) etc. Pe baza materialelor publicate, folosind ca izvor *schiza sistemului* pe care Gusti n-a izbutit să-l așterne pe hîrtie în toate detaliile, se pot stabili contururile sistemului sociologic pe care voia să-l realizeze².

¹ În volumul *Omagiu prof. C. Rădulescu-Motru*, București, „Revista Română de Filozofie“, vol. XVII, 1932, pp. 315—321. Vezi și volumul de față, fragmentul „Sociologia monografică“, care reprezintă textul revăzut al lucrării la care ne referim.

² Volumul *La science de la réalité sociale. Introduction à un système de Sociologie, d'Éthique et de Politique*, apărut la Paris în 1941, este de asemenea o încercare de sinteză a concepției sale sociologice (vezi și nota 6).

Dimitrie Gusti a intuit că sociologia nu mai putea ignora realitatea și a socotit necesară analiza concretă a realității sociale. O cercetare științifică presupunea parcurgerea tuturor etapelor, de la abordarea fenomenului social pînă la ultima concluzie ce se impune : necesitatea dispariției societății capitaliste. Dar Gusti, de pe poziția lui teoretică și social-politică, n-a putut să meargă pînă la capăt, ci s-a oprit la nivelul înregistrării diferitelor aspecte ale fenomenelor sociale care au constituit obiectul cercetării.

Într-una din primele sale lucrări¹ el s-a preocupat de o problemă fundamentală pentru sociologie. Spre deosebire de materialiștii dialecticieni, care, analizînd fenomenele sociale privind totul ca un proces istoric-natural, au descoperit legile dezvoltării societății omenești și, pe această cale, au ajuns la înțelegerea esenței umane, Gusti se dovedește a fi un idealist-metafizic de nuanță voluntaristă, îmbibată cu un apriorism specific neokantianismului german din perioada studenției sale. El nu pornește de la analiza relațiilor concrete, de pe o poziție materialistă și nici nu privește problema apariției și dezvoltării omului ca un proces istoric-natural. El nu înțelege *omul* în accepția socială, ca element al societății, ci este partizanul ideii conform căruia omul este „conștiința eului“, „conștiința de sine“, care în interior se manifestă prin „iubirea de sine“, iar în afară se proiectează prin „actul de simpatie“ și „religiozitate“ sau prin „simțămîntul de teamă și respect“. Această problemă Gusti o „rezolvă“ prin antinomia egoism-altruism, elemente de bază în sistemele de etică burgheză din acea vreme, care constituie și piatra unghiulară a sistemului său de sociologie.

¹ *Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens*, 1904.

Omul este voința omenească¹, susține Gusti. Ca existență, omul se manifestă în primul rând prin „activitatea conștientă” îndreptată spre un scop². Simpatia, proiectându-se spre un alt „eu”, creează o nouă existență, care nu este altceva decât „societatea”³. În sistemul lui Gusti, aceasta este semnificația conceptului de *societate*. Aici avem de-a face cu o înțelegere neokantiană, cu un apriorism sociologic, pentru că omul, conform acestei teorii, este social înainte de orice manifestare a sa, societatea existând în om ca virtualitate datorită simpatiei⁴. Rolul acordat *voinței* și *simpatiei* ne precizează cum nu se poate mai limpede locul lui Gusti, pentru acei ani, în tabăra filozofiei idealiste.

Totuși, Gusti n-a avut niciodată convingerea că ar putea analiza societatea concepută de el după rețetele sociologiei voluntariste, psihologice. De aceea a simțit nevoia să abordeze problema și pe alt plan. Dacă omul este de natură voluntară, dar și socială, înseamnă că voința va fi pusă în slujba nevoilor sale, care sînt de ordin spiritual și material. Acestea sînt — în sistemul sociologic gustian — *manifestările*, grupate în „categoriile constitutive” și „categoriile regulative”. Sociologia, susține Gusti, trebuie să se ocupe de analiza lor⁵. Deci pentru D. Gusti sociologia este știința „societății ca totalitate”. Și aceasta, preconizează el, *trebuie cercetată în*

¹ D. Gusti, *Despre natura vieții sociale*, în „Cultura română”, anul VI, 1910, nr. 1—2.

² Idem, *Realitate, știință și reformă socială*, în „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, 1919, nr. 1, p. XV.

³ Idem, *Introducere la cursul de istoria filozofiei grecești, etică și sociologie*, 1910, p. 19.

⁴ În acest sens, vezi lucrarea sa *Egoismus und Altruismus...*, p. 33.

⁵ Vezi și Traian Herseni, *Realitatea socială. Incercare de ontologie regională*, pp. 110—118.

toată complexitatea ei. În acest sens, Dimitrie Gusti depășește pe mulți dintre predecesorii și contemporanii săi burghezi.

Dimitrie Gusti a preluat tezele wundtiane, impregnându-le cu noi elemente pozitivistice. Întîlnim la el un sistem sociologic care trădează o îmbinare a elementelor de inspirație wundtiană cu elemente din doctrina lui Durkheim, pe care o studiasse cu atenție mai ales în 1909—1910. Originalitatea lui constă în nota proprie prin care a încadrat totul în sistemul său sociologic, în felul în care a conceput doctrina sa ca o îmbinare a „sistemului sociologic” cu „sistemul etic” și „sistemul politic”, văzute ca teorii despre diversele aspecte ale realității sociale.

Se poate afirma că un merit al lui Gusti este și faptul că el cerea ca sociologia să se ocupe de fenomenele sociale reale, sociologul trebuind să cerceteze realitatea socială concretă de pe o *poziție teoretică*, fenomenele trebuind să fie abordate *într-un anumit fel*, iar datele culese să fie *prelucrate și sistematizate după anumite criterii bine determinate*. De aici și o serie de precizări, printre care și aceea conform căreia sociologia nu mai are ca obiect numai societatea omenească socotită ca întreg, cu evoluția și istoria sa, ci și „unitățile sociale concrete, singurele forme în care trăiește societatea”. Cînd, în 1940, spune că sociologia este *știința realității sociale*, Gusti se gîndește la *știința unităților sociale*, care au forme foarte diverse¹. De aici încolo începe în sociologia lui Gusti *atomizarea societății*, acțiune specifică sociologiei pozitvistice și empirice burgheze contemporane.

¹ D. Gusti, *Problema sociologiei. Sistem și metodă*, 1940, p. 5.

Gusti susține că realitatea nu este altceva decât o îmbinare a nenumărate mănunchiuri de oameni, de „unități sociale“ foarte variate și împrăștiate pe întregul glob. Și dă ca exemple de asemenea unități: familiile, satele și orașele, bisericile și sectele, breslele și tagmele, atelierelor, școlile, gospodăriile și întreprinderile, care ar fi „îmbinate felurit în unități mai cuprinzătoare ale neamurilor, statelor, imperiilor“¹. Plecând de la această premisă, Gusti încearcă să justifice că realitatea socială este un mozaic de unități sociale². Precizând mai mult concepția sa, el afirmă că „unitatea socială“ este o „simplă coexistență“, o „solidaritate de sentimente“, care, în același timp, este și o „realitate activă de manifestare a voinței într-o lucrare comună“³.

La Dimitrie Gusti problema relațiilor sociale este înțeleasă îngust. Relațiile sociale recunoscute de el sînt relațiile care există în cadrul unității sociale, adică relațiile de rudenie, de prietenie, de vecinătate etc. După el astfel de relații dau oamenilor conștiința aceleiași soarte, a unei apropiieri sociale. În urma acestora, crede el, apare și mentalitatea comună, creatoare de tradiții, de conformism, de valori și de scopuri asemănătoare⁴. Atunci cînd a trecut la analiza vieții satului, unde procesul de stratificare era evident, Gusti n-a abordat și n-a analizat astfel de aspecte. El, ca și unii dintre elevii și colaboratorii săi, a constatat că grupuri întregi de țărani părăsesc satele de baștină și caută salvarea în vînzarea forței lor de muncă la orașe, în special în industrie; dar nu a putut înțelege cauzele ce-i determinau să facă aceasta.

¹ D. Gusti, *Problema sociologiei. Sistem și metodă*, p. 3.

² Idem, *Sociologia militans*, 1935, p. 45.

³ Idem, *La loi du „parallélisme sociologique“...*, pp. 9–10.

⁴ Idem, *Problema sociologiei...*, p. 6.

Gusti a sesizat aspecte ale relațiilor dintre oameni care, într-adevăr, sînt manifestări ale relațiilor sociale. Iar de aici pînă la înțelegerea deplină a acestei probleme (relațiile sociale ca relații *materiale* și relații *ideologice*, relațiile materiale *determinînd* caracterul celor ideologice, care, la rîndul lor, ajută sau frînează dezvoltarea relațiilor materiale) nu mai era mult. Pentru el relațiile sociale sînt: 1) relațiile din cadrul unității și 2) relațiile dintre unități¹. În fond, el a redus această problemă la cea a relațiilor de familie și de vecinătate în cadrul unității cercetate, pe de o parte, și la relații de aceeași natură între unități, pe de altă parte. Aceste relații pot fi descoperite, socotește el, cînd se analizează „manifestările“. Problema relațiilor dintre bogați și săraci, văzută de el ca problemă a relațiilor dintre stăpîni și argați, a fost observată și abordată atunci cînd a făcut cercetarea realității sociale, dar de pe pozițiile lui nu a putut da soluții corespunzătoare.

Despre realitatea socială Gusti mai afirma că „e un sistem complex de cadre² și de manifestări³ paralele ale unor unități sociale, motivate de voința socială“. Conform concepției sale, realitatea socială trebuie concepută ca un produs motivat voluntar⁴, care creează valori sociale pentru că este alcătuit din unități sociale producătoare. „Socialul, scrie Gusti, este mai întîi produsul unui concurs de împrejurări spațiale, temporale,

¹ D. Gusti, *op. cit.*, p. 52.

² Acest termen are mai ales sensul de *factori*.

³ Are mai ales sens de valori, iar în alte locuri, după cum se va vedea din text, de *activități*.

⁴ D. Gusti, *Sociologia monografică, știință a realității sociale*, în *Sociologia militans*, 1935, p. 45.

vitale și sufletești care formează cadrele : cosmologic, istoric, biologic și psihologic, așa-zisul «mediu»...¹.

Prin *cadre* sau *mediu*, Gusti înțelege patru elemente, care formează două categorii : 1) o categorie permanentă, pe care o socotește „categoria naturală“, compusă din „cadrul cosmic“ și din „cadrul biologic“, și 2) o „categorie socială“, alcătuită din „cadrul istoric“ și din „cadrul psihic“². *Cadrele*, afirmă el, acționează permanent asupra realității sociale, pentru ca aceasta, *reacționând*, să creeze valorile sociale, economice, spirituale, politice și juridice³.

De-a lungul anilor, Gusti a încercat să-și precizeze doctrina, care, sub aspectul teoriei „cadrelor“ și „manifestărilor“, se aseamănă cu diferite variante ale teoriei „factorilor“, propovăduită de sociologia burgheză din zilele noastre.

Gusti afirmă că „valorile economice și spirituale (știința, arta, religia) formează conținutul existenței socialului“⁴. Pe acestea el le consideră *categorii sociale constitutive*, care, pentru a se putea menține, au nevoie de alte două categorii sociale (juridicul și politicul), care organizează și ordonează faptele și viața socială, creînd posibilitatea „menținerii existenței“.

Aceste ultime categorii, socotite *categorii sociale regulative*, sînt cerute de însăși realitatea socială, pentru că, afirmă Gusti, activitățile economice și spirituale fiind multiple, de multe ori chiar contradictorii, ar putea duce la existența unei realități anarhice și haotice, la

¹ D. Gusti, *Sociologia. Schiță a unui sistem de sociologie*, în *Omagiu profesorului C. Rădulescu-Motru*, p. 318 (vezi volumul de față, p. 116).

² Idem, *Legile unităților sociale*, p. 8.

³ Idem, *Sociologia...*, în *loc. cit.*, pp. 318—319.

⁴ *Ibidem*, p. 319.

un dezechilibru social. Politicul și juridicul — așa-zisele „categorii sociale regulative“ — ar reglementa esența existenței societății umane.

După Gusti, analiza societății nu poate începe luînd ca bază nici factorii de ordin material, nici factorii de ordin spiritual. Societatea cuprinde în mod egal toate genurile de „manifestări“ și de aceea nici una dintre ele nu poate fi primordială, ci toate se dezvoltă și se determină reciproc. A socoti o „manifestare“ ca fiind determinantă ar însemna să ameninți „echilibrul social“.

Încercarea sociologului român de a găsi o ieșire din dificultatea în care se zbătea sociologia burgheză din vremea sa se manifestă în strădania de a-și depăși predecesorii, de a găsi o soluție. Dar felul în care a privit și a abordat relațiile materiale și spirituale ale unei societăți — problemă fundamentală pentru un teoretician — nu reflectă un mod de abordare științific. Se poate afirma că, dîndu-și seama de erorile idealismului, dar neînțelegînd materialismul istoric, el a încercat să găsească o „a treia cale“ de interpretare a fenomenelor sociale. Semnificativ în acest sens este faptul că a depus eforturi de a-și prezenta doctrina ca fiind „realistă“, fără a putea ocoli însă confuziile și contradicțiile ei de structură.

Întreaga doctrină sociologică a lui Dimitrie Gusti e centrată pe ideea de voință și pe îndoita modalitate de existență a acesteia, ca fapt material existent și ca putere făptuitoare, ca fenomen și ca proces¹. După el, toate „unitățile sociale“ au la bază fenomene de voință. Voința este fundamentul și mobilul esențial al oricărei

¹ „Voința socială — scrie Gusti — se poate înțelege ca fenomen, ca fapt, ca ceva devenit ori ca proces, eveniment, ca ceva care devine“ (vezi D. Gusti, *Introducere la cursul de istoria filozofiei grecești, etică și sociologie*, p. 15).

unități. Conform doctrinei lui Gusti, fenomenele sociale sînt manifestări de voință și sînt îndreptate întotdeauna spre realizări de scopuri. Aici observăm *finalismul social* în doctrina sa. Gusti ajunge să afirme că ar exista chiar două realități distincte: una naturală, iar alta rațională, a doua fiind de fapt realitatea socială. *Voința este realitatea ultimă a întregii vieți sociale*¹, susține el. Ea nu este o construcție a spiritului², ci o realitate³. „Realitatea socială — scrie Gusti — este în esența ei voința socială“⁴, voința fiind „singura forță originală și relativ independentă în mediul cosmic...“⁵.

Abordarea determinismului social este făcută de Gusti tot de pe o poziție idealistă. El socotea că „unitatea cadrelor și unitatea voinței sociale formează împreună cauza unității sociale“. „Dintre aceste două condiții: voință și cadre, voința socială prin constituția ei intimă este condiția principală, *causa causans*, pentru că ea declanșează cauzalitatea socială“⁶.

Raportul de cauzalitate el îl exprimă cel mai des prin formula: V (voința) + C (cadre) = M (manifestări) și îl socotește o lege⁷.

Gusti consideră că acest „raport“ exprimă legea paralelismului sociologic, care s-ar manifesta: 1) înăuntrul cadrelor (un paralelism între cadrele extrasociale: cosmologic și biologic, pe de o parte, și cele sociale: psihic și istoric, pe de altă parte); 2) în sînul manifestărilor (între cele constitutive: economic și spiritual și

regulative: politic și juridic); 3) în ansamblul manifestărilor și ansamblul cadrelor¹. Acestei „legi“ îi mai adaugă altele, ca „legea politică“, care ar fi legea armoniei necesare scopurilor unităților sociale², „legea idealului și a dreptății“, care ar avea ca rol „explicarea necesității normative și cîrmuitoare a realizării de noi idealuri“³.

Gusti socotește că dezvoltarea socială se realizează în „circuit“: actualizarea voinței sociale dintr-un anume moment, trecut prin filtrul cadrelor condiționate ale acestui moment, devine, odată înfăptuită și ajunsă manifestare, cadrul condiționat de care se lovește actualitatea din momentul următor al voinței sociale. Pe de altă parte, o dată ce unul dintre cadrele condiționate și-a impus pecetea actualizării voinței sociale, acest cadru (natura momentului respectiv împerecheată cu forma lui de organizare politică și juridică) a devenit „manifestare“⁴. În acest mod ajunge Gusti să afirme existența „legii circuitului“. Se vede că, deși a admis existența legilor sociale, Dimitrie Gusti n-a înțeles în mod științific această problemă și nici esența procesului *real* al dezvoltării sociale.

Gusti a evitat să afirme primordialitatea factorului material ca factor determinant al evoluției societății. De aceea el n-a putut da răspunsul cel mai adecvat la problema dezvoltării sociale.

★

Dimitrie Gusti a fost inițiatorul și îndrumătorul recunoscut al cercetărilor monografice din România între

¹ D. Gusti, *Sociologia militans*, 1935, p. 32.

² *Ibidem*, p. 45.

³ *Ibidem*, p. 32.

⁴ *Ibidem*, p. 38.

⁵ D. Gusti, *Despre natura vieții sociale*, în „Cultura românească“, 1910.

⁶ *Idem*, *Legile unităților sociale*, p. 9.

⁷ *Idem*, *Problema sociologiei...*, p. 11.

¹ D. Gusti, *Sociologia...*, în *loc. cit.*, p. 320.

² *Idem*, *Legile unităților sociale*, p. 13.

³ *Ibidem*, pp. 12—13.

⁴ D. Gusti, *Sociologia...*, în *loc. cit.*, p. 320.

cele două războaie mondiale, primele cercetări sociologice moderne din țara noastră. El a antrenat, s-a antrenat și a fost antrenat în acțiuni la care au participat mii de intelectuali de toate vârstele și de ambele sexe: studenți și cadre universitare, tehnicieni și specialiști etc. El are marele merit că a avut tăria să persevereze în a forma un colectiv cu care a desfășurat o acțiune pe cât de utilă, pe atât de complexă și de grea.

Efectuarea unor cercetări sociologice concrete, întreprinse în mod organizat cu *echipe complexe* în spiritul unei teorii sociologice, a fost realizată de Dimitrie Gusti și colaboratorii săi. Gusti a fost printre primii sociologi de formație burgheză, dacă nu chiar primul, care au afirmat necesitatea situării *conștiente* pe o poziție teoretică, precum și efectuarea acestor cercetări în lumina unei *doctrine*. Rezultatele acestor cercetări au fost valorificate de școala lui Gusti sub forma de „monografii sociologice“.

Călăuzit de ideile amintite, Gusti susține că monografia sociologică trebuie să cuprindă un studiu al manifestărilor economice, un studiu al manifestărilor spirituale, un studiu al manifestărilor juridice și un studiu al manifestărilor politice. Monografia sociologică, socotește el, trebuie să urmărească un studiu integral al unităților sociale, al relațiilor sociale, al proceselor sociale și tendințelor de evoluție socială¹. De unde se vede că el urmărea să cerceteze realitatea sub toate aspectele sale evidente, în toată complexitatea sa.

Gusti considera că noutatea cercetărilor monografice întreprinse nu consta atât în contactul direct cu reali-

¹ D. Gusti, *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. II, pp. 23—24.

tatea, cât mai ales în „posibilitatea oferită de un sistem de sociologie care, fără să prejudicieze cu nimic realitatea, îi asigură, dimpotrivă, o cercetare sistematică și integrală“¹. Precizându-și această idee, Gusti insistă asupra faptului că e necesar să se înceapă cu analiza „cadrelor unităților sociale“, adică factorii cosmici, biologici, istorici și spirituali, apoi să se înregistreze „manifestările spirituale, economice, politice-administrative și juridice“ prin compararea fenomenelor, fapt ce ar permite determinarea tipurilor structurale; el aplica astfel scheletul doctrinei sale în cercetarea propriu-zisă. În același timp, Dimitrie Gusti cerea ca în analiza integrală a unei unități să se insiste *in mod egal* asupra tuturor laturilor și raporturilor existente în momentul cercetării², respingînd orice încercare de ierarhizare a factorilor constitutivi ai vieții sociale sau vreo relație de subordonare între fenomenele studiate. Așadar, teza paralelismului sociologic era considerată principiu metodologic de bază al cercetărilor monografice.

Gusti avea îndreptățita convingere că s-ar deosebi de predecesori și de contemporani prin aceea că cercetările sale sociologice, cunoscute mai ales sub numele de cercetări monografice, pornesc de la un punct de vedere teoretic elaborat de el, doctrina sa sociologică.

Referindu-se la problemele ale tehnicii de cercetare, Gusti s-a împotrivit tendinței sociologiei din acea vreme de a-și procura materialul numai cu ajutorul chestionarelor completate de nespecialiști și folosite apoi de sociologi. Gusti a susținut că un asemenea mod de

¹ D. Gusti, *Sociologia monografică, știință a realității sociale*, în *loc. cit.*, p. 44.

² *Idem*, *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. II, p. 22; vezi și Tr. Herseni, *Ce este o monografie sociologică?* în „Societatea de mîine“, noiembrie 1929, p. 292.

lucru nu poate duce la cunoașterea efectivă a realității. Singura cale justă pentru sociologie, afirma el, este cercetarea concretă a realității sociale în mod direct, nemediat. Considerarea *observației directe* ca metoda de bază care promovează cunoașterea era, fără îndoială, o atitudine înaintată.

„Întrucît socotim monografiile sociologice ca mijloace perfecționate de observație, care îmbină intuiția, trăirea și înțelegerea cu măsurătoarea, cu statistica și reconstituirea trecutului, nu ne-am gândit să înlăturăm prin ele nici una din metodele existente, ci trebuie să legăm pe acestea mai strîns de realitate și să dăm înțietate observației directe, cît mai amănunțită și cît mai precisă, într-o nouă ordine metodologică pentru scopurile cele mai înalte ale cunoașterii omenești“¹, scria el în 1940. Considerase pe bună dreptate că „observația, care stă la baza monografiei sociologice, nu poate fi însă întîmplătoare. Ea trebuie să se aplice anumitor categorii de fenomene, într-o ordine sistematică, după reguli precise și pentru scopuri bine lămurite...“². Într-adevăr, originalitatea lui Gusti constă și în principiile pe care le pune la baza cercetării. El cerea ca abordarea realității să se facă după o bază teoretică-filozofică (în speță doctrina sa), respectînd o ordine rațională. Dar aplicarea practică a punctului său de vedere doctrinar constituie viciul fundamental al „metodei monografice“. De aici izvorăște eroarea și cînd se procedează la alegerea unității de studiat, dar și a modalității de concepere și de tratare a unității sociale.

Prin *observație directă*, ca esență a „metodei monografice“, D. Gusti înțelege cercetare, investigare, cule-

¹ D. Gusti, *Un sistem de cercetări sociologice la teren*, în *Indrumări pentru monografiile sociologice*, 1940, p. 6.

² *Ibidem*.

gere de fapte etc. El privește fenomenul mai mult sub aspectul cantitativ, eludînd, în fond, aspectul calitativ, făcînd *descrierea* fenomenului și nu *explicarea* lui științifică. Printr-o varietate de procedee de investigație aplicate în diferite anchete speciale etno- și antropologice, folclorice, lingvistice etc., bazîndu-se pe chestionări detaliate la care se primește răspuns fie prin convorbirea cu persoanele din grupul studiat, fie prin observații sau alte forme de cercetare directă, sociologul trebuia să se apropie de ce are mai intim realitatea socială, pentru a rupe cu tendințele abstracte, speculative din sociologie. În acest scop, Gusti preconizează și folosește mijloace fono-, foto- și cinematografice, iar pentru înțelegerea și mai adecvată, multilaterală a realității, conducătorul Școlii de la București recomandă formarea de echipe complexe care să cerceteze toate domeniile la care se poate face apel și care corespund diverselor „cadre“ și „manifestări“ ale socialului. Membrii unei echipe, care erau specialiști în diverse domenii, trebuiau să-și coordoneze lucrările și să-și sintetizeze rezultatele în vederea unor lucrări de ansamblu. Datele culese, după o serie de operații, necesitau o explicare prin confruntarea „manifestărilor“ vieții sociale cu „cadrele“ ei, stabilindu-se totodată determinismul interior-voluntar și exterior-condiționat. Aceasta era, după D. Gusti, *metoda monografică*.

Ideea folosirii în cadrul cercetării sociologice a unor mijloace tehnice moderne de înregistrare și cea a abordării simultane a diferitelor aspecte ale obiectului cercetat de către echipe complexe sînt idei valoroase, demne de reținut. Gusti a înțeles că acestea sînt puncte nodale în cercetare și de aceea s-a străduit să se delimiteze precis de adepții de peste graniță ai metodei monografice. Astfel el s-a ridicat împotriva școlii lui

F. le Play, care, după Gusti, folosea o metodă unilăterală. Neajunsul principal ar consta în faptul că metoda acestuia se mărginea numai la studiul familiei, iar din activitatea familiei cerceta mai mult viața economică, oglindită în bugete¹. De aceea Gusti s-a hotărât să treacă la analiza *integrală* a unei „unități sociale“, conform sistemului său sociologic, pentru că aceasta, credea el, ar ajuta la distingerea condițiilor vieții sociale de manifestările ei. Gusti avea convingerea că sistemul său sociologic, prin accentul pe care-l pune pe „unitatea socială“, ar da posibilitatea deslușirii nu numai a relațiilor sociale sau a manifestărilor de viață, ci și a unității sociale ca „unitate a manifestărilor de viață, expresie a tuturor împrejurărilor locale“². După cum se vede, metoda monografică preconizată de Gusti se realizează în mod concret în analiza *integrală* a unei unități sociale (în speță *satul*), în structura sa de elemente și procese sociale, „cu toate manifestările pe care le depune și toate cadrele care-l condiționează“. În ceea ce privește prelucrarea materialului, această metodă, scria Gusti, „respectă o ordine sistematică prin care nici manifestările, nici cadrele nu se confundă între ele și cu atât mai puțin cadrele cu manifestările“³.

Socotind însă că „metoda monografică“ preconizată de el este singura care putea scoate sociologia burgheză din impasul teoretic în care se afla, pentru a face un plus de precizări el enunță „regulile unei bune cercetări monografice“. Acestea ar fi :

- 1) pregătirea teoretică ;
- 2) sinceritatea și obiectivitatea față de fapte ;

¹ D. Gusti, *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. II, p. 7.

² *Ibidem*, *Sociologia monografică...*, pp. 43—44.

³ *Ibidem*.

- 3) observația să fie exactă și completă ;
- 4) observația să fie controlată și verificată¹ ;
- 5) cercetătorul trebuie să fie documentat și informat asupra fenomenului pe care îl cercetează ;
- 6) cercetarea trebuie să fie făcută de echipe de specialiști, deci să fie colectivă ;
- 7) fenomenele cercetate trebuie să fie comparate cu alte fenomene.

Sînt aici unele probleme care, sub aspect tehnic-organizatoric, arată că D. Gusti avea un punct de vedere mai înaintat decît mulți dintre predecesorii și contemporanii săi, iar pentru noi aceste reguli prezintă interes și astăzi.

Acestea sînt cîteva probleme teoretice fundamentale care privesc „metoda monografică“, susținută de Gusti. Analiza efectelor practice ale folosirii ei în cadrul cercetării sociologice concrete întreprinse de elevi și de colaboratori ai săi grupați în jurul Institutului Social Român aduce în discuție și alte aspecte. Formal, toate monografiile realizate sub egida Institutului Social Ro-

¹ D. Gusti, *Problema sociologiei...*, pp. 58—61. În altă parte, Gusti enunță următoarele reguli :

- „1. Observația trebuie să fie sinceră-obiectivă...“
2. Observația trebuie să fie exactă, adică pătrunzătoare și completă, adică cuprinzătoare, să îmbrățișeze, prin urmare, toate amănunțele în varietatea, profunzimea și unitatea lor...“
3. Observația, odată culeasă, trebuie apoi controlată și verificată, ceea ce dă observația anume calificată de experimentală.
4. Observația monografică trebuie să fie colectivă...“
5. Observația, ca să fie științifică, trebuie să fie informată și pregătită...“
6. Observația sociologică trebuie să fie intuitivă...“
7. Comparația“ (vezi D. Gusti, *Un sistem de cercetări sociologice la teren*, în *loc. cit.*, pp. 10—12).

mân au păstrat în alcătuirea lor scheletul produs de Dimitrie Gusti, care a constituit într-un anumit sens un mod organizat de abordare a realității. Însă, în procesul cercetării propriu-zise, cercetătorii, în funcție și de pregătirea lor teoretică și de specialitate, au reușit să sesizeze laturi deosebite, să facă unele clasificări, să reprezinte grafic aspecte și stări diverse ale fenomenelor cercetate și chiar să tragă unele concluzii. Tabelele, chiar dacă uneori sînt deficitare alcătuite, conțin date edificatoare asupra situației social-economice din localitățile cercetate.

Este plină de semnificație convingerea lui Gusti că prin cercetarea realității sociale românești s-ar rezolva, pe lângă multiplele probleme de ordin practic (furnizarea unor date necesare soluțiilor menite să ajute la reformarea socială), și criza sociologiei burgheze prin constituirea *științei națiunii*. Aceasta n-ar fi fost altceva decît rezultatul cercetării tuturor unităților sociale dintr-o țară. Că aceasta era — într-un anumit sens — o înțelegere utopică o dovedește și faptul că de-a lungul celor două decenii, cu toate eforturile făcute de el și de colaboratorii săi, cu toate rezultatele obținute, Gusti n-a izbutit să închege ceea ce numea „știința națiunii române“.

★

Dimitrie Gusti a fost o personalitate cu preocupări multilaterale. Dacă în anii de formare, pînă la perioada cînd începe să activeze ca profesor la Iași, abordase o varietate de probleme care se refereau la sociologie, filozofie, psihologie, drept, presă, teorie economică, cercetare a fenomenelor sociale, după 1910 Gusti se ma-

Die Philosophische Fakultät
der Universität Leipzig
ernennt durch diese Urkunde Herrn
Professor Dr. phil. Demetrius Gusti
in Bukarest, den Meister, Organisator und
Anreger der wissenschaftlichen Sozio-
logie, den verdienstvollen Erforscher des
rumänischen Dorfs, seiner Wirtschaft,
seiner sozialen Struktur und seines
reichen kulturellen Lebens, den warmen
Freund deutscher Wissenschaft und
deutscher Kultur, ehrenhalber zum
Doktor der Staatswissenschaften

Leipzig, den 27. Juni 1934.

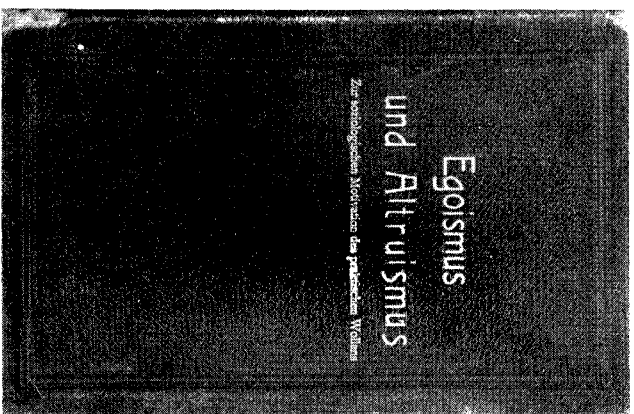
Der Dekan

A. Bone

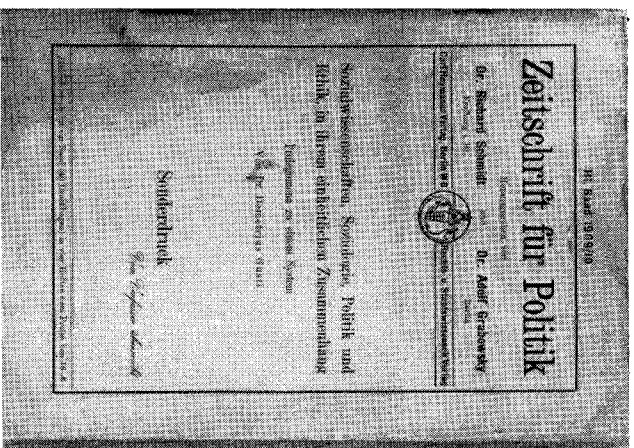
Diploma de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Leipzig, 1934.

nifestă ca un observator a tot ceea ce este mai actual în epocă și-și spune părerea în problemele care frământau pe contemporanii săi. În 1913 el a scris despre „necesitatea reorganizării Bibliotecii centrale de pe lângă Universitatea din Iași“, precum și materialul intitulat: *Intemeierea bibliotecii și seminariilor de pe lângă Universitatea din Iași. Un sistem de propuneri cu numeroase documente și planuri anexe*. În 1915, când capitalismul, intrat în faza sa imperialistă, făcuse să apară la orizont norii războiului, Dimitrie Gusti a tipărit lucrarea *Sociologia războiului*. În același an el a publicat *Studii Sociologice și Etice. Din lucrările Seminarului de Sociologie și Etică al Facultății de litere și filozofie din Iași* (425 p.), lucrare realizată de el și de studenții săi în cadrul Seminarului de sociologie și etică, înființat de Gusti în 1911 la Iași.

După război, când situația celor care luptaseră în tranșee era nespus de grea, iar cercuri ale burgheziei și moșierimii române se împotriveau oricăror reforme care-ar fi putut duce la îmbunătățirea acestei stări, Dimitrie Gusti, om cu vederi largi, a abordat probleme referitoare la reforma socială. În 1918 a publicat la Iași lucrarea *Asociația pentru Studiul și reforma Socială în România. Cîteva lămuriri*, care constituie primul apel public lansat în vederea alcătuirii *Asociației pentru studiul și reforma socială*, devenită în 1921 *Institutul Social Român (Institutul de Științe Sociale al României în 1940)*. În 1919, în primul număr al revistei „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, a publicat studiul programatic pentru activitatea pe care a desfășurat-o decenii de-a rîndul: *Realitate, Știință și Reformă Socială*. Se poate afirma că Dimitrie Gusti a abordat probleme din cele mai frământate ale timpului.

Coperta lucrării de doctorat a lui Dimitrie Gusti, 1904.

Coperta revistei „Zeitschrift für Politik“ din 1909/10, vol. III, cu titlul lucrării Științe sociale, sociologie, politică și etică în interdependența lor unitară. Prolegomene la un sistem.

Toate aspectele majore ale vieții sociale și politice din țara noastră l-au preocupat. *Individ, societate și stat în Constituția viitoare* se intitulează conferința rostită în iunie 1922 și publicată în volumul *Noua Constituție a României; Partidul politic. Sociologia unui sistem al partidului politic* este titlul altei conferințe, publicată întâi în „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, an IV, nr. 4—5, și apoi în volumul *Doctrinile partidelor politice*; în 1923 ține la Academia Română discursul de recepție: *Ființa și menirea academiilor*, iar în 1924 publică *Program studentesc pentru organizarea vieții universitare*¹, lucrare realizată de Seminarul de sociologie de sub conducerea sa. Tot în 1924, când problema Societății Națiunilor frământa cele mai largi cercuri de teoreticieni și oameni politici, Gusti conferențiază despre *Originea și ființa Societății Națiunilor* (textul circulă mai apoi scris, după includerea lui în volumul *Politica externă a României*), iar în 1930 despre *Problema Federației Statelor Europene*². În afară de lucrările despre multe personalități marcante ale vremii (Thomas Qarrigue Masaryk³, Vasile Pârvan⁴, Ion Bianu⁵, A. D. Xenopol⁶, scrieri care arată o anumită atitudine înaintată față de ceea ce era mai bun în epocă), Gusti traduce, comentează și publică textul unei lucrări inedite a lui Vasile Conta: *L'art de se conduire*

*et de conduire dans la Société*¹. De altfel, problemele culturale, și ale organizării muncii culturale în toată complexitatea lor, l-au preocupat toată viața. Dimitrie Gusti vorbește în 1928 despre *Politica culturii și statul cultural*², iar în 1929 acordă ziarului „Universul” interviul *Problema organizării muncii culturale*³. În această sferă de preocupări pot fi incluse diversele materiale scrise despre munca culturală la sate și publicate îndeosebi în revista „Căminul cultural”⁴. Când este vorba de stabilirea atitudinii sale în legătură cu școala și învățământul, merită atenție îndeosebi cele scrise în perioada 1933—1934: *Politica școlară în cadrul statului cultural*⁵ și volumul *Un an de activitate la Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, 1932—1933*, volum care cuprinde, în cele 1 562 de pagini, cuvântări, pro-

¹ În „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, anul I, nr. 4, ianuarie 1920, pp. 619—624.

² Publicat pentru prima oară în volumul *Politica Culturii*, pp. 473—486, cu anexe despre *Aspecte ale unei politici a culturii*.

³ Publicat apoi în „Arhiva...”, anul VIII, nr. 1—3, pp. 487—490, și în volumul *Politica Culturii*, pp. 521—524.

⁴ Vezi, de exemplu, *Idei călăuzitoare pentru munca culturală la sate*, în „Căminul Cultural”, anul I, nr. 1, noiembrie 1934, p. 3; *Chezășia unei munci rodnice: Căminul cultural*, în „Căminul cultural”, anul I, nr. 7, mai 1935, p. 225; „Cunoașterea sociologică” și *acțiune culturală*, în „Sociologie Românească”, anul I, nr. 5, pp. 1—6; *Școlile țărănești*, în „Căminul Cultural”, anul II, nr. 3, ianuarie-februarie, p. 436; *Școala primară și cultura poporului*, în „Căminul Cultural”, anul II, nr. 4, martie 1936, p. 481; *Tot despre școlile țărănești*, în „Căminul Cultural”, anul II, nr. 5, aprilie 1936, p. 513; *Cuvintele de lămurire și îndemn (despre „Indrumătorul muncii culturale la sate”)*, în „Căminul Cultural”, anul II, nr. 8, iulie-august 1936, pp. 633—635 etc. Vezi volumul de față, pp. 282—289.

⁵ Conferința ținută la cursul de perfecționare pentru profesorii secundari, publicată în volumul *Probleme actuale în știința și învățământul economic*, 1933, pp. XI—XXXI.

¹ „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, anul V, nr. 1—2, pp. 174—191.

² Ibidem, anul IX, nr. 1—3, pp. 1—22.

³ Ibidem, anul VI, nr. 1—2, pp. 1—17.

⁴ Ibidem, anul VII, nr. 3—4, pp. 332—341.

⁵ D. Gusti, *Ion Bianu*. Cuvântarea rostită în numele Academiei Române la sărbătorirea lui Ion Bianu, la 7 ianuarie 1928, a fost publicată în volumul omagial oferit sărbătoritului, pp. 13—16.

⁶ *In memoriam A. D. Xenopol*, în „Ideea europeană”, anul II, nr. 62, 13/20 martie 1921.

grame, proiecte, inițiative etc. ale ministrului Dimitrie Gusti, multe dintre ele avînd valoarea unor veritabile documente social-politice și în același timp de pagini antologice¹.

*

Gusti a fost însă un sociolog *militant*. Ideile susținute de el, fiind rezultat al cercetării sau concluziile unor acțiuni, s-au materializat în alte acțiuni concrete. Echipele studențești, care urmăreau să realizeze acțiuni social-culturale, echipe organizate începînd cu anul 1934 de Fundație în conformitate cu tezele de bază ale doctrinei lui Gusti, constituie un exemplu semnificativ. Inițial ele au avut menirea de a întreprinde o „operă de educație pentru prevenirea relelor”². Aceasta însemna că „echipele” amintite trebuiau să se ocupe de „cultura sănătății” a muncii, dar și de „cultura sufletească moral-religioasă”, adică, pe lîngă acțiunile cu caracter cultural, echipele au făcut și propagandă religioasă în rîndurile țaranilor.

Dacă ne îndreptăm atenția spre compoziția celor 12 echipe studențești trimise de către Fundație în 1934 în cele 12 sate, observăm că ele erau formate din 5—7 studenți fiecare, pe lîngă care se atașau: un agronom, un medic, un veterinar, o maestră de gospodărie, un absolvent O.N.E.F. și un student al aceleiași institut³. Această acțiune a dus la unele rezultate pozitive în ceea ce privește atragerea țaranilor în munca

de gospodărire a satelor în care echipele și-au desfășurat activitatea, contribuind și la răspîndirea unor idei sau cunoștințe de igienă elementară prin difuzarea cărților de igienă și medicină populară¹.

Dimitrie Gusti era un om practic. El voia să realizeze prin echipe o cunoaștere directă a realității sociale, dar și îmbunătățiri în viața săteanului. De aceea echipele studențești s-au ocupat la sate și de multe aspecte gospodărești, de starea sănătății țăranilor, intervenind peste tot în limita competenței lor. Prin datele culese și prin acțiunile practice, valoarea muncii echipelor a crescut. Dacă facem apel numai la volumul *Echipe studențești la sate. Program de lucru și rezultate. Întîiul an 1934*, de exemplu, vom găsi multe pagini care arată că studenții au muncit cu entuziasm, publicînd materiale ce puneau într-o lumină total defavorabilă ordinea social-politică de atunci. Echipa care lucrase în Goicea Mare — Oltenia arăta că bolile întîlnite și tratamentele efectuate în cursul acestor consultații medicale au fost următoarele: 1333 de boli interne, 311 de chirurgie generală, 63 otorinolaringologice, 64 neurologice, 169 dermosifiligrafice, 94 de oftalmologie, 12 de psihiatrie, 21 urinare-venerice, 79 ginecologice și restul boli diverse.

În ceea ce privește bolile sociale, echipa a tratat 290 de cazuri de paludism, 37 de sifilis, 32 de tuberculoză, 3 de pelagră și 2 de blenoragie...

De asemenea, tetanosul a dat mult de lucru echipei, mai ales pentru că el se întîlnea des la copiii nou-născuți (fălcariță) și provenea din modul total lipsit de igienă în care se practică în sat moșitul empiric².

¹ Vezi și volumul de față, pp. 292—300.

² *Echipe studențești la sate. Program de lucru și rezultate. Întîiul an, 1935*, p. 22.

³ *Alcătuirea echipelor culturale studențești*, în „Căminul cultural”, anul I, nr. 1, noiembrie 1934, p. 15.

¹ Vezi și Ș t. V o i c u, *Expoziția de lucru a echipelor studențești*, în „Era nouă”, februarie 1936, p. 101.

² *Echipe studențești la sate...*, pp. 110—111.

Echipa care lucrase în Fibiș-Banat consemna : „Starea sanitară a satului nu este satisfăcătoare. Din cercetările statistice făcute de echipă rezultă că numărul morților este aproape egal cu cel al născuților. Cele mai răspândite boli sînt : bolile de stomac, tuberculoza, anemia, debilitatea și consecințele ei“¹.

Cei care lucraseră în Sadova afirmau plini de amărăciune : „Rare sînt satele în care sifilisul să fi făcut o mai adîncă pustiire ca în această regiune. În Sadova, procentul sifiliticilor este pur și simplu înspăimîntător“. Iar mai departe : „Doctorandul în medicină veterinară... a cutreierat munții și stîncile, mergînd uneori în afund de munte pînă la 60 km..., cercetînd și lecuind vitele bolnave ; 126 de vaci cu lapte au primit îngrijirea și tămăduirea științei sale, bucuros de mulțumirea ciobanilor, care nu mai pomeniseră ca un domnișor de oraș să urce în creierul munților, la stîne, cu doftorii și sfaturile de leac“².

S-ar putea da și alte exemple din care să reiasă cîte consultații medicale s-au acordat, cîte tratamente s-au făcut, cîte cămine culturale s-au construit, cîte poduri și kilometri de șosele s-au reparat. Rezultatele bune au depins și de înzestrarea materială a echipelor. În afară de echipament, materiale și instrumente de înregistrare, acestea au avut și unelte care au fost folosite de echipieri, medicamente, cărți pentru bibliotecile satești înființate de echipe, în unele cazuri avînd și mașini și unelte agricole pe care le-au donat satelor în care-și desfășurau activitatea.

Toate aceste campanii, toate aceste materiale costau fonduri imense, pe care Gusti nu le putea obține decît

¹ *Echipe studențești la sate...*, p. 120.

² *Ibidem*, p. 151.

de la cei care dețineau puterea. Cu toate rezervele pe care le-ar fi avut față de aceștia, pentru a-și atinge țelul el a acceptat o serie de compromisuri. Departele noi intenția de a absolvi acțiunile întreprinse de Gusti de caracterul lor de clasă ; fără exagerare se poate remarca faptul că Gusti s-a folosit de familia regală — în speță de Carol al II-lea — pentru a obține fonduri prin fundațiile regale, pe de o parte, iar pe de altă parte s-a folosit de acesta și pentru a acoperi acțiunile sale, inclusiv publicarea unor lucrări ce dovedeau, pe bază de fapte, mizeria cruntă în care se zăteau masele țărănești.

*

Anii postbelici nu marchează o abandonare a doctrinei sociologice gustiene. Dacă unele aspecte teoretice mărunte se pierd pe parcurs, scheletul rămîne același și constituie mai departe modelul de abordare a cercetării realității sociale de către colaboratorii și elevii lui Gusti. Unele aspecte însă Gusti le lărgeste. Vechiul concept al științei națiunii el îl extinde, socotind că ar putea face pe această cale o știință a națiunilor sau „a umanității“.

Mergînd pe această linie Dimitrie Gusti a elaborat însă o serie de teze ce constituie baza unui sistem al „sociologiei relațiilor internaționale“. Pentru el „suveranitatea națională este expresia juridică și politică a autonomiei naționale ; ea este dreptul la existență proprie și de a dispune de sine, de nimic și nimeni limitat. Aceasta este demnitatea națională. Înțelesul elementar al libertății este de a fi liber de ceva, anume liber de presiuni externe și deci de a se supune numai unei le-

gistații făurite de noi”¹. De aici o altă teză: „din însuși conceptul de suveranitate izvorăște ideea de egalitate între națiuni, toate națiunile trebuind să fie autonome și să aibă demnitate; iar din conceptul egalității decurge caracterul de relativitate a suveranității naționale, dreptul de autonomie și de demnitate al fiecărei națiuni trebuind să fie limitat prin dreptul egal al celorlalte națiuni”². Pentru o mai bună înțelegere între popoare, națiuni independente și suverane, Gusti propune înființarea unor institute de cercetare, care să faciliteze cunoașterea și apropierea lor reciprocă³.

În ce împrejurări și-a formulat D. Gusti teza noii sale „științe”? Consecințele celui de-al doilea război mondial, imensele pagube umane, morale și materiale, ororile sălbăticiiei fasciste cu tot lanțul de suferințe și nenorociri erau încă dureros de vii în conștiința omenirii. Chiar și unii ideologi burghezi, care pînă în timpul celui de-al doilea război avuseseră o atitudine politică pasivă sau printr-o serie de acțiuni contribuiseră involuntar la crearea unui climat ideologic și politic favorabil unor întreprinderi belicoase, după marile grozăvii și distrugerii s-au ridicat pentru apărarea păcii. În acești ani Dimitrie Gusti se manifestă politicește ca un om înaintat. Poziția lui pacifistă capătă acum accente deosebite: Gusti devine un militant pentru pace.

La 8 martie 1946 a ținut o comunicare la Academia Română, unde și-a expus concepția sa despre pace. Aceeași comunicare, cu unele completări, a susținut-o

¹ D. Gusti *Sociologia militans*, I, 1946, p. 319.

² *Ibidem*, p. 320.

³ Vezi volumul de față, pp. 319—348 și 364—378. Asupra acestor aspecte vom reveni într-un studiu special.

la 20 mai 1946 și la Académie des Sciences Morales et Politiques¹. Ideile expuse de Dimitrie Gusti găsesc sprijin la fostul profesor de filozofie de la Sorbona, Henri Laugier, care ajunsese secretar-adjunct în cadrul Secretariatului General al Consiliului O.N.U. Acesta, ca membru al Colegiului de redacție al revistei franceze „La République Française”, ia toate măsurile ca textul comunicării sociologului român să fie răspîndit în scris².

Cercetarea sociologică este promovată de Gusti ca instrument de cunoaștere a popoarelor și între popoare. Pentru aceasta el propune crearea unor institute naționale și a unui Institut central internațional, care să efectueze și să coordoneze aceste cercetări. După părerea lui Alfred Métraux, pe atunci șeful secției de studii în O.N.U.³, institutele naționale și Institutul central internațional pentru studiul și cunoașterea națiunilor, institute preconizate de Dimitrie Gusti, urmau să întreprindă o cercetare sistematică menită să colecteze date necesare cunoașterii nu numai a stărilor sociale din fiecare țară, dar și a nevoilor și aspirațiilor popoarelor acestor țări⁴. Înșușindu-și teza lui Gusti, el socotea

¹ D. Gusti, *Vers une conception réaliste et scientifique de la paix*, în „La République Française”, septembrie 1946, vol. III, nr. 9; vezi D. Gusti, *Un an de activitate în afară de țară*, 1947, pp. 35—43 (vezi volumul de față, pp. 321—322).

² D. Gusti, *Un an de activitate în afară de țară*, în „Analele Academiei Române, memoriile Secțiunii istorice”, seria a III-a, tomul XXIX, Mem. 18, p. 13 (vezi volumul de față, pp. 323—328). De altfel, în acești ani Gusti se bucura de un mare prestigiu în lumea sociologică apuseană. (Vezi volumul de față pp. 329—348).

³ *Ibidem*, p. 43.

⁴ *Ibidem*.

că era nevoie de o cooperare la strângerea datelor care să permită formarea „științei națiunilor“.

Obiectivul imediat de cercetare al fiecărui institut trebuia să fie „unitățile“ vieții sociale. Explicarea vieții sociale, afirma Alfred Métraux, care cunoștea în acea vreme doctrina lui Gusti, pentru că împreună cu sociologul român a redactat un plan de reorganizare a lucrărilor Consiliului Economic și Social¹, nu este posibilă decât dacă izbutim să interpretăm „relațiile societății cu mediul geografic, cu mediul biologic, cu mediul istoric și cu mediul psihic“. Așadar, doctrina lui Gusti devine scheletul unei „științe a națiunilor“², care trebuia să stea la baza activității unor institute naționale și a unor instituții și organisme internaționale.

Dimitrie Gusti socotea realizabilă „știința națiunilor“ cu ajutorul unor institute organizate după modelul Institutului Social Român. După el, institutele naționale trebuiau să fie în contact cu F.S.M., Organizația Internațională a Sănătății, U.N.E.S.C.O., precum și cu o serie de organe și organisme sau comisii internaționale și naționale care se ocupau cu aspecte ale muncii și vieții popoarelor³.

În urma consultărilor și discuțiilor cu Alfred Métraux, D. Gusti aduce îmbunătățiri proiectului publicat în „La République Française“⁴. Cîștigînd de partea sa și pe sociologul american Robert Morrison Mac Iver și pe Boris Mirkin-Guetzévitch, aceștia se constituie în comitet executiv restrîns și între 22 octombrie și 6 noiembrie 1946 au luat hotărîrea ca noua instituție să se nu-

mească „Institutul social al națiunilor“¹. La ședința Comitetului de direcție, ținută la Clubul „Harvard“ din New York la 15 ianuarie 1947, prezidată de Mac Iver, președintele institutului, au participat și delegați din Statele Unite, Mexic, Cehoslovacia, Canada, Franța, Iugoslavia, România și alte țări, recunoscîndu-se totodată că ideea înființării institutului a purces de la D. Gusti, care, îndeplinind funcția de vicepreședinte, trebuia să redacteze — și a redactat — și programul de lucru al noului institut².

Ce au însemnat aceste acțiuni întreprinse de Gusti în acei ani? Care este semnificația lor?

Ideea creării unui organism internațional care să contribuie la cunoașterea reciprocă a popoarelor era, negreșit, o idee foarte valoroasă. Susținută în anul imediat următor zdrobirii fascismului, ea apare, într-adevăr, ca o acțiune menită slujirii muncii pașnice, apropierii popoarelor și încercării și pe această cale de a întări pacea atît de necesară omenirii. Însăși ideea ca acest organism internațional să funcționeze pe lîngă O.N.U., și anume pe lîngă Consiliul Economic și Social, organizația care simboliza lupta popoarelor pentru înțelegere reciprocă, pentru o pace trainică, dovedește că Dimitrie Gusti a înțeles care era problema principală a anilor postbelici. Prin această acțiune el a adus servicii ridicării prestigiului României³.

Fiind martor al grozăviei războiului antisovietic, reprobînd barbaria fascistă, Dimitrie Gusti nu putea accepta ideea repetării unui asemenea cataclism. De

¹ *Un an de activitate în afară de țară*, p. 13.

² *Ibidem*, p. 44.

³ *Ibidem*, p. 49.

⁴ *Ibidem*, p. 13.

¹ *Un an de activitate în afară de țară*, p. 15.

² *Ibidem*, pp. 15—17; vezi și pp. 48, 51—58.

³ Vezi și: Ovidiu Bădina, *Dimitrie Gusti. Contribuții la cunoașterea operei și activității sale*, Editura Științifică, București, 1965, pp. 179—180.

aceea, manifestînd îngrijorare pentru viitorul omenirii, el s-a postat pe o poziție înaintată în problema războiului și păcii. După cum afirma în fața unui public intelectual francez adunat la 20 mai 1946 în sala „Academiei de științe morale și politice“ din Paris, problema păcii devenise, „sub umbra amenințătoare a foametei și a bombei, o problemă măreață“. Pentru el aceasta însemna „tot umanismul păcii care este în cauză“ și, în același timp, „construcția însăși a umanității“. Această concluzie, la care unii diplomați sau reprezentanți ai intereselor marelui capital refuză să ajungă chiar și după trecerea a mai bine de două decenii de la terminarea războiului, Gusti a formulat-o limpede în primul an de după război. După cum recunoștea în 1946 Reclus, pe atunci președintele „Institutului Franței“, „membrii Academiei (de științe morale și politice din Franța. — O. B.), în linii generale, s-au declarat de acord cu proiectul“ lui Gusti privind pacea și „Institutul social al națiunilor“. Azeziunea la această idee și-au dat-o și Germain Martin, Firmin Roz, precum și abatele Sertilanges. Chiar și faptul că este răspîndită imediat în presă¹ arată că D. Gusti pusese o problemă ce frămînta și pe alți oameni care nu voiau să se repete orgiile unui război necruțător. Acum apare mai clară ideea sa exprimată în 1946 : „...Pacea pînă în prezent a fost o teorie generoasă, o mare idee, dar ea va părăsi domeniul utopiei spre a deveni o necesitate, spre a trece în viața însăși“². Aceasta este pentru

¹ *Vers une conception realiste et scientifique de la paix*, în „La République Française“ 1946 ; tot în același timp se publică și în versiunea engleză (*Toward a Realistic and Scientific Conception of Peace*, New York, 1946).

² D. Gusti, *Un an de activitate în afară de țară*, p. 43 (vezi volumul de față, p. 375).

el un program. „...Toți oamenii și toate popoarele, conștiinți de primejdiile și necesitățile tragice ale orei, trebuie să se angajeze pretutindeni într-o imensă sforțare de cercetare și de interdependentă realistă, care va trebui să ajungă în satele cele mai mici, ca și în orașele cele mai întinse ale lumii, pentru a crea acea forță irezistibilă a comprehensiunii, singura capabilă a impune o pace durabilă și definitivă.

Ne trebuie o cruciadă universală pentru o pace de reală cooperatie și de frățescă uniune între toate națiunile globului pe baza cunoașterii lor mutuale.

Ne trebuie un plebiscit real și științific de fiecare zi al umanității. Acesta este scopul suprem urmărit de Institutul social al națiunilor din New York...“¹, afirma Gusti în 1947. Iar în februarie 1955, cu opt luni înaintea încetării sale din viață, răspunzînd invitației de a vorbi străinătății la radio despre energia atomică din punctul de vedere al viitorului omenirii, Gusti, după ce face un scurt istoric al problemei și după ce subliniază că toți oamenii de știință umaniști au pus problema subordonării cuceririlor științei binelui omenirii, afirma : „Se impune și acum întrebarea : prin descoperirea procedeelor de dezintegrare a atomului, producătoare de uriașe energii, care va fi atunci procedeul de dirijare a acestor dezintegrări ?

Acum intervine, pe lângă latura științifică și tehnică de laborator, pe lângă latura filozofică a determinismului, și latura militar-tehnică, latura propriu-zisă social-culturală a problemei atomice.

Nu sînt decît două posibilități.

Ori energia nucleară imensă descătușată de om va fi folosită spre binele omului și pentru progresul uma-

¹ Vezi volumul de față, pp. 347—348.

nității, și aceasta nu este posibil decât în scopuri pașnice. Căci stăpînirea de către om și societate a energiei atomice poate aduce o dezvoltare nebănuită și neobișnuită atît în ce privește economia și tehnica națională și mondială, cît și prin aplicațiile pe care le pot găsi izotopii radioactivi în științele biologice, medicale, fizice, chimice, agronomice etc.

Ori, dimpotrivă, evoluția armelor nucleare poate duce la un război atomic...

Ca om de cultură și iubitor al valorilor culturale ale umanității, consecvent cu întreaga mea activitate și cu încredere în marile curente pacifice, nu pot fi decât pentru soluția pașnică a problemelor atomice, fiind pentru creșterea bogățiilor valorilor culturale la infinit, mărindu-se fără încetare cu valori culturale noi din ce în ce mai superioare ale popoarelor din toate continentele, și în acest caz sînt pentru un schimb liber și o circulație nestînjinită a valorilor culturale între popoare ca fiind cea mai bună garanție a păcii¹.

*

Dimitrie Gusti a fost un umanist, om cu vederi largi, receptiv la ce se întîmplă în jurul său. În 1944, cînd forțele antihitleriste dădeau lovituri nimicitoare dușmanului, cînd poporul nostru în frunte cu clasa muncitoare făcea totul pentru a înfrînge dușmanul, pentru a șterge un trecut negru și a pune bazele unui viitor luminos, Dimitrie Gusti, alături de C. I. Parhon și de alți intelek-

¹ *Textul manuscris al declarației domnului profesor Dimitrie Gusti la radio, transmis în limba germană la 20 februarie 1955, orele 0 (vezi volumul de față, pp. 362—363).*

tuali patrioți, își aduce contribuția la această mare acțiune. El este printre cei care iau parte la constituirea „Asociației române pentru strîngerea legăturilor cu Uniunea Sovietică“ (A.R.L.U.S.) și este vicepreședinte al Consiliului General A.R.L.U.S. de la înființare pînă în 1948, la al II-lea Congres A.R.L.U.S.

Cu ocazia aniversării a 220 de ani de la întemeierea Academiei de Științe a Uniunii Sovietice, Dimitrie Gusti, ca președinte al Academiei Române, a condus în Uniunea Sovietică delegația oamenilor de știință și de cultură din țara noastră, delegație din care făceau parte : acad. C. I. Parhon, Mihail Sadoveanu, S. Stoilov, Traian Săvulescu, Iorgu Iordan și Mitiță Constantinescu. D. Gusti are ocazia să constate că Academia de Științe a Uniunii Sovietice constituie pentru toată lumea modelul unei academii dinamice, creatoare de știință vie, constructivă și socială.

După cum arăta la întoarcere, „prima constatare, care a fermecat pe academicienii români, a fost marele prestigiu de care se bucură știința și reprezentanții ei, atît în sferile oficialităților, cît și în cele largi ale publicului“¹.

Gusti a vizitat o serie de instituții social-culturale, institute științifice și de cercetare, monumente istorice etc., a luat contact cu personalități ale vieții științifice și a cunoscut diferite aspecte ale vieții socialiste. „Un interes special de mare“ i-a provocat mai întîi vizita la „cea mai măreață centrală a marxismului științific din toată lumea, care este cuprinsă în două mari edificii

¹ D. Gusti, *Cîteva impresii din Moscova și Leningrad*, în „Graiul nou“ din 9 iulie 1945.

ale Institutului Marx-Engels-Lenin¹, și Muzeul etnografic din Leningrad.

D. Gusti spune despre vizita făcută în vara anului 1945 în U.R.S.S. : este „cel mai frumos dar ce s-a făcut vieții mele“².

Se sokoate apoi dator să împărtășească impresiile sale din U.R.S.S. publicului românesc, care mult timp fusese tendențios informat despre realitatea sovietică. În cadrul seriei de conferințe organizate de A.R.L.U.S. după întoarcerea din Uniunea Sovietică a savanților români care au participat la sesiunea solemnă a Academiei de Științe, Dimitrie Gusti a vorbit despre Institutul Marx-Engels-Lenin și despre Muzeul etnografic din Leningrad³.

Realitatea sovietică, contactul direct cu opera lui Marx și Lenin l-au determinat pe Gusti să-și schimbe atitudinea eronată ce și-o manifestase în 1919. La 11 aprilie 1946, în lecția a XVII-a a cursului său de sociologie, afirma : „...Încă din 1910 am recomandat studierea aprofundată a marxismului ca fiind cea mai bună pregătire metodologică. Recunosc că de atunci am ră-tăcit de multe ori, dar mi-am și aprofundat cunoștințele. Profitați... de pe urma acesteia din urmă experiențe și începeți și dv. nu de a vă ocupa de unele rezultate, mai mult sau mai puțin actuale, ci de a studia marxismul. Înțelegeți metoda marxismului... Nu există o mai bună înțelegere a științei sociale creatoare ca studiul marxismului, care, pot spune, este cea mai bună interpretare

¹ D. Gusti, *Cîteva impresii din Moscova și Leningrad*, în „Graiul nou“ din 9 iulie 1945.

² *Ibidem*.

³ Vezi *Institutul Marx-Engels-Lenin și Muzeul etnografic Lenin*, conferința d-lui prof. D. Gusti la A.R.L.U.S., în „Scînteia“, anul I, nr. 272, joi 12 iulie 1945, p. 2 ; vezi și „Adevărul“ din 5 octombrie 1946, articolul *Impresii și constatări dintr-o călătorie în U.R.S.S.*

Dimitrie Gusti cu Seminarul de sociologie și etică al Facultății de litere și filozofie din Iași, în perioada 1911—1912, cu ocazia primelor cercetări pe teren, la Schitul Tărița.

UNIVERSITE DE PARIS

Année Scolaire 1934-1935

M. D. GUSTI, ancien Ministre de l'Instruction Publique de Roumanie, Professeur à l'Université de Bucarest, donnera les conférences suivantes, aux jours et heures ci-après :

Le Jeudi 10 Janvier, à 17 heures

Amphithéâtre Turgot, à la Sorbonne :

LA MONOGRAPHIE SOCIOLOGIQUE

Le Lundi 14 Janvier, à 17 heures

Institut de Géographie, 191, rue Saint-Jacques

UN VILLAGE ROUMAIN DE TRANSYLVANIE : DRĂGUS

(Projection d'un film accompagné de commentaires)

Le Mercredi 16 Janvier, à 17 heures

à la Faculté de Droit, Salle des Fêtes :

L'ACTION MONOGRAPHIQUE EN ROUMANIE

Du 10 au 17 Janvier

au Musée pédagogique, 29, rue d'Ulm

UNE EXPOSITION PUBLIQUE DE DOCUMENTATION SOCIOLOGIQUE

(Graphiques, photographies, cartes et dessins, tableaux statistiques)

illustrera la série de conférences ci-dessus

D. G. U. S. T. I. - Cours Soc. Anthropologie (Zagreb, 1934-1935)

în știința socială și o adevărată prolegomenă la adevărata știință socială¹.

Pînă la acest moment, Gusti parcursese un drum sinuos. Dacă în 1910, ca tânăr profesor de sociologie, încerca să transmită studenților unele sumare informații despre marxism, în 1919 dovedea că n-a înțeles esența revoluției socialiste din Octombrie, dictatura proletară și Puterea sovietică, față de care a avut unele reacții negative. În 1935 el a sesizat însă că realitatea a infirmat afirmațiile sale anterioare. Pentru aceasta el notă pe marginea problemelor cu același conținut, dar reîpărite în 1935, că „bolșevismul rusesc a luat în răstimp cu totul altă dezvoltare prin planurile cincinale și politica pacifistă... Ca studiul nostru să fie complet, știm, ar fi trebuit să ia în considerare și aceste fenomene. Dacă n-o facem este tocmai pentru că ne-am dat seama de importanța problemelor și credem că le putem discuta în studii speciale, cu toate dezvoltările cuvenite². În 1946, în volumul al II-lea al lucrării *Sociologia militans* (reeditată), nemaiavind timp să revadă textul respectiv renunță să-l mai includă în lucrare.

Dacă în 1935 sesizase că trebuia să revină asupra atitudinii pe care o avusese în 1919 fără să înțeleagă esența social-politică a marxismului, deosebirea fundamentală dintre marxism și diversele doctrine mai mult sau mai puțin sociologice, în ianuarie 1946 spunea studenților la curs : „Pentru unii, Marx și doctrina sa erau un domeniu tenebros. Pentru alții era un șef iubit și clarvăzător al sutelor de mii de oameni, pentru că conducea lumea către un viitor luminos. Nici confiscarea cărților, nici arderea lor n-au împiedicat gîndirea să-și

¹ D. G u s t i, *Curs de sociologie, 1945—1946*, (text litografiat), p. 136.

² I d e m, *Sociologia militans*, 1935, p. 469, nota 1.

urmeze drumul ei și să găsească în Rusia țara unde să se înfăptuiască revoluția socială ca într-un imens laborator, căci prin Marx s-au descoperit toate secretele lumii capitaliste“¹.

După ce se aplecase cu alți ochi asupra operei lui Marx, în special asupra *Capitalului*, a operelor editate de Mehring, a corespondenței dintre Marx și Engels editate de Bebel și Bernstein, Gusti a încercat să-l înțeleagă pe Lenin, citind lucrările traduse în limba engleză². Citise, de asemenea, *Marxismul și problema națională* și *Problemele leninismului*. Referindu-se la ultima, spunea studenților: „...Este o operă minunată și pe care v-o recomand ca lectură, în special paginile 662—693, unde veți găsi capitolul «Despre materialismul dialectic și materialismul istoric»“³. Pentru acea vreme poziția lui Gusti însemna și o atitudine teoretică.

În 1948, reluând preocupările, multă vreme abandonate, pentru cercetarea monografică a mediului industrial, D. Gusti arăta în *Cuvîntul înainte* scris la traducerea pentru prima oară în românește a lucrării lui K. Marx *Ancheta pentru muncitori*: „Institutul social român (Institutul de cercetări sociale al României), în pragul acțiunii lui de cercetare a întreprinderilor industriale (mari, mijlocii și mici), precum și a muncitorilor și familiilor lor din România, pe bază de planuri amănunțite, are deosebita satisfacție a aduce la cunoștința publicului românesc *Ancheta pentru muncitori*, puțin cunoscută, a lui Karl Marx, care dovedește că încă din 1880 el a preconizat necesitatea unor astfel de lucrări.

¹ D. Gusti, *Curs de sociologie. 1945—1946*, p. 10.

² *Ibidem*, p. 7.

³ *Ibidem*.

Această anchetă... ilustrează o dată mai mult cunoscuta metodă de cercetare dialectică, concretă și minuțioasă a lui Karl Marx, așa cum reiese din întreaga sa operă, și mai ales din lucrarea sa fundamentală, *Capitalul*“¹.

În dialectica marxistă, Dimitrie Gusti vedea mai ales problema *metodei*. Dar în 1945, în cursurile publice ținute în fața studenților, el a afirmat clar că marxismul este o filozofie care călăuzește clasa muncitoare în marea sa acțiune revoluționară menită să năruiască prin luptă vechea societate și să construiască o societate în care să nu existe exploatarea omului de către om. El s-a ridicat acum chiar împotriva unor denaturări ale marxismului de către social-democrația de dreapta, „care — scrie Gusti — înlătură din sfera posibilităților factorul voință“, fapt ce duce la „un pesimism social“. Gusti socotește că noua „concepție, care nu exclude intervenția umană“, concepție „care pleacă de aici pentru a ajunge la construirea unui optimism eroic, marxismul acesta creator este reprezentat prin Lenin“. Gusti afirmă că „aceasta își găsește expresiunea în formarea așa-zisului planism“². Nu poți înțelege bine marxismul dacă nu înțelegi în ce constă planismul, care este cea mai desăvârșită formă socialistă“³. Iar mai departe: „...Făcînd o observațiune foarte obiectivă, trebuie să spunem că tot ce se întîmplă în lume este pentru idealul acesta

¹ D. Gusti, *Cuvînt înainte la lucrarea: Karl Marx „Ancheta pentru muncitori“*, Edit. Institutului social român, Institutul de cercetări sociale al României, 1948.

² Gusti folosește pentru denumirea legii dezvoltării planice proporționale, specifică socialismului, un termen nepotrivit, preluat din arsenalul teoretic reformist. Reformistul olandez Hendrik de Man acreditase între cele două războaie cu mult zgomot propagandistic teza despre planism.

³ D. Gusti, *Curs de sociologie. 1945—1946*, p. 122.

marxist, care este și ideal al dreptății sociale, care a rămas de totdeauna și pînă acum alcătuit din trei elemente: fiecare să fie răsplătit după munca sa, fiecare să fie răsplătit după meritele sale și, al treilea, să dispară exploatarea celor mulți, a omului de către om“¹.

Aceste căutări, însoțite de expuneri asupra marxismului și popularizarea realității sovietice în rîndul studențimii erau acțiuni pozitive deopotrivă pe plan teoretic ca și pe cel politic. Nu trebuie uitat faptul că în acea vreme partidele burgheze mai exercitau încă influența asupra unor pături largi de oameni, iar această atitudine a lui Gusti, un sociolog de prestigiu, reprezenta un stimulent important în procesul de clarificare ideologică și politică a intelectualității, cu deosebire a tineretului studios.

În 1946 a publicat în ziarul „Timpul“ un articol² în care arată că meritul excepțional al marxismului în problema națională „constă tocmai în faptul că problema națiunii nu se mărginește, ca de obicei, numai la așa-zisele națiuni civilizate, ci, dînd o generoasă și largă interpretare de dreptate principiului autodeterminării, înlătură deosebirile ce se fac între albi și negri, între europeni și asiatici ori africani și între civilizați și necivilizați“. El subliniază că „marxismul este împotriva stabilirii celor trei categorii de națiuni: națiuni cu drepturi depline, națiuni fără drepturi depline și națiuni care au și mai puține drepturi decît națiunile fără drepturi depline și care formează populațiile coloniilor. Toate națiunile sînt egale în drepturi, fără deosebire de culoarea pielii, de limbă, de nivel cultural și de nivel al dezvoltării de stat“. Foarte important este însă că

Dimitrie Gusti a tras de aici concluzia că, datorită politici marxiste în problema națională, „în Uniunea Sovietică s-a format o unitate puternică a popoarelor Uniunii, care a jucat, după cum se știe, un rol hotărîtor în greaua luptă contra fascismului și nazismului, contribuind la victoria decisivă asupra lor“.

Cu această ocazie Gusti recunoaște un alt aspect important al învățăturii marxiste în problema națională. Acest mod de abordare și rezolvare, scrie el, „are un sens adînc internațional, căci depășește sfera internă a fiecărui stat... și se transformă în problema mondială a eliberării popoarelor subjugate din toate țările dependente și din colonii, precum și a respectării sentimentelor și independenței tuturor popoarelor“¹.

În 1946, participînd ca ziarist² la prima sesiune a Adunării Generale a O.N.U., a luat cunoștință din debateri de pozițiile unor state în cele mai arzătoare probleme ale vremii. Întors în țară, în comunicarea făcută în ședința publică a Academiei Române de la 11 iulie 1947, el afirma: „Din rezoluțiile admise (la Adunarea Generală a O.N.U. — O. B.), cea mai importantă a fost, desigur, propunerea făcută de dl. ministru de externe al Uniunii Sovietice... în ședința din 14 decembrie 1946 pentru reducerea generală a armamentului și forțelor armate. Această rezoluție a fost votată în unanimitate și a format punctul culminant al lucrărilor. Căci dacă dezarmarea progresivă și controlată ar deveni o realitate, toate raporturile internaționale vor intra într-o eră nouă și decisivă“³.

¹ D. Gusti, *Țelul final al umanității*, în *loc. cit.*, p. 179.

² *Idem*, *Un an de activitate în afară de țară*, p. 9 (vezi volumul de față, p. 323).

³ *Ibidem*, p. 11.

¹ D. Gusti, *Curs de sociologie. 1945—1946*, p. 123.

² D. Gusti, *Țelul final al umanității*, republicat în „Căminul Cultural“, caietul II, martie, 1946, pp. 177—179.

În acești ani Gusti a făcut totul ca să nu fie un observator pasiv al luptei poporului nostru pentru refacerea economiei naționale. Legat de poporul ale cărui suferințe le cunoscuse cu ocazia cercetărilor monografice, socotindu-se dator să contribuie la îmbunătățirea soartei celor mulți, a refuzat cu hotărâre în acești ani propunerea de a rămîne peste hotare în funcții universitare. Demnă de reținut din acest punct de vedere este, negreșit, mărturisirea sa făcută într-un memoriu, rămas în manuscris : „Deși ales și numit profesor la Universitatea din New York, unde se crease instituția internațională preconizată de mine în comunicarea de la *Académie des Sciences Morales et Politiques* din Paris, *Institut Social des Nations*, totuși, nefiind partizanul faimosului dicton *Ubi bene, ibi Patria*, veștile ce le primeam, în proporțiile pe care le dădea distanța, de seceta și nevoile din țară, fiind profund legat de poporul în mijlocul căruia m-am născut și crescut și căruia i-am închinat activitatea, m-am reîntors în țară“. Din aceleași considerente patriotice a inițiat în calitate de președinte al Academiei Române, împreună cu o serie de savanți români, proiectul înființării Consiliului național de cercetări științifice¹, înaintat Consiliului de Miniștri. Ziarul „Scînteia“ remarcă în articolul *Știința și democrația constructivă*² următoarele : „Chemarea pe care guvernul a dat-o tuturor elementelor cinstite și creatoare de a se încadra în efortul constructiv al marilor mase populare a găsit un ecou și inițiativă și din partea oamenilor de știință, doritori să contribuie din plin la opera de construcție și de consolidare a democrației, doritori să ridice standardul de viață al poporului și să

¹ „Scînteia“, seria a III-a, anul XVI, nr. 395, p. 1.

² *Ibidem*.

împrăstie lumină. Academia Română, cea mai înaltă instituție culturală a țării, se găsește — așa cum se cuvinea — în frunte. La ședința de ieri a Consiliului de Miniștri a participat și o delegație de savanți cercetători cunoscuți și apreciați și dincolo de hotarele țării, însuflețiți de dragoste pentru popor, în serviciul căruia doresc să-și pună rezultatele muncii lor științifice. Delegația, condusă de dl. prof. Dimitrie Gusti, președintele Academiei Române, și alcătuită din d-nii : prof. Traian Săvulescu, secretar al secțiunii științifice ; prof. C. I. Parhon ; prof. Stoilov, rectorul Universității din București ; prof. Gh. Spacu ; prof. Gh. Macovei, directorul Institutului geologic ; prof. arh. Petre Antonescu ; prof. Andrei Rădulescu ; prof. dr. Danielopol și prof. Horia Hulubei, a propus guvernului, în numele Academiei Române, crearea unui organ consultativ, denumit Consiliul național de cercetări științifice, în scopul de a promova știința pură și aplicată în toate domeniile și a o pune în slujba problemelor de refacere și dezvoltare a țării. Guvernul a aprobat propunerea Academiei Române și, ca o primă măsură, a acordat un fond inițial de un miliard lei“.

Ce însemna propunerea, printre inițiatorii căreia se afla Dimitrie Gusti ? Răspunsul îl găsim în declarațiile sale făcute ziarului „Scînteia“, în calitate de președinte al Academiei Române și al Consiliului național, declarații publicate sub titlul *Ce este Consiliul național de cercetări științifice*¹. Gusti arăta că împreună cu ceilalți savanți s-a oprit asupra următoarelor probleme :

1. *Cunoașterea poporului sub toate aspectele sale de viață* : biologic (alimentație, locuințe, boli sociale etc.) ; economic (viața orașelor, a satelor, a uzinelor) ; aici

¹ Vezi „Scînteia“ din 14 decembrie 1945.

voia să cuprindă atât cercetarea vieții țaranului, cât și a muncitorului. Totodată, el socotea că pe lângă cercetarea vieții economice trebuie întreprinsă și o cercetare a vieții spirituale și sociale sub toate aspectele. El considera că prin această cercetare se vor obține datele științifice necesare pentru ca omul politic să nu mai recurgă la soluții improvizate.

2. *Cunoașterea pământului românesc*¹.

3. *Problema descoperirii materiilor prime*, a creării unei industrii farmaceutice românești, a obținerii de substanțe tanante pentru tăbăcirea pieilor, a utilizării fibrelor naturale din stuful Deltei etc. etc., care trebuia să formeze obiectul de cercetare al comisiei de chimie pură și industrială.

4. *Problema energetică*, cu studii de laborator relative la chimia combustibililor (cărbuni, gaze, petrol etc.), cu planuri privind electrificarea țării, amenajarea de instalații electrice moderne la sate, folosirea apei în agricultură (irigații), utilizarea rațională a ligniților din regiunea subcarpatică pentru obținerea unui combustibil brichetat, ieftin ș.a.m.d.

5) *Problema materialelor de construcție și refacerea clădirilor*.

Dimitrie Gusti aprecia și aspectul politic al felului cum a fost întâmpinată și sprijinită această propunere. „Participarea membrilor Academiei Române alături de

¹ „Avem astăzi — spunea el — aproape 3 000 000 hectare de pământ care sînt degradate, nu pot fi valorificate fie din cauza eroziunii solului vegetal, fie din cauză că sînt terenuri inundabile, din lipsă de corectare a rîurilor, cum este șesul inundabil al Dunării de exemplu. Valorificarea Deltei Dunării, crearea de heleșteie sistematice, alimentarea cu apă a regiunilor lipsite de ape ușor accesibile ș.a.m.d. sînt puncte înscrise în programul nostru“.

membrii guvernului la o ședință comună — declara el — înseamnă într-adevăr un eveniment unic atât în analele Academiei, cât și în analele guvernelor țării românești, căci *pentru întâia oară un guvern a adus această solemnă recunoaștere științei în mod atât de impresionant atât pentru academicieni, cât și pentru toți intelectualii țării*¹.

*

După creionarea conturilor generale ale sferei largi de activități desfășurate de Dimitrie Gusti reiese clar că el a fost o personalitate marcantă a epocii, un savant de renume mondial, un om de vastă cultură, eminent profesor și umanist convins. Dimitrie Gusti are merite deosebite și pentru contribuția la acțiunea de cunoaștere a poporului român peste graniță. El s-a impus însă pe plan național și mondial în primul rînd ca sociolog. Locul de prestigiu pe care l-a ocupat se datorește nu atât doctrinei sale, interesantă și plină de idei, ci inițierii, organizării și coordonării — împreună cu un colectiv de activi colaboratori — a cercetării realității sociale din țara noastră. Strîngînd în jurul său oameni de diferite orientări politice, încurajînd în munca de cercetare, în mod direct sau indirect, elemente care din punct de vedere politic au exprimat atunci interese chiar opuse, fără să se fi angajat direct în lupta politică a partidelor „istorice“, Gusti a inițiat o tendință nouă în sociologia românească, tendință care a avut rezultate pozitive în ceea ce privește materialul factual adunat și făcut în mare parte public, formarea de tradiție în cercetarea sociologică etc.

¹ Vezi volumul de față, p. 251.

Culegerea sistematică și publicarea unui imens material documentar cu caracter sociologic și etnografic constituie un aspect pozitiv fundamental al acțiunii întreprinse de Dimitrie Gusti. Revistele conduse de el, și mai ales „Sociologie românească“, precum și multe volume de lucrări sînt interesante în primul rînd nu prin caracterul lor teoretic, ci prin materialul acesta documentar¹, care oferă o imagine fidelă despre situația mizeră, fără ieșire, în care se zbăteau masele țărănești în cadrul orînduirii burghezo-moșierești. Aceleași date, privite azi retrospectiv, documentează elocvent distanța parcursă de România socialistă atît în sensul îmbunătățirii radicale a situației materiale a oamenilor muncii, cît și în alte domenii esențiale ale construcției noastre socialiste.

Gusti a fost nu numai un bun organizator al acțiunilor de cercetare monografică, ci și — alături de Victor Ion Popa și H.H. Stahl — inițiatorul și fondatorul *Muzeului satului*, conceput ca un muzeu *sociologic*. El a fost și excelentul profesor, atent cu cei din jur, gata să-i ajute la nevoie. În egală măsură a fost posesorul unui mare talent organizatoric. De la simpozioanele pe teme politice și ale vieții de stat, care totdeauna s-au soldat cu interesante culegeri tipărite, pînă la organizarea Expoziției românești din Paris (1937), New York (1939), a întreprins o gamă foarte întinsă de acțiuni, care demonstrează din plin talentul său de bun organizator.

Dimitrie Gusti n-a fost niciodată propovăduitor al ideilor războinice și nici al ideologiei celei mai reacționare, ideologia fascistă, care, în România, a avut reprezentanți ca A. C. Cuza, Nichifor Crainic, Nicolae Roșu,

Traian Brăileanu și alții. În anii dictaturii legionare-fasciste și ai războiului provocat de hitleriști, el a fost prin toată ființa sa împotriva acestora, iar în zilele cînd bubuitul tunurilor încetase, cînd bucuria și durerea se împleteau în sufletul oamenilor, cînd speranțele într-o pace durabilă începuseră să încolțească în inimile atît de zbuciumate vreme de ani, Dimitrie Gusti a fost de partea celor ce luptau pentru pace și progres social. Tot ceea ce a făcut el în anii următori terminării războiului a slujit acestei mărețe și nobile acțiuni pentru care luptă popoarele. Această direcție spre care și-a îndreptat eforturile, animat de sincere convingeri patriotice, a servit poporului român.

În anii de după cel de-al doilea război mondial e vizibilă o cotitură în felul de a gîndi, de a acționa al lui Gusti. El a reușit să înțeleagă mai bine realitățile vremii.

În acești ani, cînd poporul nostru a început construcția unei noi vieți, Gusti a fost nu numai președinte al Academiei Române, cel mai înalt for al științei românești, și primul președinte al Consiliului Național de Cercetări Științifice, ci și un patriot care a depus toate străduințele de a fi alături și la înălțimea poporului care i-a dat naștere.

Conf. univ. dr.
OVIDIU BĂDINA

¹ Vezi și Șt. Voicu, *Discuții și recenzii. Sociologia monografică în polemica „dreptei“ românești*, în „Societatea de mîine“, anul XIV, 1937, nr. 3, p. 113.

I CONTEMPORANII

1. Personalitatea lui Vasile Pârvan
2. In memoriam A. D. Xenopol
3. Francisc Rainer
4. Liviu Rebreanu

PERSONALITATEA LUI VASILE PÂRVAN

UN MODEL ACADEMIC*

1. Obişnuiam în fiecare an să deschid cursul cu o prelegere despre rostul adînc al instituţiei care este domiciliul nostru al tuturor, profesori şi studenţi, universitatea.

Dar s-ar putea face oare o lecţie mai nimerită decît culegînd învăţătura ce se desprinde din cunoaşterea unuia dintre foştii profesori ai acestei facultăţi, incarnarea a însăşi esenţei universităţii şi simbolul nobil al spiritualităţii naţionale care a fost Vasile Pârvan ?

După ce am anunţat această prelegere, m-am întrebat : oare voi putea vorbi *eu* despre Vasile Pârvan ?

Am încercat să vorbesc despre această minunată viaţă îndată după trecerea ei în Cîmpiile Elizee, unde a luat şi o bună parte din sufletul meu, dar a trebuit să renunţ. Căci cine ar putea să-şi domine gîndurile cînd este stăpînit de sentimentul puternic al panicei ?

De atunci i-am citit lucrările, m-am lăsat condus pe căile eternităţii unde s-a dus şi pe care pornise cu min-

* Prelegere de deschidere a cursului de sociologie, etică şi politică la Universitatea din Bucureşti în 1927—1928.

tea altădată scriind *Memorialele*. I-am re trăit viața. Pare că-l văd în timpul refugiului în casa mea din Iași. Fusese lovit de doliul cel mai crud al vieții sale prin moartea violentă a soției la Odessa. Mai târziu, când s-a reîntors în București, primul său gând a fost să consacre această nenorocire prin crearea premiului „Amintirii” la Universitatea din București.[...]

Citindu-l, retrăindu-l, mi-am regăsit calmul gândirii.

Și atunci n-am vrut să dau tineretului o pildă de acea lașitate ce se cheamă uitarea. Am găsit că este o pioasă datorie să vorbesc de Vasile Pârvan, deși sint convins că va fi o neîndestulătoare expunere : se poate descrie în simple vorbe o viață complexă, puternică și profund interioară ?

2. Cum să ne purtăm ca să nu-i jignim amintirea ?

Desigur, nu voi încerca să-i fac panegiric și nici nu voi face exerciții stilistice de oratorie sentimentală funebră. Acestea n-ar fi demne de el.

O ! știu, cel mai potrivit omagiu adus memoriei sale ar fi să i se cînte patetica simfonie a 5-a de Beethoven, numită „Simfonia destinului”, pe care atît de mult o iubea să o asculte, tocmai pentru că sunetele se luptă între ele furtunos ca să ajungă prin ritmuri ideal-dramatice la învingerea vieții și a morții !

Aș dori să aducem memoriei lui Pârvan ceva mai mult decît un act de admirație colectivă, ceva mai mult decît un omagiu solemn de recunoștință publică !

Aș vrea să vă introduc cît mai bine în personalitatea sa ; să scot la iveală rădăcinile din care au izvorit bogăția și frumusețea acestei vieți rare. Să dau adică o idee de sinteza acestei personalități.

Există oare o știință a personalității ? Se poate oare pătrunde în profunzimea unei personalități ? A înțelege o personalitate înseamnă a vedea ce a văzut, a

gîndi ce a gîndit, a trăi ce a trăit. Așa, cred eu, l-am cinsti mai bine pe Pârvan, simțit, înțeles, adîncit.

Așa vom găsi în viața sa sfaturi mișcătoare, înalte îmbolduri și grave directive. Căci viața sa este o splendidă lecție de viață. Viața sa înseamnă pentru oricine o cunoaștere : o înălțare a propriei persoane. Viața sa este un model ce ia proporția unui simbol.

Viața lui Pârvan a fost profundă, înălțată, întărită, entuziasmată[...]

O viață complexă. Cine ar putea oare despărți pe Pârvan eruditul de Pârvan gînditorul ; cine ar putea ignora pe Pârvan artistul ori uita pe Pârvan organizatorul ? Unul pe altul se comentează, se explică, se luminează reciproc.

Pârvan avea o credință caldă în Adevăr și în Creație. Creației și Adevărului, lor le-a slujit cu un devotament unic, deopotrivă de exclusiv : eruditul, gînditorul, artistul, organizatorul, profesorul.

Eruditul mînuia cu o aceeași măiestrie analiza celui mai mic amănunt, ca și sinteza cea mai plină de perspective. El avea o neîncredere adîncă împotriva aparatului tradițional de vorbe, formule și clișee, caracteristica „sfertodoctilor”, termen făurit de el în conferința pe care a ținut-o în 1906, ca student, la Societatea academică din Berlin. Înșuririle lui de savant desăvîrșit l-au îndemnat pe Albert Garnier să scrie în „Revue des études anciennes” : „Pârvan nu trebuie considerat drept un maestru numai în România”.

Eruditul a fost dublat de gînditor. [...] După propria mărturisire, familia sa s-ar fi înrudit cu Vasile Conta. Filozofia lui Pârvan este adînc trăită și nu o simplă materie disputată, de pure construcții intelectuale. El n-a formulat un sistem filozofic cu demonstrații de ca-

tedră, căci sistemul închide uși, și el, dimpotrivă, voia a le lăsa deschise.

De aceea el n-a raționat și argumentat didactic, ca un candidat la doctorat ori la o catedră universitară, comprimând ideile pe care le înfățișa după formulele școliei. Fără a bergsoniza: el a fost un intuitiv, un iluminat.

Rareori întâlnim un sentiment mai puternic și mai intens al tragicului universal și al destinului uman ca în gândirea lui Pârvan! [...] Gândirea lui Pârvan este îmbrăcată în tablouri, elanuri lirice, metafore și simboluri. Așa a scris Pârvan pagini de patetică sinceritate și de o emoție profund umană.

Cugetarea sa filozofică este împodobită cu eleganța cuvântului mlădios și vibrant. Gînditorul devine artistul, care, stăpîn pe o impecabilă erudiție verbală și pe o retorică savantă, știe să simtă elanuri mîndre și să le cînte în fraze de o rară muzicalitate.

Imaginația și gândirea sa au fost totdeauna amestecate cu viața. Artist și cugetător prin temperament, el înalță, ca un adevărat erou al lui Ibsen, construcții splendide arhitectonice pe cîmpul organizării practice.

3. Iată un alt aspect al creatorului, organizatorul. Încă din 1919 Pârvan a alcătuit un *Plan de organizare și de lucru propus secției culturale a Asociației pentru Studiul și Reforma Socială*, publicat în această revistă (p. 612, 1919), o surprinzător de completă propunere de înfăptuire a culturii.

Organizează împreună cu fratele său de cruce, d-l Marin Simionescu-Râmnicăneanu, editura „Cultura națională“, propunînd însuși numele de „Cultura națională“, nume ce devenise pentru noi, care am lucrat odinioară împreună la această editură, nu numai un steag, ci un program autonom de lucru.

Ca secretar general al Academiei Române a luat parte hotărîtoare la discuția problemei de reorganizare a Academiei.

A fost un neobosit șef de stat-major al arheologiei, făcînd planurile și conducînd lucrările de desfundare a cîmpurilor țării pentru a stabili harta teritoriului de formare a poporului românesc.

A organizat școala de arheologie din Roma în așa fel în cîțiva ani, încît a devenit egala școlilor vechi de acolo. „Energia, tactul și devotamentul lui — scrie d-l Carcopino — au asigurat repede tinerei școale române de arheologie un rang de invidiat printre cele mai vechi“.

A organizat munca științifică arheologică românească în trei reviste: „Ephemeris Dacoromana“, „Diplomatarium Italicum“ și „Dacia“.

În sfîrșit, a emis păreri profunde privitoare la organizarea unei universități în studiul său *Universitatea națională a Daciei Superioare. Păreri propuse public marelui șfat național al românilor din Ardeal, Banat și Țara ungiurească*, unde accentuează înalta educație etică pe care membrii universității trebuie să o aibă.

Aceasta a fost opera.

4. Dar mai presus de ea a fost Omul, pilda de toate zilele, de toate clipele a nobleței sufletești și intelectuale.

A fost un paradox viu, o antiteză în acțiune, unirea incompatibilităților ce totuși trăiau în armonie.

Fiu al pămîntului rodnic al Moldovei, fiu de modest învățător, odraslă de țaran-răzeș, devenise un prinț al spiritului, de cea mai pură autenticitate. [...]

Ceea ce Pârvan a putut înfăptui numai în saltul unei generații este surprinzător. Este, în tot cazul, o dovadă elocventă că neamul românesc este capabil de cele mai

mari înnobilări și înălțări. Să fim mândri de această constatare, care îndreptățește cel mai îndrăzneț optimism pentru viitorul nației!

Iată-l așa cum a fost. Sub masca rece, rigidă, aspră, colțuroasă, numai rațiune, se ascundea un suflet cald, vibrant, sentimental. Duios și combativ, comunicativ și totuși inabordabil, in formulabil. Liniștit olimpic și veșnic mișcat, frământat. Puternic liric și vehement satiric. Avea cultul ironiei fără a jigni pe cineva. Realist și în același timp romantic, vizionar, profetic. Grav și serios, totodată vesel și senin. Preocupat de tot ce se întâmpla în jurul său, se rețrașna într-o viață intimă, numai interioară. Modest, câteodată aproape sfios și totuși mândru, de o mândrie suverană, pe care i-o da conștiința legitimă a superiorității sale.

Pârvan era însă înainte de toate un înțelept, un caracter, un om ce practica zilnic virtutea înțelepciunii, un exemplu rar și impunător de armonie desăvârșită între doctrină și faptă. El reprezenta o mare energie, o mare victorie a spiritului organizat și intransigent asupra unei lumi pline de îndoieli, enigme și lucruri meschine. A dus o luptă de un tragic impresionant cu destinul, căruia nu s-a predat și nici nu s-a înmlădiat sub greutate, pînă ce a căzut. Nu a primit de bunăvoie hotărîrea soartei, ci a bravat-o. N-a fost un om mai stăpîn pe sine ca el.

Iar aceasta a dobîndit-o printr-o cultură desăvârșită a sufletului, printr-o metodă specială a înțelepciunii. Dacă savantul și gînditorul Pârvan avea cultul adevărului obiectiv, ca om el practica cultul adevărului față de sine însuși. El era totdeauna credincios sie însuși, totdeauna sever cu el însuși.

Din acest spirit de veridicitate și autocritică, din această practică a adevărului față de sine s-au născut maximele specifice înțelepciunii sale practice.

Mai întii sentimentul adînc conștient pentru însemnătatea înalt morală a automărginirii. Adică încadrarea voită a vieții sub impulsul necondiționat al adevărului: înlăuntru, față de tumultul de năzuințe de plăceri, și în afară, față de năzuințele fără margini, care suie la succese, putere și bogăție, — n-a fost un om care să le disprețuiască mai sincer!

Pârvan nu cunoștea decît o desfătare, pe cea spirituală. Sufletul său, viața sa erau rezultatul unui sistem de autoîngrădiri concentrice în jurul adevărului și al fidelității față de sine. De aceea el practica marea virtute a renunțării pînă la ascetism.

În această conștientă automărginire și renunțare era cuprinsă și facultatea răbdării. El suferea fără murmur pînă la eroism.

Toate aceste virtuți la un loc îi dădeau, într-o potență deosebită, liniște senină lăuntrică, respect pentru propriul său secret și libertatea conștiinței împăcate.

Virtutea cea mai mare pe care o practica era însă munca. Munca uriașă, concentrată, ce lua forma unei pasiuni religioase și pe care o depunea în întregime și total dezinteresat în serviciul țării.

El a fost o mare forță a Patriei; făcea parte din categoria patrioților luminați pe care Moldova i-a dat Țării, „Moldova blîndă, melancolică, contemplativă“, cum o numea el.

O comunitate profundă de origine, instinct, aspirație și speranțe îl lega de țară. Carte cu carte, cum se așază piatra pe piatră la construcția unui monument, a ridicat

pentru cunoașterea, lauda și cinstea țării sale epopeea trecutului și a începuturilor noastre etnice, căreia i-a închinat cei mai rodnici ani ai vieții, culminând în consacarea definitivă a geniului său prin publicarea *Geticeii*.

Dar el era preocupat tot atât de problema originii istorice a poporului nostru ca și de înțelegerea viitorului. Citiți, pentru a da o pildă, pagina plină de vervă și de observație dreaptă din *Idei și forme istorice* privitoare la școala de la sate (p. 24) ori studiul publicat în primul număr al revistei „Arhiva“, *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane*, și vă veți convinge!

Pârvan făcea parte, ca și Xenopol, în trecut, și mai ales N. Iorga, astăzi, din clasa ambasadurilor spirituale ai țării. D-l Carcopino obișnuia să spună că, la Roma, România, datorită activității școlii arheologice române de acolo, era considerată ca o mare putere. Prin cursurile sale ținute în străinătate, prin lucrările apreciate peste graniță, prin participarea la congresele internaționale, Pârvan a sporit faima și a contribuit la politica de prestigiu cultural al neamului.

Cine are ambiția a reda, chiar în cele mai largi trăsături, caracteristicile principale ale personalității lui Pârvan nu poate uita cât de mare a fost prin inimă Prietenul.

Era captivant, un cuceritor de suflete. Avea cultul amicitiei, deși nu avea mulți amici, căci un amic este un frate, însă un frate pe care-l alegi singur. Arta prieteniei este, se știe, grea și nu oricine este capabil să o mînuiască. [...]

O simplă dedicație scrisă de Pârvan în 1921 pe volumul *Idei și forme istorice* definește, cred, adevărata

prietenie. Dedicția sună : „Prietenului D. Gusti în semnul tovarășiei de năzuințe“.

Prietenia astfel înțelege să excludă admirația reciprocă convențională și înlătură așa-zisa prietenie, practică mai ales de tineret, dintre patron și client. Adică unirea unuia care protejuește pe cineva care este proteguit ; unirea unuia care voiește a fi dominat cu cineva ce voiește a fi dominator. Puritatea prieteniei, tăria ei irezistibilă ce leagă pe vecie, pe viață și după moarte, constă numai în „comunitatea de năzuințe“. De această prietenie a fost capabil Pârvan.

5. Iată modelul ca erudit, ca gânditor, ca artist, ca organizator, model ca om, ca înțelept, ca patriot, model ca prieten.

Mare este frumusețea acestei vieți luate în total !

În jurul nostru atmosfera devine din ce în ce mai grea și mai vicioasă. Un materialism *, un parvenitism, un utilitarism fără măreție apasă asupra sufletelor noastre. Ne înăbușim, ne asfixiem. Să deschidem largi ferestrele. Să facem să intre aer proaspăt, aer curat, să intre aerul înviorător al idealismului ** și al dezinteresului.

Pârvan a dat viață ruinelor, a făcut să vorbească mormintele, a reînviat pe morți.

Să-l imităm. Și, la rîndul nostru, să-i dăm lui însuși o viață nouă. Să-l aducem printre noi pentru a-l face să rămînă ce a fost : un ferment plin de viață rodnică, un model. De aceea propun, pentru a dovedi și plastic că viața și opera sa vor rezista muncii distructive a timpului, să însărcinăm pe un „săpător în marmură tare“ și

* În sensul preocupării exclusiv de câștig, de foloase materiale.

** În sensul aspirației spre un ideal.

să-i creăm bustul, pe care apoi să-l așezăm între noi, aci, undeva la universitate, în sălile unde el a oficiat. Ne adresăm tuturor tovarășilor de năzuințe speciale. Deci nu oficialității și nici acelora care nu erau egalii lui în năzuințe. Ne adresăm însă foștilor săi elevi, colegi și prieteni din lumea academică, din tot cuprinsul țării. Mai ales ne adresăm studenților, care, o știm cu toții, l-au iubit pentru că-i iubea și căroră le-a fost un dascăl generos și o călăuză luminoasă, atît pe căile spinoase ale științei, ca și pe căile delicate ale sufletului. [...]

2

IN MEMORIAM A. D. XENOPOL

1. O națiune se afirmă în istoria universală mai puternic prin biruințe spirituale și culturale decît prin izbînzi militare ori politice.

Acestea din urmă sînt vremelnice și nesigure după anumite constelații și situații, în timp ce un vers nou, o melodie nouă, o gîndire originală, o faptă morală impunătoare, tot ce contribuie efectiv la sporirea și îmbogățirea tezaurului spiritual comun al omenirii, aduc națiunilor un prestigiu permanent și o justificare deplină a dreptului lor de existență alături de națiunile mari ale lumii.

Fericiți sînt creatorii spirituali, care, o dată cu opera lor, aduc națiunii din care fac parte gloria și legitimitatea aspirațiilor lor.

Un astfel de fericit creator a fost Alexandru Dimitrie Xenopol.

El trebuie socotit ca unul dintre cei mai reprezentativi ai marii generații de întemeietori ai națiunii, luînd

* Publicat întîi în revista „Idea europeană”, anul II, nr. 62, 13—20 martie 1921.

parte, prin silinți neobosite și entuziaste, la opera de creare și de consolidare a culturii României contemporane, desfășurînd o continuă și încordată activitate în domeniul literar, al economiei și istoriei naționale și al filozofiei.

Dar Alexandru D. Xenopol a fost nu numai personalitatea reprezentativă a culturii românești din ultimele decenii; el a avut nobila ambiție să devină ambasadorul spiritual al României pe lângă sferele superioare conducătoare ale culturii mondiale, împlinind această misiune cu succes, fiind într-adevăr cel mai activ propagandist cultural al neamului în afară.

Aceasta fiind personalitatea lui A. D. Xenopol, se cuvine, credem, ca acum, cu prilejul aniversării de un an a încetării sale din viață, să rupem cu conspirația tăcerii care începe să se urzească în jurul memoriei lui; de altfel aceasta pare a fi soarta marilor dispăruți la noi: cît sînt în viață sînt măguliți, adulați, preamăriți ca fiind temuți ori solicitați, pentru ca îndată după dispariția lor dintre cei vii să fie dați celei mai desăvîrșite uitări, trecîndu-se ușor la ordinea meschină a zilei.

2. În năzuința noastră de a fixa cîteva din trăsăturile mai caracteristice ale fermecătoarei personalități care a fost A. D. Xenopol, avem norocul să ne putem sprijini pe propriile sale confesiuni, cuprinse în unicul manuscris inedit rămas de pe urma sa, o importantă autobiografie, intitulată *Istoria ideilor mele* *.

* Manuscrisul se află în posesiunea doamnei A. D. Xenopol, căreia îi aducem mulțumirile noastre că ne-a îngăduit să-l consultăm, reproducînd din el și două fragmente, sub titlul *Confesiuni asupra spiritului în care s-a scris istoria românilor și asupra chestiunii țărănești*, în „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, anul III, nr. 1, aprilie 1921, pp. 1—6.

„Cum am simțit eu florile sau spinii existenței — accentuează autorul de la început — mă privesc pe mine și ele pot să intereseze numai într-un grad mai restrîns lumea ce voi lăsa-o după mine. Cele ce am cugetat însă vor rămîne întrupate în scrierile ce am alcătuit, și a arăta chipul cum ele s-au născut în mintea mea poate să aibă oarecare însemnătate și pentru alții”.

Din autobiografia lui Xenopol se desprind cu toată claritatea două călăuze ale minții sale: ideea națională și teoria istoriei.

Aceste două elemente formează firul conducător explicativ al întregii opere a lui A. D. Xenopol. *Cultura națională*, „prima dezlănțuire a demonului scrisului”, i-a inspirat și mai tîrziu toți pașii vieții, iar *Teoria istoriei*, cu care Xenopol a încheiat prodigioasa sa activitate, l-a preocupat de la început, deși sub o formă nesistematică și fragmentară.

Xenopol povestește modul curios cum a conceput cea dintîi scriere a sa, *Cultura națională*. Profesorul său de pian îi dase, pe cînd era la Berlin, să studieze o sonată de Beethoven, „al cărei final aducea așa de bine cu un cîntec românesc”; de aici începu să-i „zbîrnîie prin minte” ideea că muzica se poate colora deosebit după geniul poporan, care ajunse apoi la teoria culturii proprii fiecărei națiuni.

În legătură cu această „primă închinare către naționalitatea română”, Xenopol face o impresionantă profesiune de credință. „Naționalist am fost³ — scrie el — de la cea dintîi îngîinare a minții mele pe tărîmul cugetării și așa am rămas pînă acum și așa nădăjduiesc să trec în pămînt”.

Într-adevăr, el a rămas credincios acestui crez din zorii activității sale, pe cînd era student la Universitatea din Berlin și a ținut, în 1871, faimoasa cuvîntare

festivă pe mormîntul lui Ștefan cel Mare, pînă la cele din urmă rînduri, scrise în 1914, împotriva Austro-Ungariei.

La Putna, cînd tînărul Xenopol a spus memorabila frază profetică : „Pe mormîntul lui Ștefan cel Mare, pe această amintire comună tuturor, venim noi astăzi cu credință într-un viitor comun“ ; în studiile economice, unde Xenopol, sub influența lui List, stabilește cel dintîi principiile economiei naționale românești ; în combaterea savantă și viguroasă a ideilor lui Robert Rösler asupra originii românilor și a formării națiunii române la sudul Dunării, cît și în respingerea hotărîtă a atacului violent pe care [...] Bartha l-a îndreptat împotriva românilor cu prilejul expoziției din Paris din 1900 ; în acțiunea curajoasă și febrilă de propagandă, prin scris și viu grai, contra Austro-Ungariei între anii 1911—1914, de care dă o elocventă mărturie volumul *Românii și Austro-Ungaria* ; și, în sfîrșit, nu mai puțin în *Istoria românilor*, toate aceste scrieri sînt, cu propriile cuvinte ale lui Xenopol din autobiografia sa, „pătrunse de la un capăt la celălalt de focul ascuns al iubirii de țară și de neam, care străbate cu scînteile și flăcările ei și prin spuza gîndurilor“.

Partea cea mai interesantă din *Istoria ideilor mele* este influența covîrșitoare pe care Xenopol crede că o datorește studiilor juridice în formarea spiritului său istoric.

Xenopol, pînă ce a luat prin concurs catedra de istoria românilor (în 1883), „îndeplinirea unuia dintre cele mai fierbinți visuri ale vieții sale“, cum se întoarce din Berlin, unde în special studiasse cu pasiune dreptul roman, fu numit procuror de secție la Tribunalul din Iași, de unde a înaintat treptat prim-procuror și procuror de secție la Curtea de apel ; în 1878 a demisionat

din magistratură pentru a profesa avocatura, care, măturisește Xenopol, a fost o ocupație totdeauna „de a doua mînă“, refuzînd uneori de a primi procese cînd era preocupat cu „scrierea vreunui articol“.

Dacă însă cariera de avocat ar fi putut deveni o stavilă pentru îndrumarea spiritului său istoric „care fierbea în mine“, după propriile cuvinte ale lui Xenopol, practica și teoria dreptului, dimpotrivă, „îmi fuseră — adaugă el — una din cele mai bune pregătiri pentru tratarea istoriei“.

Și anume iată cum motivează Xenopol aceasta. Mai întîi, „daraverile judecătorești“, ca procuror, îi limpezeau judecata și-l îndrumau de a cerceta adevărul și a căuta să-l dovedească, fără a fi interesat în soluționarea lor decît „din punctul de vedere al dreptății, adică al adevărului în sfera binelui“. Iată o îndeletnicire, afirmă Xenopol, ce era o bună pregătire pentru cariera de istoric, care și ea nu urmărește alt scop decît aflarea și dovedirea adevărului în faptele omenești.

În al doilea rînd, logica dreptului, ca și în istorie, se îndreaptă mai mult după aceea a faptelor, care nu coincide totdeauna cu logica ideilor.

Apoi ideea dreptului este aceea care străbate de la un capăt la altul, căci, exclamă Xenopol, „ce sînt toate frămîntările popoarelor decît năzuința de a realiza ideea dreptului sau de a apăra această idee atît în relațiile dintre popoare, cît și în acele dintre clasele sociale ?“

În sfîrșit, încheie Xenopol aceste importante considerații asupra raportului dintre drept și istorie, viața lăuntrică a popoarelor nu este de înțeles fără cercetarea așezămintelor lor, care toate sînt întemeiate pe raporturi juridice ; de aceea un mare istoric francez a spus :

„Tout jurisconsulte doit être historien et tout historien doit être jurisconsulte“.*

După 16 ani de pregătiri și studii anterioare și 10 ani de redactare, în 1893 Xenopol are satisfacția de a vedea apărute cele șase volume ale „întreprinderii îndrăznețe“, adică a monumentalei *Istorie a Românilor din Dacia Traiană*.

Pentru întâia oară trecutul nostru este reconstruit după o metodă nouă, care rupe cu tradiția simplei analize minuțioase de documente izolate și a interpretării lor subiective romantice, dând, pe lângă documentarea severă și intuiția exactă a stării de spirit a epocii dispărute, o unitate internă și o sistematizare logică a faptelor reale.

Xenopol recunoaște în autobiografia sa că „pe atunci încă nu reflectasem asupra naturii disciplinei căreia îmi închinaseam viața“, deși, completează el, „dintr-un sănătos instinct executasem în mod inconștient ceea ce mai târziu reflexia și cugetarea adusesese la înflorire în mintea mea“.

Abia în ziua de 6 septembrie 1894, pe când își făcea obișnuita plimbare de seară pe încântătoarea alee a Copoului din Iași, Xenopol și-a pus întrebarea în mod precis: oare istoria să fie numai o simplă practică? Dacă pînă și agricultura își are teoria ei proprie, oare istoria să nu o aibă pe a sa, ci trebuie scrisă fără reflecții asupra naturii ei, „ca și privighetoarea care cîntă melodii sale“?

3. Ca teoretician al istoriei, Xenopol a fost reprezentativ pentru o epocă a științei timpului, imprimîndu-i un anume caracter; această operă i-a creat repu-

* Oricum jurisconsult trebuie să fie istoric și fiecare istoric trebuie să fie jurisconsult.

tația universală, ridicînd prestigiul cugetării românești la înălțimile superioare ale cugetării științifice mondiale. Căci, într-adevăr, în centrul preocupărilor intelectuale ale timpului se găsea întrebarea: „Ce este istoria?“ În cursul veacului al XIX-lea s-a format credința că prezentul nu este o clipă izolată, ci că îmbrățișează toate epocile care l-au precedat, fiind un prezent durabil, capabil de a rezista fugii timpului. Aceasta este însă posibil numai dacă trecutul este încorporat vieții și activității de azi, căci, în definitiv, cît de înspăimîntător de monotonă, săracă și stearpă ar fi arta, limba, religia, viața noastră dacă ne-am găsi reduși nu mai la simplele resurse ale prezentului, fără sprijinul trecutului!

Dar pe cît de mare era interesul pentru istorie, pe atît de confuză, haotică și descurajatoare era concepția despre istorie.

Istoria, ziceau unii, este o simplă artă, fiind produsul imaginației. „În istorie — rezumă minunat Voltaire această părere — avem ca și într-o piesă de teatru: expunere, conflicte și deznodămînt. Pentru aceasta numai persoanele ce au făcut tragedii pot arunca oarecare interes în istoria seacă și barbară“.

Alții afirmau că istoria nu poate avea altă ambiție decît de a fi o știință după modelul științelor naturale, ca fizica, chimia etc.

În sfîrșit, alții puneau în circulație cele mai fantastice și extravagante idei asupra trecutului, postulînd adevărate „profeții asupra trecutului“, cum le-a numit cu dreaptă ironie Cournot.

În această atmosferă tulbure și incoerentă intervine Xenopol.

Să fie istoria o simplă artă, o simplă construcție capricioasă filozofică, o simplă imitație servilă a științelor naturale ? Ori istoria trebuie să-și aibă o teorie a ei aparte, să fie adică o știință particulară, în deosebire de celelalte științe ?

Xenopol, după o activitate rodnică de câteva decenii în domeniul istoriei, ilustrând parcă aforismul lui Fustel de Coulanges că trebuie o viață întreagă de analiză pentru o oră de sinteză, după o îndelungată meditare proprie și o consultare a peste 150 de cugetători care s-au pronunțat asupra naturii istoriei, a publicat în 1899 *Principiile fundamentale ale istoriei*, în limba franceză și română, apărută în 1908, într-o ediție schimbată și adaosă, numai în limba franceză sub titlul *La Théorie de l'histoire*. Fiindcă această lucrare este considerată de mulți autori străini ca un tratat clasic, în timp ce la noi nu este de loc cunoscută și studiată, avem datoria cel puțin acum, cu ocazia unei comemorări, să schițăm în puține cuvinte noutatea ce cuprinde.

Xenopol pleacă de la un sistem de observații pe cât de simple, pe atât de fundamentale pentru sistemul său de gândire.

Prima observație : în univers, ca și în sfera umanității, sînt fenomene și fapte care se repetă fără a se schimba, așa-zisele fenomene și fapte de repetiție, pe cînd altele se schimbă fără a se repeta, fenomenele și faptele de succesiune.

A doua observație : aceste repetiții și succesiuni se constată atât în domeniul materiei, ca și în acel al spiritului : căderea corpurilor, legile gândirii ; exemple de fenomene de succesiune : straturile ce alcătuiesc scoarța Pământului, civilizațiile feniciană, greacă și romană.

A treia observație : fenomenele de repetiție se repetă și se aseamănă între ele, în timp ce fenomenele de succesiune se schimbă și se deosebesc între ele. Pentru ce ? Din cauza influenței transformatoare a timpului. Fenomenele de repetiție nu se modifică în timp și de aceea sînt asemănătoare între ele (bunăoară căderea corpurilor, legile gândirii s-au petrecut în același timp totdeauna și pretutindeni). Fenomenele de succesiune, dimpotrivă, se modifică în timp, de aceea se deosebesc între ele.

A patra observație reiese în mod firesc logic din constatările precedente : fenomenele de repetiție, fiind permanente și eterne, căci ele se repetă veșnic identic cu ele înseși, pot fi formulate în legi universal valabile ; pe cînd fenomenele de succesiune, fiind veșnic altele, individualizate în timp, adică totdeauna deosebite între ele, producîndu-se numai o dată în cursul timpului, nu pot fi formulate în astfel de legi.

Reiese oare de aici că fenomenele de succesiune nu pot fi explicate științific și nu pot deci forma obiectul unei cercetări științifice ?

Acest fapt a îndemnat pe cei mai mulți să creadă că istoria nu se poate constitui ca știință. Xenopol stăruie cu toată energia intelectuală spre a dovedi că fenomenele de succesiune, deși nu pot fi subsumate unor legi generale, totuși pot fi explicate, și anume prin înlănțuiri de serii cauzale, adică în serii care leagă între ele o serie de fapte și le explică în acest mod rostul lor.

Xenopol, în autobiografia sa, vorbește relativ puțin despre *Teoria istoriei* ; vrednic de remarcat este afirmarea că „teoria istoriei este crescută împreună cu mine din cele dintîi clipe, cînd mintea mea începu să înțeleagă rostul cugetării“. Anume Xenopol se referă

la faptul că încă din 1866, cînd era în clasa a V-a, a ținut o conferință despre „importanța și utilitatea istoriei“ în sînul „societății studioase“, formată din elevii din acea clasă, unde, de pe atunci, se atinge întrebarea teoriei istoriei ca știință.

Teoria istoriei a fost aplicată în volumul *Domnia lui Cuza Vodă*. [...]

Istoria este, conchide el, un mod de concepție a lumii, anume modul succesiv, opus modului de repetiție; istoria se extinde apoi nu numai asupra seriilor succesive ale fenomenelor sociale din trecutul omenesc, ci și asupra succesiunii din dezvoltarea întregului univers; prin acest vast cîmp de aplicabilitate a istoriei ajungem la o concepție nouă a teoriei cunoașterii.

Deosebirea dintre fenomenele de repetiție și de succesiune formează principiul unei noi clasificări a științelor; științele trebuie să se împartă adică în științe de legi (cîmpul fenomenelor de repetiție) și științe istorice (domeniul fenomenelor de succesiune, al seriilor).

Dacă avem o știință distinctă a istoriei, trebuie să precizăm și metoda ei particulară de cercetare; căci în istorie avem de-a face numai cu adevăruri particulare, individualizate în timp, deci nu putem aplica metoda deducției, care pleacă de la o premisă generală, și nici nu putem aplica metoda inducției, prin care ne ridicăm de la adevăruri particulare la idei generale.

Metoda nouă proprie istoriei, și numai ei, este inferența, prin care se urmărește de a se stabili adevăruri individuale, încă necunoscute, prin mijlocul adevărilor individuale, de mai înainte cunoscute.

Aceasta va fi logica succesiunii, care așteaptă să fie dezvoltată în viitor, după cum logica deducției a fost

întemeiată de Aristoteles, iar logica inducției de Bacon.

Acesta-i punctul culminant al operei lui A. D. Xenopol, sistemul său filozofic, propunînd discuțiunii cugetătorilor contemporani o nouă concepție a teoriei cunoașterii, o nouă clasificare a științelor și o nouă metodă de cercetare.

Alții, înainte de Xenopol, au făcut incidental, în mod difuz și timid, aproape aceleași observații și reflexii ca și el; pentru înția oară însă Xenopol le-a sistematizat în mod conștient și le-a dat viață și însemnătatea cuvenită.

4. Opera filozofică a lui Xenopol, desigur, poate fi criticată, i s-au adus și trebuia să se aducă obiecțiuni serioase, asupra cărora nu putem insista aici.

Valoarea unei opere trebuie judecată însă nu numai după aportul original adus în atmosfera problemelor pe care le tratează, ci și după influența pe care ea o are asupra contemporanilor ori asupra urmașilor. Cel puțin din acest ultim punct de vedere trebuie judecată și opera lui Xenopol.

Puterea de influență ce a exercitat-o și o exercită se deduce nu numai din onorurile care i s-au adus lui Xenopol ca omagii prețioase, onoruri pe care țara noastră nu le cunoaște de la Petru Movilă, arhiepiscopul Kievului, de la spătarul Milescu, ambasadorul țarului la Peking, și de la Dimitrie Cantemir, întemeietorul Academiei din Petersburg și membru al Academiei din Berlin; nu este numai faptul că Xenopol a fost ales întii membru corespondent și apoi asociat al Institutului Franței, că a fost invitat să țină cursuri la Sorbona și la Collège de France, că i se cerea participarea la congrese internaționale, unde cuvîntul său era ascultat

etc. ; dar viabilitatea sistemului său de gândire se resimte prin faptul că problemele puse de Xenopol frământă și azi gândirea contemporană și că nu este autor de seamă din specialitatea filozofiei istoriei, a sociologiei și logicei care să nu se simtă obligat de a lua atitudine pentru sau contra.

Xenopol a fost un luptător, încrucișând spada argumentelor cu cele mai de seamă spirite ale timpului, întru apărarea ideilor noi pe care le-a lansat ; el a fost însă și un biruitor, căci aceste idei și-au făcut drum, au răzbătut, s-au impus, sfârșind prin a fi apreciate și respectate chiar cînd sînt combătute.

Pierderea profesorului Francisc I. Rainer lasă un mare gol în lumea științifică. El a fost o ilustrație excepțională a catedrei și a științei.

Rareori au fost întrunite într-un mod atît de fericit așa cum le-am întilnit la dînsul, strînse într-un singur mănunchi, însușiri ca temeinicia științifică, măiestria organizatoare și noblețea de suflet.

Acest elogiu este un tribut pe care-l cere de la mine prietenia de care m-am bucurat și admirația ce mi-a inspirat-o acest om de obiceiuri antice și pure, cînd am lucrat împreună la cercetările de monografie sociologică cîteva luni, în trei ani, în trei sate românești.

Profesorul Rainer a fost un adevărat filozof, care practica, fără a afișa, înțelepciunea, spre deosebire de atîția care o afișează fără a o practica, care a unit modestia cu cele mai înalte lumi ale cunoașterii, simplitatea cea mai amabilă și cuceritoare cu sufletul cel

* Cuvîntare ținută la Academia Română în ședința de la 15 septembrie 1944 (în *Sociologia Militans* se indică eronat data de 16 iunie 1944).

mai ridicat, severitatea pentru el însuși cu indulgența pentru alții.

Prin caracterul său, prin spiritul său, prin virtuțile sale a meritat stima, încrederea și amicitia, așa spune respectul, chiar evlavia celor ce l-au cunoscut.

Francisc Rainer a fost un adevărat profesor, marele și neuitatul său merit, care va rămâne neșters în amintirea tuturor.

Catedra a fost*, în sensul cel mai deplin al cuvântului, o adevărată uzină a științei.

Probitatea muncii sale științifice, pasiunea de lucru, cultul datoriei și conștiințiozitatea cu care își îndeplinea obligațiile sale didactice au fost proverbiale.

Lecțiile sale au avut totdeauna o înaltă valoare științifică și etică — de altfel ca și conferințele ori convorbirile particulare —, produceau o desfătare intelectuală și uimeau prin măreția și varietatea orizonturilor, răscolite de probleme noi.

Dar mai presus de toate impunea munca sa de benedictin, care era o adevărată predică prin exemplul vieții sale.

De mai bine de patru decenii, activitatea sa obișnuită s-a desfășurat zi de zi, în proporții extraordinare, fără pauză, de foarte dimineată pînă foarte târziu, în cadrul riguros și închis al institutului său.

Prin stricta și severa întrebuințare a timpului devenise un titan al muncii, ilustrînd reflecțiile înțelepte ale lui Seneca.

„Pentru ce se plîng oamenii — se întreba Seneca — a trăi atît de puțin ?“ „Viața noastră — adaugă el — este destul de lungă, însă o risipim și frivolitatea o scurtează“. Omul de litere care poate zice: *Amici*,

* pentru Rainer.

*diem non perdidit**, și care consacră toate momentele sale la lucrări utile a găsit arta de a multiplica timpul.

Rainer era stăpîn suveran pe această artă.

Astfel s-a formulat un cult pentru profesorul Rainer. El lasă după sine o amintire de duioșie și venerație, pe care multă vreme o vor purta în sufletele lor partizani declarați, amici recunoscători și marele număr de studenți pe care dînsul i-a format.

Nu mă pot opri, din numeroasele piese inedite pe care distinsa și nobila soție a profesorului Rainer mi le-a pus la dispoziție, să vă comunic un fragment dintr-o scrisoare în care colegul nostru onorar Ștefan Popescu caracterizează personalitatea profesorului Rainer, mai ales că vine din partea unui mare artist.

„...Toată viața lui — scrie Ștefan Popescu — e o poveste frumoasă, pe care puțini o vor pricepe. Nu face nimic însă; sufletul este mare pentru viitor și vecii vecilor.

Se va povesti, poate, în universitate, atunci cînd el nu va mai fi: a fost un om odată în universitate și sufletul lui — Maia — va da naștere, poate, altor oameni și aceia vor fi cu adevărat copiii lui, sînge din sîngele lui.

El să-și continue lupta lui sfîntă, indiferent de-l pricep sau nu cei din jurul lui; dar nici sufletește nimic nu se pierde, sămînța maiană rămîne, *povestea* lui va da roade“.

Opera ilustrului decedat a fost fundamentală. Din această operă numai o mică parte a apărut, bunăoară *Studiul circulației limfatice a inimii*, devenit de la început clasic.

* Prieteni, nu mi-am pierdut vremea !

Mult material inedit așteaptă în cartoane lumina tiparului, căci profesorul Rainer nu publica nimic ce nu satisfăcea integral exigențele severe și meticulozitatea desăvârșită a griii unui erudit de rasă ce avea în cel mai înalt grad dezvoltat sentimentul responsabilității sorisului. De aceea operele sale rămân ca un exemplu de muncă cinstită, modestă și de probitate închinată Adevărului și au caracterul unor lucrări definitive, oferind o bază solidă pe care se poate clădi mai departe.

Dar meritul profesorului Rainer care-l va face nemuritor este creația aceluia faimos Institut de anatomie și embriologie și mai târziu a Institutului de antropologie, atât de originale, bogate și metodic orânduite încât nici în marile centre de veche cultură universitară ale Apusului nu se întâlnesc multe la fel. De aceea aceste institute vor trebui să primească numele creatorului lor.

Străinii savanți ce au vizitat acest institut, cu unic de bogata lui colecție de cranii și valoroase piese de patologie osoasă, au recunoscut impresionati deosebita lui valoare. Iată, pentru a face numai două citate, cum s-a exprimat profesorul Sergent din Paris după călătoria de studii făcută în România în 1926 :

„L'Institut d'Anatomie, installé dans les locaux de la Faculté de Médecine et dirigé par le professeur Rainer, est digne d'inspirer un sentiment d'envie à mes collègues anatomistes de la Faculté de Paris“ * („Presse Médicale“ din 17 iulie 1929).

Iar cu ocazia Congresului internațional de antropologie, ce a avut loc la București în 1937, Henry Berr,

* Institutul de anatomie, instalat în localurile facultății de medicină și dirijat de profesorul Rainer, merită să inspire un sentiment de invidie colegilor mei de la facultatea din Paris.

creatorul Institutului și revistei de sinteză din Paris, nu s-a putut opri să exclame : *„Ce n'est pas l'oeuvre d'un homme, c'est l'oeuvre d'un géant“* *.

Institutul a dobândit însemnătatea lui remarcabilă datorită spiritului științific ce l-a dominat și însuflețit și care stă la baza anatomiei științifice, concepută de profesorul Rainer astfel cum o găsim înscrisă pe frontispiciul institutului : „Anatomia este știința formei vii“.

Este doctrina pe care eu îmi permit să o numesc a cadavrului viu.

Studiul cadavrului, spune profesorul Rainer, este de o valoare neprețuită pentru adevărata anatomie, care este „anatomia ființei vii“. Reacționând împotriva vechii concepții pur descriptive a formelor anatomice pe planșe de studiu, Rainer a creat, unul dintre cei dintii în lumea științifică, un învățământ anatomic viu, încercând a scrie cu formule anatomice evoluția vieții, a vieții în toate dimensiunile, curgătoare și natural unitară.

Profesorul Rainer a fost un deschizător de drumuri noi și în privința unei antropologii a poporului român, creînd fundamentul științific prin cercetările ce le-a făcut pentru întâia oară pe teren în trei sate românești, care sînt de altfel și primele monografii antropologice sătești din știința mondială.

Cu mare emoție îmi amintesc de strînsa colaborare științifică a profesorului Rainer în campaniile monografice întreprinse de Institutul social sub conducerea mea din 1927 în Nereju-Putna, 1928 în Fundul Moldovei-Bucovina și 1932 în Drăguș-Făgăraș. Mă simt mîn-

* Nu e opera unui om, ci a unui gigant.

dru că am solicitat această colaborare profesorului Rainer. [...]

Profesorul Rainer s-a încadrat de la început în planul nostru de lucru pentru o construcție a științei națiunii române prin cercetări monografice și a impus o nemărginită admirație tinerilor mei colaboratori, dînd măsura întregă a mării sale personalități.

Cine a uitat frumoasa, clara și simpla expunere a profesorului Rainer țăranilor din Fundul Moldovei prin care li se explica de ce se fac măsurătorile antropologice și cercetările sanguine, ce înseamnă reacția Meinecke pentru constatarea sifilisului ?

„Marele profesor“, cum i se spunea de țărani, a reușit să-i facă să înțeleagă rostul lucrărilor și să vină de bunăvoie în laboratorul său de cercetări, convinși că astfel contribuie la cunoașterea științifică a neamului. Numai cine a lucrat pe teren cu profesorul Rainer poate să-și dea seama de impresionanta, tăcuta, neobosita și entuziasta activitate desfășurată de dînsul nu numai pe tărîmul cercetărilor, dar, ceea ce nu se știe, și pe cel practic. Căci profesorul Rainer, pentru întia oară în țara românească, a creat în satele unde lucra cîte o secție medicală, aducînd cu sine lăzi ușor transportabile cu medicamente și lăsînd la plecare țăranilor fișe de grupele sanguine din care fac parte, ca și rezultatele reacțiunilor Meinecke.

Cercetările din Nereju, Fundul Moldovei și Drăguș au apărut în 1937 ca un omagiu pentru Congresul internațional de antropologie, arheologie și preistorie din București, sub titlul *Enquêtes anthropologiques dans trois villages roumains des Carpathes* *.

* Anchete antropologice în trei sate românești din Carpați.

Cunoscutul profesor elvețian Pittard, care făcuse unele studii antropologice în România, a mărturisit la acest congres că cercetările profesorului Rainer formează „întia cercetare în adîncime a antropologiei Țării Românești“.

Intr-adevăr, atunci cînd Pittard a încercat să tragă anumite concluzii pe baza studiilor unui foarte mărginit număr de cazuri, profesorul Rainer, numai în acele trei sate, a făcut : 1 200 fișe antropologice, 2 370 reacții izohemaglutinare și 492 fotografii antropologice.

Rainer a creat un model științific de cercetare, care n-a găsit pînă astăzi nici imitatori și nici adepți. Cu multă duioasă melancolie citim la sfîrșitul lucrării sale : „Ne-am sforțat în această publicație să facem expunerea cea mai obiectivă și, pentru a zice astfel, cea mai concretă posibilă. Însă noi n-am epuizat materialul adunat de noi. Vom reveni cu altă ocazie“.

Poate se va găsi vreunul din distinșii săi elevi să poată săvîrși această revenire, care nu i-a fost lui dat să o facă, și să aplice metoda riguroasă pe care profesorul Rainer a creat-o ⁴.

Rainer a fost un umanist de sensul oamenilor Renașterii, unind erudiția cu arta și literatura.

Impregnat de cultura greacă, a cărei limbă o mînuia, era un adept și adînc cunoscător al operei lui Goethe, care a avut o influență hotărîtoare asupra sa. Cunoscător al școalelor de pictură din diferite epoci, își făcea o plăcere să stabilească legături între anatomia personajelor și felul cum ele erau înfăptuite plastic, artistic. Rainer, prin testament, a donat Academiei cărțile despre artă și despre artiști din biblioteca sa, ca și colecția sa de reproduceri în metal și gips mai ales după glijtica egeeană.

Activitatea aceasta neîntreruptă, zi de zi, an de an, astăzi este la capăt. Flacăra vieții lui Rainer s-a stins. Dar s-a stins oare într-adevăr? Claude Bernard a accentuat cu energie că ideea morții este o idee experimentală, că ideea imortalității sufletului nu este un concept și o idee abstractă.

Rainer a declarat în deosebite rânduri că a suferit puternic influențe, pe lângă Goethe, de la Virchow și Claude Bernard. Să fi meditat oare Rainer în ultimele lui zile asupra ideii morții așa cum a fost concepută de Claude Bernard? Se poate. Căci tot timpul el urmărea cu un interes permanent științific fazele boalei sale și făcea prognosticuri precise asupra sfârșitului său. „Natura își face datoria“, obișnuia să zică atunci când, conștient pînă în ultimele lui clipe, și-a luat în mod dramatic rămas bun de la mult prețuita sa soție, de la prietenii, asistenții și elevii săi.

Desigur că era preocupat de această, cea mai gravă problemă ce se pune umanității, problema morții, și se sforța și el a pătrunde enigma morții, întrebîndu-se dacă nu are cumva vreun sens refuzul universal de a privi moartea ca sfârșit al vieții umane și care s-a cristalizat în cunoscuta formulare:

„Am două lucruri în mine: unul este ceea ce devine spirit cînd mor, altul este sufletul corpului, care moare o dată cu el“.

Printre reflecțiile lăsate de Rainer în ultimele zile ale vieții sale am găsit scris cu creionul, grăbit și puțin citeț, cunoscutele versuri ale lui Coșbuc:

Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea,
Ce-i pasă unei lumi întregi
De moartea mea?

Profesorul Rainer a fost nedrept cu contemporanii săi, care niciodată nu l-au iubit și admirat mai mult ca în timpul boalei sale, și dacă ar fi ca acești contemporani să-i aleagă un epitaf, și l-ar însuși, desigur, pe acela din Catedrala din Cambrai:

„Sub această piatră se odihnește Fénelon. Trecătorule, nu șterge acest epitaf cu lacrimile tale, pentru ca alții să-l poată citi și să plîngă și ei ca tine“.

Cînd în ședința din 29 mai 1939 a fost salutat pentru întâia oară în incinta ei de Președintele Academiei Române, Liviu Rebreanu a declarat: „Vin în mijlocul d-voastră, prea onorați colegi, după o viață aspră de luptă și de muncă“, declarîndu-se fericit că intră în „Casa nemuririi“.

În această casă vom spune acum cîteva cuvinte, *sub specie aeternitatis*, despre unul din cele mai mari talente literare, ale cărui opere au intrat de mult în conștiința publică și au avut onoarea a fi tălmăcite în zece limbi străine, despre semnificația operei fostului nostru coleg Liviu Rebreanu.

Rebreanu este creatorul romanului realist românesc, el este istoriograful literar al societății românești.

Planurile de inspirație ale lui Rebreanu au fost diverse, unitatea de creație a fost însă una și aceeași: structura socială și etică a poporului român.

* Cuvîntare ținută la Academia Română în ședința de la 15 septembrie 1944 (în *Sociologia Militans* se indică eronat 16 iunie 1944).

Întreaga societate românească a fost înfățișată în opera sa: viața românească în *Ion* și *Răscoala*, aspectele mahalalelor în *Golanii*, mediul mic-burghez de funcționari în *Jar*, psihologia naționalistului ardelean în *Pădurea spînzuraților*, povești fantastice în *Adam și Eva*, degenerescența așa-zisei „societăți bune“ în *Ciu-leandra*, eroismul lui Horia în *Crăișorul...*

Dar mai ales sufletul de țaran din Năsăud vorbește de nevoile, năzuințele și luptele națiunii sale și are o viziune realistă asupra stărilor crîncene de viață a celor care alcătuiesc adevărata structură socială a țării. Țăranii și satele.

Marea virtute a romancierului Rebreanu este verdismul social.

Observator neîntrecut, exact, viguros și dirz, are curajul a proclama în opera sa adevărul social înainte de orice.

Țăranul nu este nici bun și nici rău, ci așa cum este el în realitate.

Este, dacă vrei, punctul de vedere al sociologiei științifice, de aceea romanul lui Rebreanu se poate numi sociologic.

Rebreanu redă puternica iubire de viață cu mijloace literare simple și fără a fi sclavul vreunei formule estetice, după cum el însuși declară în 1920:

„Nu frumosul, o născocire omenească, interesează în artă, ci pulsația vieții. Cînd ai reușit să închizi în cuvinte cîteva clipe de viață adevărată, ai săvîrșit o operă mai prețioasă decît toate frazele frumoase din lume“.

Și apoi Rebreanu continuă programatic:

„Precum nașterea, iubirea și moartea alcătuiesc enigmele cele mai legate de viața omenească, ele preocupă mai mult și pe scriitorul care încearcă să creeze viața“.

Această creație, dacă nu este nici idilică, nici bucolică și nici eticistă, nu este nici copistă, naturalistă ori simplă placă fotografică, ci, avînd ca punct de plecare viața, ea este o interpretare a ei, personală și sintetică.

„Contemplarea vieții... ca rugăciune“ cu propriile-i cuvinte. Ori mai precis în altă parte : „A crea oameni nu înseamnă a copia de pe natură indivizi existenți. Asemenea naturalism e mai puțin valoros ca o fotografie proastă. Creația literară — încheie Rebreanu această profesiune de credință — nu poate fi decît sinteză“.

Posedînd imaginea și puterea evocării sintetice a marilor probleme sociale și naționale românești, Rebreanu a creat tipuri sociale și caractere în acțiune, individuale ca și colective, care au luat proporții simbolice, de o măreție unică, covârșitoare.

Liviu Rebreanu este romancierul genial al țărănimii române. El este autorul a două mari romane, capodopere nu numai ale literaturii românești, dar chiar ale celei universale.

În *Ion*, premiat de Academia Română cu marele premiu „Năsturel“, ni se înfățișează tipul țaranului din Ardeal dinainte de Unirea cea Mare, în *Răscoala*, tipul țăranilor din Vechiul Regat.

Romanul Transilvaniei, *Ion*, și romanul Vechiului Regat, *Răscoala*, sînt complementare și formează un întreg, după cum și țărani români formează o unitate socială indestructibilă.

Deosebirea esențială sociologică între aceste două romane, care face tocmai ca ele împreună să se întregască, stă în faptul că în *Ion* lupta aprigă, crudă pentru pămînt se dă între indivizi — Ion și Vasile Baci — în sînul aceleiași categorii sociale, țărănimea, în timp ce în *Răscoala* aceeași luptă prin foc și sînge,

pentru același pămînt, se dă între clasele sociale diferite, între țărani și boieri.

Rebreanu analizează magistral aceeași dragoste și sete de pămînt a țaranului Ion, care sărută pămîntul ca pe o ibovnică, ca și a boierului Miron Iuga, care, cînd „se prăbuși cu fața în jos, scormoni pămîntul și-i mirosi mai lacom ca totdeauna aroma dulce și amară, pentru ultima oară“.

Dragostea de pămînt este încorporată în marele proprietar Miron, pentru că îl are prin actul tradiției seculare, și este încorporată în țărani, pentru că îl muncesc tot din vremuri seculare.

Este un același voluntarism dramatic ce domină amîndouă romanele.

În idolatria pămîntului sînt două voințe ce se ciocnesc pentru păstrarea și cucerirea aceluiasi obiect, pămîntul. Sînt două voințe imense, încordate și încleștate violent pentru eforturi uriașe : voințele lui Ion și Vasile din romanul *Ion*, ale boierului Miron și ale țăranilor argeșeni din romanul *Răscoala*.

În jurul acestui voluntarism roiesc toate dimensiunile vieții sociale din Ardealul dinainte de Unire și din Vechiul Regat din timpul revoltei sociale din 1907 : boieri, burghezi, mic-burghezi, arendași, țărani ; naștere, nuntă, moarte, horă ; familie, cîrciumă, primărie, jandarmerie.

Întreg talentul tumultuos și puterea profund evocatoare de viață a lui Liviu Rebreanu se vădesc în *Răscoala*.

Fenomenul social al revoluției este atît de adînc analizat, încît oricine cunoaște tratatele de sociologie ale revoluției își dă seama că acest roman, închinat fenomenului social al revoltei țărănești din 1907, aduce o

contribuție remarcabilă la cunoașterea revoluției ca atare, a revoluției-tip, de oriunde și de oricând.

Cu mijloace firești, fără retorică și artificii, Rebreanu ne prezintă procesul determinist al fierberii revoluționare.

Pomind de la împrejurări fără mare însemnătate, se creează o atmosferă în care orice zvon prinde și se integrează imediat în psihicul social, așa că pe nesimțite se formează valuri de nemulțumiri ce vin din mai multe direcții, nevăzute, dar sigure, necesare, pentru a se uni și concentra într-un singur mare torent ce nu mai poate fi stăpînit de nimeni și de nimic și care irezistibil, vijelios răstoarnă totul în calea lui.

Cu multă finețe psihologică se analizează în acest roman cum se naște conștiința grupurilor revoluționare: în ograda curții, în circiumă, la primărie, în delegație la boier, la minister; fiecare scenă, fiecare episod pregătește izbucnirea revoluției, ce se produce repede, năvalnic, trecînd de la timida nehotărîre rațională la o îndrăzneală fără margini, irațională.

În toate aceste etape ale revoltei, totdeauna ai simțirea că fenomenul social și psihic este organic unul și același, care trebuie să se întîmple.

Aceeași evocație a maselor o întîlnim și în romanul *Pădurea spînzuraților*, pe care André Bellessort, în prefața sa la traducerea franceză *La Forêt des Pendus*, îl socoate că ocupă „un loc cu totul aparte în mijlocul tuturor romanelor inspirate prin cataclismul din 1914” („une place singulière au milieu de tous les romans inspirés par le cataclysme de 1914”): viața oștirii austro-ungare, viața în tranșee, în satele din zona războiului, execuțiile, popota ofițerilor ș.a.m.d.

Figura centrală o formează însă Apostol Bologa, eroul trecerii de la pasivitate sufletească și părăsirea

statului austro-ungar spre o conștiință puternică românească atunci cînd își aduce aminte de cuvintele pe care i le-a spus tatăl său odinioară în Năsăud: să-ți faci datoria totdeauna și nu uita niciodată că ești român!

Pădurea spînzuraților este drama ostașului român din Ardealul dinainte de 1918 și, din nenorocire, a celui de astăzi, care luptă acum pentru eliberarea lui.

Iată, domnilor colegi, marea actualitate a problemelor atinse și tratate literar de Liviu Rebreanu în romanele sale.

Ele constituie, așa cum am văzut, o argumentare și un temei pentru lupta istorică a poporului român întru cucerirea drepturilor sale.

Ceea ce dă însă acestor romane o trăsătură adînc tulburătoare este motivul grav și solemn al nedreptății sociale și naționale ce le inspiră.

Pînă astăzi au rămas nerezolvate problemele de temelie ale romanelor lui Rebreanu: problema țărănească și problema Ardealului.

Din fericire, amîndouă aceste probleme își vor dobîndi curînd soluțiunile lor, sperăm, definitive.

Veridicitatea romanelor lui Rebreanu oferă un imens rezervoriu de adînci reflecții; ele deșteaptă sentimente de amărăciune, de revoltă, dar și de încredere în necesare și temeinice îndreptări, în urgente și fundamentale schimbări.

În timpul muncii științifice a cunoașterii prin metoda monografiei sociologice a unor sate din Năsăud, am întîlnit pe Liviu Rebreanu.

Îmi aduc aminte cu nespūsă bucurie de regiunea Rodnei unde lucram, de tot specificul românesc ce în-

suflețea aceste locuri, de casele încăpătoare, curate și frumoase — așa cum una, adusă de noi, se poate vedea în Muzeul Satului de la Șosea —, de peisajele mărețe cu holde, livezi și munți încărcăți de zăpadă eternă, de văile clocotitoare, ca încântătoarea Vale a Vinului, și, mai ales, de cei mai falnici, inteligenți, frunțași și chipeși țărani — admirați de toată lumea în filmul „Șanț“, pe care l-am făcut să ruleze la Paris și New York cu ocazia expozițiilor internaționale din 1937 și 1939 ; erau plaiurile de unde ne-au venit Andrei Mureșan, George Coșbuc și Liviu Rebreanu.

Rebreanu, care de la vârsta de doi ani a petrecut în satul Maieru, era foarte interesat de lucrările noastre ce le făceam în satul Șanț, format o parte din locuitorii veniți din Maieru și altă parte din Rodna. Apoi nu mai puțin îl interesa satul Șanț, pentru că se afla la întreținerea simbolică a patru țări românești : Maramureș, Bucovina, Moldova și Năsăud.

Îmi este foarte viu încă înaintea ochilor unul dintre cele mai fermecătoare spectacole din câte se pot vedea, la care a luat parte și Rebreanu.

Intrasem împreună într-un sat năsăudean ; în cinstea noastră s-a prezentat cel mai frumos joc românesc : jocul Cununii de grâu.

Joc de mîndre fecioare, mîndre ca făpturi și costume, care prin pași și figuri speciale, pline de farmec și armonie, oficiau, ca adevărate preotese inspirate, închinarea la Soare și lauda grîului hrănitor. Fetele purtau în jurul capului o cunună mare de spice de grâu, ca o coroană împărătească, și se învîrteau grațios și ușor, în timp ce femeile de pe margini aruncau pe ele apă din donițe și căni.

Vai, *collega* Rebreanu, nu ți-e dat să mai admiri jocul nespus de frumos al Cununii de grâu din Năsăudul d-tale, astăzi încă asuprit, dar care mâine va fi eliberat de sub o stăpînire monstruoasă.

În schimb sînt sigur că toate satele din Năsăud, strîns legate de viața d-tale, nu te vor uita niciodată, fiindcă prin scrisul d-tale, inspirat din mijlocul lor, le-ai înălțat cu credință și entuziasm la rangul de valori nepieritoare.

II

ȘTIINȚA REALITĂȚII SOCIALE

1. Cîteva indicații asupra metodei.
2. Schița unui sistem de sociologie.
Sociologia monografică.
3. Monografia sociologică.
4. Cercetarea monografică
a întreprinderilor industriale.

CITEVA INDICAȚII ASUPRA METODEI *

Societatea contemporană se află în prada zbuciumului unei crize de o mare gravitate. [...]

Trăim în era reformelor decisive.

Acest proces de transformare nu este însă improvizat; el rezumă decenii de frământări violente și de discuții pasionate. [...]

Din labirintul acestor fapte, critici și proiecte, care preced totdeauna o nouă organizare socială, se desprind două concepții complimentare, care alcătuiesc punctul de vedere social contemporan.

O concepție profund pesimistă în ce privește prezentul: critică vehementă și necruțătoare a tot ce este realitate actuală, considerată ca nedreaptă și vicioasă, plină de defecte și de contraziceri radicale.

Acest pesimism se topește într-un cald optimism în ce privește viitorul: vieții reale i se opune o lume viitoare, dorită, bună, admirabilă, perfectă, din care vor lipsi toate relele de astăzi.

* Fragmente din studiul *Realitate, știință și reformă socială*, apărut în „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, anul I, 1919, nr. 1.

Revoltatul împotriva prezentului îmbrățișează viitorul cu vaste speranțe, concepând planuri mărețe de transformare socială. [...]

Intelectul, în lupta aprigă și fără odihnă de a se orienta în lumea aceasta, se afirmă prin două funcțiuni fundamentale: el nu se mărginește numai de a cunoaște, ci și de a aprecia lucrurile și faptele.

Viața fiecărui om este un întreg sistem de atitudini, de aprobări și dezaprobări, de dorințe și repulsiuni. A fi om de știință, creștin, simbolist, om politic înseamnă a fi subiect al unui astfel de sistem de atitudini.

Ceea ce face necesară o atitudine este judecata de valoare, care totdeauna implică o indicație, un postulat, un ordin, fie că îndeamnă ori oprește, și deci face legătura dintre cunoștința cauzală și voința teleologică, adică trecerea de la teorie la practică, de la idee la ideal.

Cunoștința și voința, teoria și practica, ideea și idealul fac parte din categoria dualitate-unitate, în care elementele componente sînt deodată distincte și unite, nefiind nici identice și nici excluzîndu-se unul pe altul, ci armonizîndu-se între ele sub o formă unitară. [...]

Dacă cunoștința se transformă în voință datorită judecăților de valoare, apoi aceleași judecăți de valoare execută voința, transformînd-o în acțiune practică. Teoria și practica stau într-un raport de strînsă solidaritate. Falsificarea teoriei sociale nu se traduce, cînd se aplică în practică, într-o nedreptate și o decepție?

Teoria socială creează din nou, în mod intelectual, o făptură reală; ea este o recapitulare intelectuală a practicei și o practică socială virtuală.

Iar practica socială este o teorie aplicată, creînd în mod real, de fapt, creația intelectuală, dînd astfel naștere unei noi realități sociale. Există deci o teorie a practicei, după cum există și o practică a teoriei.

Practica socială este o realizare de scopuri. Scopul este însă în același timp anticiparea reprezentativă a unui rezultat de obținut prin acțiune și realizarea acestei anticipări, care nu se poate face decît printr-o serie de mijloace. Scopul anticipat devine astfel o cauză progresivă, adică mobilul unei cauzalități a mijloacelor necesare realizării lui; el devine și o cauză regresivă, scopul realizat fiind ultima verigă a lanțului cauzal compus din aceste mijloace. [...]

Activitatea conștientă a omului se îndreaptă către scopuri diferite. Scopul face parte deci dintr-o lume haotică de valori. Se poate oare introduce o ordine în această lume?

Cu alte cuvinte, judecățile de valoare au vreun criteriu de apreciere a diverselor scopuri posibile, criteriu de valabilitate universală?

Legislatorul suprem al conștiinței normative și al practicei este idealul.

Idealul este principiul progresului, el este izvorul de splendoare și bogăție al vieții, inspirînd și diriguind activitatea, pe care în același timp o măsoară și o precizează, după cum se apropie ori se îndepărtează de realizarea lui. În acest fel, printr-o nouă dispoziție și realizare a valorilor se construiește o anumită arhitectonică socială (*omnium aliarum architectonica*, după terminologia medievală).

Idealul nu este însă o pură afacere a inimii, ci are o justificare rațională, izvorită din contactul cu realul.

Idealul este o idee experimentală maximală ; el este un omagiu adus realității, forța supremă a realității, realitatea realității.

Conceptul de ideal social însemnând o realitate socială viitoare care să servească de model realității sociale actuale își împrumută materia de la realitatea societății însăși.

Dacă prin idee înțelegem cunoștința realității așa cum este, apoi idealul este o idee perfectă de ceea ce trebuie să fie. Căci ca să putem influența asupra realului trebuie să credem în eficacitatea acțiunii, iar această credință nu poate să ne-o dea decât știința socială, ideea. [...]

Între realitate și cunoștință, cunoștință și voință, teorie și practică, idee și ideal există raporturi strânse de relație și corelație, de intimă solidaritate, colaborare și armonie. [...]

Realitatea socială existentă trebuie studiată și reconstituită științificește, acesta este punctul de plecare al sistemului de raporturi de care vorbim mai sus ; în această privință are dreptate marxismul, spre deosebire de utopism și sindicalism. ⁵ [...]

Din necesitatea de a reconstrui prezentul și a realiza viitorul social rezultă necesitatea unui plan și program care să propună voințelor modificarea realității actuale, recunoscută ca insuficientă, în sensul idealului.

Acordul sintetic stabilit între realitate, idee și ideal este reforma socială.

Un proiect de reformă nu poate fi, prin urmare, ceva arbitrar, punctul lui de plecare trebuind să fie acela de a corecta și perfecționa realitatea, nu de a-i pune și impune în mod artificial un plan de reorgani-

zare pentru o societate abstractă, cum au făcut utopiștii.

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, utopismul era în floare ; cam în același timp s-au creat întreprinderile comuniste ale lui Owen (1826), colonia icarienilor de partizanii lui Cabet (1848), familistera din Guise de discipolii lui Fourier (1859) și atelierele naționale, create de guvernul provizoriu în 1848.

Prin aceste încercări-tip, utopiștii urmăreau o operă de propagandă, anume de a arăta prin demonstrații practice avantajele și aplicabilitatea societăților lor în miniatură, menite, în mare, a înlocui organizația socială de astăzi printr-una superioară, aceea concepută de ei!

Se știe cât de repede s-au prăbușit aceste construcții subrede și fără fundament.

Încercarea de transformare esențială a societății prezente într-una opusă ei după un plan *apriori* și prin simple decrete este tipul revoluțiunii romantice, care poate fi opera unei zile de entuziasm, dar care nu poate dura decât triumful acelei zile.

Adevărata reformă socială se referă și ea la viitor, ca și utopismul revoluționar ; ea îl concepe însă nu ca absolut opus, ci ca un compliment al prezentului : și ea urmărește o reformă totală, corespunzătoare totalității și unității realității sociale, după cum este și ea pătrunsă de cel mai profund idealism ; ea însă este pătrunsă în același timp și de un sever realism, știind că adevărata revoluție trebuie cuprinsă în spirite și stări și nu în cuvinte și formule. [...]

O reformă socială stă în funcțiune de realitate, pentru că este preparată de realitate și nu inventată ; ea trebuie să conțină toate elementele unei reforme *integrale*

a societății. Realitatea socială constă însă [...] din elemente constitutive : din categorii sufletești și economice și din elemente funcționale : din categorii politice și juridice.

Reforma socială se bazează pe mlădierea celor dintii categorii și pe elasticitatea celor din urmă.

O nouă conștiință (socializarea și eticizarea culturii), o nouă repartitie a muncii și a bogăției, deci o schimbare economică și a spiritelor, tind să se consolideze printr-o deplasare de forțe politice și prin transformarea regimului politic (socializarea puterii publice) și printr-un drept nou (socializarea dreptului) — iată elementele care, construite în mod științific, devin germenii fermentatori ai unei reforme sociale. [...]

Reforma socială astfel înțeleasă nu exclude revoluția, după cum o revoluție nu exclude reforma socială. [...]

2

SCHIȚA UNUI SISTEM DE SOCIOLOGIE SOCIOLOGIA MONOGRAFICĂ⁶

1. Există o dialectică interesantă a vieții științifice. Lumea ideilor se mișcă în contraste izbitoare. Toată abilitatea și înțelepciunea omului de știință constau în a deosebi cu precizie adevărul de aparență.

O pildă nespuse de instructivă ne oferă sociologia.

Unii scriitori și cugetători fac multă vîlvă în jurul ei, considerînd-o ca o știință de-a dreptul salvatoare ; ea este îmbrățișată cu dragoste egală de lumea științifică și cea politică.

După dezastrul adus de războiul mondial, cunoscutul om de știință orientalist și pe atunci subsecretar de stat al Ministerului de Instrucție din Prusia, Becker, într-o lucrare programatică de reformă a întreg învățămîntului universitar *, nu s-a sfiit să proclame introducerea sociologiei ca materie obligatorie pentru studenții tuturor facultăților. Becker a considerat predarea sociologiei ca o urgentă necesitate pentru Germania timpului său, confuză, dezorientată și pătimașă, preco-

* C. H. Becker, *Gedanken für Hochschulreform*, Leipzig, 1919.

nizind astfel o reformă socială a spiritelor pentru înțelegerea profundă și adevărată a tuturor problemelor care pe atunci agitau societatea germană.

Propunerea lui Becker a produs o vie emoție și agitație în lumea științifică și profesorală a Germaniei. Pe lângă susținătorii ei * au apărut în publicistică alții care pretindeau, cu o pasiune și vehemență neobișnuite în discuțiile academice, că sociologia nu poate avea menirea pe care i-o acorda subsecretarul de stat, din simplul motiv că ea nu există **. Sociologia n-a existat și nici nu poate exista vreodată, pentru că sînt alte științe care împlinesc cu prisosință toate exigențele cunoașterii vieții sociale sub toate formele și aspectele ei.

Aceste discuții din lumea științifică germană în jurul problematicii sociologiei sînt simptomatice; ele se întîlnesc pretutindeni sub diferite variante.

Situația sociologiei în configurația științifică a timpului nu este deci lipsită de pitoresc. Sociologia este totul, zic unii. Sociologia nu este și nu poate fi nimic, zic alții. Omul de știință obiectiv trebuie să constate că și unii și alții greșesc.

Cunoscătorul evoluției gândirii omenești știe că, de cînd a început omul să cugete asupra lui însuși și asupra lumii sociale în care trăiește, s-a înjghebat știința socială, care, dacă atunci purta alt nume decît cel de

* F. Tönnies, *Hochschulreform und Soziologie*, în „Weltwirtschaftliches Archiv“, vol. 16; L. von Wiese, *Die Soziologie als Einzelwissenschaft*, în „Schmollers Jahrbuch“, anul 44; *Soziologie als Pflicht- oder Wahlfach an den reichsdeutschen Hochschulen*, în „Kölner Vierteljahrshefte“, 1927, p. 301; H. L. Stoltenberg, *Vom Kampf um die Gesellschaftslehre*, în „Die Hochschule“, 1920.

** Georg v. Below, *Soziologie als Lehrfach. Ein kritischer Beitrag zur Hochschulreform*, 1920, extras din „Schmollers Jahrbuch“, anul 43, nr. 4.

sociologie, cuprindea însă toate problemele ei fundamentale. Și, într-adevăr, oare *Republica* lui Platon, *Politica* lui Aristoteles, *L'Esprit des Lois* al lui Montesquieu, pentru a da numai acestea din nenumăratele pilde care stau la îndemîna oricui, nu sînt adevărate tratate de sociologie? * Dar chiar numele sociologiei este vechi de aproape o sută de ani. Atunci de ce se neagă sociologiei obîrșia ei veche și se vorbește continuu de ea ca de o știință care rămîne să fie constituită? Un copil născut mort, după expresia unui sociolog contemporan.

Desigur, pentru observatorul superficial, diletantismul, incoerența, multilateralitatea și varietatea concepțiilor în domeniul științei societății sînt motive de scepticism și descurajare. Totuși, e vorba de fapte care se pot constata în domeniul tuturor științelor consacrate **.

Este drept apoi că evenimentele recente sociale și politice au acumulat un număr atît de mare de fapte și date, încît devine din ce în ce mai greu să ne orientăm în acest haos.

Totuși, din ansamblul acestor concepții, fapte și date se desprind noțiuni diriguitoare, capabile să indice soluții și să ne ducă la constituirea unei științe necesare și de valabilitate universală.

Azi mai mult ca oricînd se simte nevoia unei teme-nice orientări. Prin noua direcție pe care reprezentanții științelor sociale particulare au imprimat-o studiului fe-

* Cf. Baxa, *Gesellschaftslehre von Platon bis Friedrich Nietzsche*, 1927.

** Oare în domeniul economiei politice, al psihologiei, științei juridice ș.a.m.d. există o desăvîrșită armonie de vederi, fără reticențe și fără afirmații contradictorii? Dar același lucru nu se observă oare și în domeniul așa-numitelor științe pozitive, care trec drept „definitiv“ constituite?

nomenelor sociale, toți — economiști, juriști, statisticieni, psihologi ș.a.m.d. — fac sociologie, absorbind-o însă, mutilată, în cadrul cercetărilor lor speciale. Apoi, în practica vieții publice, de la omul de stat care caută, ca într-un adevărat laborator, o nouă organizare socială (sovietism rus, corporatism italian, național-socialism german sau economie dirijată americană) la legislatorul care are de ales cele mai nimerite formule juridice corespunzătoare unei anumite stări sociale și la conducătorul politic ori administrativ, pînă la spinoasa și grandioasa operă de reconstruire a unei vieți noi sociale și politice mondiale care este Societatea Națiunilor, cu instituțiile și comisiile ei economice, juridice, sociale și intelectuale, — toată lumea e preocupată de probleme sociologice.

Sociologia este astăzi încorporată în avuția intelectuală a culturii mondiale. Ea și-a cîștigat un loc de cinste printre celelalte discipline ale științei, fiind consacrată deopotrivă și ca materie de învățămînt. Lupta pentru existența principială a sociologiei a încetat, urmînd de acum adevărata muncă de organizare, delimitare și afirmare științifică.

2. Sociologia este știința realității sociale. Ce este însă realitatea socială? Ce este socialul?

Nu există un cuvînt care să fie mai des întrebuintat decît „socialul“. În scrierile reprezentanților științei sociale, mai ales ale economiștilor și juriștilor, se vorbește continuu de știință socială, politică socială, legislație socială, spirit social; unele partide politice se intitulează: creștin-social, național-social, social-democrat; în parlament, la întruniri publice, oratorii cu gesturi largi, ca și cum ar cuprinde valul de gîndire, uimesc pe ascultători cu termenul „social“; în ziare, în conversații particulare, pretutindeni unde se încearcă

o expunere asupra vieții omenești, socialul absoarbe totul.

Și, totuși, nu este un cuvînt mai obscur și ambiguu, mai pretențios și primejdios, căci de multe ori „socialul“ nu are numai ambiția să explice totul fără ca în realitate să se întîmple așa, dar servește și de argument hotărîtor în discuții; o reformă se justifică, bunăoară, prin aceea că e „socială“ ori i se obiectează că nu este „socială“ ș.a.m.d. Iată un termen, un simplu termen care se mișcă cu cea mai mare ușurință și prestanță în imperiul nemărginit al patosului și al confuziei ca într-un adevărat *asylum ignorantiae*.

Această întrebuintare favorită a cuvîntului „social“ se explică prin faptul că el corespunde, ca noțiune, realității sociale în care trăim și din care facem parte. Căci în dialectica cotidiană a acestei realități noi trăim în ea, sîntem forță activă, element component.

Dacă realitatea socială este actualmente vie și sociologul face parte din ea; teoria realității sociale, ca fundament al existenței, devine astfel pentru sociolog conștiință de sine științifică.

Realitatea socială este baza pe care se construiesc cultura obiectivă și instituțiile unei epoci; de aceea cunoașterea ei științifică aduce după sine consecințe incalculabile pentru rostul constituirii sociologiei ca știință autonomă.

Realitatea socială nu se găsește suspendată în aer, ci este un sistem complex de manifestări paralele ale unor unități sociale, condiționate de cadre naturale și sociale și motivate de voința socială. Ea poartă relații constante cu mediul înconjurător, din partea căruia suferă continue prefaceri și față de care reacționează printr-o putere de voință proprie.

Socialul este mai întâi produsul unui concurs de împrejurări spațiale, temporale, vitale și sufletești care formează cadrele : cosmologic, istoric, biologic și psihologic, așa-zisul „mediu“, de care unii sociologi, de la Spencer și Taine, vorbesc fără nici o adâncire și cu totul în alt sens.

Iată geneza realității sociale, adică condițiile care lucrează fără încetare asupra ei, pentru ca apoi realitatea socială să reacționeze și să se actualizeze pe sine în activitatea socială reductibilă la patru mari categorii : economice, spirituale, politice și juridice. Valorile economice și spirituale (știință, artă, religie) formează conținutul însuși al vieții sociale, categoriile ei constitutive. Cu alte cuvinte, ele fac ca societatea să existe, ele *sînt* societatea.

Categoriile existențiale nu se pot menține însă fără concursul altor categorii sociale, de natură regulativă, cele politice și juridice, care le organizează și le reglementează.

Existența socialului se înțelege, așadar, numai prin elementele care îl constituie, economicul și spiritualul, și prin elementele care îl ordonează, juridicul și politicul, structurate paralel ca funcțiuni în interiorul întregului social.

La problema cadrelor (geneza vieții sociale) și la problema manifestărilor (activitatea vieții sociale) se adaugă, în sfârșit, problema existenței fenomenologice a socialului sub formă de unități, relații între ele, aducătoare de procese sociale. Observația curentă ne arată că oricine dintre noi poate aparține celor mai variate și numeroase grupări : familie, comunitate religioasă, națională, de stat, asociații economice, științifice, politice, sportive, sau numai „simpatetice“ (destinate sociabilității, cum sînt „cluburile“) ș.a.m.d. Individul se

găsește atras, influențat și determinat de variabile unități ale socialului. Individul trăiește adică într-o lume supraindividuală de valori economice, spirituale, juridice și politice și în același timp într-o lume interindividuală de grupări sociale.

Realitatea unităților sociale este clădită pe fenomene de voință : afirmarea voinței sociale este fundamentul existențial al oricărei unități, căci forțele voluntare o pun în mișcare, în relație cu alte unități, pentru ca, în sfârșit, prin procese sociale să ia naștere unitățile sociale din ce în ce mai complexe și superioare. Voința este esența vieții sociale, așa că, după situația și acțiunea forțelor voinței sociale, realitatea socială ia forma de opoziție, luptă, echilibru, sub-supra-co-ordonare (aprobare, încadrare, supunere), concurență, organizare ș.a.m.d.

Voința socială, ca motivare a existenței, relațiilor și proceselor unităților sociale, nu este o construcție arbitrară a spiritului. Ea poate fi oricînd descoperită și precis caracterizată prin raportarea manifestărilor, economice, spirituale, politice și juridice, la ansamblul cadrelor, cosmologic, biologic, psihic și istoric, ceea ce constituie legea paralelismului sociologic. Un întreit paralelism : înlăuntrul cadrelor, un paralelism între cadrele extrasociale : cosmologic și biologic, pe de o parte, și cele sociale : psihic și istoric, pe de altă parte ; apoi un paralelism în sînul manifestărilor, între cele constitutive : economică și spirituală, și regulative : politică și juridică ; în sfârșit, un paralelism între ansamblul manifestărilor și ansamblul cadrelor. Paralelism înseamnă că toate aceste categorii nu formează raporturi de subordonare logică și nici nu pot fi reduse unele la altele, adică nu formează între ele înălțuiri cauzale, ci numai condiții reciproce existențiale ; ele nu pot fi

înțelese decât în unitatea lor structurală, ca totalități sui-generis.

Caracterizarea voinței sociale se face prin : 1) cercetarea paralelismului manifestărilor pe subunități, precum și prin stabilirea paralelismelor dintre manifestări și împrejurările cadrelor condiționate pentru fiecare din aceste subunități ; 2) degajarea tipurilor de corelații între manifestări, precum și a tipurilor de corelații dintre acestea și cadre ; 3) determinarea distanțelor tipurilor de corelații dintre acestea și cadre ; 4) determinarea distanțelor sociale dintre grupuri, a relațiilor dintre ele și a felului în care se integrează în întregul social.

Pe baza paralelismului sociologic astfel înțeles se pot stabili tendințele de evoluție în cadrul ansamblului unităților sociale ; așa, bunăoară, constatările monografice ale raporturilor dintre cadre (putințe, virtualități) și manifestări (actualizări, realizări) ale unui sat, regiuni ori oraș indică tendințele posibile de dezvoltare ale realității sociale.

Realitatea socială formează, astfel înțeleasă, o totalitate de viață unitară, adică o unitate socială, avînd ca motivare voința socială condiționată potențial : cosmic, biologic, psihic și istoric, și actualizată în mod paralel prin manifestările ei : economice, spirituale, politice și juridice.

Între cadre și manifestări distincția este de natură funcțională : același fapt poate fi socotit uneori element de cadru sau element de manifestare, după cum e privit de cercetător în sine sau numai ca o condiție a altor manifestări. Mai ales dacă privim viața socială în timp, momentele diferite, odată manifestate, pot fi considerate pentru cele care le urmează ca un element de condiționare.

Realitatea socială ca viață legată de o finalitate se găsește într-un proces de neîncetată prefacere după imperativele idealului social, de care se ocupă etica, și după un sistem de mijloace pentru realizarea valorilor sociale și a idealului etic, care face obiectul politicii.

Toate acestea formează sistemul unei științe sociale totale, care are ca obiect cunoașterea integrală a realității sociale.

MONOGRAFIA SOCIOLOGICĂ

a. Planul de lucru *

[...] Termenul de monografie ca metodă a științelor sociale nu este o descoperire a noastră ; cu toate acestea noi ne credem îndreptățiți să susținem că monografia denumită sociologică, concepută de noi și experimentată pe o scară foarte largă de cincisprezece ani în țara noastră, constituie o noutate și înseamnă o contribuție originală la dezvoltarea științei.

Cum este atunci cu puțință împăcarea celor două afirmații ? Monografia sociologică este veche și, totuși, este nouă. Este veche ca nume, veche ca preocupare și veche sub o formă rudimentară, care n-a putut să dea un sens nou științelor sociale și nici, cel puțin, să le apropie mai mult de realitate.

Într-adevăr, teoria sociologică s-a dezvoltat paralel cu aceste monografii, fără nici o influență reciprocă, lăsând acestora mai mult rosturi de natură descriptivă și practică decât un caracter de metodă științifică. Monografia sociologică este nouă tocmai prin legăturile

* Comunicare făcută la Academia Română în ședința de la 15 martie 1940.

stărnite cu teoria, prin structura ei sistematică și prin încercarea de a întemeia știința întregă pe cercetarea directă și colectivă a faptelor și pe legătura constantă și din ce în ce mai întinsă cu ele.

Ca să se înțeleagă exact deosebiriile dintre tipul vechi și tipul nou de monografie, o confruntare în cadrul unui istoric cât de sumar a ceea ce s-a încercat până acum mi se pare folositoare.

Cei dintâi oameni de știință care au inaugurat metoda monografică în cercetarea fenomenelor sociale sînt reprezentanții școlii monografice franceze. Trebuie să reținem mai ales trei nume, care înseamnă trei etape de dezvoltare. Inginerul de mine *Frédéric Le Play*, organizatorul și comisarul general al expozițiilor internaționale ce au avut loc la Paris în 1855 și 1867, este cel dintâi care a încercat a aplica metoda științelor exacte în domeniul științelor sociale prin observații *sur le vif*, aducînd însă acestor observații trei mari restrîngeri : din tot câmpul vieții sociale Le Play se mărginește la studiul familiei, din câmpul familiei numai la familia muncitorească și de aci numai la analiza bugetului. În ultimă analiză, monografiile lui Le Play nu sînt decât bugete de familii muncitorești, întocmite cu scopul de a îmbunătăți soarta lucrătorului într-o fază de industrializare și de mizerie a muncitorimii. Abatele *Henri de Tourville*, nemulțumit de aceste restricții științifice, a dat la o parte planul de lucru al lui Le Play și a întocmit un altul, împrumutînd pentru aceasta din știința chimiei termenul de nomenclatură. Nomenclatura lui de Tourville, cu 25 de clase, subîmpărțite la rîndul lor în 326 de elemente, este lipsită de o idee conducătoare, de aceea ea a fost la rîndul ei înlăturată de al doilea urmaș al lui Le Play, *Edmond Demolins*, care

introduce în explicarea societății principiul clasificator pe criterii geografice.

Anchetele sociologiei rurale din Statele Unite ale Americii se bucură în noul continent de aceeași răspândire ca și monografiile franceze în Europa.

În călătoria de studii ce am făcut-o în regiunea Tennessee-Valley din sudul Statelor Unite ale Americii — despre care vă voi vorbi, poate, altă dată, pentru că ne prezintă o planificare grandioasă a unei imense regiuni din inițiativa actualului președinte *Roosevelt* și care este extinsă pe o perioadă de zece ani cu un buget de 100 000 000 dolari pe an, lucrare care va costa deci 1 miliard de dolari — m-am putut convinge, în special în urma vizitei ce am făcut-o universităților din *Nashville* și *Knoxville* și a unor sate dimprejur, cât de mare este înfrățirea, ce poate servi de model, între știința aplicată la viața rurală și administrația de stat. Anchetele numite *survey* ori *case study* ale sociologiei americane au luat proporții uriașe, datorită în special inițiativelor și sprijinului puternic dat de nu mai puțin trei foști președinți de republică : Th. Roosevelt, W. Wilson și H. Hoover, la care se adaugă cu cinste și actualul președinte : Franklin Roosevelt.

În spiritul american lucrează școala germană „sociografică“, ce formează astfel al treilea tip de monografie, care are intenția a înlocui ancheta etnologică și statistică prin așa-zisa „sociografie“, termen inventat de sociologul olandez *Steinmetz*, adică o descripție socială, propriu-zis și statistică și etnologică, fără a avea altă ambiție decât a stabili un catalog de fapte sociale cât mai complet, un corpus de documente sociale.

Dacă ar fi să întocmim bilanțul științific al celor trei tipuri de monografie amintite, ajungem la rezultate cu

totul nesatisfăcătoare. Lipsite de fundamentare suficientă, fragmentare, descriptive și orientate practic, aceste monografii nu au reușit să se impună, cu toată răspândirea lor mondială.

Dar calea cea mai bună de a demonstra pe deplin diferența dintre monografia sociologică, așa cum o înțelegem noi, și celelalte tipuri de monografii este, desigur, a arăta în mod precis în ce constă ea, și anume care este planul de lucru, ceea ce face obiectul comunicării de față, și apoi care sînt procedeele și tehnicile amănunțite de cercetare, ceea ce va face obiectul comunicării din ședința viitoare. [...]

Sociologul contemporan obișnuiește să instaleze în turnul lui de fildeș o cabină de observator, unde, într-un mediu populat de cărți de jur împrejur, așezat într-un fotoliu larg și comod și avînd la îndemîină un puternic instrument optic de mărire, înregistrează, cu oarecare curiozitate, frămîntarea vieții sociale cu tulburătoarea ei înfățișare.

Sociologul nostru notează ceea ce crede că a putut deosebi de la o mare înălțime și enormă distanță și, după ce a consultat îndelung bogata sa bibliotecă, creează construcții abstracte, întovărășite chiar adesea de o dialectică impresionantă verbală asupra a ceea ce înțelege el ca problemă a secretului vieții sociale.

Altminteri decât acest coleg de știință, noi ne scoborîm din frumosul și confortabilul turn de fildeș în plină realitate vie, frumoasă și aspră, și urmărim pe teren torentul vieții, precum și complexitatea cîteodată tragică a existenței, pentru a-i descoperi coerența internă și a-i prinde sensul și unitatea intimă.

Ceea ce vă rog acum, domnilor colegi, este să faceți împreună cu mine această călătorie de cercetător sociolog.

În întocmirea unei monografii sociologice sînt trei momente principale: unul de *pregătire*, al doilea de *cercetare* la fața locului și al treilea de *prelucrare* și folosire științifică a datelor culese.

O monografie sociologică trebuie mai înainte de toate pregătită nu numai în sensul de organizare a campaniei de lucru, de care ne vom ocupa în comunicarea viitoare, ci în sensul științific al procedurii. Cine se hotărăște să cerceteze o unitate socială concretă trebuie să cunoască tot ce s-a scris despre ea și, în aceeași măsură, să fi studiat în amănunțime literatura de specialitate în legătură cu categoria respectivă de fapte. Este falsă credința acelor care susțin că în cercetările directe orice cunoștință anterioară poate însemna prilej de eroare, pentru că o cercetare științifică nu însemnează același lucru cu o simplă culegere de fapte. A cerceta științific însemnează a căuta dezlegarea unor probleme puse în chip necesar de o știință și a urmări verificarea prin fapte a unor ipoteze de lucru sau teorii dezbătute în legătură cu aceste probleme. Realitatea socială, chiar cea mai restrînsă, este totuși extrem de complexă și sumedenie din fețele ei concrete pot fi complet lipsite de semnificație științifică. Un cercetător de teren care e insuficient pregătit teoretic adună la întîmplare faptele nesemnificative alături de cele semnificative, îngrămădind un material care este mai mult un balast pentru știință decît un ajutor pentru lămurirea problemelor ei fundamentale. Dacă ar fi altfel, învățătorii și preoții, care trăiesc ani de zile în cuprinsul unui sat, ar reuși să întocmească monografiile sătești de o valoare mult mai mare decît cercetătorii științifici de specialitate.

Știința nu se face însă numai cu bunăvoință; ea cere o îndelungată pregătire teoretică și în aceeași măsură o serioasă deprindere în mînuirea metodelor de cercetare.

Deci cercetarea monografică la fața locului nu se poate face la întîmplare, ea nu se poate improviza. Un plan de lucru în sensul de ordine logică a problemelor se impune. Monografiile sociologice concepute de noi au la bază sistemul sociologic pe care îl cunoașteți din comunicarea anterioară și care dă, de la început, acestei metode o unitate logică și o structură teoretică. [...]

Sîntem la capătul drumului pe care v-am invitat, la începutul acestei comunicări, a-l parcurge împreună.

În această călătorie, pe cît de lungă și anevoioasă pe atît de plină de farmec și rod, ați fi putut să dobîndiți o idee greșită. Anume că întreaga cercetare la care ați luat parte ar fi o simplă operă de însăilare de probleme, înșirate una după alta, aparținînd celor mai diverse științe, adică un fel de mozaic, produs al unui enciclopedism științific care n-ar avea nici o legătură logică cu problema problemelor, care le cuprinde pe toate și care este cercetarea sociologică.

În realitate, observatorul atent constată că tocmai acesta este adevărul. Anume că planul de cercetare pe care l-am expus și urmărit în toate amănunțele stabilește pretutindeni un centru puternic de atracție și convergență, dovedind că nici una din problemele tratate nu se satisface pe ea însăși, că toate sînt strîns legate unele de altele și că deasupra funcțiilor lor speciale ele păstrează o funcție comună, care face să existe și să dureze coeziunea totului social. Pentru că, de fapt, nu există decît acest întreg social.

Cum s-ar putea oare explica fenomenul analfabetismului fără a-l privi sub înfățișarea lui complexă socială:

distanță de școală, lipsa mijloacelor de locomoție, lipsa hranei, îmbrăcăminte și a cărților școlare, coincidența zilelor de școală cu anumite sezoane de muncă economică. Și după cum varietatea și variabilitatea frecvenței școlare este departe de a fi un fenomen pur școlar, care s-ar putea influența ori combate prin simple amenzi școlare, tot astfel problemele depopulării Banatului ori a alimentației nu sînt probleme pur biologice. Depopularea Banatului s-a dovedit, prin lucrările importante ale Institutului social din Timișoara, că are o cauzalitate socială complexă: biologică, firește, dar aceasta determinată de factori economici, religioși, juridici și morali.

Tot astfel problema alimentației atinge în adîncime problema țărănească de la noi. Este țăranul subalimentat, se întreabă unii, pentru că nu știe a găti ori pentru că nu are cu ce găti, ori pentru una și pentru alta. În tot cazul este clar că, în primul rînd, alimentația are o cauză economică: țăranul nu are cu ce se hrăni îndestulător. Deci trebuie mărită capacitatea de cîștig printr-o mai bună întrebuințare și rentabilitate a lotului de pămînt, care însă nu se poate face prin legi, căci *leges sine moribus vanae**, ci numai printr-o educație agricolă individuală și printr-o educație profesională de a învăța țăranca cum să gătească; iar acești factori, la rîndul lor, nu se pot dezvolta decît în cadrul unui întreg proces de ridicare a standardului de viață țărănească, cu treziri de noi trebuinți, care iarăși nu se poate produce decît prin ridicarea culturală totală a vieții țărănești. În acest fel, cu o cultură mai dezvoltată și avînd nevoi mai numeroase și mai variate, țăranul va produce mai mult pentru a și le satisface; avînd o

* Fără moravuri legile sînt zadarnice.

stare culturală și economică mai înfloritoare, țăranul va putea să-și îmbogățească alimentația, iar alimentația mai abundentă și rațională va aduce după sine, împreună cu crearea celorlalte condiții de igienă, o sănătate superioară.

Iată un lanț cauzal social din care se pot scoate multe învățăminte. Aceste cîteva dovezi sînt, credem, suficiente pentru ca cercetarea care se face, potrivit planului de lucru expus în această comunicare, să se numească *monografie sociologică*.

b. Metoda de lucru *

Știința sociologiei are a lupta cu două prejudecăți: i se obiectează mai întîi că studiile ce le întreprinde nu au rigoarea și deci nici autoritatea cercetărilor din cîmpul științelor așa-zise exacte. Apoi studiile sociologice mai au neajunsul unei aparente de simplitate, așa că toată lumea se simte chemată și în stare să le facă. Este sociologia lui *tout le monde*.

Expunerea de azi, sper va dovedi că nu este o ambiție deșartă a sociologiei de a da cercetărilor ei același grad de perfecție ca și acelor ce se fac de științele exacte; și se va mai dovedi, nădăjduiesc, că nu orîșicine poate fi în stare să fie sociolog fără o pregătire severă și o conștiință științifică scrupuloasă. Căci pentru cei ce sînt chemați a lucra în laboratorul vieții sociale se

* Comunicare făcută la Academia Română în ședința de la 22 martie 1940.

cer însușiri tot atât de mari și grele ca și pentru cei ce lucrează în laboratoarele științelor naturii.

Sociologia este o știință de fapte și de observație a lor. Prima însușire a metodei sociologice constă deci în a privi faptele în față, prin observații nemijlocite, directe, personale; o operație care pare foarte simplă, care însă, după cum vom vedea imediat, este foarte anevoioasă.

Firește, mult mai comodă este observația străină, mijlocită, prin intermediari, prin observația indirectă, a așa-ziselor anchete făcute prin chestionare. Noi înșine am întrebuințat metoda chestionarelor pentru cercetarea vieții studenților Facultății de filozofie și litere din București, pe care am întreprins-o când eram decanul facultății. Această anchetă a fost prelucrată de d-l *Cresin* și publicată în revista „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, anul 1936. În acest moment se află în lucru în seminarul meu de sociologie o altă anchetă asupra bugetelor studenților care urmează cursurile de sociologie. Totuși, această metodă a anchetelor prin chestionare nu este întrebuințată de noi decât în cazurile când observația directă este imposibil de îndeplinit. Altfel nu numai că nu o recomandăm, dar o și combatem pentru primejdiile ce le conține, ducând fatal la erori menite să falsifice cercetarea.

Oricât de conștiincios ar fi un învățător, un preot, un student, un elev, un notar, care sînt eventual chemați a răspunde la un chestionar să admitem chibzuit alcătuit, răspunsurile lor vor fi incomplete și chiar eronate dacă întîmplător nu au o cultură de specialitate, ceea ce se întîmplă destul de rar.

D-l prof. *Brăiloiu*, creatorul acelei „Arhive de folklor muzical“, a cărei faimă a trecut peste hotare și care ne-a fost un prețios colaborator aproape în toate monografiile

noastre, ne-a pus la dispoziție un document caragialesc care face dovada greutății de a întreprinde anchete prin corespondență, adică prin intermediari.

Iată dovada : recunoscînd, cu prilejul cercetărilor monografice de la Runc (Gorj) 1930, însemnătatea deosebită a cîntărilor funebre numite *Zori și a bradului*, necunoscute altor regiuni, redactorul a încercat să determine zona de răspîndire a acestora în cuprinsul județului printr-un chestionar, instituind totodată și un premiu pentru cel mai bun răspuns. Întrebările erau cît se poate de simple : *Se cîntă în sat un cîntec al bradului ? Se cîntă un cîntec numit Zori ?* La peste 200 chestionare trimise directorilor de școale primare din plasele Vulcan, Novaci, Ocolu prin revizoratul Gorj, s-au primit, cu totul, 4 (patru) răspunsuri. Unul din ele spunea că în satul B. se cîntă un cîntec al bradului de către copii de școală. Foarte surprins, redactorul a cerut corespondentului lămuriri. S-a răspuns la 22 octombrie 1934 în următorii termeni bombastici și falși :

„...s-a putut culege de la bătrînii satului, cei trecuți de 90 ani, unul fiind de o sută, că pe lingă că e un obicei pomenit din moși-strămoși, cred că se cîntă acest cîntec, pentru a asemena pe omul tînăr cu verdeața continuă a acestui molifer care ocupă ascensiunile cele mai proeminente ale regiunilor muntoase ce împodobesc țara ; iar, în al doilea rînd, după cum bradul predomină peste ceilalți copaci, după locul pe care-l ocupă, se aseamnă cu entuziasmul ce clocotește în sufletul generațiilor ce se ridică și pentru care motive se întrebuițează atît la celebrarea căsătoriilor cît și la celebrările funebre ale tineretului. Pentru cele de mai sus i se cîntă cîntecul“.

Firește, cercetătorul s-ar fi putut grăbi să ia notă de această descoperire ; cum însă el era monografist, nu

s-a mărginit la aceasta și a controlat informația. Atunci, spre marea lui surprindere, a constatat că așa-zisa descoperire era o grosolană mistificare! În cele din urmă s-a aflat că acest cîntec al bradului nu era altceva decît vestitul *O Tannenbaum* german, astfel cum îl cîntau, după o colecție de coruri a Casei școalelor, elevii școlii pe care corespondentul nostru o conducea.

Iată valoarea unora dintre răspunsurile la chestionare. Și atunci, firește, ne întrebăm ce temei putem pune pe aceste chestionare. Exemplul acesta, la care se mai pot adăuga încă nenumărate altele, este concludent. Nu ne putem bizui pe informația unor intermediari nepregătiți; ea trebuie făcută de noi înșine. Dar, ceea ce este vrednic de notat, nici în acest caz erorile nu sînt excluse, primejdia falsificării informației menținîndu-se. Nu ne putem bizui, fără împlinirea unor anumite reguli, nici pe observația noastră proprie. Și în cîmpul observațiilor personale trebuie să domnească principiul îndoielii ca metodă, așa cum l-a formulat întîia oară incomparabilul Descartes, în deosebire de îndoiala fără metodă pe care o practică nihilismul științific, atît de răspîndit și la noi. [...]

Am spus că observația directă, adică studiul personal al fenomenului în realitatea lui însăși, ne dă atît de multe posibilități de falsificare, încît experiența noastră monografică ne pune la dispoziție cîteva reguli de metodă care formează la un loc un mic tratat de observație și care negreșit trebuie păzite și aplicate pentru a avea o observație adevărată.

O cercetare monografică fiind altceva decît o excursie de plăcere și în același timp o muncă într-un laborator viu, observatorul trebuie să fie mai dinainte cumoscător al problemelor care se vor ivi în domeniul ce va observa.

Cea dintîi condiție ce se cere este deci *pregătirea teoretică*. Nu numai, ceea ce este firesc, ca observatorul să fie conștiincios informat despre tot ceea ce s-a scris în legătură cu localitatea și cu regiunea studiată, dar el trebuie să fie complet stăpîn pe planul teoretic de lucru.

Se crede îndeosebi că monografistul este un simplu culegător de fapte, rămînînd ca apoi să vie un altul care să le interpreteze. Se crede, cu alte cuvinte, că observația faptelor ar fi o operație distinctă de prelucrarea lor. Nimic mai fals însă decît această concepție. Adunarea faptelor fără scop, pentru simpla plăcere de a le nota pasiv unele după altele, la întîmplare, ilustrează munca sterilă și lipsită de metodă.

Și împotriva acestui empirism improvizat prima regulă a observației sociologice reacționează. Căci observația trebuie să aibă totdeauna un sens precis, să caute un răspuns la o problemă anumită sau verificarea unei ipoteze anterioare, încît fiecare observație are de la început semnificația unor descoperiri și se încadrează activ în planul de cercetare.

Firește, dacă observatorul nu este un simplu culegător de fapte, adică un empirist, el nu poate fi nici un dogmatic, gata să jure în rutina formulelor. El nu se duce la teren cu o idee preconcepțuită, dar nici fără o pregătire prealabilă de specialitate, care să-i asigure temeinicia observației și rodnicia științifică. De aceea la baza cercetărilor monografice întreprinse de noi stă sistemul de sociologie pe care l-am expus în prima mea comunicare și pe care colaboratorii mei l-au studiat amănunțit și l-au acceptat sub beneficiul de inventar al experienței de teren, satisfăcînd astfel atît nevoia unor pregătiri anterioare, cît și aceea de autocritică, fără de care știința nu poate lua ființă.

Iată-l pe monografist la teren. El trebuie acum să reacționeze împotriva atîtor posibilități de falsificare, voluntare și involuntare, a observațiilor sale. Căci nu este suficient să voim și să credem că vedem cu exactitate lucrurile. Cîți nu trec pe lîngă realitățile sociale cele mai elementare, le văd, dar nu-și dau seama de ele. Am cunoscut foarte mulți licențiați și studenți care, deși fii de săteni, născuți și crescuți în sat, îmi declarau că numai cu prilejul cercetărilor monografice au putut să aprecieze marea valoare de cunoaștere a satului lor, ce le apăruse pînă atunci banal, obișnuit, viață curentă.

Se impune deci un examen riguros al tuturor posibilităților de falsificare, legate atît de marginile puterilor noastre proprii, cît și de mediul social înconjurător, care ne determină o anumită optică și ne leagă de o anumită perspectivă.

A doua regulă a observației este *sinceritatea și obiectivitatea față de fapte*. Aceasta înseamnă însă o lepădare de sine, o înlăturare a tuturor „prejudecăților ce sînt formate înainte de orice judecată”: prejudecăți de clasă, educație, epocă, moralo-științifice, înseamnă un spirit critic ascuțit, care nu sînt de loc ușor de obținut. Iar fără acest control de fiecare clipă riscăm să compromitem complet cercetarea, căci ce valoare de cunoaștere ar mai putea avea o observație plecată de la o părere dinainte stabilită, pornind, bunăoară, în cercetarea unui sat cu concepția orășenească cu o părținare politică ori cu o teoretizare prealabilă ?

Să admitem că prin o disciplină severă a vieții cercetătorului regula sincerității și obiectivității este păzită cu sfințenie. Acum se ivesc alte mari primejdii, a căror înlăturare formează lupta împotriva superficialității. Căci, într-adevăr, nu este de ajuns să redăm obiectiv

ceea ce observăm, fără adaosuri personale, ci trebuie să ajungem la observații pătrunzătoare dincolo de aspectele de suprafață ale lucrurilor, precum și la observații cuprinzătoare, care adică să surprindă toate fețele esențiale ale unui fapt, îmbrățișînd toate amănuntele în varietatea, profunzimea și unitatea lor. De aceea cerem unei observații bune ca să fie *exactă și completă*, ceea ce formează a treia regulă.

Dar nici aceasta nu este de ajuns, căci o observație izolată, oricît de completă și de exactă ar fi ea, poate fi contrazisă de o altă observație, și atunci, pentru a stabili siguranța ei, trebuie să se îplinească a patra regulă : observația să fie adică *controlată și verificată*. Observațiile nu ne pot mulțumi de prima dată : ele trebuie reluate, confruntate și controlate pe toate căile care ne stau la îndemînă, ca să obținem cea mai deplină siguranță a faptului înregistrat. Astfel se naște *raționamentul experimental*, care constă în verificarea concluziilor unui raționament, ce ia ca punct de plecare o observație, prin concluziile de raționament ale unor noi observații. În acest mod, ambele observații se controlează reciproc, iar șansele de eroare scad o dată cu multiplicitatea dovezilor. Asupra aceluiași fapt trebuie să cerem referințe repetate și din cît mai multe părți, culegînd în același timp, pe cît este cu putință, cît mai multe fapte de același fel. În acest mod faptele vor fi nu numai conștiincios culese, dar și riguros controlate.

Dacă am vrea, bunăoară, să cercetăm la fața locului, undeva în România, problema comasării, atît de imperioasă în unele părți ale țării, nu e tocmai ușor să ferim observațiile noastre de atîtea din erorile care sînt posibile. Mai întîi n-am putea cerceta problema fără să cunoaștem, printr-o informație și pregătire prealabilă,

originea comasării, care este nepotrivita împărțire a loturilor țărănești și excesiva fărâmițare a proprietății funciare și termenii în care ea se pune în raport cu necesitățile agriculturii moderne. Dar tocmai regula aceasta atît de elementară ne poate duce la prima eroare. Dacă sîntem partizanii comasării, riscăm, în timpul observației, să înregistrăm numai faptele favorabile și avantajele pe care le prezintă, călcînd dintr-o dată regula obiectivității, înlocuind faptele cu dorința noastră; călcînd regula exactității, prin observarea numai a unei părți din aspectele problemei și compromițînd astfel întreaga cercetare. În realitate, comasarea constituie o problemă anevoioasă și impopulară, prin lipsa de încredere a sătenilor într-o repartizare justă a loturilor. Acum intervine regula observației controlate: constatăm extrem de dificilă înlocuire a unui lot de calitate superioară printr-unul de calitate inferioară, dar de o întindere mai mare drept compensație, imposibilitatea operației în satele lipsite de pășune, nevoite deci să păstreze cultura pămîntului prin rotație ș.a.m.d.

Cercetătorul pe teren poate mări considerabil posibilitățile de cunoaștere ale sociologiei, creînd căi noi de observare prin metoda experimentală.

Științele sociale discută de multă vreme posibilitatea experimentului în domeniul lor, găsind că el nu este cu puțință din pricina normelor morale care opresc să se facă cu oamenii și cu societatea un fel de vivisecție socială. Cine vrea să scrie o carte despre revoluții cu greu se va hotărî să provoace pentru aceasta o revoluție. Noi credem însă că aceste scrupuluri limitează doar posibilitățile de aplicare a experimentului, dar nu-l exclud cu desăvîrșire.

Abstracție făcînd de bogata experiență ce o oferă indirect experimentul în urma variatelor legiferări, fiecare

legiuire constituind o experimentare socială, sînt atîtea și atîtea fenomene sociale care pot fi provocate de cercetător, fără ca prin aceasta să se calce vreo normă morală sau vreo prezumție juridică. Astfel, dacă în campaniile monografice, pentru a se studia obiceiul înmormîntării, nu a putut fi în programul nostru de lucru a provoca intenționat moartea unui om, în schimb nu o dată am înlesnit căsătorii în sat, fiind noi înșine, în repetate rînduri, naș, pentru a cerceta obiceiurile de nuntă, sau am luat inițiativa organizării de cooperative, pentru a studia spiritul de solidaritate și de organizare economică al țăranilor. Acestea sînt tot atîtea experimente, cu nimic mai prejos de experimentele din alte științe.

Observația nu se îmbină numai cu experimentul, metoda clasică a științelor exacte, ci și cu cele mai caracteristice metode ale științelor spirituale sau sociale. Este vorba de intuiția obiectivă și de înțelegere. Cîteva zile după conferința mea ținută la Sorbona, regretatul meu prieten *C. Bouglé* mi-a comunicat că filozoful *Bergson*, aflînd că în această conferință m-aș fi declarat „intuiționist“, ar dori să mă vadă. Îmi amintesc cu emoție de convorbirea avută cu marele filozof, care, deși de mulți ani pironit într-un fotoliu de o boală incurabilă, și-a păstrat integral vioiciunea spirituală, cerînd lămuriri asupra posibilităților de aplicare a intuiției în sociologie, problemă pe care, îmi mărturisea, nu o întrezărise.

Și, totuși, este foarte clar. Științele naturii, cum sînt fizica, chimia și biologia, cunosc fenomenele doar exterior, prin structura și raporturile lor funcționale. Ele nu pătrund înlăuntru lucrurilor pentru a le putea surprinde înțelesul. De altfel nu se poate nici cel puțin afirma cu certitudine că acestea au un înțeles. Perspec-

tiva se schimbă cu desăvîrșire în domeniul științelor sociale. Aici cercetătorul este de aceeași esență cu obiectul de cercetat, în cazul realității sociale el face chiar parte din ea. De aceea în sociologie avem puțința de a cunoaște realitatea prin participare, prin trăire, prin experiența personală, în mod direct, prin intuiția obiectivă. După cum vedem, nu este vorba de un procedeu misterios, de o intuiție mistică, pentru care nu avem nici o aderență, ci de o traducere în termeni științifici a propriei experiențe de viață. Cel care observă viața țărănească din afară o înțelege mai puțin decît cel care participă la ea, trăind un timp oarecare la sat împreună cu țărani. Participarea la viața unei unități sociale dă puțința unor observații lăuntrice și îmbogățește astfel cunoștința științifică. Iată de ce noi nu ne-am mulțumit niciodată cu observația exterioară, fatal superficială, pe care o poate face cineva trecînd în grabă printr-un sat, ci am căutat întotdeauna să zăbovim un timp mai îndelungat, locuind chiar la săteni cel puțin o lună, două, și să participăm astfel la toate manifestările lor de viață. Am putut astfel observa viața satului în toate amănunțele ei, în desfășurarea ei spontană zi de zi și în toate înțelesurile ei lăuntrice, ascunse pentru omul din afară.

Observația capătă astfel o înfățișare nouă în sociologie nu numai prin puțința participării noastre la viața socială pe care vrem s-o cercetăm, ci și din pricina faptului că realitatea socială, spre diferență de realitatea naturală, ține de conștiință și exprimă intenții, aspirații, valori, norme etc. care toate au o semnificație obiectivă, un înțeles propriu. Sociologia trebuie deci, dacă vrea să redea realitatea în toată complexitatea, să cerceteze și aceste înțelesuri ori de cîte ori realitatea însăși este de natură semnificativă și astfel ea își îmbogățește căile de cercetare printr-o nouă metodă, a înțelegerii. Simbo-

lurile, riturile, ceremoniile, cultul și atîtea alte fenomene sociale n-au nici un înțeles dacă le privim numai sub aspectul exterior, ele toate fiind înzestrate cu semnificații; ele nu pot fi deci lămurite științific decît prin înțelegere.

Iată cum monografia sociologică îmbină în chip necesar observația spontană, exterioară a fenomenelor cu observația fenomenelor provocate sau experimentul și pe acestea cu observația lăuntrică, fie prin participare, fie prin înțelegere, ajungînd astfel la o metodă complexă și bogată în posibilități de cunoaștere, la o metodă sintetică.

Se adaugă la acestea ca o întregire sub aspect cantitativ, dat fiind caracterul de masă al fenomenelor sociale și variația caracteristică a tuturor fenomenelor legate de viață, o nouă metodă, cea statistică. Am amintit largă întrebuințare pe care o dăm metodei statistice. Ori de cîte ori aspectul cantitativ este semnificativ prin el însuși și completează cunoașterea noastră despre fenomene, pentru că acestea ni se prezintă într-o masă indefinit variabilă se impune aplicarea metodei statistice. În monografia sociologică a unui sat, întrebuințarea statistice ajunge necesară în domeniile cele mai variate, de la statistica demografică, statistica sanitară, statistica antropologică și psihologică pînă la statistica economică, statistica culturală, statistica religioasă, statistica artistică, statistica morală și juridică și statistica politică. Fiecare fenomen social poate fi cercetat și trebuie cercetat în chip statistic, ca o întregire a celorlalte metode. Metoda statistică prin ea însăși nu ne duce însă la rezultate concludente. Ea nu poate reda nici semnificația faptelor sociale, nici formele lor de exteriorizare, nici mecanismul de funcționare, nici natura legăturilor dintre ele,

încît a construi sociologia numai pe baza ei însemnează în mod fatal o renunțare la posibilitățile noastre de cunoaștere și o prezentare cu totul parțială și nesatisfăcătoare a realității sociale. Întrebuițată însă alături de celelalte metode înfățișate, statistica întregește în chip fecund cunoștințele noastre și ne ajută astfel să redăm cu mai multă obiectivitate și exactitate realitatea socială în totalitatea ei.

A doua trăsătură fundamentală a monografiei sociologice constă, pe lângă cea de metodă sintetică, în natura ei de *metodă colectivă*. Atît complexitatea problemelor, cît și complexitatea metodelor întrec puterile unui singur om și posibilitățile de cercetare ale unei singure științe în stadiul actual de extremă specializare și demonstrează necesitatea metodei colective. Astfel păstrăm și foloasele specializării, căci fără aceasta știința ar recădea în stadiul ei de acum cîteva veacuri, de cercetare universală, dar superficială, și obținem și avantajele cercetărilor de ansamblu, ale cunoștințelor globale. În toate cercetările monografice conduse de noi am făcut de aceea apel la un număr foarte mare de specialiști, între 40—50 pînă la 80—90 de persoane. Trebuie arătat însă cum anume am procedat, pentru că întrebuițarea unui mare număr de cercetători ridică în mod firesc problema recrutării și organizării lor. Ca să nu obosim cu prea multe amănunte, ne vom mărgini să arătăm compunerea și funcționarea unei echipe monografice. Ea este pusă sub conducerea generală a unui sociolog, care poartă nu numai răspunderea coordonării muncii colective la teren, dar mai ales a sintezei finale.

În sînul acestei mari echipe monografice, am creat însă alte echipe mai mici. Pentru fiecare problemă am făcut apel la specialistul respectiv, iar pe specialiștii

înrușiți i-am organizat pe echipe sub conducerea celui mai capabil de coordonare și sintetizare a lucrărilor. Astfel, pentru fiecare campanie de lucru am organizat cîte o echipă statistică, pe care am trimis-o la teren mai din vreme, ca să întocmească recensămîntul populației și statistica economică, amîndouă menite să ușureze cercetările celorlalte echipe. O echipă statistică se compune din 6—10 statisticieni, specializați în ramurile respective.

Am organizat apoi cîte o echipă pentru fiecare cadru și manifestare și, în sfîrșit, o echipă pentru unitățile și procesele sociale. Echipa cadrului cosmic se compune dintr-un geolog, un geograf, un agrochimist, un botanist, un zoolog și un sociolog. Echipa cadrului biologic, dintr-un demograf, un antropolog, un igienist și un medic. Echipa cadrului istoric, dintr-un paleograf, un istoric propriu-zis și un istoric social. Echipa cadrului psihic, dintr-un psiholog experimental și un psiholog social. Echipa pentru manifestările economice, dintr-un economist social, un economist agrar, un economist silvic și un specialist în industria casnică. Echipa pentru manifestările spirituale se compune dintr-un sociolog al religiei, un sociolog al artei, un sociolog al cunoașterii, un sociolog al magiei, un sociolog pentru obiceiuri și ceremonii, un folklorist literar, un folklorist muzical și un lingvist. Echipa moral-juridică se compune dintr-un etician, un istoric al dreptului, un civilist și un criminolog. Echipa administrativ-politică dintr-un jurist administrativ și dintr-un sociolog politic. În sfîrșit, echipa unităților și proceselor sociale se compune numai din sociologi, 5—6, după importanța problemelor. Am căutat să avem în fiecare echipă cel puțin un sociolog, pentru a păstra caracterul sociologic al cercetării și, în

orice caz, pentru a nu pierde din vedere aspectele sociale ale diverselor specialități.

Fiecare echipă lucrează în mod unitar, iar pentru coordonările de ansamblu și pentru unificarea tuturor cercetărilor speciale se întruneau zilnic în timpul cercetărilor, sub conducerea mea personală. În felul acesta, diferiți cercetători de specialitate aveau puțința să-și confrunte rezultatele, să și le verifice reciproc, să se completeze unul pe altul prin datele și metodele specialităților respective și deci să se stimuleze unul pe altul și să facă împreună, prin această operă rodnică de colaborare, o muncă de sinteză și de cercetare integrală, pe care fiecare în parte în specialitățile lor n-ar fi fost în stare să o facă niciodată. O cercetare la care participă 40 de monografiști și care durează numai 30 de zile echivalează cu cercetarea unei singure persoane în trei ani.

Monografia sociologică, prin caracterul ei de muncă colectivă, respectă diviziunea muncii și rosturile specializării, dar în același timp unifică toate eforturile acestea științifice și le redă sensul lor adevărat, de urmărire a adevărului cât mai conform cu realitatea socială globală.

Acestea sînt aspectele mai de seamă ale monografiei sociologice, privită ca metodă. Ea are însă nevoie de o *tehnică* specială, fără de care nu poate avea sorti de reușită în aplicarea ei pe teren, și — fiindcă această tehnică este rezultată din cincisprezece ani de experiență, cu participarea a cîtorva sute de cercetători tineri și a foarte multora din cercetătorii mai vechi cu un nume consacrat în știință — mă simt dator să o împărtășesc și d-voastră. Urmează să arătăm, cel puțin

în cîteva cuvinte, în ce constă această tehnică monografică pe teren.

Să începem cu *sistemul fișelor*. Cercetătorul de teren întîmpină, în contactul cu realitatea, cîteva greutăți care trebuie serios examinate. De cele mai multe ori el nu știe de unde să înceapă. Dacă se adresează întîmplător pentru lămurirea problemei care îl preocupă celui dintîi care îi iese în cale, se poate să aibă noroc, dar se poate să-și și piardă vremea. În nici un caz norocul nu constituie o tehnică de lucru și deci o bună organizare a muncii nu se poate rezema pe el. Apoi cercetătorul observă zilnic așa de multe lucruri și primește, pe de altă parte, o mulțime de informații adeseori contradictorii, încît controlul și aflarea adevărului sînt destul de anevoioase. În sfîrșit, cercetătorul însuși poate fi izvor de confuzie dacă nu-și notează cu grijă impresiile, constatările pe care le face și informațiile care i se dau. Nimic nu este mai înșelător decît memoria. Cercetătorul trebuie să-și noteze chiar la fața locului, fără nici o întîrziere, tot ceea ce crede că îi poate fi de folos. Așa ajungem la întrebuintarea fișelor. Pentru a înlătura însă greutățile amintite privitoare la controlul faptelor, nu e suficient numai să ne facem notițe, ci trebuie să constituim o tehnică specială de lucru.

Chiar la începutul cercetării trebuie să se întocmească *lista informatorilor pe probleme*. Spuneam că nu ne putem lăsa călăuziți de noroc. Ca să procedăm cu rost și să cîștigăm astfel și timp și o siguranță mai mare, căutăm să aflăm pentru fiecare gen de probleme care sînt informatorii cei mai autorizați, pe care satul îi cunoaște foarte bine, care sînt, de pildă, cele mai

dibace descintătoare, cele mai bune bocitoare, cei mai talentați cîntăreți, ciobanii cei mai umblați, gospodarii cei mai pricepuți, bătrînii cei mai isteți etc. În felul acesta cercetătorul se duce direct la informatorul de care are nevoie. Se înțelege că lista aceasta n-are nimic definitiv, ea poate fi corectată sau întregită în decursul cercetărilor, dar constituie un punct de plecare foarte prețios, verificat de noi în toate campaniile.

Odată în posesia listei de informatori și deci prima greutate înlăturată, începe cercetarea propriu-zisă. Aici se ivesc însă alte greutăți. Desigur notăm cu grijă tot ce ni se spune și tot ce constatăm, dar informațiile sînt adeseori contradictorii; ele trebuie deci controlate, trebuie verificate; altele sînt incomplete sau imprecise și trebuie deci întregite și precizate. Din pricina aceasta este de cel mai mare interes să știm exact de la cine deținem fiecare informație în parte. Ne convingem însă repede că numele singur al informatorului trecut în dreptul informației nu este suficient. Informatorul nu este un om de știință, care să-și controleze cu rigurozitate informațiile, încît acestea, date cu cea mai desăvîrșită bună-credință, vor fi influențate în chip firesc de o sumedenie de factori, cum sînt vîrsta, gradul de cultură, starea socială, de care cercetătorul științific trebuie să țină seama. După lista de informatori se impune întocmirea unei fișe de informator pentru fiecare din ei.

Fișa de informator cuprinde numele, pronumele și po-recla pentru identificarea informatorului și puțința controlului, precum și a verificării datelor noastre de către alți cercetători care le-ar pune la îndoială. Ea cuprinde apoi o seamă de date privitoare la informator, care pot avea o însemnătate în lămurirea problemelor științifice. Astfel trebuie să notăm sexul și vîrsta, pentru că atît

mentalitatea, cît și experiența socială variază după aceste criterii. Tot ca factori de diferențiere a opiniilor și a intereselor trebuie să notăm starea civilă și categoria socială a informatorului. Pentru a putea apoi lămuri originea informațiilor sau diferitelor influențe asupra satului, trebuie să notăm locul de naștere pentru influența altor sate, gradul de cultură pentru influența cărții, situația militară pentru influența orașului și a cazarmii și locurile umblate cu diverse prilejuri (procese, angajări ca servitori, ca lucrători de fabrică) pentru a surprinde toate înriuirile posibile. Fișa de informator este deci foarte însemnată.

[...] Tehnica monografică distinge cu grijă *fișa de opinie* de *fișa de constatare*. Una cuprinde opinia informatorului despre un fapt, cealaltă faptul însuși, determinat în mod obiectiv de către cercetător.

După ce am înregistrat existența anumitor fapte sau anumitor opinii care pot interesa știința, perspectiva sociologică a cercetătorilor de teren ne obligă să ducem curiozitatea științifică mult mai departe. Trebuie să urmărim pe cît e cu putință *valoarea socială a fenomenelor*, fapt pe care îl putem deduce din răspîndirea, circulația și frecvența lor. Din nevoia aceasta se impune în tehnica de lucru o nouă categorie de fișe, de cel mai mare interes pentru cercetarea științifică a realității sociale. Răspîndirea, circulația și frecvența fenomenelor se stabilesc prin fișe corespunzătoare. Toate au un caracter pronunțat statistic și dau, prin procedeul lor numeric, cantitativ, cea mai mare precizie cu putință rezultatelor științifice.

Fișa de răspîndire este menită să ne arate, cel puțin pentru o parte din fenomenele sociale, numărul cazurilor în care ele pot fi întîlnite. Procedeul acesta își găsește o aplicare în cele mai variate domenii, dezvoltînd

aspecte noi ale realității sociale. Astfel în materie de grai nu este suficient să stabilim că un cuvânt se pronunță în satul cercetat într-un anumit fel. Trebuie să mai stabilim și răspîndirea acestei pronunții, cîți anume dintre săteni o au. Numai așa ne dăm seama de valoarea unei forme dialectale și numai așa înțelegem determinările și funcția ei socială, căci fișa răspîndirii ne poate indica o legătură cu vîrsta, cu gradul de cultură, cu moda, o înfrîurire a orașului etc. Tot așa nu e destul să stabilim existența unui basm sau a unui cîntec într-un sat, ci trebuie să urmărim, pentru a stabili valoarea lor socială, cîți anume le cunosc. Ajungem astfel să stabilim că nu toate fenomenele din viața unui sat au aceeași răspîndire, că unele se leagă de vîrstă, altele de sex, altele de gradul de cultură, altele de starea socială, unele aparțin tuturor, altele numai anumitor agenți, cum sînt agenții magici, agenții rituali etc.

Dar nu interesează numai răspîndirea unui fenomen, ci și frecvența desfășurării lui. Este a doua dimensiune a valorii sociale a unui fenomen. *Fișa de frecvență* e menită să înregistreze latura socială a fenomenului. De pildă, un obicei, cu toate că e cunoscut de toți oamenii din sat, nu este respectat în toate împrejurările care îl reclamă. Valoarea lui socială este mai mică decît a unui obicei care este respectat în toate împrejurările. Între două cîntece deopotrivă de cunoscute, așadar de răspîndite, apar diferențe însemnate, după cum unul este cîntat foarte rar, iar celălalt este cîntat foarte des. Lămurirea frecvenței ridică și ea probleme interesante, căci ea se poate datora tradiției, gustului, modei etc.

În sfîrșit, *fișa de circulație* este menită să ne dezvăluie originea fenomenului, influența altor unități sociale asupra satului, precum și agenții, căile și mecanismul

de răspîndire a fenomenelor sociale. Fișa de circulație cuprinde cît mai multe date în această privință, de la cine a apucat informatorul un fenomen oarecare, cu ce prilej l-a auzit și, dacă avem putința, punem aceleași întrebări și celor de la care informatorul nostru deține informația sau a învățat un lucru. Astfel ajungem să deosebim fenomenele apucate din bătrîni, transmise din generație în generație, de fenomenele create de curînd sau aduse din altă parte de către ciobani, de către servitori sau de cei întorși din militarie. Subliniem necesitatea de a împinge cît mai departe cercetarea agenților de transmitere, pentru că putem ajunge uneori la rezultate nebănuite. Iată, bunăoară, cazul povestit de unul din colaboratorii noștri, care, înregistrînd un basm de la unul din cei mai buni povestitori ai satului, fost cioban și om de vîrstă mijlocie, și întrebînd pe informator de la cine l-a auzit, i s-a răspuns că de la un alt cioban din sat, un om foarte bătrîn. Informația aceasta ar fi îndreptățit pe cineva să susțină caracterul tradițional al basmului, existența lui „din bătrîni“. Colaboratorul a avut însă curiozitatea să meargă și la ciobanul bătrîn, pentru a afla că acesta cunoaște basmul dintr-o carte.

Sistemul fișelor de răspîndire, frecvență și circulație, ivit din experiență, se desăvîrșește mereu, cu fiecare experiență în parte, dar un lucru este sigur, după cele cîteva date pe care le-am expus, că el este absolut necesar în munca științifică de teren, pentru că ne ajută nu numai să evităm erori grave de cunoaștere, dar și să adîncim cercetarea prin lămurirea unor aspecte noi pînă azi complet necunoscute.

Pe lângă sistemul fișelor, tehnica monografiei cuprinde și întrebuintarea unui număr destul de mare de *formulare*.

Asupra acestora stăruim mai puțin, pentru că valoarea lor științifică nu poate fi înțeleasă pe deplin decât dacă le avem în față, iar valoarea practică n-o putem stabili decât dacă le minuiem efectiv. De aceea ne mulțumim să amintim că monografia sociologică a întrebuintat și deci a experimentat pînă acum formulare la întocmirea recensămîntului, în studiul natalității, nupțialității și al mortalității, la întocmirea bugetelor, în statistica economică, în studiul alimentației, al sănătății și igienei, în cercetările antropologice și psihologice, în statistica științei de carte, a procesivității și în studiul fărîmăturii proprietății. Formularele sînt importante mai ales din două motive. Ele reduc cercetarea la termenii esențiali ai problemei și în același timp o uniformizează, ducînd la rezultate întotdeauna comparabile. De aceea, ori de cîte ori întocmirea și întrebuintarea unui formular au fost cu puțință, ne-am folosit de această posibilitate.

Din extrem de bogatul dosar de formulare asupra alimentației prelucrate sub supravegherea d-lui dr. *Mitu Georgescu*, unul din cei mai vechi monografiști, desprind un document sugestiv.

Alimentația unui membru al familiei *Spulber* din Nereju-Vrancea timp de o săptămînă în vara anului 1938, lucrînd în pădure la ferăstrău sau acasă, după propriile sale însemnări :

Marți

dimineața : am mîncat la stîină caș cu mămăligă și jintiță cu ciobanii ;

la prînz : mămăliguță cu urdă dulce și un ou ;

la gustare : nimic ;

seara : mămăliguță cu puțină brînză și lapte : doi oameni o strachină.

Miercuri

dimineața : mămăliguță cu un castravete murat ;

la prînz : nimic ;

la gustare : mămăligă rece cu 5 mere ;

seara : mămăligă cu castravete murat.

Joi

dimineața : mămăligă cu puțină urdă sărată, circa 100 grame, și o strachină de lapte acru ;

la prînz : nimic ;

la gustare : puțină mămăligă rece cu 50 grame urdă sărată ;

seara : mămăligă cu lapte acru : o strachină la doi oameni.

Vineri

dimineața : mămăligă cu fasole fiartă acrită cu prune ; o oală anărimea unui kilogram — doi oameni tovarăși la lucru și la masă ;

la prînz : o bucatică mămăligă rece și fragi din pădure ;

la gustare : nimic ;

seara : mămăligă caldă, tot doi oameni ; dintr-un ceainic care are mărimea 3 kg apă și facem jumătate și mîncăm — și ne mai rămîne puțină (mămăligă) rece — cu fasole acrită cu prune.

Sîmbătă

dimineața : nimic ;

la prînz : în pădure la ferăstrău, tot acești doi oameni, tovarăși de lucru și la mîncare, mîncăm o mămăligă (de) 2 kg cu lapte acru ;

la gustare : acasă, o bucată de mămăligă rece cu puțină brînză, circa 50 grame și o jumătate strachină lapte acru ;

seara : acasă, mămăligă caldă cu brînză și lapte acru : brînză circa 150 grame 4 oameni și o strachină lapte.

Duminică

dimineața : la biserică ;

la prînz : nimic (la 1 după prînz am mîncat mămăligă, brînză și lapte de vaci) ;

la gustare : nimic ;

seara : mămăligă, brînză și lapte și un ou.

Formularele sînt potrivite mai ales în studiul fenomenelor care pot fi exprimate cantitativ ; pentru celelalte probleme, în genere, se cere o altă tehnică de lucru. Noi întrebuițăm *îndreptarele* — *planurile de lucru* —, care cuprind într-o înșirare logică, pe de o parte, problemele care se pun în legătură cu un fenomen și pe care trebuie să le urmărim la teren, pe de altă parte aspectele probabile ale fenomenului, ca să nu scăpăm nimic din vedere în decursul observației. [...]

În sfîrșit, mai amintim întrebuițarea pe care o dăm desenului în cercetările monografice, cum sînt desenele de unelte, desenele de țesături, planurile de casă, hărțile, diagramele și cartogramele, apoi întrebuițarea tehnicilor mecanice, care ne dau puțința unor înregistrări de mare precizie, cum sînt fotografia pentru studiul aspectelor materiale ale unui sat, fotografia aeriană pentru studiul așezărilor sătești, fonogramele de limbă și muzică și, ca încheiere, filmul. Și în privința aceasta deținem un material foarte bogat, cîteva mii de fotografii, o colecție bogată de fonograme și filme documentare din satele Drăguș, Cornova și Șanț.

După cele înfățișate putem înlătura cu ușurință confuziile ivite în diferite cercuri în legătură cu lucrările noastre și putem răspunde criticelor aduse pe baza acestor confuzii. După ce am arătat ce este monografia sociologică, sîntem nevoiți să arătăm, cel puțin pe scurt, și ce nu este ea, pentru că toate obiecțiile care ni s-au adus se referă mai mult la ceea ce nu este și nu vrea să fie decît la ceea ce este cu adevărat.

Monografia sociologică, așa cum o concepem și o practicăm noi am dovedit-o, sper, cu prisosință, nu este o metodă pur descriptivă. Ea *nu se confundă cu sociografia și nu este numai o treaptă pregătitoare a sociologiei*. Ea, după cum am văzut, este o *metodă explicativă*, pentru că nu se mulțumește să arate cum este un sat, ci și pentru ce este așa în raport cu condițiile lui fizice, biologice, istorice și psihice și cu structura voinței. Cine vrea să se convingă de lucrul acesta să consulte publicațiile noastre.

Monografia sociologică *nu este o simplă culegere de material lipsită de sistem, fără puțința de coordonare și întrebuițare teoretică a lui*. Am văzut că la baza monografiilor stă o *teorie sociologică* atît ca plan de cercetare, cît și ca plan de sistematizare a materialului cules.

Monografia sociologică *nu este acțiune culturală la sate, mișcarea politică, ci acțiunea de cunoaștere, mișcarea științifică*. E drept că noi am condus și echipe de acțiune culturală la sate, dar deosebit de aceasta am organizat întotdeauna echipe monografice însărcinate exclusiv cu cercetări științifice.

Monografia sociologică *nu se mărginește la studiul realităților naționale și nici la studiul exclusiv al vieții sătești*. Ea este o *metodă universală*, în sensul că se poate aplica oricărei unități sociale, nu numai satului, și că se poate aplica realităților de pretutindeni, atît de la noi din țară, cît și în studiul altor fenomene sociale de pe glob. Noi înșine am încercat monografia cartierului Tei din București și monografia regională a Țării Oltului. E drept că n-am aplicat personal metoda noastră în străinătate, dar nu vedem nici o piedică în posibilitatea ei de aplicare universală, cum s-a făcut, de pildă, în Ungaria.

Monografia sociologică nu este o metodă parțială, ea nu urmărește numai un singur aspect al vieții sociale, ci este o metodă completă, integrală. Atît planul de lucru expus, cît și publicațiile noastre de pînă acum sînt o dovadă.

Monografia sociologică nu este o cercetare indirectă, făcută prin intermediari nepregătiți. Ea se deosebește fundamental de ancheta sociologică făcută prin chestionare răspîndite printre oameni lipsiți de pregătire de specialitate. Monografia sociologică este o metodă prin excelență de teren, o metodă directă. Noi, după cum am arătat, combatem metoda anchetelor prin chestionare răspîndite, pentru că ea duce în mod fatal la erori. [...]

Așadar, monografia sociologică preconizată de noi este o metodă în același timp descriptivă și explicativă ; ea culege material în chip sistematic, cu scopul de a dezlega problemele cele mai generale din știință și are un caracter integral și direct, căutînd să cerceteze o unitate socială din toate punctele de vedere, direct, la fața locului.

S-ar putea crede că vina confuziilor și judecăților greșite care circulă în legătură cu monografiile sociologice concepute de noi cade asupra noastră, pentru că nu am precizat pînă acum îndeajuns caracterul acestor monografii și am publicat prea puțin în legătură cu ele. Adevărul este însă cu totul altul. Monografiile sociologice au fost preconizate de noi încă de la începutul carierei în 1910, la cursurile și seminariile de sociologie de la Universitatea din Iași. Am aplicat metoda monografică pentru prima oară în 1925, în satul Goicea Mare, cu membrii seminarului de sociologie al Universității din București. Cercetările monografice au fost

apoi continuate din interese pur științifice de către același seminar împreună cu Secția sociologică a Institutului Social Român. În vara fiecărui an am cercetat sate din diferitele părți ale țării : Rușețu (Brăila), Nereju (Putna), Fundul Moldovei (Cîmpulung), Drăguș (Făgăraș), Runcu (Gorj) și Șanț (Năsăud), oprindu-ne în unele cîte două veri și completînd cercetările și în decursul vacanțelor de crăciun. Astăzi Institutul de Științe Sociale al României este hotărît a continua cercetările cu mai multă intensitate ca pînă acum. În afară de această activitate de mare extindere, monografia sociologică a fost precizată mai demult în studiul nostru *Sociologia monografică, știință a realității sociale*, apoi în două conferințe ținute la Sorbona, publicate în limba franceză, apărute sub titlul : *La Monographie et l'Action monographique en Roumanie. Conférences données à l'Université de Paris* * (2-e édition, 1937, Paris, Domat-Montchrestien). [...]

În afară de publicațiile noastre, monografia sociologică românească a fost prezentată în cîteva publicații importante din străinătate de către cîțiva din sociologii contemporani care se interesează de aproape de lucrările noastre și dintre care unii au ținut să participe personal la aceste lucrări, învățînd limba românească. Astfel au participat la cercetări monografice în sate românești un american, *Philip Mosely*, azi profesor la Universitatea Cornell ; un belgian, prof. *G. Jacquemyns*, șeful serviciului anchetelor din Institutul Solvay din Bruxelles ; un german, *Helmut Hauffe*, docent la Universitatea din Viena ; un francez, *Jacques Lassaigue*,

* Monografia și acțiunea monografică în România. Conferințe ținute la Universitatea din Paris.

bibliotecar la Camera franceză ; un ungur, *Lükö Gábor* ; un cehoslovac, *Kudrnowsky* ; un polonez, *Truszkowski*. Revista noastră „Sociologie Românească“ înregistrează regulat toate aceste legături științifice și roadele lor.

Este vrednic de remarcat faptul că cercetările monografice de la București și-au găsit adepți întâi în Ardeal, în rîndurile tineretului maghiar, și apoi prin mijlocirea acestora în Ungaria. [...]

Activitatea Școlii sociologice din București a avut un oarecare răsunset și în țară.

Începutul l-au făcut învățătorii și profesorii, care au încercat cîteva monografii de sat după planul nostru, dacă nu și după metoda noastră de lucru. Pentru a da un exemplu, cităm monografia satului Ezibei din Dobrogea, jud. Caliacra, întocmită de un vechi monografist și elev al nostru, d-l prof. *Constantinescu-Mircești*, cu elevii liceului din Bazargic, unde era director. Monografiile sociologice au fost însușite apoi de „Astra“, care a întocmit monografia satului Măguri din Munții Apuseni. [...]

Iar textul de curînd refăcut al statutelor *Fundației* [...] preconizează organizarea secțiunilor de cercetare sociologică sătești, orășenești, județene și regionale într-o organizație științifică ierarhică care să asocieze toate elementele cu pregătire de specialitate pentru studiul științific al tuturor acestor unități sociale : sate, țîrguri și orașe, județe, regiuni și provincii.

Noi, care am început cercetările monografice într-o vreme cînd nimeni nu le lua în seamă, dar toată lumea, într-un fel ori altul, le punea greutăți, înregistrăm cu o deosebită satisfacție mersul formal din ce în ce mai mare al acestei mișcări monografice, căreia îi dorim și o corespunzătoare reușită reală prin întrebuintarea ade-

văratei metode de cercetare. Căci monografia sociologică poate fi recomandată fără teamă atît oamenilor de știință, cît și educatorilor, administratorilor publici și oamenilor politici, avînd o eminentă valoare științifică și egal de eminentă valoare practică.

Valoarea științifică ni se pare definitiv demonstrată. Prin monografie se pune capăt așa-zisei sociologii de „fotoliu ori de cabinet“, care și-a epuizat de mult posibilitățile ei speculative și dialectice în exegeza problemelor și sistemelor, recăpătîndu-și sensul și rosturile ei științifice firești pentru orientarea omului în societate și îndeosebi în unitatea socială decisivă a națiunii proprii, ca și pentru raționala mînuire a societății de fiecare dintre noi, iar a națiunii de către conducătorii ei. Astfel monografia sociologică își încununează străduințele printr-un corp unitar de cunoștințe : *știința națiunii*, care, fără să fie o disciplină autonomă cum este sociologia, strînge laolaltă, unifică și sistematizează datele științifice privitoare la cea mai de seamă și mai complexă unitate socială, națiunea, punînd la dispoziția tuturor, dar mai ales a conducătorilor, materialul necesar pentru orientarea și acțiunea lor etică și politică.

Sociologia monografică este în același timp un izvor de renaștere pentru toate științele care colaborează cu ea. Ea dă tuturor un sens nou, legîndu-le de lămurirea realității și oferindu-le o putință de neconținută îmbogățire a problemelor prin contactul cu realitatea vie și creatoare. E destul să amintim aici cîteva din colaboratorii noștri care, în afară de ajutorul pe care ni l-au dat nouă pentru lămurirea problemelor sociologice, au adus contribuții deosebit de însemnate prin cercetările monografice și în domeniile lor de specialitate. Uneori chiar rezultatele sociologilor prezintă numeroase foloase

pentru celelalte științe. Am amintit însemnătatea cercetărilor sociologice pentru istoria socială, ilustrată prin cercetările d-lui *H. H. Stahl* asupra răzășiei. Am amintit de asemenea foloasele cercetărilor monografice privitoare la gospodăriile și bugetele țărănești pentru economia politică în genere și economia agrară îndeosebi, așa cum reiese din studiile d-lui prof. *N. Cornățeanu*, un vechi monografist. S-a făcut cunoscută în această incintă colaborarea prof. *Rainer*, prin comunicarea pe care a făcut-o asupra cercetărilor monografice de la Nerej, Fundul Moldovei și Drăguș, unde am lucrat împreună, aducînd contribuții foarte prețioase pentru cunoașterea raseologică a țării noastre și dovedind că antropologia și raseologia capătă și ele o nouă fundamentare prin cercetările sociologice la teren. Un colaborator al nostru, prof. *Brăiloiu*, a ajuns să întemeieze o adevărată sociologie a vieții muzicale sătești, dînd cercetărilor de acest fel o dezvoltare și o noutate imposibil de dobîndit pe altă cale. Filmele noastre documentare [...] oferă posibilități bogate și complete de studiu al întregii vieți sătești, în special al coregrafiei tradiționale, al costumului și al civilizației materiale. Căi noi de cunoaștere a acesteia din urmă am arătat și prin organizarea de muzee în săli de expoziție și în aer liber (Muzeul satului românesc).

Dar monografia sociologică are o înrîurire înnoitoare și înviorătoare nu numai asupra științei, ci și asupra acțiunii. Firește, nu poate fi vorba de o acțiune pe care să o săvîrșească monografia însăși, ci de consecințele practice ale cercetărilor monografice.

În acest sens, monografia sociologică are o netăgăduită *valoare educativă, administrativă și politică*,

pentru a nu vorbi decît de aceste trei din activitățile practice cele mai însemnate.

René Jadot, în cartea sa *Milieu et Education* * (Liège, 1936), ne face cinstea să adopte cu elogii, într-un capitol special, și în întregime, atunci cînd vorbește despre metode sociologice în educație, monografia sociologică cu toate amănuntele ei. Credem că și pentru un învățămînt românesc, ca și pentru o reformă a școlii românești, cunoașterea adîncă a realității prin cercetare monografică este plină de consecințe. Școala nu poate fi o instituție străină de mediul înconjurător, întrucît ea se adresează unor realități precise, pregătind pe elevi, prin mijloace locale care îi stau la îndemînă, pentru o anumită viață socială concretă. Învățămîntul nostru, deși predînd cunoștințe fundamentale pentru toți, ceea ce formează un program minimal comun și unitar, trebuie să fie în același timp diferențiat, adică să se adapteze fiecărei regiuni în parte, printr-un program sintetic, aplicat totdeauna prin comunități de muncă ale elevilor. Acestea sînt principiile ce izvorăsc din cunoașterea monografică și care stau la baza învățămîntului regional primar și a clasei de sinteză, menite a înlocui examenele, unele din principiile ce au inspirat anteproiectele legislației școlare, întocmite în 1933 în calitatea mea de ministru al instrucției, cultelor și artelor.

Asemenea, cunoașterea locală a necesităților economice, de sănătate, morale și intelectuale impune o cultură a poporului regională, în opoziție cu cultura abstractă și unitară urmărită pînă acum.

Dar misiunea educativă a monografiei sociologice trebuie căutată mai ales în formarea tineretului din

* Mediu și educație.

școlile secundare și școlile speciale, școlile superioare și universitare. Monografia înseamnă disciplină sufletească, cu o exercitare și o verificare a aptitudinilor științifice, cu o mai mare putere de inițiativă și cu o iubire mai mare de țară, de care se leagă printr-o cunoaștere adâncită și o convingere științifică și cu o deprindere a marilor virtuți : a observa și a ști ceva înainte de a judeca și a judeca înainte de a vorbi și hotărî.

Creșterea tineretului în cultul realităților românești a fost experimentată la noi câțiva ani de-a rândul în mod voluntar și apoi prin legea Serviciului social în mod obligator, încât în anul de funcționare a Serviciului social a numărat 4 000 de studenți și studențe, repartizați în 31 de școli. Experiența a fost nespus de instructivă și pot să afirm că a reușit pe deplin, cum voi dovedi-o, la timpul său, când voi avea plăcerea și prilejul să distrug și multe legende.

Este nevoie oare a mai scoate la iveală valoarea cercetărilor monografice pentru *administrație* și *politică* ? Cum este oare posibilă o guvernare vie, o administrație temeinică, ca îndrumare, ca organizare ori ca transformare socială, fără o cunoaștere amănunțită a realității ?

Dar, după cum nu se poate gospodări când nu se știe ce și pentru cine se gospodărește, tot așa nu se poate legifera când nu se știe pentru ce și pentru cine se legiferează. Politica nu poate fi o operă de reformă ori de legiferare a unor oameni și a unor societăți abstracte ; ea, pentru a fi eficace, trebuie să se îndrepte spre societatea reală și omul concret.

Cine ar vedea și studia dosarele și fișele cuprinse în bogata noastră arhivă monografică ar înțelege că dosarul de observație a cunoașterii pătrunzătoare și totale

a vieții sociale românești, pe lângă reînnoirea viziunii sociale, aduce îndemnul de simpatie și de solidarizare cu tot ce se întimplă și invită a ajuta. Observatorul clarvăzător devine astfel cel mai mișcat și devotat slujitor de mai bine, de ceea ce trebuie ; de aceea cine întocmește o monografie științifică, bunăoară a unui sat, scrie o carte de iubire și de neclintită încredere. Practica monografiei, ce predică încredere în forțele reale ale națiunii, devine o minunată școală a optimismului. Monografia, deși străbătută de o ideologie sever științifică, dobândește astfel valoarea unui act de credință.

În lumina acestei concepții dinamice trebuie privit programul de lucru al Institutului de Științe Sociale din România (ce-și are actul de naștere în anul de revizuire a conștiințelor, în Iași, în anul 1918), care înțelege să devină o centrală de îndrumare științifică, precum și o centrală pentru clasificarea, prelucrarea și publicarea materialului monografic de pretutindeni.

În cercetările lui proprii, Institutul de științe sociale, cu institutele similare afiliate [...], se întâlnește în calea unor năzuințe comune cu Academia Română, care de la întemeierea ei, cu un prestigiu incomparabil și mereu crescând, s-a pus în serviciul operei de cunoaștere a țării și neamului.

De aceea mă întreb : străduințele de peste două decenii ale Institutului de Științe Sociale al României, în care intră și activitatea seminarului de sociologie de pe lângă Universitatea din București, n-ar putea găsi oare o rezonanță corespunzătoare în venerabilul așezământ al Academiei ? În serviciul acestei înțelegeri sînt puse comunicările mele.

În 1900 guvernul maghiar a considerat drept cea mai importantă contribuție la serbările milenare pu-

blicarea unei serii de monografii, somptuos tipărite, asupra județelor Ungariei, care cuprindea și câteva județe din Transilvania.

Aceste monografii au fost organizate și editate de către o asociație specială, ce-și avea sediul în chiar Palatul Academiei Maghiare din Budapesta. Valoarea acestor monografii, foarte pompoase la arătare, a fost relativă în ceea ce privește cuprinsul, ele fiind pătrunse de pronunțate intenții naționaliste și de ocazie. Totuși sensul patriotic al unor astfel de cercetări, conduse de o metodă strict științifică, pentru găsirea adevărului național este evident.

Firea specifică și însușirile nobile ale neamului românesc, scoase în evidență în modul cel mai precis științific prin studiul monografic, vor dovedi că românii nu sînt un popor minor, că statul românesc și cultura națională nu sînt un capriciu ori o improvizație, ci, dimpotrivă, au o legitimă existență în istorie și că deci românii au dreptul a trăi național, cultural și politic deosebit și cu toată demnitatea, alături de statele și popoarele mari ale lumii.

CERCETAREA MONOGRAFICĂ A ÎNTREPRINDERILOR INDUSTRIALE

Cercetarea de sociologie integrală a întreprinderilor *

Program de lucru care se va efectua în colaborare cu
Comisia de redresare economică în cursul anului 1948

1. ÎNTRODUCERE. CADRE ȘI STĂRI

A. CADRE

1. *Cadrul fizic*

a) Cartier-oraș, sate dimprejur. Regiune. b) Subsolsol (șes, deal, munte, apă). c) Climă. d) Căi de comunicație (căi ferate, șosele, drumuri). e) Distanțe (mai ales de la locul de muncă la locuință).

2. *Cadrul biologic*

Populația, din orașe, sate și regiune, după vîrstă, sex, naționalitate și profesiune.

3. *Cadrul istoric*

a) Evoluția economică, mai ales procesul de trecere de la economia casnică la economia capitalistă. b) Evoluția socială, pe categorii și clase sociale.

B. STĂRI

1. *Stări economice*

* Publicat pentru prima dată în „Buletinul informativ, științific și administrativ”, vol. I, nr. 1, Edit. Academiei Române, București, 1948, p. 180.

a) Producția agrară și industrială. Interdependența dintre ele. b) Situația întreprinderii în producția țării. c) Materii prime. d) Debușeuri. Repartiția și consumul în sate și orașe.

2. Stări sociale

a) Interdependența socială dintre sat, oraș, regiune și întreprinderi. b) Categoriile și clase sociale.

3. Stări culturale

a) Învățământul și școli profesionale. b) Alfabetismul. c) Instituțiile culturale.

C. HARTA

cu situația întreprinderii și a locuinței lucrătorilor din oraș, cu satele din jur și regiunea pe țară, cu indicații din cercetările cap. A și B.

II. ÎNTRINDEREA INDUSTRIALĂ, MUNCITORUL ȘI UCENICII

A. ÎNTRINDEREA CA INSTITUȚIE ECONOMICĂ, TEHNICĂ, COMERCIALĂ ȘI FINANCIARĂ

1. Întemeierea întreprinderii (fabrică ori cartier). 2. Capitalul care-i stă la bază. 3. Creditul utilizat și de unde? Credit industrial, credit particular? 4. Materii prime. Aprovizionarea, prin ce mijloace, prețurile la locurile de cumpărare și la uzină. 5. Instalații tehnice. Forța motrice. Combustibil. Întrebuințarea materiei prime. 6. Producție. Supraproducție. Subproducție. 7. Producția în timpul războiului. Sub noul regim. 8. Debușeuri. Baza lor de acțiune. Mijloacele de trans-

port și influența lor asupra debușeurilor. Evoluția debușeurilor, vechi și nouă. 9. Prețurile de vânzare. Fluctuațiile lui și cauzele.

B. ÎNTRINDEREA CA INSTITUȚIE A MUNCII

I. Condițiile muncii și igiena industrială

a) Așezarea întreprinderii în general. b) Sala de lucru. Cubajul ei mediu pentru fiecare muncitor. c) Lumina sălii: ferestre — numărul, orientarea sau iluminatoare. Lumină naturală ori artificială? Suficientă? Repartizarea luminii. Ferestrele se utilizează pentru aerisire? Iluminatul. Cu petrol, gaz aerian, electric? d) Pardoseală, de lemn, parchet, ciment? Cum se curăță? Cu măști? (pe uscat? umed?) ori se spală? (în timpul lucrului de câte ori pe zi?) e) Pereții sînt vopsiți în uleiuri, se curăță? Ori cu tapete, vopsite cu var, se reînnoiesc? f) Încălzit. Cu sobe (cu cărbuni, lemne), de cărămidă, de fier. Față de mărimea camerei căldura e suficientă? g) Apa de băut. De unde vine (de la conducte, cișmele?) Cum se păstrează? Cu ce beau lucrătorii? h) Băi, sub ce formă (dușuri, calde, reci?) i) Lavoare. Unde (în afară ori în lăuntru atelierelor). Săpun? Șervete? l) Vestiare (în afară ori în lăuntru atelierului). Haine speciale pentru lucru? m) Ventilația. Ventilatoare mecanice? Fixate în ferestre? Prin deschiderea ferestrelor, de câte ori pe zi? n) Praful. De minereuri toxice? De pilituri, vapori de zinc, plumb? Gaze toxice (emanații din arderea cărbunelui, fum, vapori). Se absorb ori se elimină aceste gaze? o) Sînt locuințe și pentru ce categorii de lucrători? În fabrică, în afară, la ce distanță, cu ce igienă și confort, din ce materiale construite? Sînt dormitoare? În lăuntru ori în afara întreprinderii? Departe? Cu ce

cubaj, lumină, paturi etc. Sala de mâncare ? Se poate încălzi mâncarea ? p) Cantina. Cui aparține. Ce se oferă. Băuturi spirtoase. Pe credit. Alcool și tutun. În timpul lucrului, în repaus. r) Post de prim-ajutor ? Farmacie de urgență ? Farmacie. Infirmerie proprie ? Medic al fabricii ? Ajutoare în caz de accident, de cine ? s) Camere de alăptat (creșă), de adăpost și educație (cămin de zi) pentru copiii lucrătorului. Își pot lăsa lucrătorii copiii în timpul lucrului ? t) Scuiători. Pe picioare, în perete, pe dușumea, cu jet de apă. Se curăță closet, înăuntru, în afară (la ce depărtare ?) Suficiente. Pentru bărbați și pentru femei. Tout-à-l'égout ? A la turque ? Cu scaun ? Cum și când se curăță. u) Sănătatea lucrătorilor. Se examinează la intrare, în timpul lucrului ? Boale contagioase (tuberculoși, sifilitici), ce măsuri se iau. v) Maladii profesionale. Tulburări de auz, văz, reumatism. Durata vieții. Accidente de muncă (statistica lor și procentul față de totalul lucrătorilor). Măsuri de prevenire față de accidentele de lucru.

2. Personalul de conducere și de direcție, de supraveghere și control

a) Numărul, locul de origine, naționalitatea, vârsta și titlurile fiecărei persoane (ingineri, administratori ; șefi de serviciu ; inspectori ; șefi de secții ; meștri-șefi ; contrameștri). b) Recrutare. Din țară ori străinătate. Din ce regiune. c) Pregătire profesională. d) Fluctuație.

3. Muncitorul și ucenicul

a) Originea socială. Sat. Oraș. A cătea generație. Motivul intrării în întreprindere (țăran sărac, fără pământ, proletar. Condițiile primirii (contract verbal sau scris).

b) Muncitorii după sex, vîrstă, naționalitate, religie. Calificarea lor.

c) Ucenicul. Condiții de angajare (examen medical, concurs, salar, hrană, adăpost, cămin, îmbrăcăminte). Vîrsta. Durata și modul de angajare (perioadă de încercare, după specialități, contract verbal sau scris). Pregătirea profesională tehnică (în ateliere speciale ori la un loc cu lucrătorii). Teoretică ? Școală de ucenici, în atelier ? Câți absolvenți ?

d) Regimul muncii.

1. Durata (limitat, nelimitat, cu bucată : zilnică, săptămînală, legal, convențional : ore suplimentare ; săptămîna engleză).

2. Diferența muncii după etate, sex, după natura lucrului. Se execută munca în echipe ? Orele de lucru.

3. Munca uniformă în tot timpul ori variază ? Ce se face cu surplusul de muncă ? Ore suplimentare (obligatorii ori facultative).

4. Când începe lucrul dimineața, când se suspendă la amiază, oînd încetează seara. Cîte ore de lucru, muncă continuă ori cu întrerupere ? Lucrul de noapte ? (Cine-l execută ? Bărbați, femei, copii, la ce vîrstă ? Când începe ? Cît durează ?) Sîmbăta. Ajunul sărbătorilor. Înștare ori prescurtare a lucrului. Variația duratei zilnice a lucrului după anotimpuri (și anume cum ?) Care sînt anotimpurile cele mai active ?

5. Durata muncii și randamentul.

6. Repaus. Întreruperile lucrului zilnic, la ce ore obișnuit ? Cu deosebiri între lucrători după sex, vîrstă ori natura lucrului ? După lucrul de zi ori de noapte ? Zilele și orele de repaus pentru toți prin rotație ? Pentru femeile care au copii sugaci ?

Concedii de odihnă ? În caz de boală ? Normele : cîte zile maximum pe an.

Concedii femeilor în tot timpul sarcinii ? Zilele de concediu și de repaus se plătesc ? Ori se scad din salarii ?

Sărbătorile confesionale după rituri sînt socotite deosebit ?

7. Salarizarea. Minim. Maxim. Pentru lucrători calificați (bărbat, femeie, ucenic, băiat, fată), necalificați (bărbat, femeie, ucenic, băiat, fată).

Plata orelor suplimentare din zilele de lucru și din zilele de sărbătoare. Salariile mijlocii din ultima lună a lucrătorilor și ucenicilor.

Plata cu bucata, care este câștigul mediu ? Plata cu acordul (suma ce revine în medie pe lună). Plata globală pentru lucrul pe echipe (cît se plătește global și cum se repartizează între membrii echipei ?)

Plata zilnică, săptămînală, la două săptămîni, lunară ori cum ?

Avansuri de salarii, în ce condiții ?

Gratificații ?

Plata în natură (alimente, locuință, iluminat, încălzit etc.). Se rețin din salarii ? Cum sînt privilegiate avantajele în natură ?

Prime ? (în ce condiții, ce sumă, ultima lună ?).

Avansuri pentru procurare de unelte ?

Lipsa de lucru, stricare de materiale, neîndemînare, cum sînt tratate ?

Cotizațiile de asigurare și impozitele datorite conform legilor muncitorești, cine le plătește ?

Efectele în privința salarizării a evenimentelor excepționale, lipsa de comenzi, concesionări militare, întreruperi de lucru, concediu de sarcină și după facere etc.

Fixarea salariilor (prin liberă învoială sau prin convenții colective, regulamente de atelier etc.). Salar mi-

nim ? Pe lângă salariul de bază, spor de scumpete ? (În raport cu indicele de scumpete ori nu ? Cine fixează acest indice ?) Alocații de familie.

8. Lipsa de lucru. Sezon mort (cauze, periodicitate, efecte).

9. Raportul dintre muncitor și conducerea întreprinderii.

10. Personalitatea lucrătorului, cu preocupările lui artistice, literare, filozofice, studii fixe. Convorbiri și autobiografii muncitorești.

C. ÎNTRINDEREA CA UNITATE SOCIALĂ

1. Întreprinderea ca unitate socială și subunitățile ei.

2. Relațiile întreprinderii cu alte unități sociale, C.G.M., partidul.

3. Gradul de integrare a muncitorului în viața industrială, socială și culturală a întreprinderii. Rolul instituțiilor create în favoarea muncitorului în acest scop : instituții de cultură, de asigurare, de recreare și sport, de economie și credit, de aprovizionare, de transport.

4. Gradul de integrare a muncitorului în unitatea socială a întreprinderii înainte și după instaurarea actualului regim.

Lupta de clasă. Greva. Naționalizarea. Beneficii.

III. FAMILIA MUNCITORULUI ȘI A UCENICULUI

a) *Cadrul fizic* al locuinței, cartierului și orașului

b) *Cadrul biologic*

1. Membrii familiei după vîrstă sau sex.

2. Naționalitatea (născuți legitimi, naturali). Mortalitatea. Media vieții.

3. Sănătatea și boalele (tuberculoză, boale venerice).

4. Alimentația, după un plan special (alimente principale, cantitatea, calitatea; modul de consumare, locul, timpul).

5. Locuința și cartierul, după un plan special (spațiu, lumină).

6. Îmbrăcămintea.

7. Igiena (băi, odihnă, recreație).

8. Capacitatea fiziologică a familiei pentru muncă.

c) Cadrul istoric

1. Genealogia familiei.

2. Originea ei socială.

3. Determinismul social de deplasare a ei.

d) Viața economică

1. Gospodăria. Bunuri imobiliare (casă, terenuri), bunuri mobiliare (mașini, instrumente de muncă, animale domestice, mobilier).

2. Activitatea economică a membrilor familiei: soț, soție, copii.

3. Aprovizionarea familiei, cooperative, economat, cantine.

4. Bugetul-Timp. Întrebuințarea timpului: dimineața, după-amiaza, seara (oră de oră). Întrebuințarea timpului liber.

5. Bugetul muncii.

a) Venituri

1. Din uzină. Salarii, spor de scumpete. Spor de familie. Prime. Beneficii. Gratificații, în bani. Alocății în

natură. 2. În afară de uzină și la domiciliu. Din muncă anexă, produse industriale sau manufacturate (natura produselor, persoanele ce le produc, membri ai familiei). 3. Produsele sînt vîndute direct consumatorilor, unor mijlocitori, sau unor întreprinzători? 4. Venituri din comerț sau transporturi, din produse animale și vegetale, din proprietăți închiriate sau terenuri arendate, din ajutoare în caz de lipsă de lucru, din ajutoare de boală, pensii, burse etc. De specificat produse pentru casă, pentru alt patron, pentru viață.

b) Cheltuieli

1. De întreținere: cheltuieli pentru alimentație (cereale, grăsimi, lapte, ouă, carne, pește, legume, zahăr, coloniale, condimente, băuturi, stimulente), pentru locuință (chirie, mobilier, încălzit, iluminat, reparații), pentru îmbrăcăminte (haine, ghete, lenjerie), pentru igienă (băi, spălat rufe, săpun, medic, medicamente). 2. Cotizații obligatorii (pentru asigurări etc.). 3. Cheltuieli de ordin profesional: cumpărarea și întreținerea uneltelor și a mașinilor; procurarea materiilor prime. 4. Cheltuieli de ordin cultural și recreație: ziare, cărți, educația copiilor, cult religios, binefacere, cinematograf, teatru, radio: pentru excursii, sporturi, aniversări, petreceri, cînciumă. 5. Sarcini către comună, județ și Stat. 6. Dobînzii, gajuri, amanete.

e) Viața culturală și socială

Tradiții. Moralitate. (Divorțuri...). Artă, jocuri, dansuri, lecturi, bibliotecă (personală, biblioteca întreprinderii). Religie. Învățămînt și alfabetism. Școale de ucenici. Atenee, cămine, creații personale (pictură, sculptură, literatură, proză și poezii). Graiul cu particulari-

tățile lui izvorâte din felul muncii. Capacitate critică, superstiții, prejudecăți. Spirit științific, obiectiv, ca rezultat al noii educații muncitorești.

f) *Viața juridică, administrativă și politică*

Cum este privită legislația muncitorească ? C.G.M. ? Legea sindicatelor muncitorești ? Legea asigurărilor muncitorești ? Contractele colective de muncă ? Conștiința nouă politică ?

g) *Standardul de viață al muncitorului și al familiei lui.*

Înainte și după regimul nou al muncii.

h) *Monografia muncitorești*

IV. CONCLUZII

ANEXĂ

ORGANIZAREA CERCETĂRILOR

I. OBIECTUL DE CERCETAT

1. *Industria metalurgică în București și Reșița*

În București : a) o întreprindere mare (fabrica Malaxa) ; b) o întreprindere mijlocie ; c) un atelier metalurgic.

La Reșița se va mai adăuga și cercetarea satelor din jur.

2. *Industria extracției cărbunelui din Valea Jiului, Petroșani.*

II. METODA DE MONOGRAFIE SOCIOLOGICĂ

directă și colectivă, pe specialități prin echipe. Se vor stabili în amănunt normele de lucru. Echipele vor lucra izolat și în ședințe comune ; ele vor avea de la

început conștiința unei munci unitare, cu un scop unitar de cercetare.

III. COMPUNEREA ECHIPELOR

1. Echipe pentru cercetarea cadrelor și stărilor și echipa de documentare : un sociolog format, 1 geograf, 1 demograf, 1 economist și 2 studenți din ultimii ani.

2. Echipa economică, tehnică, comercială, financiară : un economist, 1 tehnolog (inginer specialist în întreprinderi), 1 financiar și 1 psihotehnician ; 2 studenți economiști de la Facultatea de drept.

3. Echipa de igienă industrială : un medic igienist, 2 studenți de la Institutul de igienă și sănătate publică.

4. Echipa administrativă juridică : un jurist-sociolog, 1 sindicalist, 1 student jurist sociolog, 1 student sindicalist.

5. Echipa sociologică-culturală : doi sociologi cunosători ai lucrărilor (D. Gusti, H. Stahl), 1 reprezentant C.G.M., 1 sociolog (secretarul cercetărilor), 5 sociologi cu experiență monografică desemnați de I.S.R., 10 studenți sociologi din ultimul an, membri ai seminarului de sociologie din București, 10 studente asistente sociale.

În total vor lucra 53 persoane, din care 18 specialiști și 35 studenți.

IV. CALENDARUL CERCETĂRILOR

Lucrările vor începe (după sărbători) la 15 ianuarie și vor dura 3 luni.

Înainte de sărbători se vor stabili membrii echipelor și vor avea loc consfătuiri regulate pentru a crea conștiința științifică a metodei de lucru și a se lămuri asupra programului de cercetare.

V. SEDIUL

Sediul cercetărilor va fi Institutul Social Român.

VI. BUGETUL CERCETĂRILOR

Bugetul cercetărilor din București pentru 53 persoane participante va fi :

a) Pentru culegerea datelor

1. Transportul a 53 persoane a 30 lei pentru cel puțin 30 drumuri cu tramvaiul (autobuz) în București 48 000 lei
2. Masa cu prilejul deplasărilor și al lucrărilor pe toată durata zilei : 30 mese a 53 persoane a 100 lei 160 000 „
3. Materiale-rechizite (hârtie, formulare, creioane, dosare etc.) 50 000 „
4. Fotografii, hărți, planșe 100 000 „
5. Indemnizații 100 000 „
6. Neprevăzute 50 000 „

Total 508 000 lei

b) Pentru prelucrarea și publicarea materialului, de stabilit în funcție de gradul de detaliu.

VII. ORGANIZAREA DOCUMENTĂRII ASUPRA ÎNTREPRINDERILOR, MUNCITORILOR, ORIGINII ȘI FAMILIEI LOR

Colaborarea cu instituțiile de unde se va strânge documentarea.

1. Consiliul Superior Economic.
2. Comisiunea de redresare economică și de stabilizare monetară.
3. Institutul Central de Statistică.
4. Confederația Generală a Muncii.
5. Sindicatele locale.

6. Ministerul Industriei și Comerțului.
7. Ministerul Muncii.
8. Ministerul Minelor și Petrolului.
9. Ministerul Afacerilor Interne.
10. Prefectura Poliției Capitalei.
11. Primăria Capitalei.
12. Facultatea de filozofie și litere.
13. Facultatea de drept.
14. Facultatea de medicină.
15. Academia de înalte studii comerciale și industriale.
16. Politehnica.
17. A.G.I.R.

III

ORGANIZAREA ȘTIINȚEI

1. Institutul Social Român
2. Universitatea Socială
3. Ființa și menirea academiilor
4. Muzeul Satului Românesc
5. Consiliul Național de Cercetări Științifice

INSTITUTUL SOCIAL ROMÂN

DUPĂ ZECE ANI DE LUCRU*

1. Asociația pentru Studiul și Reforma Socială, care mai târziu a devenit Institutul Social Român, n-a fost în 1919 o creație rece, produs al unor spirite constructive de geometrie ori estetică intelectuală și adaptată la o utilitate închipuită.

Ea a exprimat în realitate neliniștea și aspirațiile unei epoci.

Cu o vie emoție ne amintim de anul teribil al păcii de la București, care este anul de naștere al institutului.

Era în vremea refugiului trist în blînda, ospitaliera și eroica Moldovă. Iașii, prada paroxismului unei crize morale și dezorientări tragice, clocoteau la primele explozii ale tuturor încercărilor de umilință națională.

Ideile, sentimentele, simbolurile cele mai scumpe se ciocneau zgomotos. În această atmosferă trăia o lume care nu consimțea să privească țara definitiv îngenun-

* Cuvîntare ținută în ședința festivă de la 24 februarie 1929.

cheată și care avea viziunea nobilă a persoanei morale a unei Români [...] noi*.

În această lume, zguduită pînă în temeliiile sale de convulsia deplasării de o clipă a frontierelor străvechi, câțiva tineri, specialiști ai științelor sociale, au supus cu însuflețire unui examen de conștiință împrejurările prin care treceau și s-au întrebă: care să fie oare lecția ce se desprinde din ele?

Acești tineri au înțeles lecția. [...]

Victoria însă, oricît ar fi cerut ea mijloace materiale rafinate și prodigioase, a fost înainte de toate o victorie finală a spiritului metodic.

Armamentul care a dus la învingerea definitivă a fost, în ultimă instanță, de ordin intelectual și moral: știința luptei, disciplina voinței, claritatea scopului, cunoștința necesităților și a posibilităților, îndrăzneala metodică potrivită acestei cunoștințe și, mai presus de orice, pregătirea și cultura politică!

Este nespuse de instructivă constatarea făcută după dezastrul de la Sedan de celebrul întemeietor al nu mai puțin celebrei „École libre des sciences politiques” ** din Paris.

„A vorbi — scrie Boutmy în 25 februarie 1871 — despre instrucție superioară a doua zi după o așa teribilă încercare poate părea ciudat. Universitatea din Berlin este aceea care a triumfat la Sadova”.

Iar după pacea de la Versailles, cînd în Berlin s-a înființat în 1920 o „Deutsche Hochschule für Politik” ***, în manifestările programatice prilejuite de inaugurarea „Universității politice germane” găsim următoarea

* Vezi nota 16.

** Școala liberă de științe politice.

*** Școala superioară germană pentru politică.

rele sugestive declarații din partea conducătorului cursurilor, prof. Jäckh: „École libre» din Paris a fost aceea care a învins în războiul mondial”. Și după ce se referă la activitatea acestei școli, adaugă: „Pentru aceasta repet formula mea de mai sus: «École libre» a învins la Versailles, în mijlocul Antantei și chiar împotriva Antantei”.

Iată mărturisiri prețioase și elocvente! Problema era aceeași și în 1919. Pentru reconstrucția Europei era, după cum este încă, necesar paralelismul unei reforme economice și financiare cu o reformă morală, spirituală și politică.

Tinerii specialiști în științele sociale, reușiți la Iași, au găsit tonul și accentul intelectual al emoției patriotice a epocii și au întemeiat o Asociație pentru Studiul și Reforma Socială.

I.S.R., în prima lui formă de viață, n-a fost deci opera capriciului și a hazardului, ci s-a născut sub presiunea irezistibilă a evenimentelor contemporane.

Ca să caracterizăm într-o formulă comunitatea scopului care a dus la întemeierea asociației, o concentrăm în două cuvinte pline de vrajă: idealism social*.

Aceste cuvinte sînt, e drept, în parte compromise. Este nevoie deci să le reabilităm sensul. N-a fost vorba de o ideologie vaporeasă, doctrinară, steampă, sentimentală. Ci de acel idealism pentru care ideile, teoriile, studiile nu sînt și nu pot fi decît simptome pentru suișul ori coborîrea vieții sociale, rămînînd ca apoi ele, prin puterea lor creatoare, izvorîită din înțelegerea necesităților realității, să se răsfrîngă asupra acestei realități pentru a o modela și îndrepta.

* Vezi nota 18.

Idealismul social astfel înțeles creează drumul ce conduce de la practică la teorie și aruncă puntea de trecere de la teorie la practică.

Institutul Social Român este expresia actuală, clară, bine definită a acestui idealism social. [...]

2. Problema centrală care a preocupat Institutul cu intensitate la început și care, spre satisfacția noastră, trebuie să constatăm că nu mai prezintă de multă vreme actualitatea de atunci a fost așa-zisa criză a legislației.

A ajuns un loc comun adevărul că nu este o misiune mai grea decât aceea a legislației. Cu drept cuvânt, căci o legislație presupune cel puțin șase elemente componente: cunoașterea exactă a trebuințelor particulare și concrete ale țării; pătrunderea justă a spiritului vremii; cunoștința aprofundată a științei sociale; perspicacitatea pentru intuirea răului social; imaginea constructivă pentru descoperirea soluțiilor menite a tămădui răul și, în sfârșit, formularea juridico-tehnică a acestor soluții.

O legislație trebuie să fie deci din ce în ce mai adâncă, bogată, intensă, tehnică și savantă.

Dacă este așa, problema legislației ia forma unei crize acolo unde nu se găsește concilierea între competența etică-politică și cea științifică-tehnică a lucrărilor legislative.

Competența etică-politică, firește, nu se poate refuza aleșilor din parlament, căci ar fi să ne nege orice manifestare a libertății politice și a suveranității naționale; ea trebuie deci negreșit și fără discuție să decidă în ultima instanță dacă măsurile legislative sînt bune ori rele, dacă ele corespund ori nu necesităților și aspirațiilor naționale. A încerca tăgăduirea acestor lucruri este a nega însăși esența vieții constituționale.

Ce se întîmplă însă cu competența științifică? Bunele intenții, indicate în mod vag în comisii ad-hoc consti-

tuite și pentru scurt termen, consultațiile oficiale de ultima oră și chiar comisiile extraparlamentare consultative, de multe ori nu sînt suficiente, căci realitatea socială este complexă, confuză și difuză; ea trebuie deci tradusă științificește pentru a fi înțeleasă, iar această operație nu se poate improviza.

Empirismul rutinar, cîteodată greșit, trebuie deci înlocuit prin o preparare metodică, rezemată pe rezultatele unor încercări științifice îndelungi și serioase.

I.S.R. și-a înțeles justificarea existenței lui de a fi un auxiliar benevol în ajutorarea lucrărilor de legiferare prin organizarea competenței științifice și practice în diferitele secții ce-l alcătuiesc.

El a urmărit a completa astfel elaborarea legislației, cîteodată prea fragmentară, accidentală și ad-hoc, prin cercetarea metodică a problemelor vitale, sociale și politice, care prin esența lor, avînd caracterul de permanentă actualitate, vor putea fi tratate *sine ira et studio**, fără grabă și sistematic, încadrîndu-le și considerîndu-le în totalul social.

De aceea institutul a preconizat, atît la întemeierea asociației, cît și mai tîrziu în secțiile Institutului social, crearea unui Consiliu Legislativ, încercînd chiar a preciza atunci care ar putea fi raportul posibil între această înaltă instituție de stat și formația liberă a institutului ca eventual auxiliar al Consiliului Legislativ. I.S.R. s-a întrebat dacă există în țară elemente valoroase, cu experiență intensă științifică ori practică; de ce să nu fie utilizată această experiență și pusă la dispoziția grelei și importante opere de legiferare?

Știința socială n-a fost niciodată mai bine armată ca azi și, fără a fi mai presus de greșeală, grație proce-

* Fără ură și fără părtinire.

deurilor ei de cercetare și discuție lipsite de orice interes străin obiectului, riscă mai puțin să înșele și să greșească decât părerile apodictice ale unor cercuri interesate.

Știința socială astfel înțeleasă nu mai putea fi considerată ca un articol de lux, ca o satisfacție de ambiții intelectuale ori ca un sport estetic de erudiție pentru erudiție, ci ca știință militantă și ca materie de laborator.

Un laborator de idei noi, unde se elaborează mai puțin știința de ieri sau chiar cea de azi, oit mai ales știința de mâine. Unde se cultivă știința vie, punînd-o în contact intens cu afirmațiile vieții, pe care știința le caută și le ia cum sînt pentru a le mări apoi și lărgi. Știința socială vie devine astfel, prin acțiunea ce o exercită asupra conștiinței și inteligenței contemporanilor, o forță socială de primul rînd.

De zece ani Institutul Social Român se află pus în serviciul acestor idei.

3. În momentul cînd se încheie primul deceniu de existență și, putem adăuga fără prezumție, cu un succes care a depășit mult prevederile noastre timide și modeste, ne va fi permis a măsura drumul parcurs de la punctul nostru de plecare pînă azi și de a însemna principalele trepte de evoluție.

Dacă Institutul Social Român a ținut la onoarea și datoria de a marca solemn în ședința de azi etapa în care ne găsim, nu o face pentru plăcerea vanitoasă de a găsi prilejul a se lăuda pe sine însuși, ci numai din nevoia de a desprinde dintr-o experiență grea și lungă învățămintele ce ea le conține, a face inventarul rezultatelor cîștigate pentru a le transforma în instrumente de noi progrese.

Evoluția lentă, liniștită, ascensională a activității Institutului Social Român a trecut prin trei faze caracteristice: faza eroică a întemeierii asociației la Iași, faza pozitivă a realizărilor, corespunzătoare transformării asociației în institut și, în sfîrșit, faza de azi, pe care mi-aș lua voia să o numesc a marilor speranțe.

Considerată la început de unii membri ai tinerei noastre culturi — rebelă față de sacrificiile disciplinei științifice — aproape ca o aventură intelectuală, asociația și mai tîrziu institutul au avut zile grele inevitabile, cînd dificultățile păreau de neînvins, curajul șovăia, mijloacele lipseau cu totul, iar indiferența celor mai mulți învăluia rosturile lui într-o atmosferă grea și apăsătoare.

Erau timpuri de îndoieli și nesiguranță, care însă, din fericire, n-au durat mult, datorită eforturilor susținute, convingerilor profunde, optimismului hotărît și mai ales conștiinței puternice a datoriei de împlinit față de procesul de reconstituire și consolidare a bogăției morale și intelectuale a țării mărite.

Și atunci s-au produs rezultatele cunoscute: activitatea științifică în secții, editarea revistei „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, publicarea volumelor: *Noua Constituție a României*, *Doctrinile partidelor politice*, *Politica externă a României* și *Politica culturii*, înfăptuirea primei săli de lectură cu reviste din toate domeniile științei sociale și organizarea a opt cicluri de conferințe. [...]

4. La prima înfățișare, activitatea variată și diversă a institutului ar face impresia falsă a unui enciclopedism pretențios și anarhic.

Dacă programul de lucru al institutului a avut ambiția a îmbrățișa toate fețele științei sociale contemporane, și mai ales mișcarea actuală a faptelor și idei-

lor, el a avut totdeauna grijă să grupeze comunicările și conferințele fiecărui ciclu* într-o unitate armonică și să înlănțuiască ciclurile între ele într-un sistem social și politic.

Astfel s-au organizat ciclurile :

Noua Constituție a României, în 23 prelegeri ;

Doctrinile partidelor politice, în 18 prelegeri ;

Politica externă a României, în 20 prelegeri ;

Viața socială a României după război, în 17 prelegeri ;

Capitalismul în viața socială, în 20 prelegeri ;

Sat și oraș, în 21 prelegeri ;

Politica culturii, în 27 prelegeri, și Teoria culturii în 10 comunicări în secția culturală a institutului.

Ultimul ciclu contopește pentru acest an comunicările din secții cu conferințele publice și alcătuiește și el o unitate ordonată, grupînd peste 156 de comunicări din cele 12 secții în jurul ideii centrale : Probleme românești în cadrul vieții internaționale.

Activitatea institutului a creat o vie mișcare de curiozitate.

Din ancheta perpetuă asupra activității noastre, în comparație cu societățile străine, asupra dificultăților de a trăi și a rațiunilor de a spera radiază un izvor de informații și idei, o independență de judecată, o lărgire a orizontului intelectual, un fel de electricitate spirituală, caracteristică atmosferei în care se frecvențează cursurile institutului.

Organizarea și funcționarea Institutului Social Român a fost o mare demonstrație publică și reprezintă un experiment.

* Vezi nota 13.

[... 5...] Într-adevăr, există în România un învățămînt universitar pentru doctori, avocați, profesori ; nu există unul pentru administratori sociali, pentru diplomatul om de stat, pentru jurnalistul bine pregătit, pentru omul politic competent.

În societatea modernă, unde fiecare este chemat a lua parte la viața publică în rolul de conducător ori de condus, este necesar ca tineretul, căruia îi aparține doar viitorul țării, să fie inițiat în studiul adîncit al faptelor pe care mai tîrziu va fi chemat să le guverneze ori administreze.

Astăzi lipsește un sistem ordonat de cultură socială și politică.

Nădărdim că legiuitorul nu va întîrzia să intervină. [...]

Știința socială și politică este o știință de observație și nu de inspirație ; ea presupune deci în primul rînd o stăpînire suverană a faptelor.

6. Avem neplăcerea să înregistrăm a doua mare lacună în viața noastră publică. Ne lipsește un „Oficiu de documentare“, care să totalizeze experiența universală socială și politică.

Ne lipsește acest intermediar sistematic organizat între public și document, între cei ce voiesc a produce și gîndi și cei ce au gîndit și au produs.

Trebuie deci creată o instituție științifică, instituție care să-și asume răspunderea unei documentări metodice asupra tuturor problemelor vieții sociale și politice contemporane. O astfel de instituție este cerută insistent și continuu de zece ani de către Institutul social.

Apelul lansat cu prilejul întemeierii asociației la Iași dă chiar amănunte precise de organizare.

Oficiul de documentare va trebui, scria acel apel, să cuprindă :

- 1) Bibliotecă cu sală de lectură.
- 2) Un repertoriu bibliografic.
- 3) Dosare pe chestiuni (planuri, dări de seamă, memorii, extrase ș.a.m.d., material ce nu se poate procura în librării).
- 4) Colecții de documente și date statistice.
- 5) Oficiu de informații gratuit, la dispoziția oricui, pentru a da indicații bibliografice, de persoane, de starea legislativă socială, politică, economică dintr-un stat într-un anumit moment.

Să mai adăugăm cât este dorit acest oficiu și ce servicii ar putea aduce Consiliului Legislativ, ministerelor în pregătirea legilor, dezbaterilor parlamentare și ziaristilor, Facultății de științe sociale, ce sperăm că se va întemeia odată, precum și tuturor oamenilor de știință de la noi și din străinătate ?

Un astfel de oficiu, îndrăznim a mai adăuga, pentru a fi ceva viu și nu numai un simplu depozit de cărți va trebui să fie ținut la zi și alimentat continuu de un spirit științific, pe care nu-l poate avea și da decât o organizație ca Institutul social prin secțiile sale.

Oficiul va trebui adăpostit într-un local propriu, clădit după toate exigențele tehnicei.

7. Spunem că I.S.R. trăiește într-o perioadă de mari speranțe.

Oare n-ar intra în sfera posibilităților înfăptuirea vechiului nostru gând de a clădi pe locul ce-l avem un local propriu, potrivit varietății și intensității crescînde a activității institutului, local care să cuprindă, pe lângă Oficiul de documentare, un magazin de cărți, o sală de lectură cu toate anexele, un muzeu social, săli pentru lucrările de aprofundare științifică ale absol-

venților Facultății de științe sociale, ca și săli de lucru pentru parlamentari, pentru funcționarii științifici ai ministerelor și pentru orice om de știință ?

Problema existenței spațiale a Institutului Social Român s-a pus adesea sub forma cea mai grea.

Ne întrebăm ce ar fi astăzi institutul decât o bunăvoință suspendată în timp dacă onoratul Consiliu profesoral al Academiei de înalte studii comerciale și industriale nu ne-ar fi oferit cu generozitate o cordială ospitalitate în această frumoasă clădire, trei camere la etajul III pentru sala de reviste și administrație, precum și zilnic două săli de curs și din oînd în oînd chiar aula pentru comunicările și conferințele nenumărate din acest an ?

Faptul că dezideratele vechi ale institutului, care au părut îndrăznețe și utopice în momentul cînd au fost formulate, azi nu sînt numai realizate, ci chiar, spre bucuria noastră, au găsit și găsesc încă imitatori, ne îndrituiesc să ne păstrăm optimismul și în privința dezideratelor, care, dacă sînt tot așa de vechi ca și institutul, din nenorocire sînt și rămîn încă noi pînă la înfăptuirea lor !

8. Într-o instituție ca Institutul Social Român, roadele unei munci de zece ani nu pot constitui un drept la repaus contemplativ. Nu se afirmă un rezultat oîștigat decât prin depășirea lui.

Mari datorii așteaptă instituția noastră, impuse de conștiința proprie.

Nu putem mai nimerit sărbători aniversarea de azi decât prin anunțarea unor noi și mari lucrări.

Institutul Social Român a luat hotărîrea să înceapă o campanie activă și intensă pentru cunoașterea satelor și orașelor din România pe cale monografică.

Această vastă întreprindere de creație științifică, simtem adînc convinși, va procura posibilitatea unei mai bune cunoașteri de sine a nației, va da directive legiitorului și va deveni un îndreptar pentru administrator.

Toate secțiile institutului vor colabora la această mare operă, menită a deschide largi orizonturi și perspective științei politice și culturii românești.

În același timp institutul a luat recent a doua hotărîre importantă, anume a edita un mare dicționar social, economic și politic al României.

Dacă enciclopedia satelor și orașelor din România, pe cale monografică, va fi încoronarea științifică, înlăptuirea dicționarului va forma încununarea operei de educație socială și politică a institutului.

Dicționarul va avea tocmai menirea să dezvolte simțul și să provoace gîndirea politică a nației, punîndu-i la dispoziție un rezumat, științific și practic, al problemelor, faptelor și evenimentelor ce interesează societatea și statul românesc.

Un prospect special oferă toate lămuririle necesare.

Cercetarea monografică a satelor și orașelor românești față de greutățile uriașe inerente este o operă ce va dura cel puțin încă un deceniu de azi înainte pînă va fi desăvîrșită; dicționarul sperăm să-l realizăm însă în cîțiva ani, dacă, după cum ne așteptăm, colaboratorii la care ne vom adresa — și aceștia vor fi toate forțele intelectuale ale neamului — vor răspunde activ la apelul nostru și publicul înțelegător va ști să ne sprijinească și de astă dată, ca întotdeauna, prin subscrierea numărului necesar de exemplare pentru acoperirea enormelor cheltuieli.

Trecutul Institutului Social Român justifică năzuința lui de a se îndrepta către țeluri din ce în ce mai înalte.

Purtăm o lumină, nu o vom stinge; avem o conștiință a datoriei de împlinit, nu o vom întuneca; avem o voință, nu o vom slăbi; asigurăm pe înțelepții ce ne șoptesc scepticism că nu-i vom asculta.

Vom continua a servi știința și țara cu același dezinteres și devotament activ și cu aceeași credință în înaltele lor destine.

Ne place a pecetlui această promisiune prin două cuvinte ce rezumă sintetic rostul Institutului Social Român și-i formează deviza: *Pro scientia et patria.*

Universitatea, gîndită la început ca o instituție religioasă, apoi ca unealtă de stăpînire politică și privită astăzi numai ca un așezămînt de pregătire profesională, este de fapt o instituție socială de o însemnătate mult mai adîncă.

Intr-adevăr, universitatea nu este o simplă chestie de administrație și reglementare, de formalism fără cuprins, de cursuri pentru examene și de examene pentru anumite cariere; ea este în realitate un sistem social de funcții sociologice, politice și etice și de bogate și elastice relații specifice, trebuind să fie cunoscute și înțelese în totalul lor.

1. Universitatea are menirea să ajute în primul rînd la formarea, îmbogățirea și înnobilarea structurii societății prin cultivarea științei. Iar știința, cu drept cuvînt socotită ca finalitate universitară, nu este o podoabă de rafinament ori un sport intelectual, ci este o forță socială vie și face parte întregitoare din ființa societății însăși. Este oare nevoie a face apologia

științei astăzi, cînd, mai mult ca altădată, ea este trebuincioasă vieții popoarelor, transformîndu-i condițiile materiale și spirituale de dăinuire?

Știința timpului este depusă, păstrată și, prin creații noi, veșnic mărită la universitate. La cursuri se aduc la cunoștință ultimele rezultate ale cercetărilor științifice. Profesorul este prin definiție *qui profitetur*, care se pronunță adică fățiș și cinstit pentru tot ce găsește el că este adevărat și drept.

Dar profesorul nu este numai o „arhivă vie“, unde se zăvoresc cunoștințele epocii, căci el este înainte de toate *qui suam sententiam profitetur*, care aderă, adică are năzuința a comunica rezultatele cercetărilor sale proprii.

Caracterul specific de înaltă instituție culturală îl dobîndește universitatea tocmai prin răspîndirea și cunoașterea metodei de cercetare, prin a cărei bună întrebuițare s-a ajuns la temeinicia adevărului științific. Această artă de a descoperi — *ars inveniendi* — se învață în seminarii, clinici și laboratoare. Să ne închipuim, ceea ce e cu neputință, închiderea acestor instituții universitare; universitatea s-ar scobori atunci la o simplă școală secundară!

Învățămîntul universitar este deci în esență o metodă, avînd ca scop ultim a ridica spiritele deasupra cunoștințelor tradiționale, de amănunt, pentru a le face vrednice de acea demnitate care este facultatea de a cugeta prin sine însuși și a naște idei personale. În acest fel, prin obișnuința de a fi conștiincios, prin conștiința responsabilității oricărei afirmări bine cumpănite, prin stăpînire de sine, prin modestie și demnitate se creează caracterele și acea elită de care societatea contemporană are atîta nevoie, pe care o așteaptă și care totuși întîrzie să vină!

* Cuvînt introductiv la „Călăuza Studentului“, 1928.

Încă de mult, această funcție etică a universității a fost recunoscută. Așa, bunăoară, în universitățile medievale domnea obiceiul ca după examenul de doctorat candidatul să săvârșească o serie de ciudate scene simbolice, pline însă de adânci înțelesuri. Doctorandul pășea primele trepte ale catedrei, ceea ce însemna că dorește a ieși din lumea ucenicilor pentru a intra în aceea a magiștrilor; își punea pălăria de doctor pe cap, semn de libertate; deschidea o carte, arătând prin aceasta că va cinsti învățăturile vechi; închidea apoi cartea, adică își vădea în același timp neatîrnarea față de aceste învățături; își împodobea mîna cu un frumos inel, simbol de logodnă cu una dintre facultăți, și era, în sfîrșit, îmbrățișat de decan, ca dovadă de înnobilare și de intrare definitivă în lumea egalilor, a magiștrilor. Iată șase acte simbolice: *cathedra*, *pileus* (pălăria), *liber apertus* (carte deschisă), *liber clausus* (carte închisă), *annulus* (inel) și *osculum* (îmbrățișare), care însemnau: emancipare, libertate, respect pentru tradiție, dor de înnoire, înnobilare, egalitate! Iată un ceremonial al unei solemnități academice menit a pildui în chip intuitiv marele preț etic al vieții academice de pretutindeni și de totdeauna!

În această sferă de idei se înțelege cu toată limpezimea de ce concepția vulgară a universității ca o fabrică de diplome este din temelie greșită.

Desigur, niciodată împărțirea muncii sociale n-a fost mai mare ca astăzi și deci niciodată societatea n-a cerut o mai mare ierarhie de funcționari și de profesioniști ce trebuie să dovedească însușiri speciale, corespunzătoare deosebitelor și nenumăratelor diferențieri sociale.

Pentru ca pregătirea profesională să nu ajungă un simplu meșteșug meschin și empiric, ea va trebui să fie pătrunsă de spiritul științific. Prin știință pentru practică, iată lozinca universității. O bună organizare a muncii științifice asigură tradiția metodei și constituția cadrelor profesionale necesare dăinuirii unei societăți. Căci, încă o dată, universitatea nu are a forma titrați, ci forțele vii ale neamului.

Universitatea are chemarea, cu alte cuvinte, a da societății și statului pe conducătorii ei firești în toate direcțiile și pe toate tărîmurile. Căci dacă democratismul este o activitate și o responsabilitate a masei pe tărîmul economic, cultural și politic, în deosebire de responsabilitatea și activitatea adunată numai în persoana monarhului absolut ori a unei clase privilegiate, nu poate fi înțeleasă o democrație adevărată fără directori de conștiință bine pregătiți și fără îndrumători ai opiniei publice de toate gradele și de toate felurile, conștienți de menirea lor de conducători.

În acest scop este, desigur, o grabnică nevoie încețățenirea culturii sociale și politice, acum aproape inexistentă, în universitate.

2. Universitatea a jucat totdeauna un rol politic însemnat în viața istorică a popoarelor. Pretutindeni în istoria ultimilor 800 de ani ai Europei s-au creat universități nu numai ca o urmare logică a marilor mișcări culturale, dar, mai ales, ca *instrumentum dominationis*, ca mijloc de înfrîmire și afirmare politică. Așa s-au întemeiat universități pentru consolidarea unei situații de politică internă, cum a fost bunăoară, pentru a da numai două pilde, crearea Universității din Bruxelles ca reacție împotriva instituțiilor clericale din Belgia ori a

Universității din Londra ca reacție împotriva vechilor universități conservatoare din Oxford și Cambridge.

Dar istoria cunoaște mai ales întemeieri numeroase de universități din motive de politică externă, pentru a consfinți o biruință ori pentru a cumpăni o înfrângere; amintim înființarea Universității din Berlin după dezastrul de la Iena și a celei din Strasbourg după Sedan. Nu este nevoie însă a da pilde străine. Universitățile [...], create de regimul ungar și austriac, sînt pilde vădite de rostul politic ce li s-a dat.

O bună dovadă de însemnătate politică a instituției universității ne oferă, în sfîrșit, actualitatea internațională. Se știe că Societatea Națiunilor, pe lângă opera ei cunoscută, de natură negativă, ce culminează în găsirea celor mai hotărîtoare mijloace pentru împiedicarea războiului, desfășoară o impunătoare acțiune constructivă, mai puțin cunoscută, deși, desigur, mai însemnată pentru că este mai adîncă, anume a înlătura cauzele înseși ale războiului și a crea în schimb adevărata solidaritate economică și spirituală între națiuni. „Institutul internațional de cooperare intelectuală” s-a dedat numai rezidirii spirituale a lumii, iar în centrul preocupărilor acestui institut a fost pusă de la început problema universității*.

3. Vorbindu-se de funcțiile sociale, politice și etice ale universității, rămîne deschisă întrebarea: în definitiv, ce este universitatea dacă acelea-i sînt funcțiile?

Prin numele generic de universitate se înțelege un total de lucruri, voințe și fapte, mai drept un sistem de relații structurale între ele, și anume: în afară, rapor-

* Dovada acestor intenții a făcut-o institutul prin publicația cu titlul programatic „Bulletin des relations universitaires”.

turile universității cu statul și societatea, iar înlăuntru, viața materială și culturală academică în legătură cu profesorii și studenții; legăturile studenților între ei; ale studenților cu autoritatea universitară și, în sfîrșit, legăturile studenților cu profesorii.

După cum vor fi sau nu aceste legături, așa va fi ori, propriu-zis, nu va fi universitatea. Organizație, planuri, bunăvoință, gînduri, cuvinte despre universitate, totul se reduce la unificarea de fapt, armonică și fericită, a acestor relații vii și dezvoltate.

Universitatea formează astfel o comunitate socială de viață și de concepție, care se înfăptuiește prin strînsa conlucrare a profesorilor cu studenții la acea operă obștească — monument neterminat ce se clădește de veacuri — care este știința.

Prin munca lor în comun zi de zi, în seminarii, clinici și laboratoare, se naște un puternic sentiment de cooperare și de solidarizare a eforturilor noastre unite cu acelea ale tuturor contemporanilor și chiar cu acelea ale înaintașilor ori ale urmașilor.

Cooperarea muncii dezinteresate, adîncite și neîntrerupte dezvoltă în profesor și student acea frăție sufletească care este „cel mai frumos dar făcut omului după înțelepciune” și care se exprimă prin cuvîntul plin de vrajă, prietenie.

Profesorul și studenții, prin egalitatea lor de năzuințe închinată aceluiași cult al adevărului, se deosebesc între ei numai gradual, prin natura experienței lor; profesorul este un student veșnic, iar studentul este prin definiție *studiosus rerum novarum cupidissimus**, un profesor începător. Ei formează una și aceeași familie:

* Sîrguinciosul la învățătură foarte lacom de lucruri noi.

universitas doctorum et scholarorum, corpus academicum, alma mater *.

4. Înainte de inițiativa luată de Institutul de la Paris, seminarul de sociologie al Universității din București a întocmit un „Program studențesc pentru organizarea vieții universitare”¹⁰ și a dat la lumină în același timp un chestionar care să stea la baza unei cercetări universitare în stil mare (vezi „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, 1924. „Programul” a fost apoi tradus și publicat de Institutul de la Paris în al său „Buletin”, amintit mai sus). Aceste lucrări, făcute cu un deosebit avânt de studenții în sociologie din București, au izvorât din convingerea, întemeiată științific, că, fără date precise asupra stărilor și faptelor universitare și studențești, o bunăvoință, oricât ar fi ea de generoasă, ar rămâne spânzurată în aer și orice reformă ar apuca pe calea așa de lesnicios bătătorită a lipsei de îndrumări în dezlegarea adevăratelor probleme sociale studențești.

Paralel cu activitatea teoretică a seminarului de sociologie s-a desfășurat o acțiune de autoajutorare studențească, [...] sub forma unei organizări numite „Opera de ajutorare studențească”. Autorul acestor rînduri a fost ani de-a rîndul administrator-delegat al acestei opere studențești; a ajuns însă la convingerea, în urma experienței cîștigate, că o astfel de organizare, pentru a avea toate garanțiile de continuitate și seriozitate și pentru a avea prestigiul necesar, va trebui să dobîndească un caracter de permanență, devenind instituție universitară. În mai multe ședințe, seminarul de socio-

* Universitatea învățaților și școlarilor, corpul academicilor, mama care hrănește.

logie a luat în discuție modalitatea unei astfel de creații, iar în ședința senatului universitar din vara anului 1927 „Oficiul universitar” a luat ființă oficială, avînd un buget special, deși cu totul neîndestulător, și fiind adăpostit, pînă ce va avea un număr de săli proprii în palatul universității, într-o sală modestă a seminarului de sociologie.

În urma expunerii de doctrină de mai sus, importanța „Oficiului universitar” vorbește de la sine, fără vreo pledoarie stilistică. El are menirea a înlesni și înfăptui o temeinică politică socială studențească, a reinnoi deci viața universitară, organizînd-o și transformînd-o într-o universitate socială. Prima secție a „Oficiului universitar”, care se intitulează *Informații și documente privitoare la viața universitară națională și din străinătate*, va strînge documente și pe baza lor va procura tot felul de informații privitoare la universități, facultăți, școli speciale, programe, regulamente, taxe, burse, clinici, seminarii, laboratoare, biblioteci, examene, cămine, cantine, societăți studențești, pe facultăți, județe, sportive, științifice ș.a.m.d., ca și informații asupra manifestărilor vieții culturale, economice, morale, religioase, politice, sociale de la noi și din alte țări.

Secția a doua poartă un nume generic: *Asistența socială* și va tinde a dezlega o bună parte din problemele de ordin material ale studențimii. Prin această secție studenții vor putea găsi, fără trudă pe cît cu putință, grabnic, mijloace de adăpost (indicații relative la locuință, căminuri) și de susținere (meditații, funcții în instituții particulare și publice, burse etc.). Tot această secție va organiza un serviciu de librărie, punînd la îndemîna studenților cărți românești și străine, reviste și rechizite, toate cu prețuri sub cele din comerț; tot

aici se va organiza împrumutul cărților și al cursurilor litografice pentru examene, ca și procurarea pe un preț modest a cărților uzate.

Chestia distracțiilor (spectacole, excursii), a unei săli de lectură, a bufetului, ca și a corespondenței (informații scrise, primirea și înmînarea scrisorilor), vor intra asemenea în sfera preocupărilor secției.

O atenție deosebită se va da apoi sănătății (asistență medicală, consultații gratuite, dispensar medical), vilegiatură, sanatorii studențești, educație fizică.

Problema pe cît de delicată, pe atît de însemnată a orientării de studii și profesionale va face obiectul secției a treia.

În sfîrșit, secția a patra va avea ca scop *anchete, studii și publicații*, privitoare la cunoașterea precis științifică a vieții studențești și stabilirea de legături cu străinătatea, în special cu *Institutul internațional de cooperare intelectuală de la Paris*, făcîndu-se propagandă pentru școala și cultura românească, atît prin informațiile directe ce se vor trimite, ca și prin publicațiile pe care le va îngriji și edita.

„Oficiul universitar“ se va strădui a-și încorona opera de grabnică ajutorare morală și materială a studențimii prin propaganda activă ce o va desfășura ca să se realizeze o *Casă a studențimii*, care, situată în apropierea universității, să cuprindă săli de lectură, de muzică, de discuții, o sală specială a ziarelor și revistelor, asistența medicală gratuită, bufet, băi, ateliere de lucru manual, adăpost pentru excursioniști, cantină, săli de educație fizică, de jocuri de interior etc. Cu alte cuvinte, o „casă“ ce va ține în strînsă legătură studențimea, dînd astfel posibilitatea unei vieți curat academice și unde problemele vitale universitare ar putea fi obiectul zilnic al discuțiilor.

Lată ideea universității sociale, înfățișată la începutul acestei schițe, precum și mijloacele ei principale de înfăptuire, cuprinse în programul de politică socială ce a inspirat înființarea „Oficiului universitar“.

O bună parte din acest program, o recunoaștem, este alcătuită astăzi din dorințe și speranțe. Să nădăjduim însă că va veni un an cînd acest program se va înfăptui prin munca comună a autorităților, profesorilor și studenților. Căci, fără îndoială, rațiunea suficientă a universității sociale nu poate rămîne în planuri fermecătoare, ci într-o politică socială conștientă și efec-tivă. [...]

FIINȚA ȘI MENIREA ACADEMIILOR*

[...] ¹¹ 7. Creațiile științifice sînt prin însăși natura lor privilegiate, individuale. Născute în spirite izolate, ele își caută însă confirmarea în alte spirite, provocînd lumina din lumină; orice idee și descoperire tînde să-și păstreze și mărească forța ei creatoare, reflectîndu-se în alții, venind în contact cu alte descoperiri și idei străine, consacrinđ prin aceste noi legături noul. Prin esența ei, orice cercetare științifică individuală este socială.

Prin forța lucrurilor și a diviziunii muncii, cercetările științifice sînt apoi unilaterale, ceea ce ascunde un cîștig mare, dar și o primejdie mare; cît de strîmță și mică e lumea pentru care imensul imperiu al spiritului se reduce la simple ecuații algebrice, interpretări de texte, studii de munți, văi și pietre ori de fapte istorice izolate, cînd în realitate fiecare cerc de cunoștințe nu este propriu-zis un cerc, ci numai un fragment dintr-un cerc.

* Discurs de recepție rostit la Academia Română în ședința solemnă din 10 iunie 1933.

Prima chemare a academiilor este a răspunde necesității de socializare a creației și a înfrunța pericolul specializării excesive a științei, ceea ce nu poate da universitatea.

Academia este încoronarea naturală a activității științifice a universității și a instituțiilor speciale de cercetare; ea reprezintă totalitatea rezultatelor științifice în unitatea lor; ea este imaginea organică a eternului deziderat de sinteză a tuturor științelor într-un singur corp.

Cadrul tradițional al activității academiilor este bine cunoscut: se fac comunicări, se provoacă discuții, se alcătuiesc dări de seamă asupra progresului științei, se dau consultații, cînd se cer, din partea organelor de stat și, în sfîrșit, se organizează concursuri și se decern premii.

Academia nouă își extinde însă sfera ei de acțiune. Ea nu se mărginește numai a înregistra descoperirile membrilor ei și a controla pe cele străine; ea merge mai departe: ea face și organizează însăși cercetări în numele său, ca instituție, și cu toate eforturile combinate ale membrilor ei și nu numai prin eforturile izolate ale unora dintre ei; ea nu va provoca numai pe departe cercetări și imbolduri pentru a fi recompensate, ci va cîrmui și coordona ea însăși grupe de lucrări, după o vedere de ansamblu către un scop comun.

Funcția specifică a Academiei și care o deosebește de celelalte instituții științifice constă tocmai în inițiativa organizării creației științifice colective. Aceasta este ceea ce face esența caracteristică unei academii.

Căci față de această menire a Academiei celelalte forme de manifestare ale activității ei științifice sînt de ordin secundar. Într-adevăr, azi pretutindeni premiile nu mai au răsnetul de odinioară; concursurile

aproape au încetat a mai fi îmbolduri ; discuții și dări de seamă nu se mai fac și, dacă nu au intrat în de-suetudine, sînt neglijate ; consultații științifice se cer, dacă se cer, în mod sporadic ; în sfîrșit, comunicările propriu-zise, în țările înaintate în cultură, se pot face și în orice altă societate savantă, iar cînd se citesc în sînul Academiei numărul ascultătorilor este restrîns și întîmplător ; în sfîrșit, publicarea acestor comunicări se poate face în orice revistă de specialitate.

Dimpotrivă, lucrările colective științifice nu se pot face decît prin Academie, pentru că sînt cercetări pe care individul, oricît ar fi de harnic și genial, nu poate să le întreprindă singur, fiindcă întrec cu mult puterile sale mărginite.

Astfel de lucrări pot fi săvîrșite numai după scurgerea cîtorva generații : ultimii încep unde cei dintîi au sfîrșit și, legînd astfel viețile și lucrările cîtor mai mulți, cu toții împreună vor reuși să săvîrșescă ceea ce fiecare în particular n-ar fi putut face ; în aceste lucrări de origine socială este condensată adesea nu numai munca unor numeroase generații, ci și aceea a mai multor perioade de cultură, bravînd astfel timpul pentru a crea monumentalul. Academia devine arhitectul spiritului.

Întreprinderile colective academice (ediții de texte, dicționare, *corpora* ale inscripțiilor, repertorii zoologice și botanice, colecții de documente, tezaururi ale limbilor clasice, pentru a spicui cîteva numai) iau însă uneori proporții atît de uriașe, încît asociația forțelor naționale nu ajunge și e nevoie de o concentrare a tuturor energiilor de care dispune într-un moment dat întreaga lume a științei.

8. De aci a izvorît ideea „Academiei Internaționale“. De altfel acest nou tip de academie era ușor și firesc

să se înfăptuiască dacă luăm seama că academiile de pretutindeni au fost întemeiate după același model, în același spirit, pentru același scop și că ele au întreținut și întrețin cele mai întinse și strînse relații colegiale și amicale, prin schimb de memorii și dări de seamă, prin numiri de asociații și corespondenți.

În Consiliul internațional al științei îi este dat veacului al XX-lea să salute înfiriparea a încă uneia din „utopiile“ veacului al XVIII-lea, cînd tînărul Leibniz, la 21 de ani, cu o privire profetică ce îmbrățișa secole, a preconizat „Academia Universală“, menită a cuprinde într-un singur mănunchi întreaga lume științifică a tuturor continentelor.

Inițiativa „Academiei Internaționale“ a venit din țara ce se glorifică a fi dat pe Bacon, din partea lui Royal Society, în 1900.

Un vast plan de activitate internațională s-a alcătuit ; s-au proiectat și în parte pus în lucru un institut pentru studiul creierului, asociații internaționale pentru studii geodezice, seismologice, astronomice, meteorologice și vulcanologice, s-au adunat materiale pentru o mare enciclopedie a islamului, s-a preparat o nouă ediție a operelor lui Leibniz, un catalog internațional al operelor științifice ș.a.m.d.

Cel puțin tot atît de important ca aceste lucrări plănuite și în parte executate, mi se pare, dacă nu de o însemnătate și mai mare din punctul de vedere al psihologiei viitoare politice internaționale, faptul colaborării însăși a savanților lumii civilizate.

Academia Internațională, arena comună în care se va face schimbul reciproc de metode naționale de lucru, unde fiecare națiune aduce pecetea geniului său propriu și unde cele mai alese spirite și cele mai inteligente capete ale diferitelor națiuni se întîlnesc la o

muncă armonioasă în cele mai înalte domenii ale activității spirituale, un astfel de sinod științific contribuie, mai efectiv și mai durabil decât congresele pacifice și conferințele diplomatice, la crearea acelei atmosfere necesare pentru a face ca Societatea Națiunilor, această speranță a umanității, să devină un fapt viu din ceea ce este azi, un deziderat codificat.

Armonia eforturilor oamenilor de știință de pretutindeni va fi o temeinică cheazășie pentru pregătirea armoniei popoarelor.

A participa efectiv la lucrările Academiei Internaționale este deci o înaltă cinste și datorie din partea oricărei academii naționale. Mai ales că, după normele adoptate, această colaborare oferă neprețuitul avantaj de a permite tuturor academiilor să concure la o acțiune comună, care va fi binefăcătoare și puternică fără ca prin aceasta să atingă ori să știrbească acea independență pe care cu atita dreptate fiecare academie este geloasă a o păstra.

Căci Academia Internațională nu înseamnă academia cosmopolită. Istoria academiilor cunoaște și acest tip. Este faimoasa Academie berlineză din timpul lui Frideric cel Mare, când regele, el însuși, după propria-i expresie, „un fidèle Académicien“ și cel mai activ dintre ei, a impus Academiei sale limba franceză în discuții, publicații, ca și în titulatura ei (Académie des Sciences et des Belles-Lettres), a chemat cu multă insistență pe Maupertuis, celebrul membru al Academiei de Științe din Paris și i-a oferit președinția Academiei cu puteri dictatoriale, pentru ca, după moartea acestuia, 23 de ani să încredințeze conducerea Academiei lui d'Alembert, „sublime Anaxagora“, și apoi lui Condorcet (și care pentru aceasta nici măcar nu au fost nevoiți să-și părăsească reședința lor din Paris!).

Nu poate să nu smulgă admirația posterității acest fapt rar în analele istoriei spiritului, ca, după succesele militare ale lui Frideric împotriva francezilor, învingătorul militar să apeleze cu insinuare la învinsul, rămas totuși superior spiritual, pentru ca prin sfatul și colaborarea lui să dea strălucire și viață celei mai înalte instituții științifice a țării!

Este cel mai impresionant omagiu pe care-l cunoaște istoria universală adus formidabilei și irezistibilei forțe a spiritului, singura capabilă a consacra o victorie ori a transforma pe învingător în învins.

Cu titlu de curiozitate mai adăugăm că Academia lui Frideric număra numai 5 germani, iar restul francezi, elvețieni, italieni, hughenoți și pe prima femeie academiciană, pe împărăteasa Caterina a Rusiei — Licurg și Solon laolaltă, cum o numea Frideric.

Academia cosmopolită a rămas fără imitație; ea a dispărut o dată cu personalitatea genială a lui Frideric. Dacă însă Academia cosmopolită are un scurt și neînsemnat trecut, Academiei Internaționale, ca o instituție necesară de muncă reală și nu de fațadă pompoasă, îi aparține un viitor plin de perspective bogate.

9. Iată două concepții ce stau față în față. Concepția Academiei vechi, ce a culminat în timpul Academiei cosmopolite și care nu vede în Academie decât recompensa și consacrară definitivă a meritului literar și științific. Funcțiunile Academiei se reduc în acest caz la două: a forma un înalt tribunal care are a proclama din înălțimile unde rezidă, cu o autoritate totdeauna respectată, judecăți suverane și, în sfârșit, a fi reprezentată la diferitele ocazii de comemorare cu toată pompa unei elocvențe solemne.

Academia nouă, *Academia militans*, își propune alte scopuri. Fără a contesta că Academia, chiar limitată la

rolul arătat mai sus, va exercita o influență binefăcătoare asupra lumii literare și științifice, fără a desconsidera însemnătatea și valoarea, dacă vreți pedagogică, a savantului ca atare — care prin simpla-i existență, plină de jertfe dezinteresate și închinată cu devotament creației, are mai mult ascendent decât toate comisiile științifice la un loc, pilda lor fiind o forță morală —, fără a tăgădui deci că Academia ca tot, compus din personalități, chiar dacă nu iese din ea însăși, va atrage totdeauna, concepția Academiei noi crede totuși că stima și demnitatea științei vor crește și mai mult dacă Academia va ieși din ea însăși pentru o acțiune comună națională și care-și găsește apoi încununarea într-o epocă mondială colectivă, înfăptuită în tipul superior al Academiei Internaționale.

Academia contemporană are acum a decide care din aceste două roluri convine mai bine progresului și creației științifice : rolul static al Academiei vechi, mai mult pasiv, ca instituție contemplativă și de paradă, ori acela dinamic al Academiei noi, activ și creator.

Constituția și eventuala reformă a unei academii va afirma de alegerea ce o va face între aceste două concepții.

10. Orice constituție a unei academii prevede o formă organizatoare externă a activității ei în ședințe pe secții și ședințe plenare.

Academia este un tot divers, ceea ce se oglindește în diferențierea dintre secții ; ea este în același timp un tot armonic, ceea ce se răsfrânge în plenum.

Unele academii au cunoscut numai activitatea secțiilor, așa a fost Academia lui Leibniz ; altele numai activitatea plenului, așa a fost aceeași Academie sub conducerea lui Maupertuis.

Viața sănătoasă a unei academii se manifestă într-o justă proporționalitate dintre activitatea secțiilor și aceea a plenului.

Plenul este necesar ca organ de unificare a instituției ; căci numai el dă acea unitate fără de care academia propriu-zis ar înceta să existe, ca atare, și s-ar dizolva în secții izolate fără filiație interioară, fără legături și scopuri comune.

Academia trebuie să fie un tot unitar și nu o sumă de elemente difuze.

Pe de altă parte, secțiile nu trebuie să sufere de tirania acestei unități. Căci ele trebuie să aibă o viață a lor proprie, avînd a întreprinde lucrări speciale după planuri și metode de cercetare proprii.

Unificarea secțiilor în Academie va trebui să fie de natură federativă, adică să le păstreze o autonomie cît mai largă, fiecare dintre ele avînd sfera ei specială de acțiune, convergînd însă toate lucrările către opera comună a totului.

Numai în acest fel enciclopedia moartă și universalismul extensiv concentrate în Academie vor deveni de fapt o enciclopedie vie și un universalism intensiv prin contribuția activă și creatoare a fiecărei secții la însuflețirea și veșnica pomenire a laturii universalului ce o reprezintă.

Centrul de gravitate al muncii academice trebuie deci pus în activitatea secțiilor, ca o consecință fatală și necesară diviziunii muncii științifice, atît de variată și infinită.

Aș vrea să cunosc acel spirit care ar visa azi la construcția unei enciclopedii în felul celor înjghebate în veacul al XVIII-lea ! Față de extensiunea indefinită și gigantică a fiecărei științe, desigur că și un d'Alembert, un Diderot ar da înapoi. Poliistoria, atît de pre-

ferată și iubită de veacul al XVIII-lea, când adevăratul savant era savantul universal, nu poate fi azi decît preocuparea spiritelor stăpînite de o puternică doză de diletantism superficial și prezumțios.

Poliistoria productivă, acel *perpetuum mobile* al științei, adică descoperirile ei, sînt depuse în secțiile Academiei, care îndeobște, în totalitatea lor și în linii generale, reprezintă clasificarea științelor timpului.

11. Memorabila reformă a Academiei întocmită de Convenția națională, care o dată cu reînnoirea societății franceze a creat Institutul Franței, a introdus pentru întia oară o inovație în organizarea secțiilor academice, punînd alături de științele tradiționale: matematice, fizice și naturale, științele filozofice și pe cele sociale, numite morale și politice.

Desemnîndu-le o secție specială, guvernul revoluției nu numai că a creat o instituție care nu exista nicăieri pînă atunci, dar a consacrat în același timp seria întregă a științelor sociale. Ceea ce este vrednic de reținut. Pentru întia oară științele sociale iau loc în mod oficial alături de științele matematice, fizice și naturale, recunoscute în toate timpurile ca atare și singurele căroră li se decerna titlul de științe, fără contestație, în consensul unanim.

Inovația secției de științe morale și politice, pregătită de altfel de proiectele unui Mirabeau, Talleyrand și Condorcet, a trăit numai 8 ani; printr-o decizie consulară din 3 pluvioase, an X (23 ianuarie 1803), ea este suprimată.

Măsura napoleoniană n-a întîmpinat nici o opoziție; să nu uităm că trăim într-o epocă în care numai două nume aveau curajul unei opinii libere: M-me de Staël și Châteaubriand, ale cărui cuvinte înflăcărate din discursul său de recepție, dacă n-au putut fi ținute în șe-

dința publică a Institutului, au fost citite de Europa întregă.

A trebuit să curgă 29 de ani pînă ce, din inițiativa ministrului și în același timp gînditorului de seamă Guizot, în 1830, secția de științe morale și politice să fie restabilită, cu numele și drepturile ei firești.

Destinul zbuciumat al acestor înființări, desființări și reînființări are o mare valoare simptomatică și este plină de cele mai sugestive învățăminte.

Primul consul, Napoleon Bonaparte, care de altfel era mîndru că face parte din secția mecanică a Institutului și nu uita să adauge la titlurile sale, în manifestele concepute de el cu atîta patos pe cîmpurile de bătaie, pe acela de „Membre de l'Institut“, a suprimat fără expunere de motive, în modul cel mai comod și simplu, secția științelor morale și politice.

Totuși, se știe că acest decret de moarte academică revenea de fapt „ideologilor“, căci e cunoscută averșiunea pe care Napoleon o purta împotriva acestora, prea independenți în judecată și, mai ales, în chestiunile religioase. Religia, stăruia autorul concordatului, trebuia să-și recapete influența ei binefăcătoare asupra stării morale a poporului.

În definitiv, gînditorii sociali, pe care Napoleon îi numea în derîdere „ideologi“, au fost pururea considerați ca primejdioși, pentru că, firește, ei au contribuit totdeauna la făurirea aceluia spirit public critic care într-un moment dat putea deveni o tendință irezistibilă de reformă a bazei societății și a principiilor ei de guvernare, deci o concurentă temută și nedorită puterii publice a timpului.

Totdeauna ignoranța a fost un instrument sigur de guvernare, căci la adăpostul ei se asigura monopolul domniei prin abilitați și înșelătorii, prin teamă, încre-

dere oarbă, prin exaltarea veleităților mistice și a tuturor superstițiilor și vanităților.

Fundamentul teoretic al științelor, ce consideră omul în el însuși ori trăind în societate, a fost posibil să se producă numai o dată cu organizarea nouă, democratică, a societății și a statului.

De aceea să nu fim surprinși că științele sociale au apărut și avut recunoaștere atât de târziu în câmpul cugetării.

Aceasta a fost posibil numai după ce s-au proclamat acele principii nepieritoare de înălțare morală a omului și care și-au găsit formula concentrată în drepturile personalității și în suveranitatea națională.

Noi baze sociale și politice provoacă un nou sentiment de viață și deci un imbold nou pentru constituirea unor noi științe. În acest cadru au apărut cu multă întârziere în imensul amfiteatru al vicisitudinilor acțiunii acele științe care înlesnesc omului și societății a-și forma conștiința menirii lor istorice, a se găsi pe ei înșiși și a stabili în ordinea socială și politică adevărul.

Cînd rolul oficial al academiilor în stat fu recunoscut, pe lângă academiile de științe ce au fost consultate de guverne asupra chestiunilor de interes social, cum ar fi domeniul transformării sociale a lumii materiale (ca vaccin, magnetism animal, cadastru, măsurarea meridianului, telegraf, reforma monetară), a fost chemată să-și spună cuvîntul asupra discuțiilor privitoare la transformarea lumii sociale și morale și Academia de științe sociale, cum s-a întîmplat în 1848, cînd Cavaignac, șeful puterii executive de atunci în Franța, a solicitat Academia de științe morale și politice a pune știința socială în serviciul societății și al civiliza-

ției prin răspîndirea de cunoștințe menite a pacifica spiritele, luminîndu-le.

Aceasta dovedește că academiile, instituții reprezentative ale *credinței* în știință, au devenit adevărate forțe sociale de opinie, pentru că știința încetase de mult a fi un ornament spiritual de lux ori o fantezie intelectuală de amator, devenind deținătoarea destinelor sociale și naționale, formînd însuși fondul realității necesare vieții.

Și atunci, dacă epocii de pură barbarie empirică, capricioasă și pasionată, i se opune reforma societății prin știință și dacă Academia reprezintă în mod concret organizarea științifică a națiunii și societății, desigur că organizarea unei academii contemporane nu poate fi concepută fără extinderea noțiunii de știință asupra întregului domeniu al științelor, care să cuprindă deci și științele sociale.

12. Știința analizează lumea ca pe o mașină; ea cercetează în parte elementele totului: figurile spațiale, mișcările stelelor, razele solare, manifestările materiei, istoria Pămîntului, formele plantelor și ale animalelor, economia, arta, religia, dreptul.

Suma științifică a acestor elemente dă naștere universalismului. Universalismul nu înseamnă însă unitate. Pentru aceasta științele au nevoie de un stil armonios, care din haosul imenselor cunoștințe să facă un perfect cosmos al spiritului.

Funcțiunea indestructibilă a spiritului uman cere imperios și impetuos stabilirea unui raport între experiența vieții și tabloul lumii în care se mișcă. [...]

Academia perfectă, ca sanctuar al spiritului uman, oferă într-un tip individual tabloul prescurtat al umanității complete. Umanitatea culturală este deodată savantă și artistică; toate fețele și elementele ei trebuie

deci undeva reunite într-o superioară armonie și puternică unitate.

Academia trebuie să devină adăpostul atît al lui *raison raisonnée*, al rațiunii științifice și filozofice, ca și al inspirației artistice.

Știința, filozofia și arta nu desemnează obiecte diverse, ci formează un mare și același cămin cultural, unde un sistem de gîndire valorează cît un poem ori o simfonie, o simfonie și un poem valorează cît o descoperire științifică, o viață de om de știință nu este un rol și o ambiție, ci o viață de virtute, unde știința, filozofia și arta sînt identice, unde a ști, a cugeta și a admira sînt același lucru, unde cad toate opozițiile, unde natura omenească și-a regăsit în identitate obiectul înaltei armonii a tuturor facultăților și aspirațiilor sale.

Această apologie a științei, filozofiei și artei, care formează apoteoza *creației*, este actul de pietate pe care academia perfectă are a-l înfăptui. Academia este centrala optimistă a productivității spirituale fericite și a idealismului biruitor.

13. Tabloul schițat pînă acum al unei academii perfecte pune în adevărată lumină ființa și menirea Academiei Române.

Prin regulamentul sancționat de Locotenența domnească în 1866, „Societatea Academică Română“ fu consfințită legal ca reprezentantă oficială anticipată a unirii de azi și ca depozitara culturală a nestinsului dor secular de unire a tuturor românilor. [...]

Academia Română a fost însă nu numai fidelă misiunii ei naționale, un forum patriotic care prin membrii din toate punctele locuite de români avea așezate pretutindeni sentinele neadormite pentru a veghea la întreținerea și exaltarea focului sacru național; ea a

avut în același timp o neîndeajuns de prețuită activitate, care, păzind proporțiile cuvenite pentru o națiune tînără în plin avînt de renaștere culturală, poate rivaliza și fi comparată — îndrăznim a afirma fără teamă de exagerare — cu activitatea celor mai de seamă academii ale lumii.

Pentru a nu vorbi de ședințe solemne, concursuri și premii, de comunicări, memorii și publicații, Academiei Române îi revine onoarea a fi dat țării prima bibliotecă publică europeană, unice colecții de manuscrise, de documente, de hărți geografice, stampe și portrete și o minunat de bogată colecție numismatică.

Prima grijă a Academiei de la întemeierea ei pînă azi a fost și va fi și în viitor cercetarea și dezvoltarea limbii noastre, care, după geograful Hoffmann, citat în cuvîntarea de deschidere a ședinței solemne ținută cu prilejul jubileului de 25 de ani al Academiei (1 aprilie 1891), [...] „este atît de bogată, încît, dacă s-ar cultiva, ar merita să fie limba a tot genului uman“.

Potrivit acestui prim program, Academia a întocmit, după cum se știe, lucrări întinse privitoare la limbă, ortografie, gramatică, folklor, texte și bibliografii vechi, care și-au găsit încoronarea în *Etymologicum magnum Romaniae*, azi, *Dicționarul limbii*, în curs de apariție. [...]

După limbă, cum era și firesc, Academia a consacrat activitatea ei — de care poate fi mîndră — istoriei naționale, organizînd studii, publicații și monumentală colecționare de documente privitoare la istoria românilor.

Mai tîrziu, în mod sporadic, Academia, absorbită cu lucrările sale asupra limbii și istoriei, a întreprins și cercetări științifice proprii, cum au fost, bunăoară, observații meteorologice, cumpărarea de instrumente și

instalare de diferite observatoare în țară, cum este, de dată mai recentă, explorarea arheologică a Dobrogei cu Histria și cetățile Ulmetum. [...]

În sfârșit, prin crearea școlilor din Paris și Roma, ce se datoresc exclusiv inițiativei Academiei, s-a extins sfera ei de influență departe, în străinătatea clasică. [...]

Înlănțuind prezentul ilustrului trecut, noi obligații se impun. Academia Română trebuie să se înarmeze pentru o acțiune și mai concentrată, și mai avântată, și mai puternică decât a fost pînă acum. [...]

Cu cît cultura națională este mai dezvoltată și mai originală, cu atît mai adevărat și profund este sentimentul comunității muncii culturale, deci chitul de cimentare a unității naționale.

Dacă este așa, atunci Academia Română este părtaşă la înfiriparea și crearea națiunii, reprezentînd în același timp o repetiție în ordine culturală a națiunii, pentru totdeauna una și indivizibilă și veșnic frămîntată de nostalgia realizării maxime a ei însăși.

14. Aceasta fiind menirea Academiei ca institut național, ea va trebui să aducă unele revizuri organizației sale interne și, în cadrul actualei Constituții, să facă unele retușări de Statut pentru a se apropia și mai mult de „academia perfectă“.

1. Potrivit principiului academiei active și militante, ar fi de dorit ca în viitor să se dea o mai mare însemnătate secțiilor în viața generală a Academiei noastre; munca intensivă din sîmul secțiilor să se desfășoare în ședințe săptămînale prin participarea regulată și obligatorie a membrilor lor pentru comunicarea unor rezultate personale noi, pentru punerea la punct în mod critic a celor mai noi cercetări din alte părți ori pentru organizarea lucrărilor colective de specialitate (cum ar fi, între

altele, pentru a aminti pilda Academiei Ungare: editarea de clasici, de tratate mari științifice ori de dicționare enciclopedice).

2. Dacă fiecare secție va avea viața și acțiunea ei proprie, eforturile lor, cooperînd pentru un scop comun, vor trebui coordonate în ședințele plenary.

3. Numărul secțiilor Academiei va trebui să fie mărit, căci Academia nu poate, împotriva spiritului vremii, să excludă din sîmul ei științele sociale și pe cele filozofice.

Nu trebuie uitat că una din cele mai vechi societăți românești, care s-ar putea considera ca o venerată străbună a Academiei, se intitula în 1795 „Societatea filozofică a Némului Românesc în mare Prințipatului Ardélului“.

Științele sociale sînt de altfel și azi prevăzute în secția istorică — celui ce vă vorbește i s-a făcut cinstea a fi ales în această secție ca sociolog —, științele sociale sînt însă prea importante și prea dezvoltate, numărul lor prea mare și formează un tot științific caracteristic, pentru a putea fi considerate ca o simplă anexă la alte științe; științele juridice, economice, statistice, etnologice, politice, religioase, sociologice cer dreptul la o existență autonomă și nu numai la una tolerată și miluită.

În această ordine de idei amintim că ilustrul academician dispărut D. Sturdza, căruia Academia îi datorește o bună parte din tradiție și renume, a făcut într-o ședință plenară a celei de-a doua conferințe a păcii, ce a avut loc în 1907 la Haga, „Propunere pentru înființarea și organizarea unei Academii de drept internațional“, cu reședința în Haga, propunere ce a avut un mare răsunet pe vremuri.

Academia de drept internațional se va inaugura solemn abia la 14 iulie din acest an, în palatul păcii din Haga.

Avem dreptul să fim mândri de succesul strălucit de azi al realizării unei idei emise de un academician român în fața unui areopag mondial acum 16 ani!

Cred că n-ar face impresia unei inovații îndrăznețe și pripite ca să între în Academia Română științele pe care, prin însăși definiția și natura ei, o academie trebuie să le cuprindă, și pentru care în 1795 în Ardeal se înființase chiar o societate specială, iar în 1907 se propunea de un fost membru al Academiei noastre întemeierea unei Academii speciale la Haga.

4. Dar Academia Română mai are o lacună simțitoare de împlinit: ea a fost totdeauna o instituție culturală și nu numai o asociație științifică; știința este numai un element al culturii, celălalt este arta.

Ei bine, dacă de la început Academia a numărat printre secțiile ei una literară, ea nu poate refuza să i se alăture și una a artelor.

De altfel aceasta ar fi și conform spiritului actualelor statute, care prevăd că secția literară are a se ocupa „și cu chestiunile de belle-arte“, apoi „a încuraja și recomanda spre premiere operele literare și artistice meritorii“.

În acest chip, revizuirea statutelor Academiei noastre ar însemna propriu-zis o precizare a lor, iar „reorganizarea“ ei n-ar fi decât aplicarea spiritului în care au fost concepute.

5. Este de reținut numai necesitatea unei noi regrupări, repartizări și clasificări de secții ori de

noi subsecții în cadrul actualelor secții, care să facă posibile lucrările lor.

Principiul de constituire a secțiilor ori a subsecțiilor nu poate fi altul decât acel de omogenitate a specialității membrilor ce le compun, pentru ca, prin coeziunea acelorași interese și preocupări științifice și artistice, lucrările Academiei să dea un maximum de rod.

În tot cazul, este de dorit — aceasta reiese ca o recapitulare firească a expunerii noastre de pînă acum — ca viitoarea reorganizare a Academiei să cuprindă trei mari secții: I. Secția științelor matematice, a științelor fizico-chimice și a științelor biologice (naturale și medicale); II. Secția științelor istorice, a științelor filologice, a științelor sociale și a științelor filozofice și, în sfîrșit, III. Secția literaturii și a artei (muzică, sculptură, pictură, arhitectură).

Delimitarea dintre secții nu va fi rigidă, oricînd, după nevoi, ele putînd colabora împreună, cînd lucrările întreprinse vor impune aceasta. Firește că noua organizare va atrage după sine și o mărire corespunzătoare a numărului membrilor Academiei.

6. Academia fiind o instituție culturală reprezentativ națională, ar fi de dorit ca ea să aibă un contact mai intim cu opinia publică prin comunicări regulate publice, la ore cînd publicul poate veni, asupra ultimului stadiu ori a celor mai noi mari descoperiri ale gîndirii și progresului științific, care frămîntă și dau semnul epocii în care trăim.

Desigur, nu poate intra în sarcina Academiei ca ea să întreprindă opera atît de utilă a popularizării științelor și nu poate fi de demnitatea ei ca să fie tulburată de ambiția popularității.

Academia servește adevărul și frumosul cu exclusivitatea oricărei alte tendințe și ea nu urmărește decît un respect și o considerație bazată pe încredere în menirea ei.

Totuși, dacă știința are secretele ei, ea nu este un secret pentru nimeni. Știința este a națiunii, care trebuie să fie întreținută și luminată în mod regulat asupra marilor probleme ale timpului.

7. În sfîrșit, Academia Română va trebui să participe efectiv la lucrările Academiei Internaționale, cu care să rămîna în cea mai strînsă colaborare, căci națiunea română, prin Academia ei, are datoria să vorbească și dreptul să fie ascultată pretutindeni unde sînt în joc prerogativele conștiinței științifice universale.

Trebuie să se înțeleagă mai mult decît pînă acum că națiunea, trimitînd la adunările internaționale pe ambasadorii ei științifici, săvîrșește un act elementar de manifestare a onoarei naționale.

15. Aceste noi necesități, noi organizații, noi întreprinderi, noi manifestări implică noi obligații, firește în primul rînd spirituale, însă și materiale.

Pentru a răspunde splendidei sale chemări ca instituție reprezentativă a națiunii înăuntru și în afară, Academia Română are nevoie de noi resurse.

Căci astăzi — este un secret public — ea are veniturile scăzute și mijloace insuficiente pentru a face față îndatoririlor ei vechi, necum celor noi.

Lipsă de local pentru numeroasele și prețioasele ei colecții unice în țară, lipsă de fonduri pentru cercetări mai întinse, resurse cu totul neîndestulătoare pentru lucrările în curs, cum este opera de căpetenie a Academiei, *Dicționarul limbii*; iată jena în care se află Academia, cu toate că ea posedă și administrează domenii

și donații provenite din numeroase legate. Acestea au însă inconvenientul că sînt afectate pentru întrebuințări speciale și, pe deasupra, sînt și depreciate.

Atunci ce-i de făcut? Iată o întrebare într-adevăr „academică“, căci și-au pus-o și o pun încă astăzi regulat toate academiile, preocupate veșnic a-și asigura un buget convenabil și corespunzător multiplelor lor necesități.

Autorul teoriei monadelor, Leibniz, pentru a înjgheba Academiei sale venituri și bunuri specific academice, adică independente de capriciile oficialității și de vicisitudinile finanțelor statului, a desfășurat, în uimitoarea manifestare fecundă a spiritului său universal, și o bogată activitate fiscală.

Nu este proiect de taxe și impozite pe care geniul nu numai speculativ, ci și fiscal al lui Leibniz nu l-a imaginat pentru a salva bugetul Academiei berlineze, de la monopolul calendarelor, sute de ani singurul izvor financiar al Academiei, pînă la propuneri de impozite pe hîrtie și cărțile, de monopoluri ale diverselor vînzări și loterii, ale hîrtiei timbrate și chiar ale cultivării viermilor de mătase, în sfîrșit propuneri ca Academia să exploateze un birou bizar de pompe de incendiu, ca și birouri de plasare și informații de tot felul!

Timpurile de mai tîrziu au fost mai generoase; utilitatea și însemnătatea științei au fost înțelese, de aceea statele, chiar cele sărace, au dotat academiile cu sumele necesare. Academiile n-au avut nevoie a fi transformate în agenții fiscale ori birouri de plasare.

Statul român este ținut și el moralicește a interveni acum în criza financiară prin care trece Academia.

Căci Academiei îi trebuie, pe lîngă local, între altele, ca să-și poată împlini înalta ei misiune, funcționari științifici și birouri, pentru a nu fi ceea ce este azi, un

Minister al Culturii superioare, fără a avea însă nici măcar personalul indispensabil întreținerii corespondenței curente cu străinătatea, pe care totuși trebuie să o facă, fiind sesizat pentru aceasta de multe ori de însuși ministerul nostru de externe.

Mai bine de o jumătate de veac Academia Română a avut mândria a trăi prin propriile-i resurse; pînă ce însă vor veni liberalitățile donațiilor viitoare, care, desigur, nu vor întîrzia să vină și care să-i asigure autonomia financiară, pînă atunci statul, cu toate sarcinile sale totdeauna crescînde și din ce în ce mai grele, în-sușindu-și cercetările științifice și activitatea culturală a Academiei și considerîndu-le ca pe ale sale, nu va putea să întîrzie pentru satisfacerea urgentă a numeroaselor ei trebuințe fără de care Academia este amenințată în existența ei, ceea ce ar primejdiu însăși existența superior culturală a națiunii.

Căci, încă o dată, Academia Română împlinește funcția specifică de reprezentantă permanentă a intereselor înalte științifice și artistice ale națiunii.

Iar pentru păstrarea acestui patrimoniu spiritual, nici un sacrificiu nu poate fi prea mare. [...]

Cînd Academia Română va avea larga posibilitate de lucru prin singura virtute a activității sale productive, prin zelul și valoarea membrilor ei, prin deferența statului și a opiniei publice, ea se va găsi îmbrăcată, fără vreo constrîngere, de o magistratură și ascendență activă și morală firească, necerută și totuși dată, asupra întregului mers propășitor al culturii naționale. [...]

[...] avem astăzi nemăsurata bucurie să inaugurăm acest *Muzeu al satului*¹², de gospodării țărănești aduse din toate unghiurile țării ca să dea înfățișarea adevărată a vieții acelei pături din neamul nostru pe care cu toții ne rezemăm.

Este aici casa de piatră și de grinzi de lemn a românului de la munte, din Argeș și Neamț, ca și din Șanțul Năsăudului, din Țara Oașului, de la Moți, din Bihor și de pe plaiurile Sibiului; este locuința mai revărsată și mai zîmbitoare, de cărămidă arsă sau chirpici, a omului de la șes, din marginea Bărăganului [...] și-n cîmpia Banatului; este așezarea de pe malurile Dunării, cu prispe ascunse sub stof, între biserici cu turn ascuțit din Maramureș, moară de apă de pe Siret, [...], văiag din Banat, cherhanea de pește din deltă, hanul din Ilfov și tot ce dă înțeles și farmec satului românesc.

* *Sociologie Românească*, anul I, nr. 5, mai 1936. Cuvîntare rostită de D. Gusti la inaugurarea Muzeului Satului Românesc (fragmente).

Ele au crescut ca din pământ în luna din urmă, pe când lemnarii și zidarii, meșteri aduși fiecare din satul lor, erau cățărați încă pe schele și acoperișuri.

De doi ani Fundația [...] a trimis echipe de studenți în număr tot mai mare ca să lucreze la ridicarea satului românesc. După fiecare campanie de lucru ne-am crezut datori să arătăm marelui public ce gânduri ne-au mînat, ce program am avut și, mai ales, la ce rezultat am ajuns. O dată în localul însăși al Fundației și apoi în Pavilionul Expoziției [...], satul românesc a apărut înaintea miilor de vizitatori interesați, cu toate problemele de astăzi și de totdeauna. Cînd trebuia la sfîrșitul expoziției, mereu amînat în urma cererilor din toate părțile, să stricăm ceea ce înjghebasem cu multă trudă și cheltuială, ne dădeam seama că ne mai rămîne o datorie : să legăm de ceva statornic interesul redescoperit al publicului pentru sat.

Din această activitate a echipelor studentești, din acest material, descoperit și studiat de ele, din dorința marelui public și din acest gînd rostit cu sfială, ca o dorință de viitor, la deschiderea expoziției noastre de anul trecut, a ieșit *Muzeul Satului Românesc*.

El este în stare să oglindească mai bine decît orice altceva bogăția și varietatea de viață țărănească, ideile, de atîtea ori adînci, de stil arhitectonic țărănesc, marea știință a adaptării la mediu și a prelucrării mediului, originalitatea în împodobire și siguranța instinctivă sau chibzuită a folosirii spațiului mai larg pentru oameni, vite și lucruri ; arta și tehnica românească de la brazdă își dau mîna.

O viață de sute și, poate, de mii de ani ne pătrunde trecînd pe ulițele acestui sat ciudat făcut din toate satele țării. Tot ce este mai al nostru vorbește din el cu un glas, care nu se poate să nu zguduie chiar și pe

cel mai nepăsător, pentru că este însuși glasul trecutului anonim al neamului românesc. Muzeul se transformă astfel într-o școală de cunoaștere și de iubire a satului și țaranului nostru.

Din cele spuse foarte pe scurt se vede că n-am avut înaintea pilda muzeelor în aer liber din țările nordice : Skansen, Bigdo sau Lillehammer. Ele sînt pentru noi în prea mare măsură romantice și prea etnografice, cu luare-aminte mai mult asupra „valorilor“ și „pieselor“ muzeale decît a omului de astăzi și a mediului și faptelor lui de toate zilele.

De aceea noi vrem să mergem mai departe și, alături de ceea ce vedeți și este satul nostru acum, să așezăm undeva într-o margine a lui un sat-model, sistematizat, cu toate îmbunătățirile edilitare ale vremii, care, fără să înăbușe trăsăturile proprii și izvoarele creației populare, să pună viața oamenilor la adăpost de primejdiile mai ales ale boalelor și să-i ajute să aibă din ea toate binefacerile și bucuriile.

Pentru că noi nu facem cercetarea satelor decît în vederea unei munci de îmbunătățire și de înfrumusețare, care, credem însă cu tărie — și aceasta este nou-tatea felului nostru de lucru —, nu se poate face fără cunoașterea satului. Pentru că *Muzeul* nostru nu este un muzeu etnografic, ci este un muzeu social.

Un Muzeu al satului românesc nu a fost deci înțeles de către noi numai ca o simplă anexă improvizată și plăcută, menită să atragă publicul în standurile Lunii Bucureștilor, ci ca o lucrare de sine stătătoare, de o mare importanță științifică și de educație națională în același timp, pe care am dorit-o și va fi permanentă, din ce în ce mai deplină și mai bogată, astfel ca într-adevăr să ne putem ajunge prin ea scopurile noastre.

Într-adevăr, gândul Muzeului satului românesc, izvorât principial din întreaga noastră atitudine științifică cu privire la metodele și necesitatea de a cunoaște desăvârșit împrejurările de viață socială de la noi din țară, este un rezultat firesc al tuturor campaniilor de monografie sociologică a satelor românești, pe care le organizăm de peste zece ani de zile în toată țara, precum și a celor doi ani de lucru prin echipele studențești, trimise de către Fundația care lucrează pentru cultura satelor.

Este un adevăr asupra căruia mai toată lumea este de acord: nu ne cunoaștem îndeajuns țara și mai ales nu ne-o cunoaștem în felul științific care este neapărat trebuitor unei națiuni moderne. Ținta noastră a fost și este încă: contribuirea la o știință a națiunii românești, temelie puternică pentru o rațională îndrumare a destinelor ei. Pentru aceasta este nevoie de nenumărate cercetări la fața locului a satelor noastre sub toate înfățișările lor de viață. Rezultatul acestor studii, în mică parte, se publică fie în revista Institutului Social Român, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, fie în revista „Sociologie Românească“, menită mai ales a deștepta interes în marele public pentru studiile monografice ale țării. Însă într-o asemenea cercetare științifică a satelor sînt unele lămuriri și informații care, prin firea lucrurilor, nu pot fi înfățișate în slovă scrisă. Oricît de meșteșugite ar fi ele, cuvintele scrise nu izbutesc să ne dea icoana deplină a vieții unui sat. De aceea am căutat să împlinim această lipsă prin alte mijloace. Am făcut astfel filme documentare în trei din satele cercetate, am făcut înregistrări fonografice de cîntece populare, am creat o bogată arhivă fotografică și, mai ales, am organizat muzee în care am expus obiectele autentice, de o deosebită valoare, pe care le colecționasem an de an.

Muzeul Satului Românesc are deci rostul de a fi un loc unde se depozitează întreaga zestre de documente autentice, colectate în timpul cercetărilor făcute în sate. Aceasta nu înseamnă că ne aflăm în fața unui simplu depozit, în care colecțiile stau la păstrare și la îndemîna oricărui cercetător care ar vrea să le cunoască mai îndeaproape. Un muzeu este, dimpotrivă, un mijloc de a înfățișa astfel colecțiile pentru ca din ele să se desprindă o învățătură plăcută și foarte sugestivă pentru marele public vizitator. În afară deci de o valoare pur științifică, Muzeul Satului Românesc tinde să fie și un adevărat muzeu modern, adică o permanentă lecție vie și intuitivă, menită să atragă luarea-aminte a opiniei publice și să arunce în circulație o serie de gânduri, de probleme și de lămuriri cu privire la viața noastră socială.

Această țintă, pe care voim s-o ajungem pe calea Muzeului Satului Românesc, a fost cu îndărătnicie urmărită de către noi ani de-a rîndul și a trecut prin multe drumuri grele pînă să ajungă la înfăptuirea ei de acum.

Porniți la început cu gândul de a ne opri la simpla cercetare științifică, am simțit nevoia de a strînge obiecte din viața satelor. La un moment dat, aceste obiecte au fost destul de numeroase ca să fie nevoie de așezarea lor într-o sală. În Fundul Moldovei, într-una din sălile de clasă ale școlii de acolo, în anul 1928, am organizat noi cel dintîi muzeu al nostru. În toamna aceluiași an, în sala seminarului de sociologie din București, am organizat apoi cel dintîi muzeu deschis publicului, cu colecții din satele Nerej și Fundul Moldovei. Foloasele lui, deși pe atunci muzeul nostru era încă foarte mic, s-au adevărit a fi foarte mari. Ba am putut să contribuim și la o expoziție internațională, aceea din

Barcelona, unde standurile noastre au câpătat medalia de aur.

Cu un an mai târziu, în 1929, rodul cercetărilor noastre în satul Drăguș din Făgăraș a fost încă mai mare. Numărul de obiecte strînse crescuse cu mult. A fost nevoie, pentru a le înfățișa în întregimea lor, de organizarea unei odăi complete drăgușene, tot într-o sală a seminarului de sociologie. Această odaie, care se poate vedea în muzeul nostru de acum, a avut și ea cinstea unei înfățișări publicului din străinătate în cadrul Expoziției internaționale de igienă din Dresda, unde a dobîndit medalia de onoare.

Au urmat apoi în fiecare an noi colecții, făcute în alte sate, și noi cereri de a le da spre folosința publicului și cinstea țării. Astfel, la Expoziția din Tokio din 1931 au plecat o parte din colecțiile privitoare la satul Runcu și, într-o sală a Expoziției de demonstrare a foloaselor multiple ale fotografiei aeriene, am înfățișat colecțiile noastre documentare.

Dar toate aceste străduinți ale noastre au câpătat un avînt neasemănat mai mare din clipa în care s-a pornit inițiativa unei sistematice trimeri de echipe studențești în satele aflate sub privegherea culturală a Fundației. Aceste echipe aveau îndatorirea de a găsi mijloacele cele mai fericite de lucru pe tărîmul culturii sătești. Din nou li s-a pus și lor îndatorirea de a studia mai înainte, științific, realitățile sociale pe care le întilneau în satele unde erau trimise să lucreze. Din nou au fost deci nevoite și aceste echipe să organizeze muzee. Echipele studențești lucrează întotdeauna în sînul căminelor culturale din sate. Aceste cămine au îndatorirea de a face muzee și expoziții la sediul lor. Am organizat deci mici muzee în toate cele 30 de sate prin care au trecut echipe studențești. Și materialul adus în București a fost

destul de bogat ca să merite o înfățișare publică. Astfel că în anul 1934, la cea dintâi Expoziție de muncă a echipelor studențești, aveam dreptul să cer Fundației de a lucra de aci înainte pentru ținta noastră cea mare: *Muzeul Satului Românesc*, muzeul permanent și privitor la țara întregă, iar nu numai la câteva sate răzlețe.

În anul din urmă, cele douăzeci și șase de echipe trimise la sate au avut deci, ca una dintre cele mai de temei griji ale lor, strângerea unui muzeu al satului românesc. În foaia de îndrumări și informații, „*Curierul Echipelor Studențești*“, pe care am scos-o timp de trei luni, peste vară, pentru folosul tinerilor noștri studenți care se străduiau muncind prin sate, indicam precis care va fi rostul muzeului nostru: „Se va desprinde din muzeul acesta al satelor românești, pe lângă frumusețea foarte mare a obiectelor de artă țărănească pe care le vom înfățișa, o mare învățătură. Rostul pedagogic al unui asemenea muzeu vă dați seama că ar putea să fie foarte însemnat. Dacă am reuși, așa cum nădăjduim, ca foarte curînd să putem înfățișa sistematic tot atîtea standuri cîte tipuri regionale de sate sînt, înțelegeți, iubiți, echipieri, ce însemnătate ar avea acest muzeu al nostru pentru cunoașterea și iubirea țării. Cît de multe lucruri nu ar putea învăța de acolo orășenii din toate profesiunile, elevii din toate școlile ori străinii care ne vizitează spre a ne cunoaște și care ar avea prilejul să vadă laolaltă, sistematizate, toate datele necesare pentru înțelegerea satului românesc!“.

Și îmi exprimam atunci nădejdea ca un asemenea muzeu să fie rodul muncii tinerești a cărturarilor de astăzi și semnul că o nouă mentalitate, mai sănătoasă și mai pornită pe adevărate înfăptuiri de cultură națională, trăiește în generațiile tinere. Le spuneam: „Iubiți echi-

multă stăruință, toate puterile noastre de muncă în slujba lui.

Și de aceea muzeul din anul acesta, care înfățișează satul așa cum *este el astăzi* în adevăr, va fi completat în anul viitor printr-un al doilea muzeu, al satului-model. Acolo ne vom pune problema înfățișării a ceea ce *ar trebui să fie* satul românesc dacă o cultură puternică și luminată ar porni să crească în toată țara așa cum am dori-o și așa cum încercăm să o ajutăm pe toate căile. [...]

5

CONSILIUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE

a. Mișcarea de organizare a cercetărilor științifice în străinătate *

1. Științocrația contemporană; 2. Organizarea cercetărilor în U. R. S. S. prin Academia de Științe; 3. „Le Centre National de la Recherche Scientifique” din Franța; 4. Consiliul național de cercetări și Fundația națională de știință din Statele Unite ale Americii; 5. Rapide informații asupra organizării cercetărilor în Canada, Anglia, India, Cehoslovacia, Bulgaria, Belgia, Mexic și Germania.

1. Științocrația contemporană

Asistăm astăzi la o excepțională impulsie care se dă cercetărilor științifice în toată lumea. Este un spectacol care impune o meditație deosebită.

Știința se află în plină fierbere prin imensele manifestări ale cercetării științifice, care deschid mai mult ca oricând drumuri și perspective noi, integrându-se în același timp în ritmul vieții sociale a națiunii și a umanității. Cercetarea științifică a devenit o imensă problemă socială, națională, de stat și umanitară.

Cuvântul „cercetare” trece din ce în ce mai mult înaintea termenului de „știință”. Căci dacă știința înseamnă sistematizarea unor cunoștințe ciștigate, prin cercetare se înțelege procesul de muncă spirituală care ne conduce la cunoașterea unor date noi științifice.

Momentul activ are precădere asupra celui static. La aceasta se adaugă conștiința modernă a cercetătorului,

* Vezi „Buletinul informativ, științific și administrativ”, vol. I, nr. 1, Edit. Academiei Române, București, 1948, pp. 235—250.

prin funcția sa de cercetător încadrându-se în procesul de evoluție al întregului națiunii și al umanității.

Cercetarea științifică, ca o datorie imperativă și socială și nu ca un simplu imbold lăuntric al unui geniu, este o caracteristică a zilelor noastre.

Acest principiu dinamic își găsește expresia pretutindeni în țările culte prin organizarea de cercetări colective și prin creări de instituții noi de cercetări.

În această frenezie de cercetări, savantul dorește a privi în microscopul și eprubetele altuia ; iar cercetarea, sub toate formele, într-un veșnic crescendo de descoperire, precipită planeta în aventuri prometeiene. Atomul dezvăluindu-și marele lui secret, omenirea ar putea fi distrusă în scurt timp prin ea însăși. Cosmosul în măreția lui poate deveni o dramă cosmică, victima descătușării forțelor naturii atomice.

Știința a pus națiunile cu câteva stadii înaintea dezvoltării politice internaționale. O nouă renaștere pe baze științifice se prepară prin aplicarea descoperirilor noi la progresul pașnic al omenirii. Este domnia științocrației. Științele trimit în toate sensurile vânturilor pe experții lor, formînd un supraorganism internațional care ar putea unifica planeta cu un directoriu de oameni de știință și tehnicieni.

De fapt, astăzi cursei armamentului și confundîndu-se cu ea îi urmează cursa cercetărilor științifice.

A devenit un loc comun adevărul că ceea ce face în timp de pace prosperitatea unei națiuni și în timp de război forța ei nu este numai străduința lucrătorilor și țăranilor și baionetele soldaților, ci sînt și savanții în bluză albă.

Este un nou *cedant arma togae*. Sabia se retrage în fața eprubetei.

În această rubrică ținem să punem la curent pe oamenii de știință români cu organizările din alte țări similare Consiliului național român de cercetări științifice.

Începem cu descrierea celor mai puternice organizații contemporane, pe care am avut ocazia să le cunosc acasă la ele și de unde mi-am procurat direct și materialul documentar : din Uniunea Sovietică, din Franța și Statele Unite ale Americii. Acest material stă la dispoziția oamenilor de știință în sala de lucru a consiliului, în localul Academiei Române, constituind începutul unei secții comparative a organizării mondiale a cercetărilor științifice.

Informația din text privitoare la cercetarea științifică în U.R.S.S. este rezultatul călătoriei făcute în 1945 în Uniunea Sovietică timp de trei săptămîni, ca invitat, în calitate de Președinte al Academiei Române, al Academiei de Științe a U.R.S.S. cu ocazia sărbătoririi aniversării ei de 220 ani de existență.

Din delegația intelectualilor români au făcut parte și membrii Academiei Române d-nii Tr. Săvulescu, delegat al Academiei, și dr. C. Parhon, Iorgu Iordan și Simion Stoilov (compară darea mea de seamă din Analele Academiei, 1945—1946).

Din bogata literatură asupra științei sovietice compară : S. Vavilov, *Président de l'Académie des Sciences de l'U.R.S.S., La Science soviétique*, în „La Pensée“, p. 13, 1947 ; Hugh P. Vowles and W. B. Stoker, *Science in The Soviet Union*, în „Discovery“, December 1943 ; E. Aubel et C. Nicolle, *L'Académie des Sciences de l'U.R.S.S.*, în „Connaissance de l'U.R.S.S.“, nr. 1, Edition Hier et Aujourd'hui.

În 1947, în călătoria de studii pe care am făcut-o în Franța și în Statele Unite, am cules datele privitoare la situația cercetărilor științifice din aceste țări.

2. Organizarea cercetărilor științifice în U.R.S.S.

Tipul cel mai dezvoltat de organizare a cercetărilor științifice îl prezintă astăzi, în consensul unanim, instituția științifică supremă a U.R.S.S., care este Academia de Științe, caracterizată prin următoarele importante trăsături :

1. Știința sovietică gravitează în jurul Academiei de Științe, avînd un caracter instituțional. Micile laboratorii în care lucrau cîțiva savanți izolați ruși înainte de Revoluția din Octombrie 1917, au devenit mari instituții științifice, de fizică, aerodinamică, optică, geologie, botanică, chimie, fiziologie ș.a.m.d.

Vechile și modestele instituții de cercetare s-au transformat într-o asociație de aproape 200 de laboratorii, instituții și centre de lucru, grupînd în jurul lor zeci de mii de colaboratori și îmbrățișînd în cîmpul lor de cercetare principalele probleme ale științei, precum și numeroase ramuri ale tehnicii.

2. Vastul sistem științific bazat pe întemeieri de institute are un caracter de descentralizare. Pe întreg teritoriul Uniunii Sovietice s-au creat filiale ale Academiei de Științe, cu sediul la Moscova și Leningrad, unele din ele devenind apoi academii autonome ale republicilor federale ale U.R.S.S.

3. Cercetarea are un caracter colectiv.

Probleme care odinioară erau tratate de savanți izolați ori cu concursul unor persoane didactice în subordine au devenit obiectul cercetărilor unei adevărate armate de

savanți și cercetători, care sînt grupați, bătrîni și tineri, în jurul vastelor institute și laboratorii. S-a creat astfel o strînsă comunitate spirituală și științifică prin care se afirmă voința puternică a muncii în comun.

4. Știința sovietică, fără a părăsi un moment exigențele laboratorului și ale cercetării, își înfige rădăcinile ei în însăși viața practică a statului, luînd un caracter de planificare.

Știința sovietică are o mare semnificație, fiind cheia de boltă a statului. Întreaga viață națională este bazată pe știință. În procesul de elaborare a unei noi societăți care se naște sub ochii noștri, știința sovietică a creat o legătură indestructibilă între gîndirea teoretică și cea practică tehnică.

Știința a adus aportul ei pentru construcția unei noi societăți încă din primul an al regimului sovietic.

În 1918 Lenin a prevăzut transformarea vechii Academii ruse, fără legătură cu viața, într-o instituție menită a deveni un consilier și un colaborator al statului în toate chestiunile importante, ca, bunăoară, repartitia producției, utilizarea surselor de energie și, mai ales, planul de electrificare a Uniunii Sovietice. Programul leninist a dobîndit o dezvoltare prodigioasă mai tîrziu în cunoscutele planuri cincinale. [...]

Într-adevăr, fiecare din planurile [...] pentru economia socialistă, pentru transport și producția industriei și pentru agricultură au cuprins în același timp un element esențial și un plan de dezvoltare corespunzător al cercetării științifice.

Știința sovietică s-a întins și dezvoltat în același ritm cu producția sovietică, contribuind la progresul ei.

5. De aceea planul cincinal al 4-lea de stat prevede dotații imense pentru dezvoltarea cercetărilor științifice.

Creditele afectate cercetării științifice în bugetul din 1946 — primul an al noului plan cincinal — sînt de două ori superioare celor din 1945, avîndu-se convingerea că aceste sume vor fi restituite cu dobînzii mari de către viața socială și de stat, care vor beneficia larg de pe urma muncii și descoperirii științifice.

6. Se urmărește activ construirea de instituții noi științifice.

7. De asemenea se prevede mărirea volumului publicațiilor.

8. Se organizează producția aparatelor și echipamentului științific pe o scară mare, fără de care institutele științifice ar fi sterile.

9. Se intenționează ameliorarea condițiilor de existență ale savantului, perfectîndu-se tipul nou de savant.

În U.R.S.S. s-a înțeles, ceea ce aproape în tot restul țărilor nu este cazul, că cercetarea științifică constituie pentru o țară un plasament excelent, iar cercetătorii, față de imensele servicii ce le aduc prin sacrificii duse în timpul unor îndelungi ani de studii, trebuie să fie bine retribuiți și la adăpostul nevoilor.

10. Se dă o atenție deosebită formării tinerei generații de savanți și de cadre noi de cercetători, mai numeroși și mai bine pregătiți ca cei de acum. [...]

3. „Le Centre National de la Recherche Scientifique“ din Franța

În cursul anilor care au urmat războiului din 1914—1918, sub imboldul mai întii al lui Jean Perrin, primul subsecretar de stat al cercetării științifice din lume în guvernul francez din 1937, și mai tîrziu al lui Frédéric Joliot-Curie, membru al Institutului, s-au alcătuit 4 organizații :

1. „Le Centre National de Recherches Scientifiques Appliquées“, creat prin Decretul-lege din mai 1939, care s-a substituit lui „Centre National de la Recherche Scientifique“, lui „Service Central de la Recherche“ și lui „Caisse Nationale de la Recherche Scientifique“. [...]

2. În timpul ocupației s-a abrogat decretul din 1939 și s-a promulgat în 10 martie 1941 un altul.

3. Această lege a fost menținută provizoriu prin ordonanța din 12 octombrie 1944 pînă la intrarea în vigoare a noilor texte reorganizatoare ale centrului.

4. Actuala ordonanță din 7 noiembrie 1945 are ca obiect de a fixa în linii mari această reorganizare a cercetării științifice.

În analiza ordonanței din 1945, Frédéric Joliot-Curie a formulat cu forță și energie, în mod pregnant, importanța instituției :

„Je le dit tout net — exclamă d-l Joliot-Curie —, si le pays ne fait pas l'effort nécessaire pour donner à la science la place qu'elle mérite et à ceux qui la servent le prestige nécessaire à leur influence, il deviendra tôt ou tard une colonie“ *

Veșnic același refren, pe care, în afară de Uniunea Sovietică, îl întîlnim pretutindeni, al luptei științifice cu dificultățile financiare.

D-l Jean Perrin, cînd a fost președintele Academiei de Științe din Paris, a găsit cuvinte convingătoare în această privință :

„Vingt millions à trouver, sur un budget de cinquante milliards — exclamă Jean Perrin în 1936 — cela fait dix

* „Eu vă declar deschis, exclamă dl. Joliot-Curie, dacă țara nu va face efortul necesar ca să dea științei locul pe care-l merită și celor care o servesc prestigiul necesar influenței pe care o exercită, — mai devreme ori mai tîrziu va ajunge o colonie“.

sous de plus par Français * . Și atunci Perrin trage în mod elocvent concluzia necesară și impresionantă :

*„Dix sous par Français pour accroître la richesse publique, pour donner à tous des heures de loisir, en réalisant cette libération par la Science, qui semble bien un but digne de notre grande «République», dix sous pour guérir le cancer peut-être, pour chasser les infirmités de la vieillesse et prolonger la vie humaine dans l'équilibre et la santé, croyez-vous que ce soit trop cher ?”***

Cuvintele lui Jean Perrin și ale lui Frédéric Joliot-Curie au găsit ecoul necesar. Centrul s-a creat și a adus mari servicii științei franceze :

1. S-au creat laboratorii mari.
2. S-au acordat numeroase burse și subvenții cercetătorilor, ceea ce a permis ridicarea nivelului producției științifice în Franța.
3. S-a creat un corp de mecanicieni, electricieni, calculatori, horticultori, una din cele mai utile inovații.
4. S-au acordat credite speciale pentru lucrări de cercetări arheologice în străinătate și pentru a organiza conferințe științifice de muncă comună, unde se pot întâlni specialiștii diverselor națiuni.
5. S-a creat o direcție de cercetări aplicate.
6. S-a creat o comisie superioară de invenții și de

* „A găsi douăzeci de milioane, la un buget de cincizeci de miliarde, asta înseamnă douăzeci de bănuți mai mult de fiecare francez”.

** „Douăzeci de bănuți de fiecare francez ca să mărești avuția publică, ca să dai tuturor ceasuri de odihnă, obținând această eliberare prin Știință, care pare să fie o țintă vrednică de marea noastră «Republică», douăzeci de bănuți ca să ajungem poate să vindecăm cancerul, să alungăm infirmitățile și bătrânețea și să prelungim viața omenească în echilibru și sănătate, — credeți oare că ar fi prea scump ?”.

brevete pentru examinarea proiectelor și pentru a ajuta realizarea celor ce au fost reținute.

La această politică generală a cercetărilor se mai adaugă două elemente importante :

7. Serviciul de documentare și de informare științifică, atât de indispensabil și atât de greu de dobândit astăzi, când periodice importante nu se găsesc în biblioteci.

Centrul de cercetare științifică a pus la dispoziție cercetătorilor două importante mijloace de documentare : a) „Le Bulletin Analytique”, care cuprinde analize de lucrări tipărite, ca și de manuscrise ce nu pot fi imprimate, și care pot fi depuse la Serviciul de documentare ; b) pentru a înlesni lectura și conservarea articolelor originale *in extenso* se întrebuințează „microfilmul”, toate analizele lucrărilor din „Bulletin Analytique” fiind numerotate ; prin simpla comunicare la Serviciul de documentare a numărului extrasului, se trimite abonaților buletinului copia de pe un film normal.

Astfel Centrul a microfilmă în 1940 1 000 pagini ; în 1941, 40 000 pagini ; în 1942, 150 000 pagini ; în 1943, 450 000 pagini, iar în 1944 s-a depășit milionul de pagini de microfilme. Microfilmul a devenit de o întrebuințare curentă și fiecare cercetător, chiar și studentii, și-au constituit în Franța o mică bibliotecă de microfilme.

8. Unul din cele mai importante roluri ale lui Centre National de la Recherche Scientifique este mărirea cât mai repede posibilă a numărului oamenilor de valoare care servesc știința și tehnica în Franța, prin învățământul preparator pentru cercetarea științifică în 2 ani : în primul an elevii cercetători vor urma în mod obligatoriu cursuri de un nivel foarte ridicat, corespunzătoare opțiunii științifice alese, iar în al doilea an este prevăzută frecventarea laboratoarelor străine prin acordarea de burse, unde vor fi admiși nu ca elevi, ci ca cercetători

experimentați. Numai după acești 2 ani de învățămînt cercetătorii și candidații la cercetări vor putea fi admiși în laboratoarele franceze și deveni astfel specialiști luminați și competenți.

În acest mod se va reuși o mai bună repartitie a cercetătorilor în diferitele ramuri ale științei și ale tehnicii.

În directoratul Centrului intră 15 membri titulari și 11 membri supleanți, repartizați pe următoarele grupe de științe : științele matematice, 2 membri titulari, un membru supleant ; astrofizica, 1 membru titular și unul supleant ; mineralogia, geologia, paleontologia, 1 membru titular, unul supleant ; fizica, 2 membri titulari, unul supleant ; științele omului, 2 membri titulari și 2 membri supleanți ; științe sociale, 2 membri titulari, 2 membri supleanți ; filozofia 1 membru titular, 1 membru supleant.

Cadrele personalului administrativ ale serviciului din „*Centre National de la Recherche Scientifique*“ sînt astfel fixate : 1 secretar general, 1 subdirector, 5 șefi de birou, 1 agent contabil, 6 subșefi de birou, 12 redactori principali și redactori, 1 casier, 1 șef de grup, 22 funcționari principali și de contabilitate, 10 stenodactilografiști.

Acești funcționari sînt puși sub autoritatea unui consiliu de administrație, a unui director și unui director ajutător. [...]

4. Consiliul național de cercetări și Fundația națională a științei în Statele Unite ale Americii.

Cercetarea științifică americană a început în stil mic în Philadelphia în „*The American Philosophical Society*“, prima academie americană, întemeiată de Franklin. Această societate este socotită pînă astăzi ca una dintre cele mai active organizații savante din Statele Unite.

Ea a organizat în 1944 o importantă discuție, la care au participat personalități reprezentative ale științei americane, asupra „organizării, direcției și sprijinului cercetării” (*Symposion on the Organisation, Direction and Support of Research, Proceeding of the American Philosophical Society*, vol. 87, nr. 4, 1944).

Prima organizare oficială a însemnătății științei pentru viața de stat este Academia Națională a Științei (*The National Academy of Science*), creată prin Charta Congresului, în 1863, de Președintele Lincoln.

Academia Națională de Științe numără 10 secții : Matematica ; Astronomia ; Fizica și ingineria ; Chimia ; Geologia ; Botanica ; Zoologia și anatomia ; Fiziologia și biochimia ; Patologia și bacteriologia ; Antropologia și psihologia.

Pe lângă această Academie s-a creat în timpul primului război mondial, în 1916, un Consiliu național de cercetări, „*National Research Council*” (vezi *Organizations and Members, 1945—1946*, Washington, D. C. Decem-ber 1945).

[...] Pentru unificarea și coordonarea numeroaselor și variatelor cercetări de la diferite instituții, Congresul al 79-lea al Statelor Unite a examinat oportunitatea unui proiect de lege asupra unei Fundații naționale de știință („*National Science Foundation*”), organizînd printr-o originală anchetă în stil mare asupra legislației științei („*Hearings on Science Legislation*”) studiul posibilităților unei mai bune mobilizări a resurselor naționale ale Statelor Unite („*Authorizing a Study of the Possibilities of better Mobilising the National Resources of the United Nations*”).

Între 8 octombrie și 2 noiembrie 1945 s-au perindat în fața comisiei Congresului al 79-lea 118 personalități din lumea geografilor, astronomilor, fizicienilor, ingi-

nerilor, ca și din lumea militară, politică, medicală, botanistă, agricolă, microbiologică, tehnică, juridică, pedagogică, a științelor sociale ș.a.m.d. Aceste personalități au apărut ca „martori“ ai științei și depunerile lor au fost consemnate în 5 volume (*Hearings on Science Legislation*, United States, Government Printing Office, Washington, 1945).

În acest fel, știința, chemată la bara Congresului, a depus și arătat necesitățile ei de cercetare. Rezultatul acestei anchete asupra științei americane s-a cristalizat într-un proiect de lege pentru crearea unei „Fundații naționale pentru știință“, în scopul de a promova progresul științei, a ajuta apărarea națională și a înainta sănătatea națională (*A Bill, National Science Foundation*, Preliminary Report, December 21, 1945, Washington Government, Printing Office).

În *National Science Foundation Act of 1945* (p. 8 a lucrării citate) se enumeră următoarele diviziuni: 1) Științe matematice și fizice, 2) Științe biologice, 3) Științe sociale, 4) Științe medicale, 5) Apărarea națională, 6) Inginerie și tehnică, 7) Personalul științific și educație și, în sfârșit, 8) Publicații și informații.

Instructive sînt definițiile ce se dau la sfîrșitul proiectului de lege pentru a introduce claritate și unitate în discuții, asupra noțiunii de cercetare, de finanțe federale pentru ajutorul științei, de savanți și începători în cercetările științifice ș.a.m.d.

Proiectul de lege a rămas în cartioanele comisiunii pînă în mai 1947, cînd printr-un vot de 79 pentru și 8 contra a fost luat în considerare de Senat. Pînă ce însă acest proiect va deveni lege va dura încă mult timp, avînd în vedere marile deosebiri de păreri asupra unor părți esențiale, cum ar fi, bunăoară, că nu se pun la dispoziția

Fundației decît 20 000 000 dolari, în timp ce oamenii științei cer cel puțin 150 000 000 dolari.

Depozițiile acelor 118 personalități americane în fața comisiei celui de-al 79-lea Congres vor rămîne ca un interesant document al timpului nostru, constituind un adevărat interogatoriu al științei contemporane. Fiecare din declarațiile făcute are valoarea ei deosebită. Mă voi opri numai asupra a două: declarația lui Henry A. Wallace, ministrul de atunci al comerțului, și a lui Irving Langmuir, directorul Laboratorului lui „General Electric“.

Henry A. Wallace, în ședința din 11 octombrie 1945, a accentuat cu mult patos și caldă convingere necesitatea cooperăției internaționale pentru dezvoltarea științei și pentru restaurarea schimbului internațional de informație, dovedind falsitatea unei „linii științifice Maginot“ [...].

La întrebarea președintelui comisiei dacă știința socială este capabilă pe plan internațional să contribuie la prevenirea războaielor și să promoveze o mai bună înțelegere între națiuni, Henry A. Wallace a declarat categoric: „Ignoranța științei umanității ne va conduce inevitabil la distrucție“ („Ignorance of the Science of Humanity will lead us inevitably to destruction“).

D-l H. A. Wallace citează în sprijinul tezei sale pe savantul rus Ivan Petrovici Pavlov, care în 1925 a scris: „Sînt profund și irevocabil convins că vom ajunge la triumful final al omului numai prin cunoașterea mecanismului și legii naturii umane... Numai astfel vom cîștiga o fericire umană completă, adevărată și permanentă“ (*Hearings on Science Legislation*, part. I, 1945, p. 145, 146).

D-l Irving Langmuir a fost unul dintre invitații la aniversarea de 220 ani a Academiei de Științe a U.R.S.S., la Moscova și Leningrad, unde l-am întâlnit.

Întrebat de președinte cu ce impresie a venit, d-sa declară: „Am fost impresionat în mod particular de forța foarte vie bazată pe întrecere în Rusia“ [...] (*Hearings on Science Legislation*, part. I, 1945, p. 29).

D-l I. Langmuir, după ce a constatat că guvernul sovietic acordă o mai mare importanță culturii ca guvernul american, descrie în culori vii ce a văzut în timpul celor 2 săptămâni cât a stat la Moscova și Leningrad, ajungând la concluzia că „rușii sînt un popor solid cu spirit de pionieri“ și că în Uniunea Sovietică, „domină o stimulare și un entuziasm pentru știință cum nu există în alte părți ale lumii“ (*Hearings on Science Legislation*, part. I, 1945, p. 30, 31) [...].

5. Rapide informații asupra organizării cercetărilor în Canada, Anglia, India, Cehoslovacia, Bulgaria, Belgia, Mexic și Germania.

În Canada există un Consiliu național de cercetări [...] Consiliul național canadian de cercetări numără 773 publicații, iar revista „Canadian Journal of Research“ 16 volume pînă în 1938, din 1918 (vezi lista lor în volumul *Publications of the National Research Council of Canada, 1918—1938*, issued February 1939).

În Anglia, fiecare minister are propriile sale organe de cercetare.

În timpul războiului din 1914 s-a creat un organism de centralizare, numit D.S.I.R. (Department of Scientific and Industrial Research).

Două particularități are organizația britanică: 1) consilierii științifici, recrutați din *Royal Society*, pe lângă

ministere și 2) tipul nou de cercetări numite „*Operational Researches*“, adică utilizarea a ceea ce a fost inventat și construit pentru a îmbunătăți randamentul și rapiditatea producției.

În India, în primul guvern constituit, președintele Consiliului de Miniștri, Pandit Nehru, deține și Departamentul Cercetărilor Științifice. De la subsecretarul cercetărilor științifice Jean Perrin, în India s-a creat al doilea minister închinat cercetărilor științifice.

În Cehoslovacia s-a întemeiat un Consiliu național de cercetări, menit a deveni un „element creator și inițiator în viața economică și culturală“ (*Planification des Recherches en Tchecoslovaquie, Bureau National du Plan*, 1945, p. 11).

Consiliul numără 14 secțiuni, cu 71 de subsecțiuni (p. 20—23).

[...]

Consiliul este ajutat de un Birou național al planului, care concentrează toată documentarea asupra organizației Serviciului de cercetări din străinătate și alcătuiește un registru complet al institutelor și laboratoarelor din Cehoslovacia. Acest registru este completat și de un registru de probleme și de subiecte de cercetări, precum și de o anchetă asupra tuturor colaboratorilor din domeniul științei.

Consiliul național cehoslovac al cercetării științifice ne înștiințează printr-o adresă, ce poartă data de Praga, iulie 1947, „State of Documentation in Czechoslovakia“, că a organizat o secție de documentare ca organ suprem de coordonare în opera documentară în Cehoslovacia și care numără pînă acum următoarele subsecțiuni:

„Centrul de documentare tehnică“, „Centrul de documentare economică“, „Centrul de documentare medicală“, „Centrul de documentare legislativă“; „Documentare pedagogică și de cultură generală“. În opera de adunare a materialului s-a creat o „Asociație de documentare în Praga“.

În Bulgaria a apărut: „*Bulletin de la Chambre de Culture Nationale*“, Sofia, 1946, 260 pagini. *Redacteur général*: Nikola Aganski, *Redacteurs*: prof. M. Dimitrof, prof. K. Kostof, prof. I. Emanuilov, prof. K. Slavomirov. *Série*: *Biologie, Agriculture, Silviculture, Tome 1, No. 1*; *redacteur*: prof. Doutho Kostof.

Buletinul cuprinde 6 studii, fiecare fiind rezumat în limbile franceză ori engleză.

Belgia oferă un exemplu strălucit de organizare a cercetărilor științifice prin mijloace pe care societatea le-a pus la dispoziție prin subscripții. [...]

Regulamentul organic al „Fondului național de cercetări științifice“ a fixat comisiunile științifice la 24, un adevărat inventar al științelor: 1. Comisia de matematică și astronomie; 2. Fizică și astrofizică; 3. Chimie minerală și organică; 4. Chimie fizică, electrochimie și radioactivitate; 5. Zoologie și paleozoologie; 6. Botanică și paleobotanică; 7. Geologie, geografie și mineralogie; 8. Științe medicale morfologice (normale și patologice); 9. Științe medicale fiziologice (normale și patologice, cuprinzând și biochimia); 10. Patologia boalelor transmisibile, patologia colonială și igiena; 11. Științe clinice; 12. Mecanică și fizică aplicată; 13. Electrotehnică; 14. Chimie aplicată; 15. Geniul civil; 16. Metalurgie; 17. Mine; 18. Agronomie, cuprinzând și chimia microbiană; 19. Medicina veterinară și zootehnia; 20. Isto-

rie; 21. Filologie; 22. Filozofie și pedagogie; 23. Drept; 24. Științe economice, politice și sociale.

Regulamentul prevede printre principalele scopuri ale instituției: de a ajuta pe tinerii ce au terminat studiile superioare, de a ajuta pe cercetătorii calificați și care au dovedit o reală vocație științifică, de a subvenționa pe cercetători în general, de a împrumuta instrumente științifice, de a subvenționa laboratoare ș.a.m.d. [...]

În 1917 guvernul Republicii Mexic a găsit că este „*una urgente necesidad*“ să elaboreze un proiect pentru organizarea unui Institut de investigații științifice și literare („*La Organizacion de un Instituto de Investigaciones en ciencias y en letras*“), avînd printre scopurile principale:

1) a prepara personalul capabil de cercetări științifice și

2) a contribui la progresul științei prin cercetări care, mai ales, sînt în raport cu probleme de interes social.

Secțiunile institutului sînt:

1. *De Ciencias Matematicas*; 2. *De Ciencias Fisico-Quimicas*; 3. *De Ciencias Geograficas*; 4. *De Ciencias Biologicas*; 5. *De Anthropologia*; 6. *De Ciencias Medicas*; 7. *De Ciencias Sociales*; 8. *De Arte* și 9. *De Tecnologia* (vezi „*Boletin del Consejo Nacional de la Education Superior e la Investigation Cientifica*“, ano 1, no. 4, Mexico, D.F., p. 5. Compară de asemenea: *Bases para Organizacion del Instituto Nacional de Investigaciones cientificas*, p. 11, în care se preconizează înființarea institutului într-un „plan sexenal“ cultural. Compară asemenea p. 17: *Esquema de Organizacion y labores del Instituto Nacional de Investigaciones cientificas*, o schemă care cuprinde cinci mari secții, fiecare cu un director general și un șef de secție. *Primera Seccion*:

Biologica ; Segunda Seccion : Agricola ; Terrera Seccion : Industrial ; Quarta Seccion : Economica ; Quinta Seccion : Social).

Știința, statul și particularii s-au unit pentru a crea „Fundatia imperială «Wilhelm» pentru știință” în Germania, înainte de cele două războaie mondiale, în ianuarie 1911. Ilustrând ideea lui Wilhelm von Humboldt, care a reclamat creația de institute de cercetări științifice pe lângă academii și universități, Fundația „Kaiser Wilhelm” a întreținut de la început 30 de institute, având în fruntea lor oameni de știință renumiți. De aceea se spunea că pentru crearea institutelor Fundației „Kaiser Wilhelm” era de ajuns să se aleagă un savant ilustru ca director pentru ca apoi să i se pună la dispoziție mijloace materiale foarte întinse și, în sfârșit, să se construiască în jurul lui un institut.

Institutele erau divizate în trei grupuri : 1) institute de chimie, fizică și tehnologie (13 institute) ; 2) institute de biologie, zoologie și antropologie (13 institute) și 3) institute de științe morale și istorice (4 institute).

Fundația avea în programul ei organizarea în comun de lucrări între savanți străini și germani și schimb între savanți.

b. Ce este Consiliul Național de Cercetări Științifice *

Înființarea „Consiliului Național de Cercetări Științifice” a stîrnit un deosebit interes atît în cercurile științifice, cît și în masele largi. Colaborarea strînsă

* „Scînteia”, seria III, anul XVI, nr. 404, vineri 14 decembrie 1945.

dintre organele de conducere ale statului și oamenii de știință, înfăptuită pentru întia oară în țara noastră, deschide un capitol nou în opera vastă de reconstrucție, făcînd cu puțință întrebuițarea tuturor energiilor țării în folosul unic al poporului.

Pentru deplina lămurire a publicului asupra programului și a mijloacelor de care dispune „Consiliul Național de Cercetări Științifice”, ne-am adresat d. prof. D. Gusti, președintele Academiei Române și unul din inițiatorii acestui organ științific consultativ.

— *Ce ne puteți spune, d-le președinte, cu privire la programul „Consiliului Național de Cercetări Științifice” ?*

— Programul nostru este încă în curs de alcătuire, pentru că toate problemele capitale ale științei și ale necesităților noii organizări sociale și politice, de stat, intră de fapt în cadrul preocupărilor noastre. Am căutat la început să facem o ierarhie între aceste probleme constitutive ale programului ce avem de realizat, ferindu-ne de simple scheme academice, și pentru moment ne-am oprit asupra următoarelor probleme.

Prima și, desigur, cea mai importantă este cunoașterea poporului sub toate aspectele sale de viață : biologic (alimentație, locuințe, boli sociale, sifilis, tuberculoză, pelagră etc.), economic (viața orașelor, a satelor, a uzinelor), cuprinzînd și cercetarea vieții țaranului și a muncitorului. O cercetare științifică, experimentală și ale cărei date să fie puse la dispoziția omului politic, pentru ca omul politic să nu mai recurgă la soluții improvizate, ci la soluții bazate pe date științifice.

Pe lângă viața economică ne interesează cercetarea sub toate aspectele a vieții spirituale și sociale.

În strînsă legătură cu *cunoașterea poporului român este cunoașterea pămîntului românesc.*

Avem astăzi aproape 3 milioane hectare de pământ care sînt degradate, nu pot fi valorificate fie din cauza eroziunii solului vegetal, fie din cauză că sînt terenuri inundabile din lipsă de corectare a rîurilor, cum este șesul inundabil al Dunării de exemplu. Valorificarea Deltei Dunării, crearea de eleșteie sistematice, alimentarea cu apă a regiunilor lipsite de ape ușor accesibile ș.a.m.d. sînt puncte înscrise în programul nostru.

O a treia problemă este aceea a *descoperirii materiei prime*, a creării unei industrii farmaceutice românești, a obținerii de substanțe tanante pentru tăbăcirea pieilor, a utilizării fibrelor naturale din stuful Deltei etc., care formează obiectul de cercetare al comisiei de chimie pură și industrială.

O altă problemă care se impune atenției cercetării teoretice și aplicate este *problema energetică*, cu studii de laborator relative la chimia combustibililor (cărbuni, gaze, petrol etc.), cu planuri privind electrificarea țării, amenajarea de instalații electrice moderne, folosirea apei în agricultură (irigații), utilizarea rațională a ligniților din regiunea subcarpatică pentru obținerea unui combustibil brichetat ieftin ș.a.m.d.

O altă comisiune se ocupă cu *problema materialelor de construcție și refacerea clădirilor*. Apoi comisiunea *biologică*, condusă de d. prof. C. Parhon, care va studia biologia vîrstelor, economia organelor interne, modul de desfășurare al tifosului exantematic, problema gușii ș.a.

Consiliul mai are în vedere cercetări asupra fizicii nucleare, tehnicii militare, producției agricole și industriale, sistematizării orașelor și satelor. De asemenea va publica o *mare enciclopedie românească*.

— *Programul Consiliului Național de Cercetări Științifice realizează o colaborare strînsă între toate ele-*

mentele de știință creatoare. Cum s-a născut ideea colaborării între toți oamenii de știință ?

— S-a născut din necesitatea timpului de azi de a socializa știința. Din necesitatea ca știința să îmbogățească natura și pe om, oferind astfel construcției sociale o bază solidă. Această colaborare este un produs al atmosferei timpului de reînnoire socială.

— *Din cele ce ați spus dv., domnule președinte, la ședința care a avut loc la Președinția Consiliului de Miniștri, reiese clar sprijinul pe care guvernul Petru Groza este hotărît să-l dea științei și oamenilor de știință. Cum apreciați dumneavoastră înțelegerea mare pe care o acordă guvernul de astăzi științei și slujitorilor ei ?*

— Participarea membrilor Academiei Române alături de membrii guvernului la o ședință comună înseamnă într-adevăr un eveniment unic atît în anele Academiei, cît și în anele guvernelor țării românești, căci *pentru întîia oară un guvern a adus această solemnă recunoaștere științei în mod atît de impresionant atît pentru academicieni, cît și pentru toți intelectualii țării.*

— *Ce perspective imediate de folosire a contribuției oamenilor de știință români în opera de reconstrucție a țării întrevedeți d-voastră și care vor fi modalitățile de realizare ?*

— Consiliul lucrează prin comisiunile sale, alcătuite pentru cercetarea problemelor amintite mai sus. La această cercetare vor fi invitate toate institutele științifice de specialitate, precum și toate personalitățile cunoscute din domeniul fiecărei discipline în parte. Va fi deci o strînsă coordonare a muncii științifice românești, care altfel era risipită în domenii de cercetare izolate. În această operă de coordonare a străduințelor științifice românești pentru a găsi soluțiile problemelor de cercetat constă de altfel însăși esența Consiliului.

Institutele rămân cu deplina lor autonomie și sînt invitate la lucru în special pentru cercetarea împreună a unor anumite probleme. Ele vor fi pe cît posibil întărite și dezvoltate din punct de vedere al materialului și personalului, astfel încît prin activitatea Consiliului se va crea și o nouă posibilitate de funcționare temeinică a acestor institute.

— *Care sînt, după dv., perspectivele științei românești în urma creării acestui consiliu ?*

— Conform regulamentului Consiliului, se prevede cel mai tîrziu la 2 ani o reuniune a tuturor oamenilor de știință din România, la sediul Academiei Române, în care să se discute, să se studieze situația științei românești și să se facă propuneri în vederea găsirii mijloacelor celor mai nimerite pentru a o dezvolta, astfel ca să poată fi de cel mai mare folos poporului și statului și în același timp să ocupe un loc de prestigiu în lumea științei universale.

După cum se vede, este vorba de un adevărat parlament al științei românești, termină d-l prof. Gusti foarte interesantele d-sale declarații.

c. Știința în opera de refacere a țării *

— După cum se știe, știința se află în mari greutăți, deși ea este considerată ca un mare factor de progres și constitutiv al operei de reconstrucție socială și mon-

* Lămuriri date de D. Gusti Consiliului de Miniștri, „Scînteia“, seria III, anul XVI, nr. 398, vineri 7 decembrie 1945.

dială. Nu se poate concepe o societate viitoare care să nu fie bazată pe progresele științei.

Acest lucru l-am constatat într-un mod elocvent și intuitiv mai ales atunci cînd am fost invitați, delegați ai Academiei Române, să reprezentăm Academia Română la sărbătorirea aniversării Academiei Sovietice de Științe din Moscova. Niciodată n-am putut vedea mai bine, mai clar, mai instructiv și mai eficace ce înseamnă și care este valoarea științei pentru progresul statului.

În urma diferitelor dezbateri și ca o continuitate a unor discuții care au avut loc în sinul Academiei Române, am luat inițiativa creării unui „Consiliu național de cercetări științifice“.

Dați-mi voie, în foarte puține cuvinte, să vă spunem ce am înțeles noi prin acest consiliu. Nu este o instituție închisă, ci o instituție care deschide larg porțile tuturor oamenilor de știință din țară și cere colaborarea tuturor institutelor științifice românești.

Și atunci ne-am gîndit să lucrăm în mod practic. În această preocupare am procedat după principiul cunoscut al diviziunii muncii și am hotărît să lucreze Consiliul în comisii.

Fiecare comisiune este închinată cercetării unei mari probleme. [...]

Veți avea, domnule prim-ministru, în anexa pe care v-o prezentăm, trecute toate problemele în amănunt.

Să-mi permiteți să mai adaug cîteva cuvinte numai relativ la constituirea acestor comisii. Noi facem un apel foarte călduros la toți oamenii de știință ai țării să vină în acest așezămînt care durează de 80 de ani, așezămînt care are încrederea științei și sub auspiciile căruia s-ar lucra mult mai bine decît sub auspiciile unui așezămînt prea tînăr.

IV

ORGANIZAREA CULTURII

De aceea facem apel la toate institutele științifice din țară care pot colabora și a căror activitate se poate coordona pentru cercetarea fiecăreia dintre aceste probleme. Așa, de pildă, pentru cercetarea pământului în frunte este Institutul de geologie al României, este apoi Institutul de cercetări agronomice ș.a.m.d.

În același timp, pe lângă cooptarea acestor institute, laboratorii și universități, noi înțelegem să facem apel la toți oamenii de știință care lucrează izolat și care împreună cu aceste institute să formeze acele comisii de care am vorbit mai înainte, comisii care lucrează, conform regulamentului nostru al Consiliului Național de Cercetări Științifice, atît timp cît o problemă este rezolvată.

Consiliul Național de Cercetări Științifice este în același timp un organ consultativ, de la care mai ales statul poate obține date precise și bine studiate pentru a soluționa diverse probleme economice sau de altă natură care interesează țara. Noi facem un apel călduros pentru a ne acorda acest sprijin, iar noi ne luăm obligațiunea de a ne pune la dispoziția organelor de stat, cărora să le fim de folos, să răspundem chemării lor în cercetarea oricăror probleme importante de stat.

1. Politica culturii și statul cultural.
2. Politica școlară în cadrul statului cultural.
3. Idei călăuzitoare în munca culturală.
4. Tineretul intelectual în munca culturală.

POLITICA CULTURII ȘI STATUL CULTURAL *

1. Prelegerea noastră este menită a încheia ciclul despre *politica culturii*, care este încoronarea ciclurilor anterioare organizate de Institutul Social Român, așa spune și mai mult, încoronarea străduințelor dezinteresate a zece ani de activitate a Institutului (dacă socotim data nașterii Institutului anul 1918, când s-a întemeiat, în timpul refugiului la Iași, „Asociația pentru studiul și reforma socială“).

Într-adevăr, existența și activitatea Institutului Social Român oferă o ilustrare concretă și o exemplificare elocventă a unei politici culturale.

Zece ani închinată unei munci științifice idealiste în secțiile Institutului ; opt ani de apariție a revistei „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“ și de publicații care au atins aproape trei milioane de pagini ; opt ani de prelegeri publice sub formă de cicluri, care s-au adresat la peste 100 000 de ascultători — iată date și fapte

* Conferință ținută la 10 iunie 1928 în ciclul organizat de I.S.R. privitor la *Politica culturii*.

culturale ce merită atenția celor ce vorbesc de o politică a culturii.

Am spus că ciclul din acest an înseamnă încoronarea unei activități continue și susținute. Dacă s-ar închide acum, cu această prelegere, porțile cursurilor publice anuale ale Institutului Social Român (ceea ce n-ar intra în sfera imposibilităților!), „politica culturii“ ar însemna capitolul ultim al unui tratat de sociologie politică românească ce cuprinde încă alte trei capitole.

Primele capitole ale acestui tratat au fost consacrate în ciclul asupra „Constituției românești“ și instituțiilor sociale și politice ce pot face viabilă o Constituție, adică ciclul asupra „partidelor politice“. Al doilea capitol a tratat cadrul mondial în care se dezvoltă viața politică internă a României, care a fost ciclul „Politica externă“. Al treilea capitol a cercetat care sînt bazele sociale ale vieții publice românești, în trei cicluri deosebite, și, în sfîrșit, am analizat factorii care fac ca societatea românească să aibe coeziune și un sens mai înalt, adică politica culturii.

Fiecare din ciclurile Institutului a avut o importanță specială; ele au avut însă o continuitate logică și toate la un loc au format un tot, un sistem: ciclul cultural formează baza celui precedent, ciclul social, după cum ciclul social este baza celui ce l-a precedat și pe el, ciclul politic.

În anul 1928 s-a desfășurat o muncă mai încordată și mai rodnică decît oricînd. În timp ce pentru marele public se dezbătea în fiecare duminică toate problemele unei politici a culturii, în secția culturală a Institutului Social Român s-au făcut o serie de comunicări, urmate de discuții, asupra unei teorii a culturii.

Teoria și politica culturii au pus în discuție tot complexul de fețe privitoare la greua și delicata problemă a culturii.

2. Termenul de „cultură“ se întrebuițează în limba curentă în mai multe sensuri.

Se vorbește de cultură mai întîi în înțelesul unui sistem de bunuri culturale care formează stilul unei epoci.

Iată, bunăoară, un cod, o poezie, o melodie, o descoperire științifică, un cult religios sînt astfel de bunuri, ce alcătuiesc, ca să întrebuițăm un termen de școală, cultura obiectivă.

Se vorbește apoi de cultură și în sensul totalității regulilor pe care instituțiile sociale le alcătuiesc într-un moment dat, cum ar fi statul, biserica, obiceiurile, organizările economice... Este cultura pe care o numim instituțională.

De formele obiective și instituționale ale culturii se deosebește ceea ce îndeobște se înțelege propriu-zis prin cultură, adică cultura personală.

Cultura personală nu este o stare dată, moștenită și încremenită, ci un proces de veșnică mișcare și devenire; ea este atitudinea personală față de opera de cultură, adică raportul trăit, viu de activitate între persoana de cultivat și valoarea de cultură.

Cultura afirmă în acest caz de capacitatea persoanei a primi bunul cultural și, în același timp, de calitatea acestui bun cultural însuși.

Fericit este creatorul care dă viață acestei unități armonioase, așa de minunate, între persoană și obiect cultural și care înfăptuiește sinteza desăvîrșită între puterea idealului și necesitățile cosmosului spiritual, avînd senzația sublimă a-și vedea opera încadrată în sistemul valorilor timpului!

Procesul de cultură personală constă deci în *încadrarea* individului în sfera valorilor culturale a unui timp și în *eliberarea* sa din această sferă prin creații noi de valori.

Iată deci cele două mari laturi ale aceleiași probleme : cultura creatoare și cultura asimilată, care formează, cum am văzut, unul și același circuit social. Creația circulă, pentru ca, odată asimilată, să devină la rîndul ei condiția unei noi creații ș.a.m.d.

În prelegerea noastră nu vom discuta despre stiluri culturale, nici despre cultura instituțională și nici despre cauzalitatea culturii, despre factorii ei determinanți ori despre tipurile culturale, care formează teoria culturii, ci ne vom mărgini a vorbi numai despre metoda cea mai potrivită pentru crearea și răspîndirea culturii. Preocupări ce formează politica culturii, acțiunea culturală, adică sistemul de mijloace pentru înfăptuirea culturii.

3. În privința culturii creatoare, societatea românească nu-și dă încă bine seama de însemnătatea problemei, pentru că nu înțelege eminenta funcție și forța socială a inteligenței.

Intelectul, legislatorul superior al vieții ce descopere legile naturii și ale societății, ce diriguiește întreprinderile economice și perfecționează instrumentele de muncă, ce creează o altă natură, o altă societate, o nouă viață de valori artistice, este amenințat a fi copleșit și înăbușit în lumea capitalistă de azi, deși, se știe, capitalul intelectual este un element cel puțin egal cu capitalul economic ori cu munca. Căci intelectul face posibilă munca și nu este valoare agricolă ori industrială care să nu fie la discreția unei descoperiri.

Auxiliarul obligat al capitalului, actul inițial care reproduce munca, este invenția. Invenția este necesară producției de toate gradele, de la marea descoperire pînă

la modificarea fericită a unei mașini ori cuprinzînd chiar numai supravegherea direcției tehnice, de la cunoștința secretelor meseriei și a metodelor de cultură pînă la cunoașterea procedeelelor întrebuintate pentru extracția materialelor prime și pentru fabricarea instrumentelor și mașinilor proprii fabricării produselor noi. [...]

Iată pentru ce în analiza producției nu poate fi neglijat ceea ce unii numesc invenție, alții știință ori tehnică, iar alții geniu, talent, capacitate, cu un termen generic inteligentă.

Dacă aceasta este funcția practică pe care o exercită inteligența în lumea socială, o politică culturală conștientă în direcția creației, în special a creației științifice, se impune. Trebuie înființate instituții speciale undeva care să studieze condițiile specifice ale creației spirituale românești.

Amintim că în Statele Unite ale Americii fundațiile Rockefeller și Carnegie * desfășoară o uimitoare activitate nu numai în propria lor patrie, ci și în Europa. Iar în Germania, încă dinainte de război, s-au întemeiat așa-zisele „Kaiser Wilhelm Institute“, care după război, din inițiativă particulară, cu un foarte modest concurs din partea statului, au luat o deosebit de mare înflorire. Instituții consacrate exclusiv cercetărilor științifice se găsesc astăzi în toate țările.

4. De o hotărîtoare importanță pentru viața de stat este așa-zisa „cultură a poporului“.

În străinătate, mai ales după terminarea războiului mondial, chestiile ce privesc cultura poporului se găsesc în centrul tuturor preocupărilor oamenilor de stat.

Pentru a cita numai trei pilde, iată țări învinse : Germania, cu grandioasa mișcare a universităților popu-

* Vezi „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, anul VI, nr. 3—4.

lare (*Volkshochschulbewegung*), Bulgaria, cu minunata organizare a bibliotecilor, Cehoslovacia, care stă în fruntea statelor, ce au avut în opera lor de consolidare a statului grija de căpetenie în a da viață unei mișcări culturale bine organizate de „Academia Masaryk“ în popor !

În România putem cita întemeierea în 1921 a „Casei Culturii Poporului“ și a Fundației culturale. De atunci avem bucuria să constatăm preocupări variate și interese vii în domeniul culturii populare.

Cum însă în acest domeniu nou, al culturii poporului, la noi, ca și pretutindeni, se experimentează, se încearcă, se tatonează, se plănuiește, se creează unele instituții, se desființează altele mai mult ca în alte domenii vechi de cultură, o discuție academică, doctrinară asupra rostului culturii poporului în viața națională și de stat este, cred, utilă și deci binevenită.

Înainte de această discuție academică găsim însă că este instructiv a da două exemple tipice de viață culturală la sate și la orașe, și anume două tipuri culturale cercetate de mine de aproape la fața locului și care, din fericire, reprezintă experiențe clasice și au dat strălucite roade.

Și anume, este vorba de așa-zisele universități ori școli superioare țărănești din țările nordice (Danemarca, Suedia, Norvegia și Finlanda) și de așa-zisele „case ori căminuri ale poporului“ din Viena. [...]

Ce au realizat aceste universități ? Ce datorește națiunea daneză acestor școli ?

Ele au înfăptuit ceva foarte însemnat ! Au trezit poporul danez la viață, au dăruit poporului danez o viață nouă. [...]

Astăzi, Danemarca, datorită universității poporului se poate mândri că posedă cea mai destoinică și mai cultă

țărănime din lume, alcătuiind unul dintre cele mai prospere și solide state.

Rezultatele practice pe care le-a dat școala lui Grundtvig sînt minunate de bine caracterizate de un distins conducător al unei universități populare daneze. Întrebat de un realist în privința rostului practic al școlii ce o conducea, a răspuns prompt și plastic : unt și brînză !

Marele scriitor norvegian Björnson a fost și mai explicit. „Universitățile țărănești — a declarat Björnson — au învățat pe țăranul danez să pregătească unt de prima calitate, fără a vorbi însă un cuvînt despre unt“.

Björnson a vrut să înțeleagă prin această caracterizare că țăranul danez, mulțumită vioiciunii sale spirituale cîștigată în școlile superioare țărănești, a organizat cele mai impunătoare cooperative din lume, care stăpînesc azi piața mondială.

Școala lui Grundtvig a făcut această minune : a înlesnit Danemarcei să iasă din grozava criză economică și morală în care se zbătea, pentru a ajunge la situația privilegiată de astăzi, cînd țăranimea daneză, pe lângă o vioiciune practică, uimește prin o cultură proprie, plină de perspective spirituale și de căldură sufletească.

Țară mică, cu trei milioane de locuitori, a treia persoană, bărbat ori femeie, a urmat una din cele 75 de universități populare. Așa se înțelege cum într-o jumătate de veac această școală și-a dat roadele. Pe lângă cultura academică, dobîndită în universități, și cea profesională, în școli speciale, s-a creat o *cultură țărănească*, ce a cîștigat o influență hotărîtoare în toate domeniile vieții economice și politice. Școala superioară țărănească daneză prezintă conducătorilor din toate țările, dar mai ales celor din țările agricole, o experiență grandioasă.

6. Iată tipul superior de școală țărănească *la sate*. Dar la orașe ?

Intr-o altă călătorie de studii am vizitat instituțiile culturale din Viena. Se știe că Viena stă în fruntea tuturor orașelor prin îndrăznețe experiențe în domeniul pedagogiei, prin o tot atît de îndrăzneță politică socială și printr-o veche organizație a culturii poporului.

Tipul de universitate a poporului pentru orașe — complement al universităților daneze — este așa-zisul *Volksheim*, căminul ori casa poporului.

Expunem în cîteva cuvinte ce am văzut la un astfel de *Volksheim*. [...]

Cînd seara luminile se aprind în toate camerele din toate etajele, cel puțin 7 000 de bărbați și 5 000 de femei se răspîndesc în toate sălile, laboratoarele, bibliotecile localului, pentru a asculta și luca în toate domeniile culturii umane, în filozofie, știință de stat, istorie universală, matematică, științe ale naturii, tehnică, limbi ș.a.m.d.

În aceste seri se întîmplă cel mai impresionant fenomen cultural: 12 000 de oameni primesc împărtășirea sfîntă a culturii.

Nu mai puțin impresionant este faptul că această masă de oameni nu este supusă unei discipline impusă de sus, ci, dimpotrivă, fiecare se mișcă liber, totul este hotărît de la sine. Căci acest *Volksheim* este nu numai un cămin cultural, ci și un laborator de disciplină a maselor. [...]

7. [...] Din nenorocire, aceste modele nu numai că nu sînt imitate și adaptate la nevoile noastre culturale, dar nici nu sînt bine cunoscute în România.

La orașe avem, mai ales în București, o admirabilă mișcare ateneistă, inspirată din cele mai generoase bunevoînțe, care însă, pe lîngă că pune mai mult accentul pe distracție cu orice preț, nu are nici miez, nici unitate și mai ales nici un început de comunitate de lucru.

Iar la sate, cum am spus-o la începutul acestei prelegeri, ne aflăm în epoca experienței, a tatonărilor, a încercărilor!

Este, bunăoară, o iluzie dacă se crede că o activitate culturală se reduce numai la creări de biblioteci cînd numărul analfabeților este încă mare, numărul cărților pentru știutori de carte este încă foarte mic, numărul știutorilor de carte dornici a citi și mai mic, iar bibliotecile, cele mai multe dintre ele, nu cuprind cărțile de care se poate folosi săteanul. Îmi amintesc de o bibliotecă sătească dintr-un sat din județul Brăila unde seminarul de sociologie a făcut acum cîțiva ani cercetări monografice și care avea în majoritatea lor cărți ca: Xenopol, *Les Roumains*, conferințe ținute la Sorbona, comunicările făcute de Kalinderu la Academia Română, scrieri de ale lui Tacit în latinește ș.a.m.d.

Cu astfel de biblioteci, fără îndoială, nu se poate răspîndi cultura la sate! Dar tot atît de puțin se poate încetățeni adevărata cultură la sate prin cîteva conferințe ținute din cînd în cînd de cineva care, oricît de interesant ar vorbi, apare și dispare din sat ca un meteor.

Oare în România nu s-ar putea crea școli superioare țărănești după modelul lui Grundtvig, fără însă a imita servil modelul, ci transformîndu-l într-o școală specific românească, adaptată nevoilor specifice ale satului și țaranului român, menită a satisface trebuințe naționale și de stat ce sînt caracteristice numai societății românești de la țară?

Nu este locul aci a dezvolta acest program, pe care l-am prelucrat pînă în mici amănunte de organizare.

Am convingerea profundă că în cîțiva ani, prin o educație sistematică și serioasă a tineretului matur,

flăcăi și fete, de la sate, s-ar schimba mult în bine fața și sufletul țării.

Căci să nu uităm un lucru : în momentul când agricultura românească trece printr-o criză atât de grea din cauza prețului de cost ridicat, a prețului de vânzare sub prețul de cost și, mai ales, a enormelor datorii agricole, mijloacele de tămăduire sînt, firește, mai întii de natură materială, aparținînd fie economiei mondiale, fie celei naționale. Dar aceste mijloace de remediere a grelei crize agrare prin care trecem sînt și de natură ideală, culturală.

Căci se știe prea puțin că, pînă ce nu se dă țaranului un solid fundament spiritual, toate problemele cooperatiive, de credit, de producție ș.a.m.d., rămîn suspendate în aer. Iar soluțiile numai tehnice vor tămădui temporar și vor forma simple paleative dacă nu se iau măsuri pentru a da posibilitate țaranului să știe de fapt a cîrmui producția, a mînuii creditul ș.a.m.d.

Altfel cele mai bune intenții vor rămîne iluzorii.

Pînă acum nu se face nimic în această direcție. Școala românească este parcă anume făcută să îndepărteze pe sătean din satul său o dată ce a ieșit de acolo pentru a cerceta o școală superioară. Și de aceea ni se prezintă spectacolul penibil al goanei după funcțiuni din partea fiilor de săteni care au urmat școlile superioare. [...]

Acesta ar fi rostul școlii superioare țărănești, care, astfel înțeleasă, va deveni și un factor economic de cel mai mare preț pentru ridicarea și consolidarea vieții țărănești.

Așadar, trebuie create școli care să facă din sat și activitatea agrară și activitatea cooperatistă un punct de atracție și nu ca, pînă acum, un punct de repulsie ! Școli care să plămădească pe conducătorii firești ai sate-

lor în toate domeniile : în domeniul administrativ, economic, cooperatist ori cultural.

Îmi este încă vie în suflet amintirea mișcătoare a țaranilor dintr-unul din satele ardelenesti cercetate de seminarul de sociologie care implorau pe d-nii studenți să nu-i uite, să mai vină în mijlocul lor pentru ca să-i îndrumeze, să-i ajute cu sfatul, fiindcă ei, o spuneau țaranii cu toată inima deschisă, nu aveau la îndemînă în satul lor nici un conducător priceput și sfătuitor înțelept. Atît timp cît satele noastre nu vor avea conducători pregătiți, cu sentimentul răspunderii față de comunitatea în care trăiesc, mișcarea cooperatistă se va găsi în starea în care se află astăzi, iar viața sătească va rămînea și ea cea de astăzi.

Ne trebuie școli conduse de principiile cele mai noi ale pedagogiei culturii, ale pedagogiei tinereții mature, *Andragogik*. Ne trebuie adică un nou tip de școală, care să fie continuarea școlii propriu-zise, cu scopuri precise realizării culturii poporului.

8. De la început trebuie făcută deosebirea între cultura poporului și așa-zisa cultură generală. Cultura generală este fantoma unei culturi răspîndite în mod egal în fiecare ins al poporului ; este gîndul prietenesc și filantropic de a înfrupta poporul cu valorile culturale ale timpului. Este așa-zisa „popularizare“ a științei, adică străduința de a feri poporul de o prea mare încondare spirituală și a-i da „cultură“ cu lingurița, fără să observe, fără să știe, cu abilități și stratageme.

„Cultura generală“ este o ediție specială a culturii adevărate, o ediție filantropică pentru popor.

„Poporul“ este înțeles de acești filantropi culturali aproape în sensul pitoresc cum a încercat să-l caracterizeze cinismul satiric al unui Voltaire. „Poporul — a scris Voltaire într-una din scrisorile sale — va fi tot-

de-auna prost și barbar... oamenii sînt boi, care au nevoie de un jug, de un bici și de fîn“.

În categoria fînului ar intra, între altele, după Voltaire, și cultura... filantropică.

Cultura poporului nu este însă o cultură generală, un gînd de prudență utilitaristă de a face ca poporul să participe la bunurile culturale ale timpului și de a-l înfrupta cu valori culturale pentru a-l face util și a-l domestici. Cultura poporului nu este această concepție învechită a culturii populare ce domnea pe vremuri absolutiste despre popor în sensul lui Voltaire.

Căci însuși Voltaire, în scrisoarea adresată lui Linguet, declară că „totul este pierdut dacă nu se dă poporului posibilitatea să observe, căci și el are spirit“, adăugînd cu ironie : „Să nu vă fie teamă că poporul de jos va citi vreodată pe Grotius ori pe Pufendorf, căci lui nu-i place să se plictisească“.

Cultura poporului nu este o cultură egalizantă, așa-zisa cultură populară ori generală, adică o cultură egală tuturor, ci este o cultură cît mai dezvoltată la cît mai mulți, este adică o cultură a maselor, nu însă în masă !

Căci, încă o dată, cultura este un proces, o devenire permanentă, niciodată o stare definitivă. Nu se poate avea o cultură, omul fiind totdeauna pe cale de cultivare.

De aceea cultura este altceva decît știința. Gradul culturii nu crește cu quantumul cunoștințelor cîștigate. Știința este de altfel mărginită, are granițe. Cu cît se mărește cercul cunoștințelor științifice, cu atît mai fragmentar apare știința. Tragedia cunoașterii constă tocmai din deosebirea ce trebuie să se facă între posesiunea cunoștinței, totdeauna modestă și relativă, și între funcția dinamică a cunoașterii, totdeauna îndrăzneată în tendința infinită a găsirii adevărului.

Dacă prima condiție a culturii constă în stăpînirea unui număr necesar de cunoștințe, problema culturii nu este aceasta ; ea a fost minunat formulată de Ruskin. „...Nu interesează — scrie Ruskin — să dăm unui om ceea ce el nu știe, ci să facem din el ceva ce nu era“.

Cultura adevărată este facultatea cîștigată ca din punctul în care omul este fixat de natură și soartă să se regăsească pe el însuși în realitatea în care trăiește și să-și clădească o lume spirituală proprie.

Cultura constă deci într-o făurire a omului lăuntric și în facultatea de a se pune în viața istorică a totului social ca membru activ.

Cultura este un raport de intensitate a omului cu bunurile culturale. Acest raport, firește, poate fi pozitiv cînd fenomenul cultural are o influență activă asupra omului, negativ cînd această influență lipsește. Cu cît mai cuprinzător și mai înalt va fi cercul valorilor culturale care cuprind raportul lor de intensitate cu omul, cu atît mai mare și largă va fi cultura sa.

De aici decurge o foarte importantă consecință : cultura nu se poate dărui, nici mijloci direct. Ceea ce se poate mijloci și dărui este numai materialul de cultură, adică cunoștințele, valorile de artă ș.a.m.d., care pot avea o însemnătate numai în măsura în care individul le poate transforma în valori personale de cultură.

9. Aceste adevăruri elementare impun acum metode ce trebuie urmate de adevărata acțiune și politică culturală.

Cultura poporului nu se poate simplu deduce din „cultura generală“, ci din trebuințele poporului.

Poporului trebuie adică să i se dea acele valori culturale de care el are nevoie și numai după capacitatea lui actuală spirituală de recepție, rămînînd, firește, ca în același timp, potrivit firii sale specifice, să i se deș-

tepte și trebuințe spirituale superioare celor existente.

Așadar, înainte de a purcede la cultivarea poporului, poporul trebuie cunoscut.

Iată semnul adânc al cercetărilor monografice sociologice pe care seminarul de sociologie de pe lângă Universitatea din București le întreprinde cu rîvnă avîntată de cîțiva ani !

10. Adevăratul rost al culturii poporului este transformarea poporului, o unitate biosocială, în națiune, o unitate superioară spiritual socială. Cultura așa înțelege să formează spiritul de comunitate, conștiința valorilor naționale, conștiința de solidaritate națională.

La regula stabilită : pentru a avea cultura adevărată a poporului trebuie cunoscut poporul, se adaugă a doua regulă : în activitatea culturală tot ceea ce contribuie la crearea comunității și conștiinței naționale este bine venit ; ceea ce nu contribuie la această operă este indiferent ; iar ceea ce-i străin trebuie ocolit ! [...]

Adăugăm pentru realiștii intransigenți ai timpului, care nu pot înțelege decît rezultate imediate și simțite, că această problemă a culturii este și o chestie de rentabilitate. Lipsa valorilor spirituale și morale în viața unui popor ne duce la constatări triste : micșonarea capacității producției economice, întunecarea înțelegerii politice, otrăvirea vieții sociale.

11. Am văzut ce datorește cultura statului și națiunii.

Este firească acum întrebarea ce se impune atenției noastre, anume : ce datorește oare statul culturii ? Căci statul este în serviciul națiunii și nu națiunea în serviciul statului. Statul nu este decît organizarea și personificarea politică și juridică a națiunii, așa cum ea trăiește în lumea valorilor ei economice și spirituale. Națiunea și numai ea este creatoare de aceste valori, în timp ce statul este organizatorul valorilor naționale.

Statul are deci datoria a apăra și ocroti valorile culturale și economice ce se găsesc în mijlocul nației, a descoperi și deștepta aceste valori oînd sînt ascunse, a le înălța către culmi cît mai mari oînd sînt prezente.

Statul, ca organizare politică și juridică a comunității națiunii, are deci datoria să urmărească ritmul particular de viață al națiunii, să-l accelereze și să-l conducă.

Aceasta este politica culturii, care ar trebui să fie la baza oricărei politici de Stat. [...]

12. Principiile ce vor trebui în mod necesar să stea la baza unei politici de stat a culturii și care reiese din scurta expunere făcută nu pot fi decît acestea :

1. Nu se poate despărți cultura superioară, creatoare, de cultura poporului.

2. Cultura nu se poate impune de sus, fiind o afacere personală ; ea trebuie deci să trăiască într-o atmosferă de libertate, spontaneitate și specificitate națională.

3. Cultura trebuie clădită pe specificul național, care trebuie cercetat prin metoda monografică sociologică.

4. Instituțiile de stat ce-și asumă răspunderea organizării culturii naționale vor trebui să aibă o autonomie cît mai largă.¹⁵

5. Astfel de instituții nu pot avea de scop crearea culturii, ci numai crearea condițiilor prielnice de dezvoltare a ei, descoperind, stimulînd și organizînd colaborarea tuturor elementelor culturale ale țării.

Am văzut din expunerea de pînă acum : 1) națiunea presupune cultură ; 2) cultura presupune națiune ; 3) statul național nu poate exista decît sub forma statului cultural ; 4) organizarea culturii nu poate fi așezată decît pe principiile expuse.

La aceste principii mai adăugăm al șaselea : oricît ar fi organizația culturii de perfectă, ea nu va avea valoare și viitor decît prin elementele chemate să o conducă și

înfăptuiască. Cum vor fi aceste elemente, așa va fi și instituția.

Nu poate fi vorba de un entuziasm zgomotos, de paradă, superficial, de un ceas ori de o zi ! foc de paie ! Ci de entuziasmul stăpînit de sentimentul profund al unei datorii naționale de împlinit, dominat de pasiunea pentru lucrul de realizat, cîrmuit de conștiința unei misiuni de împlinit.

Eram în vara anului 1927 în Nereju din munții Vrancei, unde am petrecut trei săptămîni cu studenții seminarului de sociologie pentru a face cercetări monografice.

Lucrările noastre au culminat cu o șezătoare în care am anunțat donația unei biblioteci, invitînd pe săteni să contribuie la strîngerea fondurilor necesare bunului ei mers după ce am dat noi exemplul.

A fost unul din cele mai mișcătoare spectacole, cînd unul cîte unul apăreau din colțurile sălii, sfioși, timizi, tăcuți, pentru a da, pe rînd, unul cîte unul modestul lor obol. În cîteva minute numai s-au strîns astfel cîteva mii de lei. Un student striga numele fiecărui donator cu o zgomotoasă bucurie colegii săi aplaudau. Ce credeți că făceau sătenii ? Ei bine, sărmanii săteni de munte, modești, reveneau la locul lor cu o mai mare sfilă și cu o mai mare timiditate de cum veniseră !

Simțeau însă un lucru : erau adînc pătrunși de însemnătatea gestului lor. Cei mai mulți, neștiutori de carte, înțelegeau totuși valoarea cărților dăruite ! Iată o pildă de entuziasm adevărat !

În vîrful munților, în fundul văilor, în șesuri, pretutindeni, în tot cuprinsul României întregite, ne așteaptă, cu smerenie și nerăbdare, o lume dornică de hrană sufletească, o lume ce aspiră la o viață mai bună.

Să nu întîrziem o clipă și să nu ne preocupăm nici un sacrificiu. Să ne grăbim a ne duce în mijlocul lor și a aduce tineretul copt și răsărit de-acolo în mijlocul nostru, în școlile ce anume se vor face pentru el, pe regiuni, pentru a le întinde o mină frățească de ajutor.

Vom întîlni acolo la ei o înțelegere, o bunăvoință nebănuite, unice în lume !

Ajutîndu-i pe ei, ne vom ajuta pe noi înșine, căci vom ajuta întărirea neamului și a statului.

POLITICA ȘCOLARĂ ÎN CADRUL STATULUI CULTURAL *

Una din primele griji pe care le-am avut când am luat conducerea departamentului a fost de a putea dobîndi pentru minister, ca și pentru toată lumea, informația exactă care trebuie să stea la baza oricărei măsuri pedagogice ori administrative și care lipsea.

Un fapt pe care vreau să-l scot în evidență este așa-zisa tragedie a învățămîntului primar, despre care vorbesc chemații și nechemății. Tragedia aceasta, pe care oricine dintre noi care cunoaște situația învățămîntului primar o simte, dar acel care are răspunderea o simte și mai puternic, constă din fenomenul pe care vreau să-l discut puțin în cîteva minute : fenomenul frecvenței, al așa-zisei obligativități, și în legătură cu aceasta fenomenul analfabetismului. Domnilor, din cercetările amănunțite ale mersului învățămîntului primar se constată că școala primară, din nefericire, cu toate minunatele

* Fragmente din conferința ținută la 28 august 1933, cu prilejul deschiderii cursurilor de perfecționare pentru profesorii de la școlile profesionale, organizate de rectorul Academiei de înalte studii comerciale și industriale, împreună cu Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor.

dispoziții legale, năzuințele ei foarte leale și sacrificiile, poate, încă nu îndeajuns de mari ale bugetului, nu își împlinește adevărata ei misiune și nu numai că nu stîrpește analfabetismul, dar îl alimentează. Este o situație îngrijorătoare, de care s-a zis — și aș vrea să primesc aceasta cu zîmbetul pe buze — că este de vină Ministerul Instrucțiunii. Pentru a pune capăt acestor exagerări, care pe mine mă deconcertează ca om de știință în primul rînd, cînd la minister mi se dau date contradictorii relativ la numărul școlilor, învățătorilor, al elevilor recenzați, înscriși și care de fapt frecventează școala, s-a pus la cale publicarea *Anuarului* despre care am vorbit, pentru a avea situația reală a învățămîntului.

Faptul care alarmează pe toată lumea este fără îndoială disproporția mare între numărul mic de copii înscriși față de cei recenzați și apoi frecvența slabă a celor înscriși. Este de vină oare pentru acest fapt Ministerul Instrucțiunii, organizația școlii, pedagogia, bugetul ori toate la un loc ? Sau, poate, și altceva ? Ce însemnează lucrul acesta despre care vorbește toată lumea, care este cauzalitatea analfabetismului și cîte categorii de analfabeți avem ?

Există o categorie de analfabeți care, dacă nu ne lasă indiferenți, totuși nu ne interesează în primul rînd în legătură cu roadele școlii : cei de la 40 ani înainte. Ceea ce ne impresionează sînt însă analfabeții pînă la 40 de ani ; întîia categorie a acestora sînt pur și simplu cei care, deși recenzați, nu se înscriu la școală. Vom vedea imediat de ce nu se înscriu. Iată, bunăoară, am văzut într-un sat din Maramureș, în multele mele cercetări pe care le fac dintr-o necesitate de a cunoaște, că din 800 de elevi numai două sute erau înscriși ; m-am cutremurat cînd am constatat aceasta, dar m-am cutremurat încă mai mult cînd m-am gîndit ce-ar fi fost

dacă acești 800 s-ar fi înscris la școală cînd acolo erau numai 4 săli de curs cu 4 învățători ! Am stat de curînd de vorbă cu o doamnă din Consiliul comunal din cartierul Floreasca și care mi-a comunicat că în acest cartier sînt peste 700 de copii care nu se duc la școală și își duc viața întocmai cum petrece copilul la sate, în noroi și praf, neavînd absolut nici o asistență, nici măcar pe cea familiară, și atunci această doamnă ini-moasă a luat inițiativa creării unei școli în acest cartier, a Școlii 33 bis. Această doamnă a mai creat ceva foarte interesant împreună cu un comitet alcătuit din personalitățile cartierului : ea a creat cursuri de gospodine, deprinzîndu-le cum să gătească și cum să gospodărească. Școala aceasta pentru gospodine este adăpostită tot în Școala primară nr. 33, în subsol, și a avut un mare succes. O altă doamnă îmi spunea că în cartierul Colentina ar fi astăzi peste 400 de copii care nu pot să urmeze la școală fiindcă școala nu poate să-i primească. Dar ce să vă mai obosesc cu astfel de date ; pot să vă spun că una din preocupările mele de căpetenie este să am informații cît mai exacte de frecvența elevilor, dacă și de ce este slabă ; caut să cunosc proporția aceasta după luni și anotimpuri și toate aceste lucruri se vor publica în curînd. Una din greutățile cunoașterii exacte a frecvenței este lipsa totală a notării absenței elevilor în cataloage ori o notare cu totul neglijentă. Într-adevăr, în inspecțiile mele am întîlnit școli fără cataloage ori, atunci cînd le avea, nu se înregistra absența ori se înregistra greșit. La întrebarea mea cîți elevi sînt înscriși și cîți absenți, mi se răspunde : domnule ministru, nu pot să vă spun ; trebuie să caut în acte. Dar nu este oare revoltător ca un fabricant să nu știe cîți lucrători are și stadiul în care se află producția ? Și, totuși, un profesor nu știe cîți elevi

sînt înscriși sau, cînd dă un răspuns, acesta este fals. Dar vine a doua categorie de copii : care se înscriu și nu urmează decît un an sau doi și pe urmă se retrag. Sînt foarte mulți din aceștia și acest fapt îngreuiază calculul. Nu se știe azi care sînt elevii care au făcut cîteva clase și care sînt acei care au făcut cursul întreg. Noi, în cercetările noastre monografice, la facerea recensămîntului însciriam două rubrici : dacă a urmat școala primară, cîte clase, și dacă știe să scrie și să citească.

A treia categorie de analfabeți este a acelor care au absolvit patru clase și pe urmă uită să scrie și să citească din lipsă de orice posibilitate de exercițiu a celor învățate.

Cauzalitatea fenomenului analfabetismului este deci foarte complexă. Mai întîi o cauzalitate de ordin pedagogic și o cauzalitate de ordin social : este coincidența dintre frecvența și munca cîmpului. Acest fapt trebuie negreșit luat în considerare și bine chibzuit de legislația școlară ; trebuie luate măsurile practice astfel ca școala să nu sufere, dar nici contribuția copilului la munca cîmpului să nu fie stînjinită. Pentru aceasta am recomandat sistemul calendarului școlar ; firește nu este vorba de propunerile aceluia original reformator care ținea ca fiecare profesor să-și aibă programul său, să facă programul cum știe și să dea drumul acasă copiilor cînd crede. Să se întocmească un calendar școlar, pe care însă să-l stabilească organele competente, adică un consiliu școlar regional, cu avizul unui consiliu central școlar. Calendarul școlar va trebui dar să aibă în vedere acest fenomen social economic : coincidența dintre necesitatea frecvenței și necesitatea copilului de a merge la lucru, căci observația curentă ne indică tocmai suferința frecvenței imediat ce începe munca cîmpului.

Unele spirite mai comode sînt convinse c a frecvența bun a at rn a numai de aplicarea riguroas a a dispozițiilor legale privitoare la obligativitate. Adevărata remediere a slăbiciunii frecvenței s-ar aduce în acest caz prin amenzi. Dac a ne-am baza pe acestea  i ne-am culca linitii, spun ndu-ne : am la dispoziție amenda, trimit jandarmul, perceptorul etc.  i părintele va fi obligat să-i trimită copilul la școală, aceasta ar fi, desigur, foarte simplu, dar nu se știe dac a ar fi în același timp drept  i practic, mai ales în starea socială  i economică grea acum, c nd ranul abia  ii poate plăti impozitul. Evident, pentru recalcitrani r m ne de aplicat acest mijloc poliienesc ; în general trebuie însă să se  ntrebuineze metoda persuasiunii, această metodă minunată, care nu-i poate închipui cineva ce rezultate bune a dat  i c t succes a avut atunci c nd s-a  ntrebuinat aa cum trebuie.

Am avut ocazia să constat, bunăoară, ca în aceeași regiune într-un sat frecvența să fie foarte bună  i alături în alt sat vecin frecvența să fie proastă. Nici într-unul din aceste sate nu se aplicau amenzi ; pentru ce atunci această deosebire ? Pentru că într-un sat metoda aceasta de persuasiune se făcea de un învătător care avea ascendent asupra satului  i dincolo de alt învătător care nu-l avea. Cred —  i îmi pare rău că nu pot să insist mai mult — că pe l ng  forțele coreciei poliieneti de obligativitate ce există este mai bună metoda de a convinge pe ran ca să-i trimeată copilul la școală ; dar pentru aceasta  i coala ar trebui să fie alta, să nu mai fie, ca astăzi, străină satului.

Mi s-a  nt mplat adesea în inspecțiile mele să primesc delegaii sătești pentru a-mi cere desfiinarea învătământului complimentar, fiindcă acesta nu i-ar avea un

rost în viaa satului. Oamenii aveau dreptate : o simplă repetiție searbădă a celor  nv tate în primii patru ani, nu justifică îndeajuns obligația de a mai urma încă trei ani.

Altfel se prezintă însă problema prin transformarea acestui învătământ complimentar în școală primară superioară cu un caracter practic de orientare profesională agricolă, pescărească ori forestieră în regiunile agricole de es, apă ori munte, m n  în m n  cu Ministerul Agriculturii  i Domeniilor.

Pentru aceasta am încercat din acest an să creăm cursul de perfecționare pentru  nv t torii din regiunile de apă, de es  i de munte. Am avut satisfacția să constat cu c t  dragoste  i interes urmau copiii la aceste școli, în care se  nv t u pe l ng  noiunile fundamentale, bunăoară pentru școlile de apă, noiuni de pescuit, de înot, de cum se creează instrumentul de lucru pescăresc  i de viaa de apă. Iată cum iese acum la iveală acel regionalism despre care am vorbit  i care în mod necesar se impune astfel  i face coala atractivă. Trebuie să se dea elevului nu numai ceea ce se înțelege prin cuv ntul acesta blazat  i perimat de cultură generală, adică noiuni fundamentale de istorie, de limbă, de calcul, iar pe l ng  toate acestea trebuie să i se mai dea pregătirea  i orientarea pentru profesiunea pe care o va exercita  i care este alta la es, alta la munte  i alta la apă ( i alta la oraș). C nd coala va deveni atractivă, sugestivă, interesantă, c nd ranul va ti că dacă  ii d  copilul la școală va avea după terminarea studiilor un instrument de muncă mai util, atunci mult mai eficace dec t amenzile coercitive va fi îndemnul purces din necesitatea lui de a-i trimite copilul la școală. Aa se explică marea importanță care trebuie să se dea programei analitice pentru coala primară

superioară. În felul acesta, dacă noi avem în vedere coincidența lucrului, a muncii câmpului, așa de importantă și de esențială pentru viața țaranului — care se concentrează în câteva luni și care pentru el este o chestiune vitală —, cu obligația de a frecventa școala, nu putem trece peste acest considerent, chiar dacă facem pedagogie înaltă de la catedră. Dacă vom face școala atractivă, fără îndoială că și frecvența va fi alta.

Dar mai este încă ceva. Frecvența de multe ori este stînjenită din cauza mizeriei așa de cunoscute a țaranului. În constatările mele, totdeauna m-a interesat cum este împărțită cartea didactică, câți copii într-o clasă de 50, 60 de elevi au cărți. Am întîlnit regiuni în care de abia o pătrime aveau cărți, iar învățătorul spunea : au să aibă cărți pe la ianuarie sau martie. În alte părți am găsit că o jumătate din copiii din clasă nu aveau cărți, pe cînd în sate mai bogate am văzut copii cu uniforme. Așa Ialomița este unul din puținele județe în care mi s-au arătat statistici din care reieșea că frecvența în ultimii ani este foarte bună și crescîndă. Vasăzică găsești copii în multe părți care au uniforme ca la școlile din oraș, dar în alte părți manualul didactic este o raritate, copiii nu au cărți. Și mai mult decît atîta, copiii nu se hrănesc. Ce greu e să-l pui să învețe cînd copilul nu mănîncă nimic. Mai ales cînd trebuie să fie 2/3 care nu mănîncă. Din ancheta pe care am făcut-o personal, am constatat că într-adevăr starea școlarilor sătești este jalnică. Se impune deci o altă problemă mare, care iarăși formează o cauzalitate deosebită a lipsei de frecvență și deci iarăși un mijloc de remediu : de organizat asistența școlară. În anteproiectul meu de reformă a învățămîntului primar s-a creat o instituție specială consacrată asistenței școlarului : „Casa de ocrotire a copilului“.

Din această sumară analiză a categoriilor de analfabeți și a cauzalității frecvenței au reieșit rădăcinile sociale care stau la baza lor și care trebuiesc în special avute în vedere pentru crearea unei noi școli la sate : calendar școlar, program diferențiat regional cu o aplicare a programului unitar minimal și asistență școlară. O școală dezvoltată în condiții optime formale, cu învățători destoinici, cu elevi aduși prin amenințarea și aplicarea amenzilor, cu săli de clase suficiente, cu un control vigilent al funcționării școlii, dar fără luarea în considerare a cauzalității frecvenței, nu va fi o școală adaptată realităților sociale românești, adică o școală vie.

IDEI CĂLĂUZITOARE ÎN MUNCA CULTURALĂ

a. Participarea satelor la organizarea țării *

Pentru a înfăptui România nouă ¹⁶ despre care se vorbește atât de mult, trebuie aplicată o *concepție nouă de organizare a țării*.

Concepția centralistă, dominantă încă, chiar când apare sub forma de „descentralizare“ trebuie să fie întregită prin *concepția organizării locale*. Pe aceasta din urmă vrem s-o schițăm aci.

În concepția centralistă, o țară nu poate fi organizată decât de sus în jos, abstract, din capitală spre provincie, prin aplicarea pe tot întinsul ei a acelorași legi și dispoziții. Neajunsurile cunoscute ale acestei concepții sînt: generalitatea măsurilor, care nu se potrivesc la fel de bine tuturor ținuturilor, tuturor satelor și tuturor orașelor, atât de deosebite între ele, și pasivitatea față de problemele obștești cu care deprinde poporul, tre-cînd grija de a organiza țara exclusiv pe seama funcționarilor de stat.

* „Sociologie Românească“, anul III, nr. 4—6, aprilie-iunie 1938.

Concepția pe care am numit-o a organizării locale caută mijlocul de a înlătura aceste neajunsuri. Ea propune o *acțiune orizontală*: organizarea intensivă a deosebitelor subunități ale țării prin inițiativa și munca celor ce le alcătuiesc.

Știm că această concepție are toată aparența unei utopii. Pasivitatea fatalistă, de atîtea ori evidențiată a satelor noastre, pare a o dezminți în cazul mării mulțimi a așezărilor românești, în cazul așezărilor rurale.

Dar cercetările monografice ale Institutului social ne-au arătat de mult că, deși adevărată, observația aceasta nu exprimă o situație de neschimbat. Satele noastre pot fi dinamizate; locuitorii lor sînt capabili să-și organizeze colectivitatea.

Echipele studentești au pornit la lucru pentru a verifica această convingere. Analiza rezultatelor celor 4 campanii întreprinse pînă acum n-a dezmințit-o.

În genere, trei campanii succesive ale unei echipe inimoase sînt de ajuns pentru a stîrni în așa fel un sat, încît obștia locuitorilor lui să poată colabora la organizarea aceluia sat.

Venirea echipei scoate satul din conformism. Îi face pe locuitori să-și privească viața cu ochii străinului, să devie conștienți de neajunsuri, pe care nici nu le luau în seamă pînă atunci de familiare ce le erau. Acest prilej dat satului să se cunoască constituie etapa întia a revoluționării morale pe care o urmărim.

Activitatea echipei nu întîrzie să contureze în fața satului și ideea unei mai bune organizări. Datorită ei se desemnează în mintea multor locuitori ideea unei orînduiri mai lesnicioase, mai frumoase și mai sănătoase a vieții din sat. Opoziția dintre realitate și idealul acesta le împrăpătează felul de a fi, scoțîndu-i din pasivitatea dinainte de această dedublare. Trezirea nemulțumirii cu

starea prezentă a satului și îndrumarea pe calea unei active îmbunătățiri a ei este etapa a doua și cea mai însemnată a revoluției morale pe care trebuie s-o prilejuiască echipa.

Lucrările însemnate pe care satele le duc la capăt cu ajutorul echipei în anul al doilea și al treilea de campanie consolidează această înviore a spiritelor. Faptul de a fi izbutit să-și ridice singur un cămin, o cooperativă, un pod îi dă satului încredere în sine și curajul de a continua acțiunea de autoorganizare și după plecarea echipei, îndrumat numai de conducătorii locali, care și-au descoperit vocația în cursul muncilor dezlănțuite de echipă.

Această schimbare a mentalității satului e fixată instituțional în *Căminul cultural*. Având în frunte elementele cele mai întreprinzătoare ale satului, el structurează locuitorii acestuia în perspectiva unei îndelungi campanii de organizare. În această formație, satul luptă contra prezentului său pentru a-l preschimba într-un viitor de optimă organizare. Nu e cazul să înfățișez cu prilejul acesta în amănunt funcționarea căminelor culturale. Pentru a întemeia afirmația că satele noastre sînt capabile să contribuie la organizarea țării, e de ajuns să amintesc două aspecte ale lor.

1. Căminele solidarizează, în vederea acțiunii de ridicare a satului, sătenii, funcționarii din sat (preot, învățător etc.) și pe fiii satului ajunși în orașe, în vederea acțiunii de ridicare a satului lor la nivelul accesibil în veacul al XX-lea și necesar pentru consolidarea temeinică a statului românesc.

2. Căminele scutesc satele de acțiuni ce le-ar putea primejdui echilibrul, de vreme ce lucrează potrivit concepției sintetice despre viața colectivă, care dă o egală

însemnatate problemelor muncii, sănătății, instrucției și credinței.

Datorită acestor însușiri, căminele culturale sînt un organ de legătură fără pereche între acțiunea de sus în jos a autorităților centrale și regionale și între acțiunea de autoorganizare de jos în sus a satelor. Sprijinind și stimulînd inițiativa căminelor culturale, administrația de stat își poate simplifica neasemuit acțiunea ei de organizare și amplifica apreciabil randamentul organelor tehnice: al medicilor, al veterinarilor, al agronomilor, al cooperativitorilor. Satele noastre sînt capabile de o contribuție însemnată la campania de organizare a țării. O aduc bucurioase de îndată ce sînt aduse la conștiința nevoilor și a puterii lor de a le remedia.

Obligativitatea serviciului social pentru toți absolvenții de școli superioare ce urmează să intre în administrația de stat, care a fost hotărîntă zilele acestea, pune la dispoziția acțiunii de îndrumare și de organizare a satelor, experimentată de Fundație și confirmată strălucit, atît energii tinerești numeroase, cît și mijloacele trebuitoare pentru extinderea și definitivarea acțiunii ei.

b. Dreptul la cultură *

„Cultura“ este un cuvînt cu multe înțelesuri. Poezia, muzica, cultul religios, descoperirile științifice, codurile alcătuiesc la un loc cultura unei epoci, stilul ei de

* Articolul a apărut în „Căminul cultural“ (anul I, nr. 1, noiembrie 1943), sub titlul *Idei călăuzitoare pentru munca culturală la sate*.

viață. Dar numai legătura vie și trăită între aceste bunuri culturale create de geniile și talentele timpului, cu persoane și grupuri sociale, dă naștere acelei culturi însușite numită cultură personală.

Cultura personală, a fiecăruia din noi, nu este deci ceva moștenit și încremenit, ci o străduință în veșnică mișcare și devenire; cu alte cuvinte, ea, dacă nu se moștenește, se câștigă prin eforturi continue de fiecare clipă.

De aceea greșit se vorbește de o „cultură generală“, ce s-ar răspîndi în mod egal în fiecare ins. Căci, încă o dată, cultura nu se poate dărui și nici impune de sus, ci ea trebuie dobîndită în mod liber de jos. Omul, fiind totdeauna pe cale de cultivare a propriei lui ființe, nu poate avea o cultură. Ceea ce se poate dărui și avea este numai materialul de cultură, adică cunoștințele, valorile de artă și așa mai departe, care pot avea o însemnătate numai în măsura în care individul le poate prelucra și transforma în valori personale de cultură. După cum nu este de ajuns ca să se dăruiască cuiva un plug: acel ce are plugul trebuie să știe cum să-l întrebuințeze, cum să facă arătura și cît de adînc pentru ca sămînța să poată da roade.

Iată deci prima idee călăuzitoare: munca culturală nu poate năzui să împartă tuturor o aceeași cultură, ci de a da puțința fiecăruia a desfășura o cultură proprie, lăuntrică, cultura adevărată neputînd fi generală, populară, extensivă, ci numai intensivă, o cultură a poporului.

Așadar, cultura fiind facultatea câștigată pentru a da omului posibilitatea a se regăsi pe el însuși în realitatea în care trăiește și este fixat de natură și soartă și a-și clădi o lume spirituală a lui proprie prin raportul lui viu cu bunurile culturale, cultura poporului, dacă nu

se poate deduce din „cultura generală“, trebuie să se întemeieze pe trebuințele poporului.

Poporului trebuie să i se dea adică acele valori culturale de care are nevoie și numai după capacitatea lui sufletească, rămînînd ca în același timp, potrivit firii lui, să i se deștepte și trebuințe culturale superioare celor existente.

La baza oricărei acțiuni culturale trebuie să stea deci cunoașterea nevoilor poporului, care se dobîndește prin cercetările monografice ale satului, așa cum Institutul Social Român lucrează de aproape zece ani. Dacă toate satele se aseamănă, ele nu sînt însă identice, ci se deosebesc între ele de la sat la sat.

A doua idee călăuzitoare este aceea a unei culturi regionale, întemeiată pe cunoașterea monografică a țării.

Satul în urma acestor studii se înfățișează, așa cum trăiește el de altfel, ca o unitate socială bine încheagată, căci, oricît la prima vedere ar atrage atenția mai mult unul sau altul din aspectele lui, el se prezintă totdeauna ca un total de viață. Cultura satului trebuie să fie deci o cultură totală, corespunzătoare acestui total social.

Așa se naște a treia idee călăuzitoare.

Cultura totală sătească trebuie să îmbrățișeze cu o egală atenție: sănătatea (igiena satului și a săteanului, cultura fizică), munca (viața economică regională, femeia în gospodărie, viața cooperativă), sufletul (viața moral-religioasă și artistică) și mintea (răspîndirea cărții prin biblioteci, apoi șezători, muzeu, teatru, radio ș.a.m.d.).

Astfel înțeleasă, munca culturală este mai mult decît o activitate „extrașcolară“, cum se spune îndeobște, ea fiind mobilizarea tuturor energiilor și forțelor sociale

sătești și de stat pentru marea bătălie ce se dă, închinată însănătoșirii, înălțării și înnobilării satului.

Desigur, un astfel de program se deosebește cu totul de acea concepție a filantropiei culturale care din milă și compătimire tinde a înfrupta poporul cu valorile culturale ale timpului, însă fără a-l obosi, fără ca el să observe și să știe, cu abilități și stratageme și cu lingurița.

Cînd în viața națională și de stat a României, din 18 000 000 de locuitori, peste 14 000 000 sînt locuitori ai satelor în 15 200 de sate față de 172 de orașe, aceștia au un drept de cultură. Iar societatea și statul românesc au cea dintîi datorie să satisfacă acest drept, cu toată iubirea și căldura și fără nici o precupețire, avînd mai ales conștiința încărcată a neîmplinirii pînă acum a acestei elementare datorii.

Dreptul satelor la cultură totală este a patra idee călăuzitoare a acțiunii culturale.

Dar pentru a asigura trăinicia oricărei opere culturale la sate este neapărat nevoie a pregăti și forma oameni capabili de conducere. Satul, ca și orice grupare socială, simte trebuința unor frunțași luminați în toate treburile sătești, care cu pilda și cu vorba să îndrumeze viața locală spre o propășire sigură.

O nouă școală pentru flăcăii satelor, școala țărănească, de aproape doi ani înfiripată, așa cum a fost gîndită de mai multă vreme, are această menire de pregătire a șefilor educației sociale sătești.

A cincea idee călăuzitoare a culturii poporului este deci formarea conducătorilor sociali firești ai satului.

Aceste cinci idei culturale impun o anumită metodă de lucru și formează împreună doctrina culturii poporului, care însă nu se poate înfăptui fără un așezămînt special, menit a aduna la un loc oamenii chemați

să muncească și să realizeze programul cultural total pentru sate.

Această nouă instituție în sat, care alături de școală, biserică și primărie are menirea a le ajuta și întregi, este căminul cultural¹⁷, adevărată casă a satului.

Căminul cultural are greaua și frumoasa chemare să organizeze viața satului în privința sănătății, a muncii, a moralității și a preocupărilor intelectuale, arătînd cu vorba și cu fapta că ceea ce se numește cultură înseamnă stăpînire, a învăța stăpînirea de sine : stăpînirea vieții în care trăiește și a pămîntului din care trăiește. De aceea cea mai mare avere a omului este cultura ; ea se dobîndește prin căminul cultural.

În munca culturală a căminului stă biruința de mîine a satului, iar biruința satelor este însăși chezașia de trăinicie a nației și statului nostru pentru a fi stăpîni adevărați pe țara noastră.

c. Întreaga muncă de ridicare a satului este o treabă a obștei întregi a satului*

[...] Întreaga muncă de ridicare a satului este o treabă a obștei întregi a satului, strînsă toată în căminul cultural. Căminul cultural este un loc unde trebuie să se adune toți oamenii de bine, intelectuali și gospodari, fără nici un alt gînd decît al binelui obștesc. Căminul trebuie să fie centrul de strălucire a vieții

* Cuvîntare ținută în iunie 1935 la Congresul căminelor culturale.

locale și celula organică a cunoașterii vieții noastre rurale. La unirea puterilor d-voastră împreună din sat, Statutul nou al căminelor culturale prevede că vor trebui chemați și fiii satului așezați la orașe, cu rosturi militare, cărțurărești, industriale ș.a.m.d., pentru a ajuta cu vorba și cu fapta la ridicarea satelor lor de naștere [...] *.

Menirea pe care o are căminul cultural să nu credeți că este ușoară. Ceea ce dorește să înfăptuiască un cămin cultural este, după cum spune articolul întâi al noului Statut, să ajute la întărirea sănătății trupești, la îndrumarea muncii către o mai bună producție și la înălțarea sufletului în obștea satului. Munca noastră deci nu se isprăvește cu vreo câteva șezători sau cu o conferință, două, făcute la răstimpuri, ci munca noastră este o muncă de toate zilele, care are drept scop, în primul rând, să îndrepte starea sănătății poporului printr-o muncă îndărătnică de răspîndire a deprinderilor de igienă, prin organizarea unei mici farmacii, a unui dispensar, unei băi, unei educații fizice potrivite cu nevoile sătenilor, care toate duc la o bună păstrare a sănătății. În al doilea rând, căminul lucrează la ridicarea gospodăriei țărănești prin deprinderea săteanului cu o muncă la înălțimea vremurilor de astăzi și cu întovărășirea tuturor gospodăriilor într-o organizație economică bine încheșată. Căminul cultural este în același timp centrul de muncă cetățenească, locul de unde trebuie să pornească înțelegerea că satul întreg este ca o gospodărie a tuturor sătenilor, ce trebuie să fie i chivernisită printr-o susținută muncă edilitară care să facă cinste

* Vezi nota 17.

satului. În sfârșit, căminul cultural este acela care trebuie să privegheze la ridicarea sufletească a oamenilor printr-o viață creștinească mai vie, printr-o înțelegere a frumosului și a binelui și prin folosirea cuminte a cărții.

Ne dăm seama că un asemenea program de lucru poate să fie uneori copleșitor de mare pentru puterile unui cămin cultural lipsit de mijloace sau trăind în împrejurări neprielnice. Însă chiar dacă un cămin nu va putea să aducă la îndeplinire întreg programul acesta de muncă, măcar o parte din el va trebui, totuși, să fie dus la capăt. Fiecare cămin va sta să judece care sînt împrejurările locale în care trebuie să lucreze, care sînt mijloacele sale de lucru și își va organiza un plan mai mare sau mai mic, mai modest la început, din ce în ce mai adîncit apoi, program însă din care niciodată nu trebuie să lipsească această împătrită îndatorire a noastră, pe care o avem față de sănătatea, munca, mintea și sufletul satului.

Pentru ca să aibă căminele noastre o pildă vie de chipul cum trebuie să se lucreze pentru ridicarea satelor, s-au trimis în 12 sate echipe studentești, care au lucrat pe lîngă cămine culturale sătești. În anul acesta echipele studentești vor pleca din nou la lucru, cu mare folos pentru satele unde vor pleca, dar și cu mare folos pentru toată lumea, căci experiența lor ne poate sta drept pildă de ceea ce poate să facă într-un sat căminul cultural.

Fără îndoială că toate căminele noastre culturale, fiind așezăminte pentru organizarea vieții sătești în toate privințele, vor trebui să lucreze în strînsă legătură cu tot ceea ce se întîmplă în sat. [...]

TINERETUL INTELLECTUAL ÎN MUNCA CULTURALĂ

a. Serviciul social al studențimii *

Cred că nu mi-ați lua în nume de rău și, poate, aș face un serviciu tinereții d-voastră dacă aș scruta cu o analiză intimă experiența acestor douăzeci și cinci de ani și aș stabili în fața d-voastră regulile care m-au călăuzit de-a lungul lor.

Ceea ce hotărăște soarta unei vieți nu sînt numai puterile intelectuale ale cuiva. Nu este numai pregătirea mai mult sau mai puțin mare a cuiva și nu sînt nici numai împrejurările externe. Ceea ce hotărăște soarta unei vieți este altceva : este diabolicul lui Socrate, este credința într-un scop căruia ți-ai închinat viața. Această credință este o putere de neînvins.

Este credința într-un scop luminos și neclintit pe care îl urmărește cu îndrăzneală. Ea te ajută să înlături toate piedicile, să înfrunți toate primejdiile, să ții piept tuturor dușmăniilor. A o avea este regula de viață care te păzește și m-a păzit și pe mine de numeroase pri-

* Cuvînt de răspuns către studenții Facultății de filozofie și litere din București cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de activitate universitară în ziua de 27 ianuarie 1937.

mejdii. Datorită acestei prime reguli de viață n-am căzut victimă și nu m-a prins vraja unui romantism generos și vaporos, formulă simplă, abstractă, care subjugă viața și de multe ori o face să devină sterilă. În același timp însă n-am căzut victimă nici unui criticism steril, nefiind preocupat de ce face altul, ci dînd toată atenția la ceea ce trebuie să fac eu.

Am urît două lucruri : diletantismul amabil și erudiția pretențioasă, searbădă, de pură bibliotecă. Există, desigur, o răspundere a muncii științifice. Dacă există însă o viață a cărții, există nu mai puțin și o carte a vieții. Și a citi în cartea vieții este tot atît de important ca și a cunoaște viața cărții.

Am ieșit din bibliotecă după ce am trăit și eu ceea ce numea *Taine* „beția delirantă“ a bibliotecii și a cărților din bibliotecă. Am trăit și eu această beție, dar am ieșit în larg să verific ce este adevărul, și aceasta m-a dus la o concepție realist-critică constructivă. Mi-a dat Dumnezeu un bun simț realist, sănătos și o concepție idealistă sigură. Am practicat idealismul, dar totdeauna izvorît și legat de însușirile firești, de nevoile firii. Și am ieșit în largul vieții. Dar unde ? În largul vieții sociale românești.

Așa am ajuns la o altă regulă, care vrea să formuleze o datorie socială a omului de știință, cea a intelectualului de a practica cultul științei pentru știință, dar de a cultiva în același timp și știința pentru țară. Și atunci iată-mă de atîția ani de zile împreună cu iubiții, stimații și apreciații mei studenți din seminar, oîte o lună, o lună și jumătate, într-un sat din atîtea și atîtea regiuni deosebite ale țării, pentru a verifica întii știința dobîndită pe catedră și în bibliotecă și pentru a aplica apoi această știință, a crea o știință națională sociologică românească, pentru a crea ceea ce numim noi *sociolo-*

gia națiunii românești, știința națiunii românești. Iată un lucru de altfel foarte greu, pentru că națiunea nu este ceva fragmentar, pe care s-o poată cineva studia în cămăruța lui, bunăoară, din punct de vedere folcloric, altcineva din punct de vedere istoric, un altul din punct de vedere geografic. Națiunea este ceva viu, ceva unitar, ce trebuie înțeles și priceput ca atare, ca unitate, și aceasta trebuie făcută în colaborare. De aceea am făcut apel la colaborare, la colaborarea studenților de la toate facultățile și mai târziu de la toate universitățile, la colaborarea colegilor de universitate și a colegilor intelectuali din toate ramurile, pentru ca împreună, umăr la umăr, să putem să creăm știința națiunii. *Nici o reformă nu se poate face decât pe baza unei cunoașteri temeinice.*

Adevăratul patriotism nu este patriotismul verbal sau patriotismul legislativ, ci este patriotismul acesta temeinic, când faci știință românească și, pe baza științei românești, propui reforme românești.

Această convingere ne-a împins să mergem cu multă îndrăzneală mai departe și să preconizăm pentru acest tineret o îndatorire grea, pe care sînt însă sigur că o va duce pînă la capăt, am avut dovada pînă acum, și anume *obligativitatea cercetărilor naționale științifice românești.*

Prin faptul că cineva și-a luat o licență sau un doctorat, indiferent la ce facultate, el nu și-a terminat îndatorirea lui față de știință, față de știința națională și față de universitate, ci el este obligat după aceea să lucreze mai departe, în cadrul unui sistem și al unei metode riguroase, în serviciul cunoașterii țării.

S-a spus, se spune și se va spune că acestea sînt lucruri care cer sute de ani. Unii spun chiar că pentru

crearea unei sociologii a națiunii românești ar fi nevoie de mii de ani. Dar acestea sînt lucruri pe care le spune cine nu-și dă seama de forța mare, magică a organizării. Prin calculele pe care le-am făcut, le-am publicat, le voi mai publica și asupra cărora voi insista cu privire la concentrarea imensă, gigantică a tuturor forțelor științifice ale țării din toate domeniile, am constatat că noi putem să avem această mare știință națională românească în patru, cinci sau, dacă vrei, șase ani, dar o vom putea avea, gata să punem la dispoziția reformei statului și în slujba viitorului neamului un material de documentare cu care omul de stat să poată să opereze într-adevăr și să poată să propună reforme, așa cum nu s-a putut face pînă acum, pentru că nu aveam această știință națională românească. Deci se impune obligativitatea cercetărilor de cunoaștere a țării, de cunoaștere a neamului.

Dar dacă știința contractează obligații naționale științifice, ea contractează în același timp și obligații naționale etice.

Știința — și o știm noi cei care am lucrat pe teren și nu poate s-o știe decât cel care a lucrat pe teren — înseamnă solidaritate cu nevoile pe care le constăți. Știința înseamnă simpatie adîncă cu aceste nevoi, înseamnă tendința de a îndruma totul pentru a înlătura răul și pentru a ajuta, pentru a pune umărul, pentru a contribui la înălțarea și înobilarea a ceea ce s-a văzut și a ceea ce s-a cercetat. Cele mai frumoase și mai neuitate momente din viața mea au fost cele pe care le-am petrecut o lună sau o lună și jumătate într-un sat românesc. Căci am descoperit acolo o viață care este de o noblețe, de o însemnătate și de o valoare pe

care nu poate s-o prețuiască decât cine o cunoaște temeinic.

Noi simțeam înclinarea irezistibilă să cunoaștem bine și exact satul acesta virtual pe care-l avem acolo și pe care nu-l are altă țară, nu-l are alt neam, care rămâne însă părăsit, neocupându-se nimeni de el.

Atunci am pășit iarăși cu o egală îndrăzneală la o altă formulă, care este un complement de lămurire, o adăugire la obligativitatea cercetării națiunii românești. Este o altă obligativitate, de natură etică și politico-socială : *serviciul social obligator la sate* pentru oricine vrea să profeseze în țara românească, pentru doctori înainte de a practica medicina, pentru preoți înainte de a solicita parohie, pentru învățători și profesori înainte de a obține catedra, pentru orice licențiat de la orice facultate, pentru toată lumea. Șase luni să binevoiască să-și îndeplinească această datorie către țară și către neam orice intelectual din largul țării românești.

Toate aceste reguli despre care v-am vorbit, reguli călăuzitoare ale vieții mele, au introdus în activitatea mea o lumină clară prin care am văzut limpede ținta pe care mi-o propusesem. Ceea ce a făcut însă ca drumul acesta de 25 ani să fie un drum vesel, dacă vreți plăcut, senin și încântător, a fost căldura care m-a animat la drum, a fost o înclinare naturală : iubirea pentru o activitate curată, dezinteresată, întreagă, pentru știință, pentru știința aplicată la sate, pentru sătean, pentru țară și pentru tineretul universitar. Căci ceea ce am iubit mai presus de orice în acești 25 de ani a fost tineretul universitar. Lui i-am dat tot ce am avut mai bun și mai scump și care, trebuie să recunosc, mi-a dat și el tot ceea ce a avut mai bun și mai scump.

Bucuriile studențimii au fost și bucuriile mele, durerile studențimii au fost și durerile mele. De aceea de foarte multă vreme am propus prima încercare de organizare temeinică a tinerimii universitare, propunere care, din nenorocire însă, n-a avut răsunetul dorit. A fost crearea Oficiului universitar de la București.

Am fost de curînd la Paris pentru organizarea pavilionului românesc la Expoziția internațională de acolo. Am fost invitat să iau parte la încheierea congresului internațional privitor la șomajul intelectual studențesc. A fost o discuție care s-a rezumat în primul rînd la un banchet. Am avut marea cinste să stau alături de ministrul francez al instrucției. Acolo se vorbea tot timpul de șomaj și se propunea ca ceva senzațional să se facă statistici și anchete asupra vieții studențimii, pentru că această problemă a șomajului, mai gravă în alte părți decât la noi, nu poate să fie tratată decât pe bază de anchete și informații statistice.

În 1924, cînd am creat Oficiul universitar, am pus în programul acestuia ca un punct esențial anchetele asupra vieții studențești, iar cînd am fost decan am făcut aci la facultate o asemenea anchetă, ale cărei rezultate le găsiți publicate în volumul original al „Arhivei pentru Știința și Reforma Socială”. Ceea ce se spunea la Paris că este necesar de făcut acum, noi am făcut încă de atunci. Am preconizat apoi Serviciul de asistență studențească care să procure studentului posibilități de plasare, de cîștig, locuință etc. Am preconizat apoi o librărie care să procure studenților cursuri cît mai ieftine. Am propus și s-a creat o cooperativă. Am propus o mare ofensivă de asistență sanitară, pentru că nu este timpul și locul să vă spun ce am văzut

în calitate de decan și în ce măsură este răspândită boala printre studenți. Ei nu-și dau seama: tinerețea îi face să creadă că înving totul. Cine are însă părul alb are și răspunderea pentru viața studențească din toate punctele de vedere. M-am gândit la sfârșit la orientarea profesională și de studii. Am preconizat un fel de bursă a muncii: trebuie adică să știe studentul înainte de a se înscrie la universitate ce perspective îi oferă fiecare facultate, dacă găsește sau nu, după terminarea studiilor, locuri libere. De ce să devină șomer, de ce să facă studii cu enorme sacrificii pentru a ajunge la o diplomă pe care s-o pună în buzunar, fără s-o poată întrebuința?

La aceasta ne-am gândit în 1924. Zic „ne-am gândit“ pentru că n-am fost numai eu, ci a fost seminarul, care a făcut un întreg program de reformă a vieții studențești, concretizat apoi în acest Oficiu universitar.

De ce spun toate acestea? Ca să vă arăt că prin metoda noastră de lucru realistă, critică și constructivă am căutat ca din sentimentul de iubire pentru studenți să aplicăm și să creăm o instituție spre binele eficace al lor.

Studenților care au lucrat în seminariile mele le datorez stimularea la mai tot ceea ce am făcut în știința sociologiei.

Studenților care au lucrat în campaniile monografice le datorez în cea mai mare parte că am început să lucrez la punerea unei pietricele cât de modestă la clădirea acestui imens edificiu al științei națiunii românești.

Studenților le datorez că metoda directă monografică a putut să capete un compliment prin acțiunea directă, culturală la sate.

Datorez deci colaborării studențești întregul meu program științific și întregul meu program cultural și politic în sensul superior al cuvântului.

Și, dacă este așa, să-mi îngăduiți să spun că aici nu este o sărbătorire a profesorului Gusti, ci o *sărbătorire a studențimii române*, care a înțeles timp de 25 ani, și la Iași, și aici, așa cum s-a perindat, generații după generații, să secondeze pe profesor, să devină colaboratoarea profesorului.

De aceea vă rog să-mi dați voie să vă invit acum la sărbătorirea acestui element atât de scump, fără care activitatea mea n-ar fi dat roade, la sărbătorirea studențimii române, în special a celei de la Facultatea de litere atât de la Iași, cât și din București.

O astfel de manifestație caldă, sinceră, curată ca aceea de astăzi, la care participă studenții tuturor secțiilor facultății, înviorează sufletul și oțelește voința pentru o nouă activitate, și mai concentrată și mai îngrijită, dacă se poate și mai rodnică decât cea de pînă acum. Dar și pentru această activitate viitoare, ca și pentru cea de 25 de ani de pînă acum, primesc cu oarecare melancolie și surâs urarea care mi se face să mai dureze încă 25 de ani, căci cine poate cunoaște secretul zeilor? Rămîne, cred că și a d-voastră, nu numai a mea, o singură maximă, o răsturnare a filozofiei antice care spune că „omul este măsura tuturor lucrurilor“.

Cu toții — și aceasta îmi va călăuzi pașii și ai mei în viitor, ca și pînă acum, cîți îmi va mai da Dumnezeu, și ai d-voastră mulți înainte încă — să spunem: nu „omul este măsura tuturor lucrurilor“, ci „*patria este măsura tuturor lucrurilor*“.

b. Gînduri de temelie pentru munca echipelor studențești *

I. CĂTRE ECHIPIERI

Vă așteaptă o muncă grea, dar nespuse de frumoasă. Pentru reușita ei se cere, după cum v-am mai spus și înainte de plecare, în primul rînd împlinirea a două mari condiții: o desăvîrșită prietenie între cei ce formează echipa și o sinceră înfrățire a echipei cu satul.

Fără o sinceră camaraderie între membrii echipei, lucrările vor șchiopăta, dîndu-se o pildă urîtă satului; ba chiar s-ar compromite, știut fiind că ceea ce interesează nu sînt atît lucrările speciale, oricît de bune ar fi ele, ci mai ales coordonarea lor pentru opera de întărire și însănătoșire a satelor luate în întregul lor.

Fără o sinceră înfrățire cu satul, iarăși, oricît de merituosă ne-ar fi acțiunea, nu va da totuși roade, pentru că opera principală este transformarea sufletească a satului, împăcarea oricăror neînțelegeri ar fi în el și închegarea lui într-un singur suflet, gata de muncă și de jertfă pentru binele obșteșc, așa cum este și sufletul echipei **.

Oricît de grea ar fi sarcina ce cade în grija echipelor, oricît de obositoare munca, sînt sigur că, în tinerii studenți care de bunăvoie au răspuns la chemarea Fundației și tot astfel în tehnicienii ce li s-au alăturat cu atîta însuflețire pentru a-i ajuta cu sfatul și price-

* Articolele care alcătuiesc cuprinsul acestui subcapitol au apărut în „Curierul Echipelor Studențești” și „Curierul Serviciului Social” în anii 1935—1938.

** Vezi nota 14.

perea lor de oameni mai în vîrstă și cu mai multă experiență, se vor găsi destule forțe vii sufletești ca să ne ducem munca la bunul sfîrșit pe care-l așteaptă cu toții [...]

1935

2. ÎNTEMEIEREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ÎNCORONAREA ETICĂ A MUNCII NOASTRE

Iubiți echipieri, în convorbirea mea săptămînală cu d-voastră vreau de data aceasta să vă atrag atenția asupra faptului că munca noastră trebuie să aibă o justificare științifică și o încoronare etică. Prin motivare științifică înțelegem, după cum de altfel știți prea bine, că toată acțiunea noastră culturală are o bază de cunoaștere fără de care ar fi o acțiune capricioasă și incompletă. Însă din experiența pe care o avem pînă acuma, mărturisim cu oarecare decepție că tocmai acest lucru nu a găsit înțelegerea necesară la toți echipierii noștri. Nu pot de aceea insista îndeajuns asupra acestei foarte importante chestiuni de metodă în munca noastră culturală. Echipa, în totalul ei, să se strîngă în fiecare seară și să-și pună întrebarea: ce a adus ziua ca fapt nou în domeniul cunoașterii satului astfel ca agronomul, medicul uman, veterinar, maestra de gospodărie, sociologul, teologul, fiecare în parte și toți la un loc, în timp de oțeva săptămîni să poată culege un material de informații sigure asupra condițiilor de viață ale satului în care au a lucra. În „Îndrumătorul”, pe care cred că l-ați citit din scoarță în scoarță, l-ați comentat și înțeles, ca și în lucrarea *Monografia satului* a d-lui H. H. Stahl, pentru a nu vorbi de lucrările mai științifice ale Insti-

tutului Social Român, care ar putea părea speciale, veți găsi toate lămuririle necesare.

Cel dintîi și cel mai nimerit mijloc de introducere în această cunoaștere, fără de care nu se poate pleca la drumul înfăptuirilor, este fără îndoială recensămîntul pe care toți echipierii laolaltă sînt obligați a-l face. Prin el fiecare specialist va găsi sugestiile necesare asupra lucrurilor care merită să fie cunoscute mai adînc. Așa agronomul își va da seama de starea economică a sătenilor, medicul uman de condițiile de igienă din sat, medicul veterinar de numărul și lipsurile vitelor săteanului așa de scumpe pentru gospodăria lui, maestra de gospodărie de alimentația familiilor din sat ș.a.m.d. După cîteva săptămîni de lucru zilnic și sistematic, echipa, în plenul ei, va fi în stare să facă un plan provizoriu al nevoilor satului și numai după acest plan de cunoaștere, oricît ar fi de relativ, dar totuși de cunoaștere a vieții sociale a satului, numai pe acest fundament informativ se va putea construi apoi planul de acțiune culturală care va trebui să fie înfăptuit, în plinătatea lui, în cele două luni rămase.

Echipele care au mai lucrat au datoria în acest scop de a cerceta de aproape materialul cules de colegii lor în ceilalți ani. Iar echipele care lucrează pentru întia oară trebuie cu deosebită grijă să strîngă și să clasifice un asemenea material. Toate echipele, indiferent de vechimea lor, sînt rugate ca să se prezinte la Fundație cu dosare complete privitoare la cercetările lor. În felul acesta fiți convinși că truda d-voastră va da rod însutit mai mare decît dacã s-ar lucra fără documentare.

Vă rog călduros să vă gîndiți bine și să nu lăsați ca munca d-voastră să se irosească. Acesta este rostul rapoartelor săptămînale și lunare pe care vi le cerem,

pentru că numai prin ele vom putea înregistra cu exactitate bogăția și varietatea faptelor d-voastră. După cum știți, la sfîrșitul muncii a intrat în obișnuința Fundației ca să facă o expoziție a lucrărilor echipelor. Pînă acum am întîmpinat mari greutăți în organizarea celor două expoziții ale noastre, pentru că rapoartele nu erau unitar alcătuite, unele fiind de-a dreptul neglijent lucrate. Muncitorul de fiecare clipă nu își dă seama atunci cînd activează ce valoare are fiecare fapt al lui. Însă, adunînd fapt cu fapt, tabloul muncii totale devine, chiar pentru acela care l-a înfăptuit, surprinzător de bogat. De aceea și în această direcțiune mă adresez d-voastră, iubiți echipieri, ca să redactați în modul cel mai conștiincios rapoartele cerute de către Fundație, pentru a putea rezuma la sfîrșitul muncii noastre toată experiența culturală pe care d-voastră ați avut-o și trăit-o. Aceste rapoarte, care vi se par o încolonare searbădă de date, reprezintă însă toată frumusețea și măreția etică a muncii voastre. Noi, ca în tot ce facem la Fundație, nu ne bizuim pe vorbe și pe programe, ci pe fapte. Ei bine, vrem ca de astă dată, mai mult decît în cei doi ani de pînă acum, la expoziția lucrărilor de toamnă munca echipelor să fie evidențiată în modul cel mai elocvent.

19 iulie 1936

3. ȘCOALA DE ECHIPIERI

Tipul nou de școală organizat de Fundație ia porțiunea unui simbol. Căci, într-adevăr, la temelie Școala de echipieri stau cele două comandamente etice ale ceasului de față care sînt menite să conducă societatea

și statul nou românesc: realismul sociologic și personalismul idealist¹⁸. [...]

Avem imperativul de a clădi o nouă realitate socială și națională. Iar pentru aceasta se cere negreșit a cunoaște și distinge actualitatea reală de cea aparentă prin cercetări migăloase la fața locului, făcînd un inventar al stărilor sociale de azi de unde va porni stimulentele creator al stărilor sociale de mîine.

Aceasta se înfăptuiește prin monografia sociologică. Gîndirea socială ce se desprinde din cercetările monografice este încă pozitivă, nu neutră; ea nu denunță erorile, minciunile, viciile, lipsurile societății de astăzi decît pentru a găsi adevărul sociologic, care ne împinge și ne îndreaptă spre acțiuni, spre un angajament personal sigur și generos.

Problema noii organizări a vieții sociale și naționale românești constă tocmai din faptul că acțiunea se întemeiază pe adevăr.

Antinomia între acțiune și gîndire, dezacordul între inteligență și viață se topește și dispăre cu totul prin împletirea lor indestructibilă. Cu cît se practică mai mult virtuțile esențiale ale gîndirii sociologice, cu atît se creează mai puternice condiții pentru un angajament etic serios și sincer.

Această concepție sociologică și etică a vieții românești înlocuiește patriotismul idolilor verbali prin noul patriotism activ personalist. Primatul personalității autonome asupra necesităților materiale, ce-și asumă un maximum de responsabilitate pentru a transforma un maximum de realitate — iată principiul etic al personalismului sociologic.

În serviciul acestor idei se pune Școala de echipieri, ca o școală de pregătire și formare de persona-

lități sociale și ca o reacție împotriva diletantismului cultural.

Pentru o reformă fundamentală și integrală a națiunii românești, reprezentată în esență prin cele 15 000 de sate, se impune o disciplină personală, scrupuloasă a informației și înțelegerii stărilor din satele românești, care ne dă sensul realului social, la care se adaugă imediat și valoarea lor, disciplină purificată pînă la ascetism prin credința în sine și în resursele infinite ale națiunii și prin sacrificiul persoanei proprii și a voinței eroice de abnegare pentru o muncă culturală fără odihnă și pasionată.

Generația nerăbdătoare a repara indolența și greșelile trecutului, generația dornică a-și satisface tumultul interior printr-un elan creator și printr-o fraternitate de luptă culturală [...] vor găsi în Școala de echipieri locul ce le trebuie.

30 martie 1938

4. CONDUCĂTORII DE CĂMINE CULTURALE LA PIETRIȘ

Am avut marea plăcere, împreună cu marele profesor *Maunier* din Paris, să vizităm seria I a Școalei de echipieri de la Pietriș.

Am constatat că, într-adevăr, la Pietriș s-a creat o școală nouă, pentru timpuri noi, cu scopul de a forma oameni noi. Pot spune că profesorul *Maunier* a fost adînc mișcat atît de chipul original al organizației școalei, cît și de felul însufletit și disciplinat cum elevii ei au înțeles să se supună unui regim de educație cetățenească. El a plecat cu gîndul, mărturisit mie în diferite ocazii, că ceea ce a văzut în România să se înfăptuiască și în Franța.

Seria a II-a a Școalei de la Pietriș, cu alți cursiști, preoți, învățători și conducători de cămine, completează și încoronează rosturile Școalei de la Pietriș. Căci, în definitiv, studenții-echipieri lucrează pentru a lăsa în sate o metodă de muncă și o casă pentru vîrstnicii satului care este căminul cultural.

De aceea seria a II-a a cursiștilor, care au venit din toate părțile țării ca să se inițieze mai în profunzime de ce se cere unui conducător de cămin cultural, are o importanță și mai mare.

Școala din Pietriș, cu cele două serii de cursuri, nu este propriu-zis decît o pregătire a adevăratei școli salvatoare pentru sate și țară care este școala vîrstnicilor din sat: căminul cultural.

Astăzi mai mult ca oricînd trebuie să înțeleagă toată suflarea românească ce înseamnă un cămin cultural. Căci, din nefericire, trebuie să spunem că la noi nici pînă azi nu se cunoaște îndeajuns și de toată lumea însemnătatea unui cămin cultural pentru renașterea țării. Tot mai auzim că doctorul, agronomul, veterinarul ori alt specialist pot face minuni, fiecare aparte și fără să știe de ce face celălalt, lucrînd în urma unor instrucțiuni, desigur întotdeauna binevoitoare, de la centru. Nu se știe însă ceea ce Fundația de 4 ani practică și afirmă cu tărie, anume că numai colaborarea tuturor acestora la un loc împreună cu satul, în casa satului care este căminul, poate să fie de folos locuitorilor satelor pentru a-i scoate din viața adormită și chinuită în care se găsesc.

Pentru aceste motive cred că n-am exagerat cînd am scos la iveală marea însemnătate a lucrărilor seriei a II-a a Școalei din Pietriș. [...]

15 mai 1938

5. ȘCOALA DE ECHIPIERI — ȘCOALĂ DE PERSONALITĂȚI *

Domnilor, sînt fericit că viu în mijlocul d-voastră, împreună cu d-l prof. *René Maunier*, care mai mult ca oricine apreciază ce facem noi, ce s-a făcut la noi în țară și care este un mare prieten al României. Dacă pînă acum lucrul echipierilor a avut o deosebită însemnătate pentru țara noastră și Școala de echipieri a fost, poate, instituția cea mai nouă, dar poate cea mai plină de roade pentru viitor, de astăzi înainte lucrul echipierilor are o valoare fundamentală, iar Școala de echipieri are o valoare și mai însemnată, fiindcă acum începem o viață nouă, o așezare nouă, o muncă nouă.

Și pentru această muncă nouă ne trebuie oameni noi.

Noi sîntem o școală de oameni noi. Sîntem o școală de echipieri, care însemnează o *școală de personalități*. Noi facem ca fiecare din d-voastră să nu fie un mecanism care să învețe și să ducă mai departe ceea ce s-a spus ici și colo, ci să fie o personalitate autonomă, care să știe să se conducă. [...] Ca să știi să conduci pe altul trebuie să știi să te conduci pe tine.

[...] O primă condiție a omului nou, a unei personalități este a avea conștiința clară și desăvîrșită despre rostul lui pe acest pămînt și conștiința clară de rostul lui ca echipier. [...]

Trebuie să aveți conștiința clară a scopului, a rostului d-voastră. Și aceasta n-o puteți avea decît cunoscînd realitatea. [...]

Dar pe lângă conștiința aceasta mai trebuie ceva indispensabil, fără care nu putem vorbi de o personalitate și de o personalitate de echipieri: *credința în sine*.

* Prelegere rostită la Școala de echipieri din Pietriș, jud. Arad, în mai 1938.

Echipierul trebuie să creadă în el, trebuie să creadă în forțele lui proprii.

Să creadă în forțele lui proprii de înfăptuire, aceasta, fără îndoială, nu înseamnă că echipierul trebuie să fie un închipuit, un fanfaron, ci trebuie să știe ce este, care sînt forțele sale pentru ca aceste forțe să le pună în slujba semenilor săi, în slujba țării.

Echipierul sceptic, care nu știe ce vrea, care se crede, în modestia lui, de neînțeles — căci dacă echipierul nu trebuie să fie nesăbuit de ambițios, el nu trebuie să fie nici modest absolut — nu este un bun echipier.

Și apoi *credința în resursele bogate ale acestei țări*. Fiindcă dacă nu are această credință degeaba merge la sat.

Un adevărat echipier trebuie să-și dea seama de rostul lui ca echipier. Să aibă credința în el, în forțele lui, pe care să caute să le desăvîrșească cît mai mult pentru ca să devină o ființă cît mai perfectă nu pentru el personal, ci pentru ca să poată pune aceste forțe în serviciul colectivității și în serviciul țării.

Pe lîngă aceasta echipierul mai are nevoie de ceva. A făcut studiul realității, știe despre ce este vorba, lucrează continuu la perfecționarea lui proprie, are toată credința și toată speranța în mai binele acestei țări, bazat pe realitatea aceasta nobilă, minunată, care este țăranul român, și pe această minunată țară, care este țara noastră, — poate cineva să aibă toate aceste idei frumoase, dar îi lipsește ceva: *voința de acțiune, de executare*.

De aceea echipierul trebuie să aibă voința de abnegare, de înfăptuire în orice moment.

Cine nu are această voință, cine este contemplativ și stă cu mîinile încrucișate, acela nu este echipier.

Echipierul este voluntarist.

După ce ia cunoștință de rostul lui și de resursele țării acesteia, intră imediat în acțiune.

Și această voință este o *voință de abnegare, de sacrificiu pînă la asceză*. Nu o voință tumultuoasă, ci o voință de a face tot ce trebuie după ce ai cunoscut tot ce trebuie făcut. [...]

Ceea ce s-a făcut aici numai în 14 zile este foarte puțin, dar este și foarte mult.

Măcar dacă vi s-a dat o idee de ce trebuie să fie un conducător de echipă și ce mare răspundere aveți d-voastră, și este enorm de mult.

Dacă vi s-a dat măcar ideea aceasta, eu aș fi foarte fericit și aș găsi că școala și-a realizat scopul.

Căci, domnilor, două lucruri încununează activitatea echipierului, care este o personalitate și face din el omul nou și plin de inițiativă, de viață, de gîndire proprie, iar aceste două lucruri sînt *responsabilitatea și fapta*.

De omul acesta nou este legat întîi un maximum de responsabilitate.

Cine nu-și dă seama că este răspunzător în momentul de față și la vîrsta d-voastră să-și facă datoria nu merită să fie echipier.

În fiecare clipă trebuie să-și zică: am răspundere mare față de această țară, trebuie s-o cunosc și să activez ca să îndrept ceea ce trebuie, să fac țara mai grandioasă, mai nobilă, așa cum o merită.

Și, în al doilea rînd, echipierul trebuie să caute să transforme realitatea pe care o cunoaște într-un *maximum de realitate nouă*. Omul nou nu însemnează om

nou numai cu vorbe și să stea cu brațele încrucișate. *Omul nou înseamnă creațiune.* Fiecare echipier este un creator de viață nouă, și cu oît transformi mai mult realitatea pe care o cercetezi, o cunoști, o transformi în vederea scopului și a idealului pe care îl urmărești, cu atît ești mai mult un om nou. [...]

6. ȘCOLI DE CONDUCĂTORI DE CĂMINE CULTURALE

Din sentimentul unic al solidarității membrilor echipei între ei și al echipei cu programul de lucru ce-i dă legitimare izvorăsc acțiuni splendide ce merită toată atenția noastră.

Echipa, cu oît este mai sincer și strîns unită, este capabilă de inițiative noi, pe care numai împrejurările locale și conștiința productivă a echipierilor le pot determina.

„*Curierul*“ nostru are plăcuta datorie, pe lîngă înregistrarea tuturor aspectelor activității echipelor, să scoată la iveală aceste manifestări particulare pentru a fi, după putință, imitate.

Iată, bunăoară, inițiativa echipei Leșu de anul trecut de a crea o școală de conducători de cămine a fost luată de model în acest an de echipa din Năpădeni. Iar acestea amîndouă ar putea servi de imbolduri pentru alte echipe.

Școala de conducători de cămine, organizată pentru întîia oară de d-nii inspectorii H. H. Stahl și Octavian Neamțu la Leșu, a dat în puțin timp cele mai bune rezultate. La Poiana Cîmpinei, unde anul trecut a funcționat cea dintîi școală țărănească a Fundației, s-au întemeiat și acum se află în plină activitate cursuri

speciale pentru conducători de cămine din toate colțurile țării, în număr de 24.

În expunerea scurtă ce am făcut la Poiana Cîmpinei am spus și aceste cuvinte, pe care vi le comunic și d-voastră, dragi echipieri: căminele culturale sînt organele de la care așteptăm salvarea și transformarea satelor; cu oît conducătorii căminelor vor fi mai pregătiți, cu atît viața căminelor va fi mai temeinică și spornică. Cum vor fi conducătorii, așa vor fi căminele. Iată de ce problema mare a căminelor se reduce în parte la aceea a formării conducătorilor lor. Și iată pentru ce cursurile organizate de echipa din Leșu, în 1935, și de Fundație, astăzi, în Poiana Cîmpinei, își au o însemnătate programatică.

Și acum veți înțelege de ce m-am bucurat de inițiativa echipei din Năpădeni de a integra, pentru cîtăva vreme, pe conducătorii de cămine din regiune în sînul echipei.

Ca în orișice se face la Fundație, cu chibzuială, fără pripeală, cu avînt, dar cu rațiune, n-aș recomanda ca orice echipă să facă negreșit ceea ce au încercat Leșu și Năpădenii. Numai cînd o echipă se simte în stare a fi destul de tare pentru a putea adăposti și a da acțiunea ei de echipă — ca viață internă, ca relații cu satul și ca realizări — drept pildă conducătorilor de cămine din jur, numai atunci echipa să îndrăznească a face școală, cerînd în prealabil lămuriri și indicații mai precise de la Fundație.

Acele echipe care însă vor putea duce mai departe experiența din Leșu și Năpădeni și vor contribui astfel la întărirea căminelor din regiunea lor își vor cîștiga un titlu mai mult la aprecierea și dragostea noastră.

26 iulie 1936

7. PERSONALITATEA ECHIPIERULUI

Iubiți echipieri, întors în țară după o lipsă îndelungată din capitala Franței, unde am avut greaua și plina de răspundere sarcină de a organiza pavilionul țării la Expoziția internațională la care au luat parte 45 de națiuni, am satisfacțiunea să vă comunic că pavilionul nostru național a fost în fruntea tuturor, după aprecierile unanime ale francezilor și străinilor, în număr de peste 30 000 000, care au vizitat expoziția.

Una din laturile principale care au făcut ca pavilionul nostru să iasă biruitor din concurența acestor 45 de state a fost, fără îndoială, prezentarea organizării și activității Fundațiilor culturale. Toată lumea a apreciat chipul cum se lucrează în România de către Fundație de 4 ani de zile încoace pentru ridicarea satelor. Cît timp am fost la Paris, mi s-au cerut continuu lămuriri, foarte mulți arătîndu-se gata să ia munca noastră drept un model vrednic de imitat și pentru țara lor.

Dar nu numai în pavilionul nostru prezentarea operei Fundației a fost prețuită, cît mai ales în standul special dintr-un pavilion internațional organizat de Societatea Națiunilor pentru lămurirea problemei locuinței rurale, unde am reușit din nou să fim cei dintii. Am prezentat aci un bogat material științific cu privire la satul românesc și am arătat mai ales metoda noastră de lucru, metodă pe care d-voastră o cunoașteți foarte bine, căci este aceea pe care ați folosit-o în timpul campaniilor de vară. Au trebuit să recunoască toți cei interesați la această problemă că într-adevăr în România se lucrează mai bine decît la ei, după o metodă originală. Am fost mîndru să pot folosi aproape întreaga informație din acest stand, din experiența echipelor, aducînd astfel

dovada priceperii tehnice și a sufletului deosebit care caracterizează studențimea noastră.

Cît am fost la datorie în Franța, deși eram departe de lucrările echipelor, am fost mereu în curent cu tot ce se făcea în țară și nu rareori am simțit dureros distanța care ne despărțea, pentru că, să mi se îngăduie o mărturisire, cele mai frumoase clipe din viața mea au fost întotdeauna acelea în care mă aflam fie în mijlocul monografiștilor în campaniile de cercetare științifică pe care le-am început încă de acum 12 ani, fie în mijlocul echipierilor, a căror muncă spornică mă bucuram să o văd crescînd din an în an. A trebuit însă anul acesta să stau de veghe pentru apărarea demnității naționale prin prezentarea pavilionului nostru și a României contemporane, în așa fel încît, după cum v-am spus, dintr-o dată România, la Paris, să treacă în fruntea tuturor națiunilor ce erau prezente acolo.

M-am întors însă cu și mai mare încredere în temeinicia metodei noastre de lucru și cu o mai îndrîjită voință ca să lucrăm încă mai eficace pentru înfăptuirea programului nostru de muncă. Știu că și în acest al patrulea an s-a lucrat cu multă însuflețire și abia aștept ca să putem organiza o nouă expoziție a lucrărilor echipelor, pentru a împărtăși și marelui public roadele muncii noastre.

Activitatea echipelor din vara trecută a prezentat multe aspecte noi, după cum a pus și probleme noi. Cea mai importantă dintre ele este însă, fără îndoială, aceea a pregătirii echipierilor și conducătorilor de echipe, căci toate programele și toate sacrificiile pe care Fundația le-ar face, toată rîvna și puterea de sacrificiu a unora dintre conducătorii Fundației, toată risipa de energie pe care am pune-o la dispoziția lucrării echipelor ar da roade destul de relative dacă echipierii nu

ar fi la înălțime din lipsa unei pregătiri atât intelectuale, cât mai ales sufletești.

De aceea cred că a continua apariția „Curierului Echipelor” și după încetarea campaniei de vară este foarte necesar pentru a pune la dispoziția acestor grave preocupări de pregătire a echipierilor unul din instrumentele indispensabile de informație și orientare. Pe lângă școala de echipieri, pe lângă cursurile care vor trebui organizate la diferite instituțiuni academice pentru selecționarea viitorilor echipieri, pe lângă publicațiunile deosebite sub formă de volume și broșuri, apariția unui organ permanent, periodic, care să aibă în-deosebi sarcina de a da toate elementele necesare unei bune educațiuni de echipieri, este o inițiativă fericită.

De aceea nădăjduiesc că, mai mult poate decât pînă acum, acest organ va fi citit, comentat și prețuit. Căci, în definitiv, ceea ce urmărim la Fundație și ceea ce urmărește și acest organ este formarea unor caractere echipiere care să nu aibă numai bunăvoință de a lucra, ci și puțința înfăptuirii, care adică, în limbajul nostru, să aibă nu numai „suflet”, ci și „minte”.

Școala echipierului se întemeiază în primul rînd pe autonomia personalității lui, prin pregătirea acestei personalități de echipier. Fundația în viitor, mai mult decât pînă acum, va face toate jertfele și va pune toate stăruințele, pentru a ajunge la acest scop. Problemele care se pun unui echipier sînt așa de complexe, așa de variate, de grele și de delicate, încît și mijloacele pentru pregătirea personalității echipierului trebuie să fie și ele variate și complexe.

Încă o dată afirm convingerea mea că unul dintre cele mai puternice mijloace pentru acest scop este acest organ. Să-l îmbrățișăm deci cu toată căldura și cu toată

încrederea. Să-l întărim fie prin colaborări, fie prin citire înțeleghătoare și participare sufletească, pentru că, cu cît această revistă va fi mai plină de viață, cu atât și perspectivele de rodnicie ale activității echipelor vor fi mai mari.

Eu îmi reiau cu entuziasm colaborarea mea la această revistă, în credința că împlinesc o mare datorie față de greaua misiune pe care Fundația o are de împlinit.

10 februarie 1938

V

CUNOAȘTEREA POPOARELOR ORGANIZAREA PĂCII

1. Institutul Social al Națiunilor.
2. Cele două Germanii.
3. Țara științei și păcii.
4. Soluția pașnică a problemelor atomice.
5. Spre o concepție realistă și științifică a păcii.

INSTITUTUL SOCIAL AL NAȚIUNILOR

Un an de activitate în afară de țară *

1. *Introducere.* Domnilor colegi, după cum v-am promis cînd stimatul și iubitul nostru președinte mi-a făcut onoarea a mă saluta în prima ședință la care am asistat după întoarcerea mea din străinătate, în această comunicare intenționez să vă prezint o serie de documente care ilustrează activitatea desfășurată de mine timp de un an, cît am lipsit din mijlocul d-voastră, în Statele Unite și Franța.

În același timp voi schița un tablou cît mai veridic și voi face o cronică cît mai exactă a faptelor ce se desprind din aceste documente.

Nu voi prezenta impresii literare ori note de călătorie și nici nu voi face considerații generale și abstracte, ci voi înfățișa numai bilanțul retrospectiv al faptelor văzute și trăite, reale și concrete, care vor forma la un loc, cu toată diversitatea lor, un film unitar și obiectiv al mersului și ascensiunii unei idei : știința națiunilor.

* Fragmente din comunicarea făcută în ședința publică de la 11 iulie 1947 a Academiei Române.

Despre străduințele și experiența depuse în serviciul acestei idei, așa cum s-au desfășurat în procesul a 14 faze de confruntare și verificare a ei în activitatea mea din anul 1946/1947 în Franța și Statele Unite, vreau să vă vorbesc.

2. *Comunicare la Academia Română.* Prima fază o constituie comunicarea pe care am făcut-o în această incintă a Academiei Române în ziua de 8 martie 1946. Ce am spus atunci? Un adevăr foarte simplu, dar care-și face drum foarte anevoios și încet. Anume că o mai bună cunoștință a națiunilor despre ele însele va aduce după sine o mai bună cunoaștere și înțelegere a intereselor lor sociale și economice și a aspirațiilor lor etice și deci o mai solidă cimentare a unității lor.

Trebuie creată o opinie și o unitate internațională pe baze solide documentare, adăugam în acea comunicare, și nu pe expresii verbale ori pe temeuri formale, cum se practică de obicei și de preferință și astăzi.

Națiunile trebuie să vorbească direct națiunilor, prin mijloace directe, eficiente, reale și științifice și nu prin mijloacele cunoscute, formale ori diplomatice.

Invitând națiunile a se cunoaște unele pe altele peste frontierele lor, după ce s-au cunoscut în adâncime acasă la ele, a înțelege din ce în ce mai bine caracterul și temperamentul național cu manifestările multiple și variate de viață socială a tuturor popoarelor pământului, înseamnă a le uni pe toate prin legături din ce în ce mai ferme, prin schimb de produse și de idei, ceea ce va aduce după sine înțelegerea mutuală și încrederea reciprocă, adică adevărata și reala organizație mondială către o pace durabilă, către progres și prosperitate.

În serviciul acestor idei centrale s-au pus expunerea și propunerile mele din comunicarea pe care am făcut-o în fața d-voastră.

Cu această preocupare fundamentală am pornit la drum, punându-mi continuu întrebarea : ce știm noi despre viața națiunilor ? Ce știu națiunile despre ele însele și despre relațiile necesare dintre ele ? Apoi cum se cercetează o națiune și cum se pot cerceta raporturile dintre națiuni ?

Cu alte cuvinte, mă întrebam : cum poate exista o știință a națiunii și cum este posibilă o știință a națiunilor, adică o știință a umanității ? [3 ... 4 ...]

5. *Comunicare la „Académie des Sciences Morales et Politiques“ din Paris.* [...] Ajuns în Paris în ziua de 20 mai 1946, am făcut o comunicare la „Académie des Sciences Morales et Politiques“ despre același subiect, tratat la 8 martie 1946 la Academia Română, cu unele adaosuri. Eram curios să văd cum va fi primită concepția mea despre o pace pe baze realiste și științifice în sînul unei instituții care numără atîtea ilustrații în domeniile istoriei, filozofiei, economiei, diplomației și moralei.

De cînd făcusem ultima mea comunicare la „Académie des Sciences Morales et Politiques“, înainte de al doilea război mondial, în 1939, s-a introdus acolo obiceiul discuțiilor după comunicări.

După comunicarea mea au luat cuvîntul pentru a-și da azeziunea d-nii Germain Martin, Firmin Roz și abatele Sertillanges, ceea ce a determinat pe președintele de atunci, d-l Reclus, care era în același timp și președintele Institutului Franței prin rotație, să declare că „membrii Academiei, în linii generale, s-au declarat de acord cu proiectul d-voastră“. Aceste cuvinte sînt

caracteristice pentru a patra fază a confirmării concepției mele despre o pace bazată pe cunoașterea națiunilor.

6. *New York, capitala Organizațiunii Națiunilor Unite.* Mă atrăgea însă o verificare autentică și mai largă în chiar mijlocul laboratorului unde se pregătea noua organizare a Națiunilor Unite. Și atunci am plecat pentru New York, sediul permanent al O.N.U.

Era a doua călătorie pe care o făceam în Statele Unite. Cea dintâi am întreprins-o în 1939, pentru organizarea pavilionului României la Expoziția internațională din New York.

Nici nu se putea face o alegere mai nimerită pentru capitala O.N.U. Căci New York este o O.N.U. în mic.

Dintre cele 55 de națiuni care sînt membre ale O.N.U., 30, deci mai mult ca jumătate, au o populație numerică mai mică decît a orașului New York. [...]

New York este o lume aparte, o icoană fidelă a continentului Statelor Unite, care adăpostește o națiune originală, alcătuită din cele mai diferite națiuni.

Orice străin poate găsi la New York o mică secțiune din țara sa natală, transportată acolo ca prin miracol, cu obiceiuri, biserici, restaurante proprii. Așa întâlnești cartiere spaniole, italiene, germane, evreiești, chineze și, în mică măsură, românești.

[...] New York rămîne prin excelență orașul unde cele mai diferite popoare și rase știu să conlucreze și să conviețuiască în pace.

În anul 1683 conducerea orașului New York a convocat în adunare generală pe toți olandezii, englezii, francezii, portughezii și finlandezii din oraș pentru a-și da un nou și mai bun guvern. [...]

Orașul New York a fost și pentru mine o sursă bogată de observații continue asupra problemei capitale ce mă

preocupa, constatînd însă cu surprindere că orașul care numără patru mari universități, precum și nenumărate fundații științifice, nu posedă vreun studiu aprofundat asupra naționalităților care locuiesc compact în cartierele lui.

Contactul des și scrutat cu aceste cartiere a format pentru mine una dintre cele mai instructive lecții și constituie a cincea fază de confruntare a planului meu de cercetare cu realitățile plurinaționale și totuși unitare din New York.

7. *Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite.* A șasea și a șaptea fază formează studiul documentar pe care l-am întreprins pentru a cunoaște „Catedrala modernă a păcii“, cum a fost numită O.N.U. de un om de stat francez.

Am dobîndit un acces liber la toate manifestările și organisme O.N.U., grație unei cărți de intrare de ziarist pe care am dobîndit-o punînd la dispoziția Secretariatului cele 3 reviste pe care le dirijez, din care două în limba franceză.

Datorită acestei situații de ziarist, organizația multiplă, variată și în continuă transformare a O.N.U. nu mai avea secrete pentru mine.

Am cunoscut astfel toate peregrinările și localurile O.N.U.

Am vizitat mai întîi o școală, Hunter College din Bronx, apoi o sală de bal din Hotel Hudson, în al treilea rînd o mare fabrică din Lake Success cu un labirint de coridoare și, în sfîrșit, o sală de patinaj, pe gheață și pe rulete, din Flushing Meadows, toate, rînd pe rînd, au fost sediile O.N.U.-ului.

Distanțele erau totdeauna mari, călătoria foarte obositoare și, mai ales, care înghițeau foarte mult timp.

Cu o altă ocazie voi vorbi despre ce am văzut și observat asupra activității febrile din aceste localuri. Acum mă mărginesc a vă comunica impresia puternică pe care am dobândit-o toți acei privilegiați care au avut favoarea de a asista la deschiderea Adunării Generale a O.N.U., considerată cu drept cuvânt drept parlamentul mondial ori parlamentul omului.

Cine a cunoscut clădirea New York City Building de la Expoziția internațională din 1939 a rămas uimit de schimbarea ei, în puțin timp, într-o instalație maiestruoasă a unei mari conferințe internaționale. Sala Adunării Generale constituie într-adevăr triumful arhitecturii și al antreprizei.

Înaltă, cu o profuzie de lumină indirectă, cu o vastă hartă în albastru și aur a lumii care domină enormul spațiu și ocupă o mare parte din zidul din fundul sălii, o hartă ușor convexă ce dă impresia de relief. Imediat în fața hărții se găsește biroul președintelui Adunării, iar mai jos de el se află tribuna oratorilor. 55 de mese sînt aranjate circular pentru delegați, supleanți și consilieri. Vin apoi 885 locuri pentru public și 550 locuri pentru ziariști. Clădirea cuprinde săli de documentare și informație, birouri, saloane mobilate în stil modern și în diferite culori, săli speciale pentru presă, radio, fotografie și televiziune. Seara, ședințele Adunării Generale în această sală făceau impresia unei mari și strălucite gale de operă.

21 octombrie 1946 (data deschiderii părții a doua a primei sesiuni a Adunării Generale a O.N.U.) a fost o dată istorică.

Regiunea îmi era cunoscută : era parcul mlăștinos din Flushing Meadows, asanat de către administrația Expo-

ziției internaționale din 1939. Amintirile erau covârșitoare : auzisem la deschiderea expoziției (intitulată în preajma războiului al doilea mondial, cu o ironie nevoită, „Lumea viitoare“) glasul răsunător și sigur al fostului președinte Franklin Roosevelt, care în aplauzele entuziaste ale mulțimii făcea apologia păcii. [...]

Îmi este imposibil să vorbesc despre acele 73 de chestiuni care au fost obiectul rezoluțiilor adoptate în cursul sesiunii generale, unele dintre ele de o imensă importanță mondială. Adunarea Generală a depus o muncă intensă timp de 53 de zile, avînd la activul ei 35 de ședințe plenare și 375 de ședințe de comisii și subcomisii. Esențialul dezbaterilor și concluziile au fost consemnate în 10 000 de pagini (text englez și francez). [...]

8. *Consiliul Economic și Social*. Am cercetat de aproape toate organismele O.N.U. : complicatele organisme ale Secretariatului, Comisia energiei atomice, ca și celelalte lucrări numeroase ale Consiliului Securității. De multe ori regretam timpul întrebuințat pentru participarea la aceste lucrări, care-mi aduceau aminte de caracterizarea Congresului de la Viena : „*Le congrès danse, mais ne marche pas*“ * Consiliul Securității discută, vota, dar nu progresa.

Am asistat ca observator științific și la lucrările organizării internaționale a sănătății, și aceasta pînă acum fără rezultate pozitive. Afluența la acest congres a fost foarte mare, fiind invitate toate țările, fără excepția țărilor foste beligerante ori neutre, și toate aceste țări au trimis observatori oficiali afară de România și Siam (*United Nations, Economic and Social Council, 17-th June 1946*).

* Congresul dansează, dar nu merge.

Desigur, lucrările Consiliului Securității au o însemnătate capitală de actualitate politică (deși cred că nu trebuie să se dea prea multă atenție discuțiilor controversate de acolo).

Cine însă vede departe și consideră cea mai bună garanție a păcii în dispariția cauzelor care provoacă războaiele găsește că cel mai eficace și necesar instrument în lupta pentru pace este opera constructivă pe care O.N.U. o realizează prin Consiliul Economic și Social.

Căci în stabilirea unei păci durabile nu este de ajuns a elabora tratate ori formule de compromisuri politice, de multe ori numai aparente, ci de a opera în adâncime.

Aceasta este opera urmărită de mine cu un interes special la Consiliul Economic și Social.

Am constatat că în sînul acestui consiliu s-a lucrat după alte reguli decît cele obișnuite diplomatice.

S-a lucrat mai mult cu seriozitatea unor membri de consilii de administrație, a unor judecători de la Curtea de Casație, ori a unor profesori universitari, conducători de laboratorii ori de cercetări pe teren.

Firește, pentru mulți sentimentul de nostalgie era mare la gîndul vechii săli a Reformei din Geneva unde Aristide Briand a pronunțat cuvintele celebre, ascultate și de mine : „*À bas les canons. À bas la guerre*“. Văd încă pe gentlemanul diplomat entuziast al delegației australiene, care, agitînd batista, striga : „*Trois Hurràs pour Briand*“.

Atmosfera de lucru a Consiliului Economic și Social este departe de a fi un cadru romantic ca în Geneva ; ea este mai mult un cadru pentru lucrări austere și pozitive.

9, 6 iulie 1946. Cînd am sosit la O.N.U., Consiliul Economic și Social se afla în căutarea unei metode, avînd conștiința că instituția este depășită de numărul și varietatea problemelor care se tratau fragmentar și izolat, atunci cînd ele propriu-zis aparțineau unei unități științifice.

Reprezentantul Secretariatului General la Consiliu, de formație de știință experimentală, este fostul profesor de fiziologie de la Sorbona, d-l Henri Laugier.

D-l secretar-adjunct Henri Laugier, luînd cunoștință de comunicarea mea de la „*Académie des Sciences Morales et Politiques*“, pe care a citit-o în manuscris, a luat întii măsuri ca ea să fie tipărită în revista franceză ce apare la New York, „*La République Française*“, din al cărei comitet de redacție face parte. [...] Fiind invitat la Lake Success să-l vizitez, d-l Laugier mi-a spus textual, după notele luate de mine îndată după conversația avută cu d-sa : „D-le coleg, *votre programme est magnifique*. * Propunerile d-tale au întreaga mea adeziune. Sînt tocmai ceea ce ne trebuie. Și noi am lucrat în această direcție, dar d-ta ne dai ceva complet și bine încheiat“.

După ce mi-a spus aceste cuvinte și m-a întrebat cît mai stau în New York, a sunat și a cerut să vină d-l Alfred Métraux, șeful secției de studii, dispunînd ca, negreșit, chiar a doua zi, să mi se prezinte pentru a redacta împreună un plan de reorganizare fundamentală științifică a lucrărilor Consiliului Economic și Social.

În carnetul meu de călătorie găsesc această notiță : „6 iulie 1946, primit vizita reprezentantului O.N.U., care-mi comunică faptul că Laugier a admis planul meu și i-a indicat în acest sens să lucreze. Victorie!“

* Programul dumneavoastră e magnific.

D-l Métraux a venit, a făcut un raport amănunțit și elogios, la care, după cererea sa, am adus unele completări esențiale care nu se găsesc în comunicarea tipărită în „*La République Française*”. [...]

D-sa a găsit însă că planul meu ar fi „*trop gigantesque*” și „*trop grandiose*” și că bugetul consiliului nu ar permite, pentru moment, o întreprindere într-un stil așa de mare...

Așadar, victoria de care vorbeam în notițele mele era numai în principiu.

Eram în plină vară. Pe o mare căldură umidă, sufocantă, care este vara la New York, am rămas în oraș pentru a face corecturile și a prepara publicarea în limba engleză a studiului meu și pentru a sta la dispoziția d-lui Laugier.

D-sa, înainte de a pleca în Europa, m-a asigurat încă o dată că rămâne mai departe adeptul planului meu, dar, având în vedere chestia bugetară, mă sfătuiește să rog pe șefii vreunei delegații din consiliu pentru a face propunerea admiterii acestui plan la prima sesiune a consiliului.

D-sa a avut amabilitatea a schița chiar un proiect de cum ar trebui să fie redactată această propunere, care va avea întreg sprijinul său.

10. *Memoriu pentru Consiliul Economic și Social*. S-a alcătuit atunci un memoriu documentat, pe care d-l profesor de drept internațional de la Universitatea din Liège, Fernand Dehousse, pe atunci președintele delegației belgiene în consiliu, și-a luat sarcina să-l prezinte în sesiunea din ianuarie. [...]

D-l prof. Dehousse se afla la Conferința de pace din Paris.

D-sa, deși își anunțase sosirea la New York pentru sesiunea din ianuarie a Consiliului Economic și Social, a fost totuși împiedicat a părăsi Conferința din Paris, telegrafiind că va face propunerea în sesiunea viitoare a consiliului.

În această sesiune însă, Belgia, fiind aleasă în Consiliul de Securitate, nu mai avea căderea a lucra în Consiliul Economic și Social. Trebuia acum o altă delegație să intervină în locul delegației belgiene la o altă sesiune de lucru a consiliului. De fapt, mai multe delegații erau dispuse să facă acest lucru. Trebuia fixat care din ele și când.

Părăsind New York în 26 februarie 1947, a rămas ca propunerea să se facă la altă dată.

11. *Institutul Social al Națiunilor din New York*. În acest interval de discuții și tratative cu organele Consiliului Economic și Social, profesorii de la Universitatea Columbia din New York au arătat și ei un deosebit interes problemei.

În fruntea lor se afla d-l Robert Morrison Mac Iver, profesor de filozofie politică și sociologie la Columbia University, gânditor de mare prestigiu, autor de lucrări clasice și de reputație mondială. D-l prof. R. Mac Iver este considerat ca decanul sociologilor americani.

Am căzut de acord cu profesorul Robert Mac Iver că este trebuință de o nouă instituție care să completeze O.N.U. pentru a o servi mai bine și a o ajuta în împlinirea nobilelor și marilor ei scopuri.

Căci dacă O.N.U. este o organizație de reprezentanți ai guvernelor, este nevoie de o instituție în afară de guverne și care să reprezinte liber națiunile, sub forma cea mai obiectivă a oamenilor de știință socială, o in-

stituție care ar însemna într-adevăr o uniune de națiuni și nu de state.

Pentru îndeplinirea acestui act de mare curaj intelectual trebuiau acum precizate numele, metoda și întreaga organizare a noii instituții. În acest scop s-a alcătuit un comitet restrâns executiv, alcătuit din prof. Mac Iver, decanul Boris Mirkine-Guetzévitch și din mine, care în numeroase întâlniri a discutat aceste probleme. Aceste ședințe au avut loc la Clubul universității, la mine unde locuiam ori în palatul de expoziții și muzeu care este sediul american al editorului lui „*Gazette des Beaux Arts*“, d-l G. Wildenstein din Paris. Cele mai importante întâlniri ale noastre au fost : prima ședință de constituire din 22 octombrie 1946 ; a doua din 6 noiembrie 1946, când [...] s-a luat hotărârea ca noua instituție să se numească *Social Institute of Nations. Institut Social des Nations. Instituto Social dos Naciones*.

Și, în sfârșit, ședința comitetului de direcție ținută la Clubul Harvard din New York în ziua de 15 ianuarie 1947, la care au participat reprezentanți ai științei sociale din Statele Unite, Mexic, Cehoslovacia, Canada, Iugoslavia, Franța, Spania republicană și România. În această ședință, fiindcă d-l președinte R. Mac Iver a comunicat că ideea institutului a purces de la mine, Comitetul de direcție m-a însărcinat să redactez programul de lucru. [...]

D-l prof. Robert Mac Iver a fost rugat și a primit să fie președintele noului institut, d-l prof. B. Mirkine-Guetzévitch și cu mine fiind vicepreședinți.

Cu conducerea lucrărilor, ca secretar general, a fost aleasă d-na Ruth Benedikt, una din cele mai cunoscute cercetătoare în domeniul antropologiei popoarelor, profesoară la Columbia University, autoarea recen-

tei lucrări asupra poporului japonez și a unei lucrări din timpul războiului, care se află în manuscris, asupra poporului român (*Rumanian Culture and Behaviour* by Ruth Benedikt, November 1943. *Not for publication*).

Sediul Institutului Social al Națiunilor se află acum în localul propriu al lui „*Woochefee Institute of New-York*“, *Riverside Drive*, New York 24, un institut chinez ce poartă titlul marelui filozof național Woochefee și care urmărește trei scopuri originale : de a lupta pentru crearea unei democrații internaționale, de a înființa o universitate mondială cu participarea tuturor națiunilor și, în sfârșit, de a edita o nouă enciclopedie, după ființa și activitatea creatoare a fiecărei națiuni în parte.

Institutul Woochefee a oferit o parte din localul lui Institutului Social al Națiunilor tocmai pentru că a apreciat marea afinitate spirituală între cele două institute. [...]

Iată, domnilor colegi, după șase luni de când am făcut comunicarea la Academia Română, s-a împlinit la New York gândul exprimat atunci prin creația Institutului Social al Națiunilor.

Aceasta constituie faza culminantă a experienței mele.

Vă mărturisesc că satisfacția și emoția mea au fost mari.

Se împlinise aniversarea de 25 de ani a Institutului Social Român, care, dacă a trecut cu indiferență și aproape neobservată la noi, deși s-au publicat două volume : unul asupra publicațiilor și altul asupra cercetărilor din 626 de sate, orașe și regiuni, iată, în New York, Institutul românesc a devenit model și i s-a adus o recunoaștere nu numai metodei de lucru de către Consiliul Economic și Social și de sociologii ameri-

cani, dar chiar prin însușirea titlului pentru o instituție creată a aplica această metodă la cercetările mai vaste ale tuturor națiunilor.

Institutul Social al Națiunilor a fost deci constituit : el are program de lucru, președinte, vicepreședinți, comitet executiv, comitet de direcție și sediu. Când eram în New York, se socotea adevărată și sigură a unor reprezentanți autorizați și eminenți ai științelor sociale din 30 de națiuni. Rămânea ca să se consacre ființa institutului într-un congres al tuturor membrilor lui. Am fost însărcinat să propun un subiect pentru acest congres. Am ales cea mai grea, cuprinzătoare și programatică problemă : a umanității [...], și anume am sugerat discutarea a trei mari probleme, care cuprindeau în esență rostul adânc al Institutului Social al Națiunilor, de altfel ca și al Organizației Națiunilor Unite :

1. Individul, națiunea și umanitatea ca unități sociale ;
2. Studiul umanității prin Institutul Social al Națiunii și
3. Realizarea umanității prin Națiunile Unite. [...]

În acest stadiu am lăsat Institutul Social al Națiunilor înainte de a părăsi Statele Unite.

De atunci am avut puține informații asupra mersului instituției.

După corespondența primită la Paris din partea eminentului coleg. R. Mac Iver, reiese că se lucrează. De altfel și personalitatea secretarului general, prof. Ruth Benedikt, este o garanție.

Între timp d-l Mac Iver mi-a comunicat că, având însărcinarea din partea Societății americane de sociologie, care numără peste 1 500 de sociologi americani, de a constitui o „Societate internațională a sociologilor“, m-a rugat să primesc președinția institutului cu avizul

unanim al Comitetului executiv, rămânând ca d-sa să figureze mai departe ca vicepreședinte și membru în comitetul executiv. După multe ezitări și numai după a treia scrisoare de insistență, am răspuns profesorului Mac Iver că înțeleg să mă supun hotărârii luate dacă este în interesul instituției.

12. *École Libre des Hautes Études din New York*. Cel mai hotărât sprijin și o adeziune fără reticență l-a găsit programul meu de cercetare la una dintre cele mai interesante instituții universitare, create în timpul războiului în New York.

Este vorba despre universitatea franceză *École Libre des Hautes Études*, în cadrul și cu concursul cunoscutei *New School for Social Research*.

École libre a fost fondată în New York, în 14 februarie 1942, sub președinția lui Henri Focillon, „constituită de un grup de savanți francezi, belgieni și din țările de limbă franceză care-și au rezidența în America și hotărâți a rămânea credincioși libertății“, cum sună declarația Consiliului de direcție al școlii.

Ea a fost deci creată ca o școală superioară de luptă, ca un dîrz exponent spiritual al mișcării rezistenței franceze în Statele Unite.

În fruntea creatorilor acestei universități franceze au fost Henri Focillon și Henri Grégoire, ambii membri de onoare ai Academiei Române.

Genialul Henri Focillon a rămas ceea ce a fost totdeauna : un mare prieten al românilor. Directorul marelui muzeu Metropolitan din New York mi-a spus că a învățat să aprecieze și să stimeze cultura română de cînd era elevul lui Focillon la Paris. [...]

Reîntorcîndu-se la Bruxelles, președintele lui *École*, profesorul Grégoire, d-l Boris Mirkine-Guetzévitch,

vicepreședintele școlii, a luat conducerea ei. D-sa este membru corespondent al Academiei Române și *doctor honoris causa* al unei universități românești; este directorul a 8 reviste și creatorul unui Institut de studii comparative asupra guvernelor și educației (*The Institute of Studies Comparative Government and Education*) de pe lângă Teachers College al Universității Columbia din New York.

Rareori am întâlnit un temperament mai vioi, mai cald și mai dinamic ca d-l prof. Mirkine.

D-l B. Mirkine a organizat, cu concursul celor mai distinși membri ai Secretariatului O.N.U., o serie de conferințe asupra O.N.U. în limba franceză la *École* și în limba engleză la Institutul de studii comparative.

La ambele serii am fost invitat să vorbesc.

Cînd am ținut prima conferință, d-sa m-a salutat în tripla calitate: de coleg de Academie Română, coleg de Institutul Social al Națiunilor și coleg de Facultatea de drept de la *École*.

Cu prilejul sosirii în New York a d-lui decan al Facultății de drept din Paris, d-l Julliot de la Morandière, Consiliul Facultății de drept și de științe politice al lui *École* a făcut două alegeri în unanimitate: prima ca profesor onorar a d-lui de la Morandière și a doua — 15 minute după aceasta, cu expresia proprie a d-lui decan — a mea ca profesor de științe sociale.

Nu mă pot opri să vă împărtășesc și d-voastră cît am fost de mișcat cînd, atît la recepția din zi, ca și la banchetul de seară în onoarea d-lui Julliot de la Morandière, s-a proclamat oficial alegerea amîndurora.

Ziua de vineri 20 septembrie 1946 înseamnă pentru mine o dată care-mi este cu atît mai scumpă, cu cît ea amintește alegerea mea ca profesor la *New School for Social Research* din 1941, alegere ce mi s-a comu-

nicat sub forma originală a unui contract-telegramă din partea președintelui lui *New School*, d-l A. Johnson, și întărit de decanul avocaților din New York. [...]

Regimul de atunci m-a împiedicat însă să-mi iau în primire catedra.

Iar acum, după cinci ani, trecînd anii războiului, precum și ai aceluia regim, am avut satisfacția să redevin profesor la aceeași universitate americană. Căci *École Libre des Hautes Études*, fiind afiliată la *New School for Social Research*, profesorii de la *École* aparțin și lui *New School*.

Participarea, ca profesor, la lucrările lui *École Libre des Hautes Études*, în cadrul căreia proiectele mele au găsit o deosebit de înțelegătoare rezonanță, și mai ales adeziunea decanului Facultății de drept și de științe politice, d-l B. Mirkine, care mi-a acordat cel mai susținut și eficace sprijin, formează una din cele mai simpatice faze — a 10-a — a experienței mele.

Domnilor colegi, vine acum o avalanșă de evenimente, unele mai însemnate ca altele pentru viața mea trăită în Statele Unite, în anul 1946—1947, despre care sînt dator să amintesc.

13. *Academiile din Philadelphia și Washington*. Cu cîteva zile înainte de a se deschide sesiunea Adunării Generale a O.N.U., la academiile din Philadelphia și Washington, ca și la Universitatea din Princeton, s-au organizat puternice manifestări pentru cultivarea și studierea spiritului internațional, la care am fost invitat să iau parte.

Academia Națională de Științe din Washington împreună cu cea mai veche academie americană, creată în 1743 în Philadelphia sub numele de Societatea americană de filozofie, au avut fericita idee să invite toate

academiile din lume pentru a participa la obișnuita lor sesiune generală din toamnă.

Primind din partea președintelui nostru o telegramă de a reprezenta Academia Română la această sesiune, am luat parte la lucrările academiilor americane, constatînd că, în ordinea vechimei lor, din cele 29 de academii străine invitate academia noastră are rangul al 16-lea, cea mai veche fiind „*Accademia Nazionale dei Lincei*“ din Roma, din 1603, și cea mai nouă „*Academia Nacional de Ciencias Exactas*“ din Buenos Aires, creată în 1937 (vezi *Meetings of the American Philosophical Society and the National Academy of Sciences, on the occasion of the Visit of Representatives of the Academies of Sciences of other Nations, October 1946*).

Au avut loc trei serii de comunicări.

Prima serie a fost organizată de Societatea din Philadelphia despre „Rolul Americii în evoluția de creștere a științei“ („*Symposium on America's Role in the Growth of Science*“); iar seria a 2-a și a 3-a, organizate de Academia Națională de Științe din Washington, despre „Tendințele prezente și interdependența internațională dintre științe“ („*Symposium on present Trends and International Implications of Science*“) și „Probleme de cooperare internațională în știință“ („*Problems of International Cooperation in Science*“).

După tradiția americană consacrată, punctul culminant și reprezentativ al sesiunii generale academice îl forma dineul oficial, la care luau parte toți membrii și invitații.

Era într-adevăr o adunare impozantă acest banchet! Și, după părerea unui savant american, unul dintre cele mai reușite, căci pentru întâia oară, pe lângă academi-

DECLARAȚIA DOMNULUI PROFESOR UNIVERSITAR

DIMITRIE GUSTI

Sunt invitat a vorbi despre energia atomică din punctul de vedere al viitorului omenirii.

Problema pacii și a războiului a fost una din principalele mele preocupări din îndelungata mea activitate științifică.

Ca om de cultură și iubitor al valorilor culturale ale umanității, consecvent cu întreaga mea activitate și cu încrederea în marile curente pacifice nu pot fi de oit pentru ~~revoluția~~ revoluția pasnică a problemelor atomice, fiind pentru creșterea bogățiilor valorilor culturale la infinit, mărindu-se fără încetare cu valori culturale noi din ce în ce mai superioare, ale popoarelor din toate continentele și, în acest caz, sunt pentru un schimb liber și o circulație nestinjenită a valorilor culturale între popoare ca fiind cea mai bună garanție a păcii.

Dimitrie Gusti

cienii și savanții americani, participau savanți academicieni ai 29 academii străine.

Cu o zi înainte, vicepreședintele Societății americane de filozofie, d-l Luther P. Eisenhart, mi-a comunicat că prezidiumul mă roagă să iau și eu cuvântul la acel dineu, pentru care se făceau cu mult dinainte preparativele. În seara dineului am avut plăcuta surpriză să constat că locul reprezentantului Academiei Române se afla la masa de onoare și că el a fost desemnat să vorbească printre cei cinci vorbitori oficiali ai seriei dintre toți savanții de față, și anume: primul a vorbit d-l Harlow Shapley din partea academiilor americane, al doilea d-l Bernardo Alberto Houssay din partea academiilor din America de Sud, al treilea reprezentantul Academiei Române, al patrulea d-l Maurice Caullery din partea Academiei de Științe din Paris și, ultimul, Sir Alfred Egerton din partea *The Royal Society* din Londra.

Din cauza grevei personalului hotelurilor din Washington, ședințele Academiei de Științe de acolo s-au ținut tot la Philadelphia.

Din bugetul prezentat de această Academie reiese că, întocmai ca și la Academia Română, îi este alipit un Consiliu național de cercetări științifice (*National Research Council*).

Preocupările centrale ale programului de comunicări ale Academiei Naționale de Științe din Washington fiind exclusiv de ordin științific internațional, m-a determinat ca în a doua cuvântare pe care am ținut-o în numele Academiei Române pentru Academia din Washington să caracterizez adunarea savanților chemați să ia parte la acele lucrări ca o O.N.U. a spiritului. [...]

14. *Studiul Societății internaționale la Princeton.* Dacă în Philadelphia s-a cultivat un spirit activ internațional științific, la Universitatea din Princeton s-a întreprins o cercetare sistematică asupra Societății internaționale.

Universitatea din Princeton, cordonul intelectual dintre New York și Philadelphia, este o universitate aristocrată, situată într-un frumos peisaj cu arbori și peluze, unde se găsesc presărate case și instituții de o splendidă arhitectură. Studenților li se recomandă a se conduce ca studenți și ca gentlemen. Am vizitat numeroase cluburi studențești, unde își au întâlnire familii din New York și din alte părți alături de studenții universității.

Fostul președinte al Universității din Princeton, care a fost președintele Statelor Unite, Woodrow Wilson, a dat expresie marilor obligații săvârșite de universitate prin fraza : „Princeton în serviciul Națiunii“ („*Princeton in the Nation's Service*“).

Cu ocazia serbării aniversării de 200 de ani de existență a universității, întemeiată la 1746, Universitatea din Princeton a serbat bicentenarul ei într-un mod original, organizând din septembrie 1946 până în iunie 1947 cincisprezece serii de comunicări asupra bilanțului și perspectivei tuturor disciplinelor științifice, la care au fost invitați savanții cei mai autorizați americani și străini. În acest fel, Universitatea din Princeton a devenit în acest an centrul intelectual al Americii. [...]

Între 11 și 14 octombrie a avut loc a 5-a serie de conferințe, asupra „Dezvoltării Societății internaționale“, la care am fost invitat să iau parte (*The Development of International Society, Princeton University, Bicentennial Conferences, Series I, Conference 5, 1946*).

A doua oară am fost la Princeton, împreună cu academicienii străini din Philadelphia, pentru a asista la impozanta decernare a doctoratului *honoris causa* la 33 de savanți străini. Cu acea ocazie am făcut cunoștință cu d-l A. Einstein și cu d-l Trygve Lie, Secretarul General al O.N.U., unul dintre sărbătorii.

Referatele asupra Societății internaționale au plutit în discuții generale și sterile, ceea ce a format faza a 12-a a experienței mele.

15. *Prelegere, Wisconsin.* Nu-și poate cineva imagina un oraș mai fermecător ca Madison, unde se află universitatea, un oraș ca o bandă de pământ între două lacuri. Orașul, ca și Statul Wisconsin sînt cunoscute ca unele din cele mai simpatice și democratice din Statele Unite.

Universitatea din Wisconsin este cea mai vastă și mai cunoscută dintre universitățile de stat americane.

Am ajuns la ora 5 în Madison, după un drum greu de aproape o noapte și o zi; la ora 7 am luat parte la un dineu, cu 20 de profesori ai universității, și la ora 8^{1/2} am ținut prelegerea, urmată de filmul sociologic, sonor și documentar luat de membrii seminarului de sociologie din București în satul Șanț din județul Năsăud. Atît prelegerea, cît și filmul au deșteptat un deosebit interes, ceea ce s-a dovedit prin discuția vie a studenților ce a avut loc, prezidată de prof. Becker. Expunerea metodei de lucru și a rezultatelor cercetărilor pe teren a găsit un firesc răsunset, pentru că la Universitatea din Wisconsin se află una din cele mai renumite facultăți de „sociologie rurală“, precum și un nu mai puțin celebru „Colegiu de agricultură“.

Imediat după prelegere am fost rugat de unul dintre profesorii cu autoritate ai Facultății de sociologie ru-

rală, prof. Kolb, să iau parte a doua zi la lucrările seminarului acelei facultăți. Ceea ce am făcut. La lucrările seminarului au participat, pe lângă profesorii în frunte cu d-nii Hill și Kolb, numai candidații la doctorat, în număr de peste 30 de persoane, printre care un chinez și un indian.

Profesorii și studenții, timp de două ore, mi-au pus întrebări, pentru ca la urmă d-l prof. Hill să declare că în special metoda colectivă de cercetări pe teren este considerată de ei ca o „minune“.

A doua zi, foarte de dimineață, s-a anunțat la hotel unul dintre participanții la seminarul amintit. Dați-mi voie să vă citesc rîndurile pe care mi le-a lăsat după vizita sa, traduse din limba engleză. „D-l Haitung King, student avansat în economia națională și sociologie rurală. Se interesează foarte mult de reforma agrară din România și dorește a avea publicații privitoare la acest program. Plănuiește a veni în România cînd pentru a studia și a lucra sub direcția profesorului Gusti și a școalei sale“. [...]

D-l Haitung King, înainte de a pleca, mi-a spus că vrea să vină în România pentru că a aflat că avem sate, ca și în China, ceea ce nu este cazul în Statele Unite, unde nu sînt decît ferme, că aceste sate sînt cercetate după o metodă nouă și sînt chiar filmate, apoi, cu surîsul cunoscut și după obiceiul de politeță chinezească, în modul cel mai amical s-a închinat, m-a invitat să vin în China pentru a comunica și acolo felul de lucru al sociologiei românești și m-a rugat să-mi îngrijesc și să-mi păstrez sănătatea.

16. *Prelegere, Chicago.* De la Madison în patru ore am fost în Chicago.

Universitatea din Chicago, situată între lacul Michigan și un vast parc, ilustrează mai mult ca orice altă parte a orașului Chicago denumirea lui de „oraș al vînturilor“.

Viscolul din ziua sosirii mele în Chicago a întrecut cu mult viforul din Madison, aducîndu-mi aminte de cele mai grele zile de iarnă din România.

Al doilea oraș ca mărime al Statelor Unite, Chicago, este unul din marile centre feroviare ale lumii moderne. Avînd o poziție centrală, Chicago este locul de preferință al marilor congrese americane. Printre multele și specificile curiozități fără pereche în lume ale orașului este Biblioteca centrală din Washington Street, care posedă două duzini de sucursale, 135 de stații de împrumuturi de cărți și servicii telefonice pentru informații de tot felul, chiar pentru chestiuni de ortografie, pronunțare și curiozități literare.

Desigur însă că mîndria orașului, de altfel ca și a vieții spirituale americane, este universitatea.

Dacă Universitatea din Wisconsin ține recordul în ce privește sociologia rurală, aceasta din Chicago este cunoscută mai ales prin cercetările ei de sociologie urbană.

Pentru aceea însă expunerea mea la universitate a fost privită cu un deosebit interes și reținută pentru a fi tipărită în revista „*American Journal of Sociology*“, organul școalei sociologice din Chicago, fiindcă metoda despre care am vorbit se referă atît la cercetări rurale, ca și urbane.

La dejunul organizat de președintele Societății americane de sociologie, ca și la prelegerea ținută, am făcut cunoștință printre profesori renumiți și cu doi români, tineri distinși, unul renumit antropolog, Ion Victor Mură (John Murra în limba engleză), instructor în

antropologie, și al doilea, părintele Trutza, candidat la doctoratul în sociologie cu o teză asupra stărilor culturale și sociale românești. Fiind suferind, l-am vizitat în apartamentul său pe al treilea român, John Landesco, profesor vestit de criminologie la Universitatea din Chicago și director al Institutului american de cercetare a legii criminale și criminologiei (*Research director. American Institute of criminal Law and Criminology*). D-l Landesco, originar din Piatra-Neamț, mi-a destăinuit la plecare că suferă de nostalgia Ceahlăului.

17. *Prelegere, Harvard*. De la Chicago m-am reîntors înapoi la New York — o distanță de 16 ore — pentru ca imediat a doua zi dimineața să iau trenul pentru Boston, lângă care se află un orașel numit Cambridge, care din 1673 adăpostește cea mai veche, bogată și celebră universitate din lume, Harvard.

Universitatea face parte de fapt din orașul Boston, numit Atena de nord a Americii (Nashville fiind Atena de sud). Boston este cel mai european oraș din Statele Unite. Lumea este foarte închisă, constituind o mare familie exclusivistă. Studenții din Harvard sînt, totuși, primiți în mod excepțional în familiile bostoniene, ca făcînd parte dintr-o categorie deosebită socială.

Cînd cineva spune: urmez ori voi urma la Harvard, aceste simple cuvinte îl clasează imediat printre tinerii de bună condiție. Un profesor din Harvard îmi spunea că în Boston lumea te întrebă ce știi și ce cunoștințe ai, în timp ce în Philadelphia ești întreat din ce familie te tragi, iar în New York cîți dolari cîștigi.

Pentru profesori și studenți este o mare onoare a face parte din acest templu universitar.

La Universitatea din Harvard am întîlnit un nou gen de facultate, anume *Facultatea de relații sociale*, care cuprinde sociologia, antropologia, statistica și psihologia.

Acest început de Facultate de științe sociale, în care ar fi trebuit să nu lipsească științele economice și juridice, își propune ca din punct de vedere didactic și științific să apropie disciplinele care în mod artificial de obicei fac parte din facultăți diverse.

Am fost invitatul acestei facultăți și în fața membrilor ei, ca și a studenților din ultimul an, am ținut prelegerea. Decanul, unul dintre cei mai talentați dintre sociologii americani, d-l prof. Talcott Parsons, m-a recomandat.

După terminarea prelegerii, cunoscutul profesor d-l Pittirim Sorokin s-a adresat cu temperament studenților, invitîndu-i să se ducă la președintele universității și să-i ceară ca să facă cercetări după modelul școlii sociologice din București.

18. *Prelegere, Yale*. De la Harvard, în șase ore, am ajuns la universitatea rivală Yale din New Haven.

Universitatea Yale este concurenta cea mai serioasă a Universității Harvard pentru succesele ei școlare, pentru bogăția ei și pentru producția ei de oameni celebri.

Aici am întîlnit o veche cunoștință a mea de la al 13-lea Congres internațional de sociologie din Paris, 1937, pe d-l decan prof. Maurice Davie; în cabinetul decanatului am descoperit o fotografie a congresiștilor, printre care eram și noi doi.

Textul prelegerii mele a fost reținut atît de biblioteca facultății, cît și de aceea a seminarului. Iar președintele Clubului studențesc sociologic, Lee, mi-a declarat în numele colegilor săi că față de frumusețea

excepțională a satului românesc, cum a apărut în film, și de metoda cercetării lui pe teren, cum a reieșit din prelegerea mea, ei sînt hotărîți, la prima călătorie în Europa, să vină în România.

La dejunul dat de facultate am făcut cunoștință cu cel mai mare antropolog social american, prof. Ralph Linton, și unul din creatorii sociologiei regionale americane, prof. H. W. Odum.

Cu Universitatea din Yale am încheiat ciclul prelegerilor mele.

Cîteva zile după reîntoarcerea mea în New York și cu două zile înainte de a mă îmbarca pe vapor, am primit o scrisoare din partea d-lui decan M. Davie, cu data de 24 februarie 1947.

În traducere românească, începutul acestei scrisori sună astfel: „Doresc a vă comunica, cît de mult am apreciat vizita d-voastră aici. Prelegerea d-voastră, urmată de filmul documentar, a impresionat foarte mult. Îndată după vizita d-voastră am convocat un seminar pentru discuția textului d-voastră“ („*I want to tell you how much we appreciated your visit here. Everyone who heard your lecture and saw your documentary films was very much impressed. Following your visit we devoted a Seminar to discussion of your paper*“).

La Universitățile din Wisconsin, Chicago, Harvard și Yale am avut ocazia fericită a lega prietenii prețioase, a cunoaște de aproape viața universitară americană, adăugînd încă foarte importante și nouă caracteristici la aceea ce știam de la universitățile Columbia din New York, Princeton din New Jersey, Michigan de lângă Detroit, Cleveland din Ohio, cercetate mai de mult. Dar în special am avut ocazia rară să demonstrez pretutindeni necesitatea întemeierii unei științe a națiunilor. Cînd la dîneul oficial pe care mi l-a oferit

Facultatea de relații sociale din Harvard profesorul Sorokin m-a întrebă oam indiscret și insistent să le spun ce părere am despre defectele sociologiei americane, după ce am declarat că nu-i găsesc defecte, ci numai calități, am adăugat totuși că ar fi de dorit să se concentreze marile și bogatele forțe ale sociologilor americani pentru a întreprinde împreună, concentrați într-o instituție specială, cercetarea vastă a națiunii americane, ceea ce acum se face de sute și mii de instituții în mod fragmentar și fără legături între cercetări și cîteodată inutil. Am avut satisfacția să constat că propunerea mea a avut aprobarea tuturor.

19. *Prelegere, Paris.* După încheierea ciclului de prelegeri la universitățile americane, reîntors la New York, am luat parte la un consiliu al Facultății de drept și de științe politice de la *École Libre des Hautes Études*, cerînd și aprobîndu-mi-se un concediu, precum și la o ședință a Comitetului executiv al Institutului Social al Națiunilor, și apoi m-am îmbarcat pentru Paris.

Încă pe cînd eram la New York am fost invitat de către prof. Gurvitch să vorbesc la *Centre d'Études Sociologiques* din Paris, nou creat cu scopul de a face cercetări, și de către prof. Wright la *London School of Economics* din Londra.

N-am putut să vorbesc la Londra.

Am ținut însă o prelegere despre „*L'Étude de la Réalité Sociale d'après l'École Sociologique Roumaine*“ * în localul Institutului de oceanografie, unde se păstrează o bună amintire fostului nostru coleg Antipa. D-l prof.

* Studiul realității sociale după metoda școlii sociologice din România.

Lévy-Bruhl, președintele Institutului francez de sociologie, m-a salutat cu cuvinte nespuse de măgulitoare, declarînd, după conferință și înainte de a începe rularea filmului, că sociologii francezi vor lua drept model experiența sociologică românească de peste un sfert de veac.

Sînt bucuros să constat că și la Paris am întilnit o înțelegere deplină planurilor mele. Directorul Secțiunii de științe sociale de la U.N.E.S.C.O., d-l dr. Arvid Brodersen, mi-a dat o întilnire pentru a-mi spune că reține planul Institutului Social al Națiunilor pentru discuții și hotărîri viitoare, iar d-l Germain Martin, membru al Academiei de științe morale și politice din Paris și fost ministru al finanțelor, mi-a scris, (în 12 aprilie 1947), ca răspuns la trimiterea comunicării mele din 20 mai 1946, tipărită, textual: „*Vous êtes le chevalier de la Paix et je souhaite de tout coeur que vous soyez compris et suivi*“ *. [...]

În Paris am venit în contact direct cu importante instituții, create recent și care au arătat un interes special lucrărilor închinare cercetării națiunilor: *Institut National d'Études démographiques, Musée national des Arts et traditions populaires, La Société d'Éthnographie française, Centre National d'Information économique* și *L'Institut Français d'Opinion Publique*.

Experiența din Statele Unite s-a mărit și întărit prin contactul cu instituțiile franceze, constituind a 14-a și ultima fază importantă a experienței mele.

* Sinteți cavalerul păcii și vă urez din toată inima să fiți înțeleși și urmați.

20. *Înceiere*. Iată, domnilor colegi, filmul pe care vi l-am promis la începutul acestei comunicări.

După cum ați văzut, s-au perindat în fața d-voastră: popoare, orașe, instituții, persoane, curente, stări, organizări, toate ca ilustrațiile ale unuia și aceluiași gînd.

Dacă filmul a fost prea lung, de vină nu este producătorul, ci varietatea și întinderea cuprinsului lui.

Și încă atîtea și atîtea lucruri au trebuit să fie amîinate pentru altă dată, bunăoară reprezentarea Academiei Române la cea mai mare serbare culturală a românilor americani la Detroit și la „Vatra românească“ cu ocazia a 40 de ani de la apariția primului ziar românesc din Statele Unite „America“.

Plin de recunoștință, aduc cele mai mișcate și calde mulțumiri tuturor care m-au primit atît de cordial, colegial și amical. Am întilnit pretutindeni o atmosferă de primire simpatică, ce a întrecut cu mult așteptările mele.

Imaginea de ansamblu care se desprinde din comunicarea mea este aceea: acele 14 faze ale gîndirii și experienței, care au format străduințele mele continue și intense, fără pauză și răgaz, timp de un an, în Franța și Statele Unite, așteaptă cu încredere faza ultimă de consolidare a Institutului social al națiunilor din New York. Pînă atunci constatăm că Institutul există și activează.

Din călătoria de studii m-am întors mai convins ca oricînd că toți oamenii și toate popoarele, conștienți de primejdiile și necesitățile tragice ale orei, trebuie să se angajeze pretutindeni într-o imensă sfortare de cercetare și de interdependență realistă, care va trebui

să ajungă în satele cele mai mici, ca și în orașele cele mai întinse ale lumii, pentru a crea acea forță irezistibilă a comprehensiunii, singura capabilă a impune o pace durabilă și definitivă.

Ne trebuie o cruciadă universală pentru o pace de reală cooperare și de frățescă uniune între toate națiunile globului pe baza cunoașterii lor mutuale.

Ne trebuie un plebiscit real și științific de fiecare zi al umanității. Acesta este scopul suprem urmărit de Institutul Social al Națiunilor din New York, capitala Organizației Națiunilor Unite.

2

CELE DOUĂ GERMANII *

În 1934 am fost invitat la Universitatea din Leipzig ca să primesc diploma de *Doctor honoris causa rerum politicarum* (*Doktor der Staatswissenschaften*).

A fost a patra mea călătorie făcută în Germania. Cu această ocazie universitățile din Berlin și München, împreună cu cea din Leipzig, mi-au făcut marea onoare să mă invite a le ține câteva prelegeri asupra cercetărilor sociologice pe teren întreprinse în România sub conducerea mea.

În alt capitol voi vorbi despre cum s-a desfășurat la universitate acest mare eveniment pentru viața mea intelectuală.

Aici mă mărginesc a constata efectul pe care l-a făcut asupra mea evoluția unei mari națiuni ca Germania din intervalul de când am părăsit-o în 1910, cu scurte călătorii de sondaj în Republică, pînă în momentul când am venit în 1934.

* Fragment din manuscrisele inedite aflate în posesia doamnei Elena Gusti. Textul este scris de D. Gusti în perioada 1948—1955.

În numai două decenii, câte nu s-au întâmplat în
sinul acestei națiuni!

Sosirea mea în Germania anului 1934 a fost o oca-
zie nimerită pentru a face observații sociologice per-
sonale, în mod concret, palpabil, pe viu, asupra marelui
probleme a „Grandoarei și decadenței unei națiuni“.
Pot vorbi de o experiență personală în această pri-
vință.

Am cunoscut Germania între anii 1899-1910, în
apogeul ei, când avea o prosperitate fericită — un
mers triumfal spre supremația industrială mondială —
și poporul cel mai laborios, numeros și disciplinat al
Europei, cu genii care au onorat civilizația umană:
Kepler, Leibniz, Goethe, Schiller, Luther, Kant,
Dührer, Bach, Beethoven, pentru a înființa în 1934 o
Germanie învinsă, obosită și disperată, una din cele
mai dezorganizate națiuni europene!

Astfel că Germania oferea un imens laborator sociolo-
gic pentru cercetări și reflecții, ceea ce am făcut sub
forma cea mai intensă posibilă.

Caracteristic a fost faptul că am găsit Germania
după celebrarea a două date, propriu-zis am găsit două
Germanii: una care-mi era cunoscută din timpul stu-
diilor mele la Weimar și care sărbătorea centenarul
de la moartea lui Goethe în 1932, alta care în același
an sărbătorea o simplă aniversare: împlinirea a zece
ani a activității politice a lui Hitler.

Mi se oferea cheia înțelegerii celor două Germanii!

Aniversarea centenarului lui Goethe era mult mai
mult decât o simplă comemorare literară ori o reclamă
a editurilor pentru a epuiza standurile de opere com-
plete. Iar decada lui Hitler însemna mai mult decât
o banală aniversare politică, căci era punerea Germa-
niei sub steagul lui Hitler...

Aceste două aniversări au avut importanța a două
etape a gândirii și civilizației Germaniei, care s-a în-
tors asupra ei însăși și s-a întrebat mai întâi dacă
Goethe mai însemna încă ceva ori această spiritualitate
s-a învechit și dacă Goethe s-ar împăca cu germanul
nou al fanatismului, al atacurilor pe străzi, al trupelor
de asalt hitleriene etc...

În acest an 1932, Germania a făcut prin cele două
comemorări inventarul ei, întrebându-se care este con-
secința și perspectiva radicalismului politic și a civi-
lizației [...]

Cum Goethe fusese „profesorul“ meu, recunoscut
chiar de Wundt, referentul tezei mele de doctorat, m-a
interesat în cel mai înalt grad modul cum a fost pro-
slăvit cultul lui Goethe și am rămas foarte decepționat
când am constatat că a fost o sărbătorire mai mult la
suprafață.

Calendare, almanahuri, plăci comemorative, portrete,
siluete, busturi, reliefuri, conferințe solemne la univer-
sități și academii, milioane de broșuri, suveniruri, ca-
douri aveau favoarea publicului, la care se mai adăuga
comunicări de tot felul, ca vizita lui Goethe la Insti-
tutul surdomut din Leipzig ori durerile sale de dinți;
apoi s-a făcut apel în chip naiv la uzul antropologiei
pentru a ilustra evoluția omului în sens goethean (de
exemplu s-a dat o primă imagine reprezentând o mai-
muță și o alta pe Goethe; în sfârșit, pentru reclama
unor pilule de sănătate s-au întrebuintat cutii cu o
parte care ne arăta chipul unei fete frumoase și cu
altă parte chipul lui Goethe).

Din nenorocire, puțini, foarte puțini din acești
„goetheani“ fervenți au citit lucrările, au înțeles și culti-

vat spiritul, înțelepciunea și doctrina de viață a lui Goethe.

Marea librărie „Lorenz“ din Leipzig deschisese încă din vremea când mă aflam acolo ca student al universității o secție numită „das schöne Buch“. Conducătorii acestei secții, cu care mă împrietenisem în timpul când frecventam aproape zilnic librăria, mi-au comunicat că clienții lor cei mai prețioși sînt aceia care cumpără dulapuri întregi de cărți ce conțineau sute de exemplare ale aceluiași autor, de pildă Faust, legate superb.

La observația că toate volumele sînt repetirea uncea și aceleași opere, li se răspundea că aceasta nu importă, fiindcă legătura cărților este splendidă și „face frumos“ în dulapurile locuinței.

În cultul lui Hitler am întîlnit o practică antigoetheană mai puțin umoristică, însă foarte alarmantă și gravă.

La universitățile unde am fost invitat să țin prelegeri n-am mai putut recunoaște obiceiurile, atitudinile și atmosfera nouă, atît de deosebite de acelea pe care le cunoșteam cînd făceam studiile mele.

Tinerii studenți, în uniformă, erau impetuoși, nervoși, suficienți, impertinenți față de toată lumea și chiar față și de profesori. I-am găsit cu aluri tragice, dezesperanți, defilînd, cîntînd, exclamînd, lovînd, avînd totdeauna omniprezent pe „Führer“-ul !

Poporul german a trăit în anul celor două aniversări, de 10 și 100 de ani, între doi poli : punctul de vedere echilibrat, profund uman, german și totodată european al lui Goethe, și tipul lui Hitler, fanatic, violent, turbulent și, nu este de mirare, ostil lui Goethe.

Am rămas adînc impresionat de această gamă de opoziții, care au completat observațiile mele făcute ca

student în timpul regimului absolutist al lui Wilhelm al II-lea.

Germania a rămas aceeași.

Ca și atunci, ca student al Universității din Leipzig, acum de două ori doctor al acestei universități, după treizeci de ani, mi-am întors privirea tristă spre fericită fuziune a imaginației și rațiunii, spre înaltul ideal de eforturi comune, așa cum se relevă în ultimele acte ale lui Faust din partea a II-a.

Din nenorocire, conflictul între concepția celor doi sărbătorii de poporul german în 1934 s-a agravat din ce în ce mai mult pînă la catastrofă !

ȚARA ȘTIINȚEI ȘI PĂCII

a. Cîteva impresii din Moscova și Leningrad *

Impresiile cîștigate la serbările jubiliare a 220 de ani de existență a Academiei de Științe din Moscova, la care am participat trei săptămîni, sînt atît de mari, variate și numeroase, încît foarte greu pot fi rediate în puține cuvinte.

Delegațiile străine s-au bucurat de o primire excepțională, plină de atenție, bunăvoință și cordialitate și li s-au pus la dispoziție toate mijloacele necesare pentru o informație directă și sigură.

De aceea savanții din toate țările și continentele au păstrat unanim o sinceră recunoștință Academiei Uniunii Sovietice pentru întocmirea și îndeplinirea bogatului program, care a depășit cu mult cadrul unor simple serbări jubiliare, luînd proporțiile unei vaste cunoașteri a unei lumi noi.

La serbările propriu-zise ale Academiei Sovietice de Științe s-a adăugat o adevărată călătorie de studii și de excursii.

* „Graiul nou“ din 9 iulie 1945.

Prima constatare care a fermecat pe academicienii români a fost marele prestigiu de care se bucură știința și reprezentanții ei atît în sferile oficialităților, cît și în cele largi ale publicului.

Ședințele solemne ale Academiei sovietice s-au ținut într-un cadru impresionant de sărbătoresc, în cele mai mari săli din Moscova și din Leningrad și în fața unui imens public.

Prima ședință solemnă a avut loc în localul Operei din Moscova, unul din cele mai monumentale din lume, care a fost ocupat pînă la ultimul loc de un public atent și venit nu din simplă curiozitate, ci din interes real pentru instituția ce-și sărbătorea glorioasa ei aniversare.

Tot atît de populate au fost și celelalte două ședințe în Casa Uniunii din Moscova și în marea sală a Filarmonicii din Leningrad.

Punctul culminant însă al recunoașterii și consacării științei și a savanților academicieni l-a atins marele banchet organizat de guvernul sovietic în grandioasa sală a Sfîntului Gheorghe din Kremlin. [...]

Dintre instituțiile vizitate de mine, două mi-au provocat un interes special de mare. Mai întîi cea mai măreață centrală a marxismului științific din toată lumea, care este cuprinsă în două mari edificii ale Institutului Marx-Engels-Lenin. Una din aceste clădiri este zidită special pentru institut în „Piața Sovietică“ din Moscova, iar cealaltă este transformarea unui vechi palat al unui principe Dolgoruki și unde se află și un frumos bătrîn stejar din timpul lui Napoleon. [...]

A doua instituție ce s-a impus atenției mele deosebite este Institutul și Muzeul etnografic al Academiei

sovietice de științe din Leningrad, care se află în curs de reorganizare în urma evacuării materialului din cauza luptelor cunoscute și crâncene ce s-au dat pentru și în jurul Leningradului și care s-au încheiat cu respingerea eroică a atacurilor germane.

Muzeul etnografic, creat de Petru cel Mare ca o colecție de „curiozități“, cum se numea la început, a devenit sub regimul sovietic un important institut de cercetare a popoarelor din Uniunea Sovietică, începând cu cele din Siberia.

A fost pentru mine o mare revelație cunoașterea frumoasei și bogatei arte populare din Siberia și care, în parte, are asemănări frapante cu arta poporului român.

Am avut apoi marea satisfacție să constat o mare afinitate științifică între felul cum înțelege direcția Institutului etnografic din Leningrad a cunoaște popoarele din Republica Sovietică și metoda sociologică monografică pe care o aplicăm de aproape două decenii în România pentru cunoașterea satelor și orașelor.

Etnografia nu poate fi, a afirmat categoric directorul Institutului din Leningrad, o simplă disciplină moartă de culegere de obiecte muzeale, ci o știință vie, ca o știință sociologică a popoarelor pe care le studiază.

Sînt fericit că am stabilit legături științifice cu acest cel mai important institut de cercetare a popoarelor din Uniunea Sovietică.

Pentru a pecetlui mai concret și precis aceste legături am făcut propunerea unei donații de obiecte care să reprezinte arta românească și care să alcătuiască

o secție aparte românească în organizația Institutului etnografic din Leningrad.

Propunerea mea a fost primită cu o deosebită căldură de direcția institutului, comunicîndu-mi în același timp că pentru această secție de artă românească, pe care o așteaptă cu nerăbdare, va pune la dispoziție tot spațiul necesar.

Vizitele la instituțiile științifice au fost completate cu numeroase excursii în jurul Moscovei și Leningradului. Două din aceste excursii au fost memorabile. Una la Iasnaia Poliana, unde am fost primiți de o nepoată a lui Tolstoi și ni s-au arătat muzeele și mormîntul marelui înțelept și unde am trăit, într-o atmosferă de profundă pietate, momente de neuitat, și alta la reședința de vară a foștilor țari de lângă Leningrad, Peterhof, unde am putut constata, ca și pe tot întinsul drumului pînă acolo, cele mai sălbatice distrugeri și devastări, care dezonorează pentru totdeauna pe cei ce le-au făcut.

Am avut continuu sentimentul marilor lupte ce s-au dat în jurul Leningradului, atît de eroic apărat și care și-au găsit o expresie covîrșitor de mare în expoziția „Apărării Leningradului“, pe care am vizitat-o cu o mișcătoare emoție.

Din fericire, pretutindeni se observă o sforțare uriașă de refacere și, în curînd, printr-o muncă de o încordare unică vor dispărea și ultimele resturi de distrugere.

Spațiul mărginit al ziarului mă împiedică să continuu, cînd aș avea încă atîtea observații personale de făcut asupra unei călătorii cu atîtea aspecte noi și instructive, încît o consider ca cel mai frumos dar ce s-a făcut vieții mele.

b. Vizita savanților sovietici la Academia Română*

Domnilor colegi,

Mi se rezervă onoarea și datonia foarte plăcută de a saluta sub cupola Academiei Române pe eminentii reprezentanți ai științei, literelor și academiilor sovietice, pe d-nii profesori Vasilievici Parin, Nikolai Vasilievici Țițin și Alexandru Mihailovici Egolin, precum și pe eminentul specialist bulgar în imunologie, d-l. Kostov.

Domnilor colegi și stimați confrăți,

Prezența d-voastră printre noi înseamnă o dată și o sărbătoare rară. Căci este prima oară când Academia Română primește în incinta ei trei ambasadori ai științei și literaturii sovietice.

Salutul nostru se adresează și academiilor pe care le reprezentați.

Cunoaștem organizarea științifică splendidă a acestor academii, izvorită din convingerea pe care statul sovietic o are în marea forță constructivă și socială a științei.

Cunoaștem marile lucrări și descoperiri științifice ale membrilor acestor academii, cu care se mândresc Uniunea Sovietică și lumea întreagă.

* Academia Română, întrunită în sesiune generală, a primit în ședința de la 24 mai crt. vizita reprezentanților științei sovietice, a academicienilor Parin, Țițin și Egolin, însoțiți de dl. Kostov, eminent medic bulgar.

Oaspeții au fost întâmpinați în incinta înaltei noastre instituții de cultură de Dimitrie Gusti, președintele Academiei, care a ținut cuvântarea de mai sus, „Scinteia”, anul II, nr. 236, 28 mai 1945.

Se impune o mai mare apropiere spirituală, prin o mai profundă și mai vastă cunoaștere în toate domeniile vieții a națiunilor din Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, de națiunea română.

Căci colaborarea popoarelor în toate domeniile spiritului este singura în stare, alături de colaborarea economică, a asigura o adevărată și sinceră înțelegere internațională.

Numai constituirea unei comunități spirituale și economice, internaționale, reale și puternice va fi garanția solidă a unei păci durabile.

De aceea Academia Română, care totdeauna a socotit ca parte integrantă din activitatea ei legătura cu surorile ei și institutele mari științifice din străinătate, dorește sincer a colabora frățeste cu academiile sovietice de știință.

Nu fără emoție gândul nostru evocă momentele unor amintiri îndepărtate, seculare, când această colaborare a avut loc.

Dar chiar înainte de evenimentele pe care noi nu le-am voit, legăturile științifice între academiile sovietice și Academia Română erau numeroase și continue.

Încă de cum a început a se ivi aurora unor zile mai bune, Academia Română a cerut prin adresă specială Academiei din Kiev de a reîncepe schimbul de publicații și de curînd Biblioteca științifică „Gorki” a Universității din Moscova ne-a trimis o cerere similară.

Dorim ca astfel de schimburi de lucrări și valori științifice, ca și de vizite ale personalităților științifice și artistice — ca acelea pe care avem bucuria să le primim astăzi —, să facem cât mai des și cu toate academiile de știință și personalitățile din Uniunea Sovietică. Biblioteca Academiei Române va consemna

într-o secție specială lucrările primite, pentru a fi puse la dispoziția publicului. [...]

Domnilor colegi și
iluştri confrăți,

Nu este o mai mare satisfacție, într-un timp când umanitatea se caută pentru a se găsi pe ea însăși, decît conștiința de a se fi asociat la comunitatea spirituală a ei, pentru ca printr-o amiciție între popoare să se răspundă mai bine speranței subline a unei păci permanente și universale.

Sub domnia acestei dorințe și ca interpret fidel al colegilor mei, am onoarea a vă exprima cele mai bune urări pentru gloria academiilor și academicienilor sovietici și pentru strînsa și cordiala lor colaborare cu Academia Română și a vă aduce, domnilor confrăți, tradiționala urare: „Fiți bine veniți printre noi!”

4

SOLUȚIA PAȘNICĂ A PROBLEMELOR ATOMICE *

Sînt invitat a vorbi despre energia atomică din punctul de vedere al viitorului omenirii.

Problema păcii și a războiului a fost una din principalele mele preocupări din îndelungata mea activitate științifică.

Nu mă pot opri, bunăoară, să nu amintesc că încă din anul 1900, ca student al Universității din Berlin, am făcut cunoștință personală cu profesorul Max Planck, profesor la aceeași universitate în frumoasa localitate Harzburg, unde venise, ca și mine, pentru a petrece vacanța și a face ascensiuni în munții Harz. Planck fusese obiectul curiozității tuturor, ca revoluționar în știința fizicii, creator al unor noi concepții a atomului, al teoriei cuantelor, înlăturînd atomistica energetică și concepția de pînă la el asupra naturii energiei.

Întîmplarea a făcut ca mai tîrziu să cunosc personal pe A. Einstein, Niels Bohr, L. de Broglie, care, ducînd mai departe experiențele lui Planck, au ajuns la concepția idealistă, formulată de W. Heisenberg, a excluderii

* Declarație rostită la radio, în noaptea de 19—20 februarie, 1955.

legii cauzalității din domeniul științelor, ceea ce mai târziu a fost cu succes contrazis de însuși Planck și de curînd de L. de Broglie.

Am consacrat două lucrări problemelor păcii și războiului : una în 1910 și alta în 1946, cînd am propus crearea unui Institut social al națiunilor ca o garanție realistă și științifică a păcii, ca un triumf al înțelegerii între popoare, pacea nefiind posibilă decît numai pe pozițiile înțelegerii profunde reciproce dintre popoare. Căci popoarele și pacea formează o unitate indestructibilă, popoarele constituind o condiție reală a păcii, iar pacea o condiție esențială pentru dezvoltarea ascendentă a popoarelor.

Am urmărit apoi cu o atenție deosebită și cu o mare emoție drumul evolutiv parcurs de la descoperirea științifică a fizicii cuantice a lui Max Planck la stadiul actual al tehnicii tactice și strategice al armelor nucleare, de o mare însemnătate din punctul de vedere militar și politic avînd în vedere posibilitatea unui război.

Acum se impune întrebarea pe care și-a pus-o de pe vremuri, încă din timpul Renașterii, Leonardo da Vinci, care, după cum se știe, a fost tot atît de mare inginer-inventator ca și pictor al Giocondei. Leonardo și-a arătat îngrijorarea pentru soarta descoperirilor sale, căci, spunea el, aceste descoperiri nu pot fi folosite totdeauna spre binele omenirii.

Se impune și acum întrebarea : prin descoperirea procedeelelor de dezintegrare a atomului producătoare de uriașe energii, care va fi atunci procedeul de dirijare a acestor dezintegrări ?

Acum intervine, pe lîngă latura științifică și tehnică de laborator, pe lîngă latura filozofică a determinismu-

lui, și latura militar-tehnică, latură propriu-zis social-culturală a problemei atomice.

Nu sînt decît două posibilități.

Ori energia nucleară imensă descătușată de om va fi folosită spre binele omului și pentru progresul umanității, și aceasta nu este posibil decît în scopuri pașnice.

Căci stăpînirea de către om și societate a energiei atomice poate aduce o dezvoltare nebănuită și neobișnuită atît în ce privește economia și tehnica națională și mondială, cît și prin aplicațiile pe care le pot găsi izotopii radioactivi în științele biologice, medicale, fizice, chimice, agronomice etc.

Ori, dimpotrivă, evoluția armelor nucleare poate duce la un război atomic, ceea ce va însemna o epocă de apocalipsie pentru om, popoare și umanitate. Căci, după expresia înfricoșătoare a savantului francez Fr. Joliot-Curie, războiul atomic, pe lîngă moartea a sute de milioane de ființe, va aduce o nespusă mizerie pentru supraviețuitori, o creație probabilă de monștri și chiar posibilitatea distrugerii oricărei vieți pe planetă.

Ca om de cultură și iubitor al valorilor culturale ale umanității, consecvent cu întreaga mea activitate și cu încredere în marile curente pacifice, nu pot fi decît pentru soluția pașnică a problemelor atomice, fiind pentru creșterea bogățiilor valorilor culturale la infinit, mărindu-se fără încetare cu valori culturale noi din ce în ce mai superioare ale popoarelor din toate continentele, și în acest caz sînt pentru un schimb liber și o circulație nestînjinită a valorilor culturale între popoare ca fiind cea mai bună garanție a păcii.

SPRE O CONCEPȚIE REALISTĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ A PĂCII *

Organizațiile internaționale au avut de rezolvat în cursul anilor din urmă două mari probleme.

Mai întâi o problemă negativă : cum să fie prevenite, împiedicate sau suprimate războaiele cu ajutorul instrumentelor politice și juridice ca arbitrajul, procedurile jurisdicționale, dezarmarea, securitatea colectivă, mijloace de acțiune care au pasionat opinia publică și guvernele înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial, dar care s-au dovedit ineficace, incapabile să împiedice catastrofa.

Apoi o problemă pozitivă : cum să fie organizată și edificată pacea în așa fel încît să se țină seama de evoluția și de starea de fapt a națiunilor. Eșecul So-

* Acest studiu a apărut în „La République Française”, vol. III, nr. 9 din septembrie 1946, însoțit de următoarea notă : „La République Française” este fericită să fie prima care să publice importanta comunicare făcută de prof. D. Gusti la Academia de Științe Morale și Politice, la Paris, la 20 mai 1946”. Studiul, publicat în vol. III, nr. 9, septembrie 1946, New York, al revistei, a apărut și în versiune engleză sub titlul : *Toward a realistic and scientific Conception of Peace.*

cietății Națiunilor s-a datorat disproporției care exista între natura politico-juridică a relațiilor dintre țări și structura lor socială și economică.

Încă nu s-a scris istoria amănunțită a Societății Națiunilor în cursul celor douăzeci de ani de existență a ei ; trebuie totuși să constatăm nu numai lacunele pactului, ci și motivele adânci ale insuccesului său. Trebuie să întocmim de asemenea bilanțul deficiențelor și inventarul erorilor comise. Cu toate acestea se cuvine să recunoaștem Societății Națiunilor meritul de a fi adunat o bogată experiență, fecundă în învățăminte de valoare pentru observatorii vieții internaționale. Experiența de la Geneva ne învață că o organizație internațională nu poate fi considerată un leac universal : nu-i vorba de loc de o formulă magică, de o afirmare de misticism umanitar îmbrăcînd aparențe juridice pompoase care te fac să te gîndești la aceste admirabile cuvinte : „Există cuvinte asemănătoare tobelor : mult zgomot, nimic în interior”.

Pacifismul, adică voința de pace, are o valoare decisivă, capabilă să creeze o comunitate internațională viabilă, reală și nu numai pe hîrtie cînd se sprijină pe posibilitățile și natura adîncă a realităților naționale și internaționale.

Experiența de la Geneva are marele merit de a fi demonstrat că cele mai frumoase instituții politice, cele mai bune lucrări ale juriștilor, adunările frecventate în modul cel mai asiduu, tribunalele de arbitrarie cele mai imparțiale, idealismul cel mai înalt, jurisprudența cea mai chibzuită și oamenii de stat cu ideile cele mai îndrăznețe nu pot să realizeze nimic trainic dacă baza socială și economică a națiunilor nu corespunde edi-

ficiului politic și juridic pe care vrem să-l construim în mod pașnic.

Într-adevăr, ne întrebăm — făcînd abstracție de anumite activități tehnice în care s-a angajat Societatea Națiunilor și pe care le-a dus în parte la bun sfîrșit, ca organizația muncii și controlul sănătății publice —, ne întrebăm deci cu ce au putut fi folosite vasele organism creat în 1919, marile programe puse în lucru, planurile de federație internațională și proiectele de instituții create deasupra suveranității statelor. Toate acestea n-au avut decît o valoare trecătoare: punctul de plecare era fals. S-a pus accentul mai curînd pe natura raporturilor juridice și politice care se stabilesc între națiuni și nu pe structura socială a acestor raporturi. Există, într-adevăr, un pacifism formal, utopic, bazat pe abstract: mecanică omicidă, generatoare a unei păci tranzitorii între două războaie, simplă întrerupere înaintea unui masacru care se apropie. „Se pregătește următorul“. Astfel se poate caracteriza rolul unei păci de acest fel, pace cu totul formală, încadrată de două războaie.

Ne trebuie, dimpotrivă, un pacifism real, științific, care să știe să țină seama de învățămintele științei sociale, care să facă din pace un obiect de cunoaștere și care să ia drept punct de plecare studiul structurii sociale și economice a națiunilor.

Aceasta-i misiunea adîncă a Organizației Națiunilor Unite. Ea se deosebește de Societatea Națiunilor printr-o trăsătură de caracter esențială: principala sa rațiune de a fi este într-adevăr aceea de a organiza națiunile (se vede din titulatura ei) și nu statele. Societatea Națiunilor, dimpotrivă, avea un nume impropriu și fals. Ea ar fi trebuit să se numească: Societatea Statelor.

Ideea măreață și salvatoare de a menține pacea prin fraternitatea între națiuni cere înainte de orice și în mod firesc o participare efectivă din partea națiunilor înseși. În această privință, Carta Națiunilor Unite, așa cum a redactat-o Conferința Roosevelt de la San Francisco la 26 iunie 1945, nu conține decît dispoziții vagi. Principiile de bază pe care trebuie să se întemeieze edificiul ordinii mondiale sînt adesea neprecise.

Astfel, preambulul Cartei conține o îmbinare de termeni care surprinde. „Noi, popoarele Națiunilor Unite — declară textul —, hotărîte să apărăm generațiile viitoare de flagelul războiului, care în două rînduri în cursul unei vieți omenesti a impus omenirii suferințe de nespus“. Se vorbește de „popoare ale națiunilor“, ca și cum națiunile ar fi formate de popoare.

Dar neprecizia în alegerea termenilor folosiți nu încetează să se arate încă și mai evident pe măsură ce avansăm în citirea Cartei. Astfel, de exemplu, articolul 3 nu mai desemnează ca membri ai organizației Națiunilor Unite popoarele de care era vorba adineauri, ci statele. Iată textul: „Sînt membri fondatori ai Națiunilor Unite statele care au luat parte la conferință“.

În articolul 75 se introduce un nou termen: acela de „teritoriu“. „Organizația Națiunilor Unite, declară articolul acesta, va stabili sub autoritatea sa un regim internațional de tutelă pentru administrarea și supravegherea teritoriilor care vor fi puse sub acest regim“. Articolul 76 revine asupra acestei expresii de „teritoriu“ și vorbește de „populația“ acestor teritorii. Astfel se propune la alineatul b „să fie favorizat progresul politic, economic și social al populațiilor teritoriilor aflate sub tutelă“.

Deci națiune, popoare ale națiunilor, state, teritorii, populații ale teritoriilor, aceștia sînt termenii ambigui, întrebuițați fără suficientă precizie pentru a defini realitățile speciale cărora le este consacrată Carta.

O pace veritabilă, efectivă nu poate să fie decît rezultatul unor eforturi continue și de o voință de nezdruccinat din partea majorității națiunilor lumii. Securitatea internațională nu poate să fie bazată pur și simplu pe principii generale : ea trebuie să fie organizată în strînsă legătură cu viața concretă a națiunilor.

O organizație internațională nu devine o realitate vie decît dacă națiunile reușesc să se înțeleagă efectiv unele cu altele și nu doar în mod provizoriu, temporar și accidental. Textele acordurilor internaționale sînt indispensabile, desigur, dar nu sînt suficiente pentru a asigura succesul unei organizații : contează ca înțelegerea să se bazeze pe interese comune, clarificate prin cercetări aprofundate. Pacea universală este indivizibilă, în sensul că ea pretinde comunitatea universală a națiunilor.

Este deci vorba să se creeze între națiuni un minimum de omogenitate pentru ca fiecare dintre ele să poată să se integreze în mod cinstit și sincer în sistemul general : acest sistem va fi elaborat conform unei metode nu deductive, ci inductive. El va trebui să corespundă într-adevăr cu aspirațiile sociale și umanitare ale fiecărei națiuni în parte și ale unei anumite epoci în ansamblu. Ne trebuie o pace inductivă, reală, socială și economică prin însăși structura ei și nu o pace deductivă, formală, bazată doar pe reguli exclusiv politice și juridice. Ne trebuie o pace care să nu fie ilustrarea faimoasei formule a lui Renan : „Trăim din parfumul unui vas gol“. Ne trebuie o organizație internațională care să nu fie concepută ca un simplu instrument politic, ci care să aibă o structură socială, eco-

nomică, spirituală și politică coerentă. Una dintre gravele probleme care i se pun democrației internaționale este tocmai să știm să descoperim însăși viața internațională și să știm să aplicăm comunității internaționale metodele cunoașterii științifice.

Nu se poate descoperi adevărata bază a securității permanente decît printr-o răbdătoare și pătrunzătoare metodă de analiză și sinteză și de studiu al națiunilor : această metodă, de altminteri, nu exclude nici entuziasmul nici adeziunea generoasă, nici afirmarea unei fraternități de largă întindere. Să ne adresăm acestui univers care se oferă studiului nostru pentru a învăța limbajul colectivității și al obiectivității, pentru a descoperi datele permanente, profund sociale, economice, spirituale și politice ale națiunilor umane. Așadar, soluția problemei centrale, căutarea factorului decisiv pentru o pace adevărată, stau încă o dată în cunoașterea structurii sociale și economice a națiunilor.

Trebuie să studiem imensele probleme sociale, economice, politice și culturale ale lumii moderne într-un spirit de mare curaj intelectual, cu metode sever realiste, cu o scrupuloasă atenție științifică, fără să neglijăm să facem apel la reprezentanții științei sociale din lume. Este vorba de o nouă disciplină : *știința națiunilor, știința raporturilor dintre națiuni* ; ea este destinată să înlocuiască vechiul canibalism internațional și trebuie să aducă lumii o pace adevărată, iată o cauză demnă — credem noi — să fie servită. Și vom cita aici memorabilele cuvinte ale președintelui F. D. Roosevelt, extrase din discursul pe care îl pregătea cu cîteva ore înainte de a muri și pe care el le pronunța cu ocazia lui „Jefferson Day“, cuvinte care, prin ele însele, ne trasează un întreg program.

„Astăzi ne găsim — scria Roosevelt — în fața unui fapt esențial: dacă vrem ca civilizația să supraviețuiască, trebuie să cultivăm știința relațiilor umane, să dezvoltăm aptitudinea popoarelor, a tuturor popoarelor, de a trăi și de a munci împreună într-o aceeași singură lume și în pace“.

Care au fost pînă în prezent instituțiile consacrate cunoașterii națiunilor? Care au fost metodele folosite? Să luăm exemplul Genevei. Născută în dezordine în 1918, primită la început cu un entuziasm frenetic, Societatea Națiunilor a decedat în confuzie, nu fără să fi provocat crude decepții: i-a lipsit o metodă de lucru.

Toată lumea cunoaște sistemul faimoaselor comisii de la Societatea Națiunilor: se convocau în grabă experți spre a studia cutare sau cutare problemă, se numeau raportori, se elaborau proiecte fără o informare aprofundată și metodică, și proiectele acestea, în majoritatea lor, nu vedeau lumina zilei.

Organizația Națiunilor Unite prevede și ea la rîndul său, în Carta ei, numeroase măsuri, care sînt totuși lipsite de consistență și de claritate. Paragraful 4 al primului articol definește această organizație drept „un centru unde se armonizează obiective deosebite ale națiunilor spre a atinge scopuri comune“. De-a lungul întregii Carte este vorba de urmărirea sau de promovarea unor studii (art. 11 și 13), de a întreprinde anchete (art. 33 și 34), de a găsi soluții (art. 55), de a redacta rapoarte regulate (art. 64), de a strînge și răspîndi informații (art. 65), de a întocmi chestionare (art. 68). Dar Carta nu spune care trebuie să fie organele însărcinate cu executarea acestor operații complexe.

Ea vorbește, într-adevăr, într-un mod general de comisii (art. 63—70), de organizații neguvernamentale (art. 71) și mai ales de „instituții internaționale specializate“, dar nu explică nicăieri precis nici cum vor fi organizate aceste instituții și nici cum vor trebui să lucreze.

În forma ei actuală, Carta Națiunilor Unite este, desigur, perfectibilă. Ea are nevoie de o îmbunătățire în stare să atingă obiectivele esențiale pe care ea și le propune: cunoașterea reciprocă și unirea frățească a națiunilor. În spiritul Cartei trebuie deci creat un Institut internațional specializat, care să aibă un caracter permanent, spre deosebire de comisiile temporare, și a cărui muncă metodică se opune improvizărilor pripite care au format regula pînă astăzi. Obiectul cercetărilor întreprinse de acest institut nu poate să fie o lume abstractă, ci o lume concretă, adică națiunile care fac parte din Organizația Națiunilor Unite și sinteza finală a acestor cercetări este știința pozitivă a națiunilor, adică știința umanității, o umanitate rezultată dintr-un nou naționalism, adică născută din însăși conștiința națiunilor care o compun.

Va trebui să fie suprimată confuzia care mai domnește între un naționalism care-și închipuie că este un scop în sine, care refuză să admită că națiunile depind în mod strîns și necesar unele de altele și un internaționalism care refuză să recunoască principiul suveranității națiunilor și merge pînă la a le nega dreptul la o existență proprie. [...]

Institutul internațional pe care îl preconizăm pornește de la fapte și nu de la anumite postulate. El se sprijină pe materiale bazate pe experiențe și nu pe judecăți utopice. [...] El sună mobilizarea tuturor forțelor

științifice ale universului cu scopul de a da păcii o busolă și o cîrmă.

Cele mai bune instrumente de lucru puse în serviciul păcii sînt deci institutele de cercetări științifice create în fiecare națiune afiliată la Organizația Națiunilor Unite și, de asemenea, Institutul central internațional, instalat chiar la sediul Națiunilor Unite. [...]

Nu ne facem nici o iluzie în legătură cu complexitatea redutabilă a sarcinilor care așteaptă organizațiile de acest fel.

Institutele naționale și Institutul central internațional pentru studiul și mai buna cunoaștere a națiunilor nu vor fi simple birouri tehnice de înțelegere internațională, fără obiective și ambiții proprii. Ele vor fi, dimpotrivă, organisme dinamice și îndrăznețe, noi creații cărora însuși obiectul lor de lucru, principiile organizării lor și mecanismul funcționării lor le vor da eficacitate și curaj. [...]

Institutul central internațional pentru studiul și mai buna cunoaștere a națiunilor va avea de îndeplinit o misiune cvadruplă :

1. El va fi un institut științific, însărcinat să stimuleze în fiecare națiune crearea de institute proprii. Aceste institute, prin intermediul unor reprezentanți autorizați, vor stabili în comun un program de lucru și vor fixa o metodă unificată de cercetări. Institutul central va clasa rezultatele anchetelor și va face o primă lucrare de sinteză.

2. Institutul central va acționa în direcția interdependenței active între națiuni. [...]

3. Institutul central va fi un organism de coordonare. El va armoniza activitatea tuturor institutelor însărcinate în lume cu studierea și cunoașterea stării sociale, economice și culturale a națiunilor.

4. Institutul central va fi un organism consultativ permanent, însărcinat cu furnizarea studiilor, informațiilor, anchetelor, chestionarelor și soluțiilor la problemele de care este vorba în Carta Națiunilor Unite.

Institutul central internațional pe care îl preconizăm trebuie să fie, cu alte cuvinte, instituția de bază a Organizației Națiunilor Unite. [...]

Prezentăm și avansproiectul de organizare a Institutului internațional central pentru studiul și mai buna cunoaștere a națiunilor :

I. Consiliu și Comitet de conducere.

II. Secretariat general.

III. Direcții.

1. Direcția întâia : *Relații* cu institutele și societățile diferitelor națiuni. Sprijin și încurajare pentru crearea institutelor naționale acolo unde ele lipsesc.

2. Direcția a doua : *Documentare*.

a) Serviciul bibliotecilor (cărți, periodice, fișier central al publicațiilor mondiale privitoare la studiul și la cunoașterea națiunilor) ;

b) Serviciul dosarelor clasate pe probleme și al materialului de informare inedit (manuscrite, rapoarte și publicații de tot felul privitoare la reuniuni, conferințe internaționale sau adunări și congrese naționale ori internaționale) ;

c) Serviciul statistic (însărcinat cu întocmirea statisticilor mondiale conform unor reguli uniforme) ;

d) Serviciul cartografic (însărcinat să întocmească hărți mondiale conform unor reguli uniforme) ;

e) Serviciul fotografic (clasarea și păstrarea fotografiilor ; laboratoare însărcinate cu documentarea fotografică sistematică și mondială) ;

f) Serviciul filmelor documentare și al luărilor de vederi pe teren în interiorul diferitelor națiuni.

3. Direcția a treia : *Studii*.

A) Organizarea sistematică a studiilor conform unei metode comune în toate națiunile prin intermediul institutelor lor naționale. Adunarea rezultatelor obținute, studii comparative, crearea unei opere de sinteză : știința națiunilor.

B) Clasarea materialelor pe rubrici și pe națiuni la sediul Institutului central, pe rubrici la sediul institutelor naționale.

C) Redactarea și publicarea rezultatelor cercetărilor în colecția „Enciclopedia Națiunilor“.

4. Direcția a patra : *Legătura și interdependența dintre națiuni*. Cercetarea și difuzarea cunoștințelor de tot felul privitoare la înțelegerea reciprocă a națiunilor. Schimb sistematic și continuu pe plan internațional al valorilor economice și financiare, sociale și culturale ale fiecărei națiuni luate în parte (știință, filozofie, literatură, teatru, arte plastice, muzică).

A) Serviciul expozițiilor periodice la sediul Institutului central și al expozițiilor ambulante la sediul institutelor naționale.

B) Serviciul Muzeului permanent la sediul Institutului central și al muzeelor permanente la sediul institutelor naționale (muzee referitoare la viața națiunilor).

C) Serviciul difuzării sistematice printre națiuni a filmelor naționale și internaționale.

D) Serviciul Universității națiunilor.

a) Cursuri și conferințe asupra vieții națiunilor, bazate pe studii ale institutului și prezentate la sediul central, în colaborare cu serviciile de documentare și de informare enumerate mai sus ;

b) cursuri și conferințe prin corespondență ;

c) pregătirea metodelor și cadrelor personalului de cercetări la sediul central și la sediile institutelor na-

ționale. Schimb sistematic și continuu al valorilor naționale spirituale și economice prin radio, presă, publicații și corespondență.

5. Direcția a cincea : *Coordonare*.

A) Coordonarea institutelor create de O.N.U. sau afiliate la acest organism (B.I.T. ; U.N.E.S.C.O. etc.) ;

B) Coordonarea instituțiilor naționale sau internaționale străine de O.N.U.

În sfârșit, 6. Direcția a șasea : *Direcția consultativă pentru studiul și redactarea avizelor cerute de organele Națiunilor Unite*. „Elaborarea studiilor, anchetelor, chestionarelor și informațiilor“, în virtutea dispozițiilor Cartei Națiunilor Unite (art. 11, 13, 33, 34, 55, 64, 65 și 88).

Este important să se creeze institutele naționale și Institutul central internațional pentru studiul și mai buna cunoaștere a națiunilor. Este vorba de o datorie imperioasă, dictată de exigențele esențiale ale vieții internaționale. Aceste institute vor permite să se cunoască în mod fidel nevoile și aspirațiile umanității. [...]

Știința socială națională și internațională va ști să pregătească tranziția necesară între prezent și viitor. Ea va impune o disciplină idealismului anumitor spirite ; ea va risipi teama și prejudecățile multor altora.

Problema păcii devine deci astăzi, în umbra amenințătoare a foametei și a bombei atomice, o problemă uriașă : este în joc întregul umanism al păcii, construcția însăși a umanității.

Pacea pînă în prezent a fost o teorie generoasă, o mare idee, dar ea va părăsi domeniul utopiei spre a deveni o necesitate, spre a trece în viața însăși.

Națiunile se vor uni în cultul adevărului, în respectul și stima reciprocă ; ele vor cuceri pacea, sprijinindu-se pe un examen obiectiv al dificultăților prin care

trec ele. Acest examen le va permite să abordeze în comun problemele de rezolvat și de a se înțelege unele cu altele, cunoscând mai bine trăsăturile de caracter specific naționale ale fiecăreia dintre ele.

Ceea ce apare astăzi scepticilor o utopie, pseudo-realiștilor o imposibilitate va deveni într-o zi o realitate, pe care o întrevăd deja anumiți oameni de stat : O.N.U. se va transforma în parlament universal. Națiunile vor fi reprezentate în el prin votul lor direct. Acest parlament nu va avea decât un obiectiv : organizarea păcii.

Va fi ales un guvern mondial dintre membrii acestei adunări.

Va fi creată în acest fel cea mai mare autoritate suverană a lumii : ea va lua în sarcină destinul tuturor popoarelor. Astfel se va naște un nou stil de viață internațională, nu numai eliberată de teama războiului, dar bazată pe înțelegerea realităților sociale și naționale ; se va putea stabili o coeziune armonioasă : ea se va sprijini pe interese comune, pe idealul comun al unei umanități alcătuită din națiuni libere și egale între ele, formate de cetățeni liberi și egali între ei, fără discriminare de rasă sau de credință.

Astfel se va organiza lumea pe baze noi, astfel se va deschide în istoria ei o eră măreață.

Universul va ieși din perioada aspirațiilor generale și abstracte, a speranțelor mărețe, dar nebuloase, pentru a intra în aceea a organizării concrete, active și efective a viitorului. [...]

Și atunci pacea va deveni o realitate ¹⁹.

1) Paginile alese din opera lui D. Gusti au fost grupate în cinci capitole, corespunzător cu cinci preocupări principale, din activitatea foarte întinsă de cercetare și organizare desfășurată de sociologul român, și anume :

I. Problema raporturilor cu contemporanii, în cadrul vieții personale, concepută ca sinteză a unei experiențe științifice originale.

II. Constituirea sociologiei, ca știință a realității sociale, și a sistemului de sociologie, ca instrument de cunoaștere integrală a realității sociale prin cercetarea monografică (sociologia), cunoașterea și elaborarea mijloacelor pentru realizarea valorilor și normelor sociale (politică) și stabilirea și cunoașterea scopurilor și a idealului etic (etica).

III. Organizarea instituțiilor necesare pentru cercetarea științifică.

IV. Organizarea culturală și acțiunea de culturalizare. Problemele activității, științifice și practice a tineretului.

V. Problema organizării păcii, bazată pe cunoaștere și acțiune conștientă.

2) Cunoașterea vieții și operei lui D. Gusti se întrecește prin cunoașterea prietenilor și contemporanilor săi. Cu o mare putere de evocare și măiestrie literară, câțiva din aceștia ne-au fost înfățișați chiar de el în *Sociologia Militans*, volumul II, 1946, capi-

tolul V, intitulat *Figuri culturale*. La cele 14 figuri culturale din *Sociologia Militans* se adaugă evocările și amintirile publicate de D. Gusti (în „Revista Fundațiilor”, în „Buletinul informativ științific și administrativ”, vol. I, nr. 1, 1948, al Academiei Române, și în „Analele Academiei Române”, sub titlul *Cincisprezece elogii academice*) despre I. L. Caragiale, precum și despre alți câțiva contemporani dispăruți.

3) În concepția lui A. D. Xenopol, conceptul „naționalist” nu are înțelesul pe care l-a luat în manifestările reacționare, șovine, ci un sens pozitiv: iubirea patriei, devotament pentru popor, „iubire de țară și de neam” (A. D. Xenopol).

4) Opera este continuată, în satele studiate de D. Gusti și de Fr. Rainer, prin cercetările complexe ale Institutului de antropologie, condus de acad. prof. dr. Ștefan Milcu.

5) Studiul *Realitate, Știință și Reformă Socială*, din care redăm fragmentele intitulate „Cîteva indicații asupra metodei”, reprezintă un articol programatic pentru activitatea științifică și organizatorică începută de Dimitrie Gusti în 1910, la Iași, și reluată în 1918—1919.

Imprejurările imediat următoare primului război mondial i-au impus lui D. Gusti unele limitări teoretice.

În stabilirea raporturilor dintre realitate și cunoștință, cunoștință și voință, teorie și practică, idee și ideal, scop și mijloace, cauză și efect, D. Gusti nu se situează pe poziție materialistă. În acest material este însă cuprinsă ideea justă despre necesitatea cunoașterii realității sociale prin cercetare sociologică directă, ca bază a oricărei acțiuni de transformare a societății.

6) În anii 1935—1937, la Paris (10 ianuarie 1935), prin comunicarea făcută la Sorbona, la Bruxelles (1935) în cadrul Congresului Internațional de Sociologie și apoi din nou la Paris (1937) cu ocazia Congresului internațional de științe sociale și a Congresului internațional de sociologie, D. Gusti a împărtășit, personal, lumii științifice de peste hotare, prin patru lucrări de mare răsunet, principiile sistemului său de sociologie, etică și politică. Cele patru comunicări, grupate de D. Gusti în volumul său *La science de la réalité sociale. Introduction à un système de Sociologie, d'Éthique et de Politique*, apărut în „Bibliothèque de Philosophie Contemporaine” (F. Alcan, Presses Universitaires de France, Paris, 1941) sub titlul *Les principes d'un système de Sociologie, Éthique et Politique*, sînt următoarele: *La doctrine et*

la méthode de l'École Sociologique de Bucarest (Sorbona, 10 ianuarie 1935), *La sociologie et les sciences sociales* (Congresul internațional de științe sociale, Paris, 1937), *La sociologie des unités sociales* (Congresul internațional de sociologie, Bruxelles, 1935), *La loi du „parallélisme sociologique” comme loi „d'équilibre social”* (Congresul internațional de sociologie, Paris, 1937).

Textul pe care-l redăm reia ideile cuprinse în subcapitolul a) *Esquisse d'une doctrine de sociologie, éthique et politique* din conferința amintită mai sus, rostită în 1935 la Sorbona, acest text a mai fost publicat în volumul *Omagiu profesorului C. Rădulescu-Motru* (București), 1932, sub titlul *Sociologia. Schiță a unui sistem de Sociologie*, precum și în volumul *Sociologia Militans*, vol. I, 1946, p. 65, punctele 1 și 2 din studiul *Sociologia monografică*.

7) D. Gusti a aplicat tezele sale sociologice și programul său cultural în cadrul a două instituții, și anume în cadrul Ministerului Instrucției Publice, în 1933, și în cadrul Fundației, începînd din 1934. Înființată sub denumirea „Fundația Culturală Regală Principele Carol”, această instituție a purtat ulterior denumirea „Fundația Culturală Regală Regele Mihai I” și apoi „Fundația Regele Mihai I”. Din 1934 și pînă în octombrie 1939, cînd D. Gusti a fost înlăturat de la conducerea ei, și apoi din nou din 1941 și pînă în 1948, această instituție a aplicat programul cultural preconizat de D. Gusti: acțiune prin cercetări monografice, echipe studențești, cămine culturale, școli țărănești și publicații, precum și prin aplicarea, în intervalul 13 octombrie 1938—13 octombrie 1939, a Legii Serviciului Social. În acest volum vom simplifica denumirea instituției amintite mai sus, lăsînd numai *Fundația* [...].

8) Amploarea luată în opera de sociologie monografică a lui D. Gusti de cercetarea monografică a satelor a dus uneori la părerea că acesta și-ar fi orientat atenția numai spre cercetarea satelor. În realitate, D. Gusti a avut de la început în vedere nu numai cunoașterea sociologică a satelor, ci și studiul sociologic al mediului orășenesc și muncitoresc, dovadă planul de cercetare elaborat în 1926 de elevul și de colaboratorul său, I. Setlacec (vezi: „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, VI, 1926—1927, nr. 1—4), cercetările întreprinse în Cartierul Tei din București cu seminarul de sociologie în anii 1930—1938, precum și acest amplu plan pentru „Cercetarea de sociologie integrală a întreprinderilor”, proiectat a se efectua de către Institutul Social

Român (Institutul de Cercetări Sociale al României) în cadrul lucrărilor comisiei de cercetări sociale pe teren a Consiliului Național de Cercetări Științifice, în colaborare cu Comisia de Redresare Economică în cursul anului 1948 (vezi „Academia Română, Consiliul Național de Cercetări Științifice, Buletinul Informativ, Științific și Administrativ”, vol. I, nr. 1, București, 1948, p. 180).

De altfel, la 24 februarie 1929, cu ocazia celei de-a zecea aniversări a Institutului Social Român, D. Gusti declara, citind planul activității viitoare, că „Institutul Social Român a luat hotărârea să înceapă o campanie activă și intensă pentru cunoașterea satelor și orașelor din România pe cale monografică”.

9) Creat în 1921, după ce din 1918 fusese înființată Asociația pentru Studiul și Reforma Socială, Institutul Social Român a purtat rînd pe rînd, din cauze obiective, următoarele denumiri: Institutul de Cercetări Sociale al României (1938), Institutul de Științe Sociale (1941) și apoi din nou Institutul Social Român (1945).

În ansamblul activităților și instituțiilor științifice și sociale conduse de D. Gusti în cursul vieții sale, Institutul Social Român era chemat să ducă, împreună cu Seminarul de sociologie (director D. Gusti) de la catedra de sociologie etică, politică și estetică (Universitatea din București, Facultatea de filozofie și litere), al cărui titular era, și apoi din 1934, împreună și cu echipele studențești, la cunoașterea vieții sociale din România.

Începînd cu anul 1946, o dată cu înființarea Consiliului Național de Cercetări Științifice de pe lângă Academia Română (15 martie 1946), Institutul Social Român urma să-și desfășoare activitatea, sub denumirea Institutul Social Român (Institutul de Cercetări Sociale al României), ca organ al Comisiei de cercetări sociale de teren a Consiliului Național de Cercetări Științifice.

10) În cuvîntul de răspuns către studenții Facultății de filozofie și litere din București cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de activitate universitară în ziua de 27 ianuarie 1937, D. Gusti declară: „...Ceea ce am iubit mai presus de orice în acești 25 de ani a fost tineretul universitar. Lui i-am dat tot ce am avut mai bun și mai scump și care, trebuie să recunosc, mi-a dat și el tot ceea ce a avut mai bun și mai scump... Bucuriile stu-

dențimii au fost și bucuriile mele, durerile studențimii au fost și durerile mele”.

Atitudinea lui D. Gusti față de tineretul universitar a avut drept rezultat inițierea unor acțiuni organizatorice și sociale. În acest scop el a elaborat în 1923, în Seminarul de sociologie, proiectul denumit *Program studențesc pentru organizarea vieții universitare*, a înființat în 1927, ca decan al Facultății de filozofie și litere, Oficiul universitar din București și a organizat, începînd din 1934, echipele studențești și apoi (1938) Serviciul social.

Programul studențesc din 1923 enunță concepția lui D. Gusti despre rolul studentului universitar ca „*funcționar social*, căruia națiunea i-a încredințat cele mai importante interese ale ei”; „dînsul va determina — se scrie în *Cuvînt înainte* —, prin felul activității sale, însăși valoarea universității și condițiile de elaborare și consolidare ale culturii naționale, în slujba căruia pune inteligența și energia sa” (*Sociologia Militans*, vol. II, 1946, p. 14). În același *Cuvînt înainte*, conceput în 1923 și publicat pentru primă oară în 1924, se cere „crearea condițiilor prielnice aducerii fiilor de țărani la universitate”, „obligăția față de studenții odată ajunși la universitate de a li se asigura un trai demn atît din punct de vedere cultural, cît și material”, „democratizarea vieții studențești prin introducerea votului obligator în alegerea diferitelor organe de conducere a asociațiilor și de administrare a gospodăriei (cămine, cantine)”, „îndreptarea tuturor eforturilor către o politică a culturii” (*ibidem*).

Un proiect pentru a cărui realizare Gusti s-a străduit foarte mult a fost organizarea unei Facultăți de Științe Sociale.

La 20 noiembrie 1934, în „Cuvînt înainte” la *Sociologia Militans*, ediția I-a, el scria: „A mai rămas de îndeplinit încă vechiul deziderat privitor la sistematizarea și adîncirea învățămîntului Științelor sociale și politice, mai mult ca pînă acum, într-o Facultate autonomă de științe sociale. Iubirea și grija pentru pregătirea tineretului la înălțimea marilor și gravelor probleme ale timpului ce-și așteaptă soluționarea, ne îndeamnă să reluăm discuția creării unei Facultăți de Științe Sociale (discuție care a avut loc în deosebite rînduri în cadrul Institutului Social Român...)”.

În proiectul lui Gusti, Facultatea de Științe Sociale cuprinde trei secții și anume: 1) Secția științelor economice și financiare, cu subsecțiile economice și finanțe publice și economie și fi-

nanțe private; 2) Secția științelor politice, cu subsecțiile: politică administrativă, consular-diplomatică, jurnalistică; 3) Secția sociologică, în care să se predea următoarele materii comune ambelor secții precedente: enciclopedie și introducere în științele sociale, sociologia, etica socială, istoria socială, politica, psihologia socială, știința culturii ș.a.

El vedea în această Facultate „o școală a spiritului public“, care să împace „cultul desinteresat al științei sociale cu aplicări imediate la cunoașterea țării, cu necesitățile serviciilor publice ale statului și cu trebuințele societății românești“. El susținea că prin această Facultate, Universitatea va participa „mai mult ca până acum“ la viața socială și politică a națiunii, devenind, astfel, „un instrument științific al puterii naționale“; de aceea considera el crearea acestei Facultăți ca „o cerință imperioasă a timpului“.

11) În prima parte a discursului, subcapitolele I—6 inclusiv, conform „uzajului academic“, D. Gusti aduce un „omagiu predecesorului“, adică istoricului C. Giurăscu; în continuare face un istoric al academiilor de la Academia platonice la Academia „utopică“ a lui Bacon, arătând pe larg rolul lui Leibniz ca „cel mai activ și ilustru propagandist pentru întemeieri de academii“.

12) D. Gusti a conceput Muzeul Satului ca o *instituție permanentă pentru cunoașterea vieții sociale*. În ediția din 1946 a operei sale *Sociologia Militans*, îngrijită personal de autor, D. Gusti așază articolul despre *Muzeul Satului Românesc* în volumul I, *Cunoaștere*, la capitolul II, *Sociologie românească*, subcapitolul *Cercetarea monografică* (p. 142).

Cît privește caracterul permanent al acestei noi și originale instituții științifice, *muzeul sociologic*, concepută și realizată de D. Gusti cu colaborarea echipelor studențești, articolul citat cuprinde următoarea afirmație: „Gîndul de a înfiptui un Muzeu al Satului Românesc de felul celui pe care Fundația l-a organizat în Parcul Național Herăstrău este un gînd foarte scump și vechiu al nostru și rodul unor străduinți pe care le urmărim stăruitor de ani de zile. Un Muzeu al Satului Românesc nu a fost deci înțeles de către noi numai ca o simplă anexă improvizată și plăcută [...], ci ca o lucrare de sine stătătoare, de o mare importanță științifică și de educație națională în același timp, pe care am dorit-o și va fi permanentă...“.

Muzeul Satului, ca muzeu sociologic și social, nu numai etnografic, reprezintă în monografia sociologică un instrument de cercetare științifică a realității sociale.

Concepția aceasta despre muzeul sociologic și despre expoziția sociologică, înțelese ca instrumente de cercetare și cunoaștere monografică a realității sociale, au dus încă din 1929 la organizarea, în dimensiuni reduse, a expoziției „Drăguș. Un sat din Făgăraș“ în sălile Seminarului de sociologie (Universitatea din București, Facultatea de filozofie), a expozițiilor cu rezultatele echipelor studențești (1934—1938), precum și la marile expoziții de răsunset mondial realizate de D. Gusti la Paris, în 1937, și la New York, în 1939, ca o prezentare monografică sintetică vizuală a economiei, artei și științei din România.

13) D. Gusti se referă la ciclurile de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român. Aceste prelegeri publice erau concepute în cicluri anuale pe cîte o problemă (de exemplu ciclurile „Partidele politice“, „Politica externă a României“ etc.). Ele au avut un mare răsunset în lumea intelectuală.

În 1928 prelegerile publice ale Institutului Social Român au fost consacrate problemei „Politica culturii“.

14) Instituțiile și activitățile social-culturale inițiate, organizate și conduse de Dimitrie Gusti reprezintă complementul activităților sale de cercetare monografică, al concepției lui despre procesul realizării „realității sociale viitoare“.

Ansamblul acestor instituții și activități poate fi cuprins sub denumirea de programul social-cultural al lui D. Gusti, formulat și pus în aplicare de el începînd din 1910 (*Introducere la cursul de istoria filozofiei grecești, etică și sociologie*, vezi *Sociologia Militans*, vol. I, 1946, p. 30), trecînd prin momentele pe care le reprezintă activitatea din anii 1918 (Asociația pentru studiul și reforma socială), 1925 (echipele monografice), 1932—1933 (activitatea la Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor), lărgită cu preocupări și ca masă de participanți în perioada 1934—1938 (cu echipele studențești și Serviciul social), reluată după întrerupere, dar și încheiată în perioada 1941—1948 la Fundație.

Discursurile, studiile și articolele lui D. Gusti referitoare la acest program se găsesc adunate în *Sociologia Militans*, vol. II, 1946, pp. 61—124 și 173—283, precum și în *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. I—II.

Articolele din perioada 1934—1939, adresate participanților la echipele studențești, au apărut toate în „Curierul echipelor studențești“ (1934) și în „Curierul Serviciului social“ (1938).

Aceste lucrări cuprind prezentarea principiilor, metodelor și instrumentelor de organizare și de acțiune cultural-socială elaborate și experimentate de D. Gusti (căminul cultural, școala țărănească, școala conducătorilor de cămine culturale, echipa studențească, școala de echipieri, școala conducătorilor de echipe studențești, Serviciul social), măsurile de politică școlară pe care le-a aplicat și pe care le-a preconizat ca ministru al instrucțiunii, concepția sa cu privire la radiofonia românească ș.a.

Activitatea teoretică și practică desfășurată de Dimitrie Gusti în acest domeniu prezintă unele aspecte pozitive, contribuții originale pentru acea vreme la teoria și la practica activității culturale de masă.

15) Crezând că ar putea feri Institutul Social Român și instituțiile de acțiune culturală pe care le proiecta de intervenția statului, D. Gusti a preconizat scoaterea acestora de sub autoritatea organelor de stat.

D. Gusti a făcut apel la inițiativa personală a intelectualilor și a oamenilor de știință, iar instituțiile pe care le-a conceput, organizat și condus în domeniul acțiunii culturale (Fundăția, Serviciul social) au dispus de o autonomie destul de largă.

În 1938 D. Gusti continua acțiunea pe care o începuse în 1918 cu Asociația pentru Studiul și Reforma Socială, căutând să demonstreze necesitatea cunoașterii realităților sociale ca bază a măsurilor organizatorice de stat.

Știind că politicianismul din România va frâna o asemenea dezvoltare a vieții publice, D. Gusti a preconizat organizarea de jos în sus a țării, folosind în acest scop, ca instrumente de lucru, de organizare și de acțiune, echipele studențești și căminele culturale.

16) „România nouă“ la care se referă D. Gusti este România concepută de el ca rezultat al acțiunilor ce vor urma conform soluțiilor preconizate pe baza cercetării monografice.

17) Subliniem că între cele două războaie instituția căminului cultural, așa cum a realizat-o D. Gusti, însemna o soluție originală, menită să ajute la ridicarea vieții social-culturale a maselor de la sate.

La epoca în care s-a desfășurat activitatea social-culturală îndrumată de D. Gusti, căminul cultural a fost organizația culturală de masă cea mai cuprinzătoare.

Apelul făcut de Gusti la cărturarii satelor, la „fiii satului“, la cei care pot face „danii“, la „elitele sătești“ — care, în ultimă instanță, înseamnă păturile înstărite ale satului — a fost o încercare uneori izbutită de a pune aceste elemente, în general negativ orientate, în serviciul unei cauze pozitive, avansate, și anume ridicarea întregii colectivități sătești la o viață mai bună. Cei care se încadrau în activitatea căminului cultural aderau la o muncă obștească pusă în serviciul unor scopuri de progres social.

Conceput de Gusti ca o „solidaritate de probleme“ căreia i se răspunde cu o „solidaritate de soluții“, căminul cultural rămâne una din realizările de seamă ale sociologiei militante între cele două războaie.

18) „Personalismul idealist“ al lui Gusti nu trebuie confundat cu tezele „personaliste“ ale curentelor filozofice contemporane occidentale.

Citirea atentă a textelor lui D. Gusti din perioada 1934—1948, în care se adresează tineretului și celor maturi arătând ceea ce au de făcut, ne dezvăluie conținutul concepției lui despre „personalismul idealist“; prin acesta el înțelege o activitate constructivă îndreptată spre scopuri social-culturale și etice.

Propunând tineretului adoptarea tezelor sale etice, îndemnându-l să adere la concepția sa morală, D. Gusti le cerea să devină „personalități creatoare“, care să-și închine viața colectivității printr-o activitate bazată pe știință.

Așadar, prin „personalism“, Gusti înțelege, în ultimă instanță, obligația de a deveni persoane creatoare de valori culturale, în care sînt cuprinse și cele sociale, și cele științifice. Prin „idealism“ el înțelege în acest context slujirea unor scopuri, adică *ideurile*, puse în serviciul colectivității.

19) Iată documentul oficial O.N.U. emis în urma propunerilor făcute de Dimitrie Gusti :

„UNITED NATIONS — NAȚIUNILE UNITE

Crearea unui Institut internațional pentru cunoașterea națiunilor

Profesorul D. Gusti preconizează crearea de institute naționale și a unui Institut central internațional pentru studiul și cunoaș-

terea națiunilor în speranța de a ajunge la o mai bună înțelegere internațională, bazată pe o știință a națiunilor.

a) Scopul acestor institute va fi de a desfășura cercetări sistematice cu scopul de a aduna date care vor permite să se cunoască nu numai starea socială a fiecărei țări, ci și nevoile și aspirațiile lor.

Documentația adunată de aceste centre și sintezele care vor rezulta vor servi drept bază unei cooperări internaționale și vor furniza de asemenea faptele concrete pe care se va putea funda o politică inteligentă și rațională.

Institutele nu se vor mărgini să studieze realitatea socială, ci vor folosi cunoștințele obținute pentru a face recomandări și pentru a semnaliza pericolele existente în dezvoltarea vieții naționale.

Obiectul imediat al studiilor pe care fiecare institut și-l va propune va fi acela al unităților vieții sociale. Explicarea vieții sociale nu este posibilă decât dacă sintem în stare să interpretăm relațiile societății cu mediul geografic, cu mediul biologic, cu mediul istoric și cu mediul psihic. Deci o știință a națiunilor cere cooperarea specialiștilor din toate disciplinele.

b) Acest ideal va putea fi realizat de institutele naționale instalate în fiecare țară membră a Națiunilor Unite. Acestea vor fi într-adevăr universități ale națiunii, în care specialiștii aparținând diferitelor discipline se vor dedica studiului diferitelor aspecte ale vieții naționale și de asemenea ale cadrului geografic în care ea se desfășoară. Se va pune accentul pe cercetarea directă pe teren.

c) O importanță cu totul deosebită va fi acordată cercetărilor colective făcute în comunitățile rurale conform metodei folosite cu atâta succes de profesorul Gusti în România. Echipe de cercetători vor proceda la un studiu sistematic al tuturor aspectelor vieții sociale și apoi vor coordona rezultatele lor spre a obține o sinteză. Din suma acestor sinteze se va obține sinteza finală a națiunii.

d) Institutele naționale și regionale vor depinde de un Institut central internațional, care: 1. va asigura relațiile cu institutele și societățile diferitelor națiuni și 2. va centraliza documentația, care va consta într-un serviciu de bibliotecă, dosare, un serviciu de cartografie și fotografie. Institutul central se va ocupa de asemenea de directivele generale și va căuta să elaboreze o metodă de lucru unică.

Una dintre funcțiunile Institutului central va consta în organizarea difuzării cunoștințelor de tot soiul care vor putea ajuta înțelegerea reciprocă a națiunilor. Schimburile de date economice și financiare și de informații sociale și culturale vor putea avea loc prin intermediul institutului.

[...]

Alfred Métraux".

Ulterior Gusti a întocmit și următorul:

PROIECT DE CREARE A INSTITUTULUI SOCIAL ȘI ECONOMIC AL NAȚIUNILOR UNITE

Organizația Națiunilor Unite este definită de articolul 4 al Cartei ca fiind un «centru în care se armonizează obiectivele particulare ale națiunilor în vederea atingerii unor scopuri comune».

Carta subliniază necesitatea care există, pentru îndeplinirea acestei misiuni, de «a efectua și promova studii» (art. 11 și 13), «de a întreprinde anchete» (art. 33 și 34), «de a da soluții» (art. 55), «de a redacta rapoarte regulate» (art. 64), «de a aduna și răspîndi informații» (art. 65), «de a întocmi chestionare» (art. 68). Dar textele nu precizează care sînt organismele specializate care vor fi însărcinate cu aceste operații complexe. Într-un fel foarte general, Carta se referă la «comisii» (art. 63—70), la «organizații neguvernamentale» (art. 71) și mai ales la «instituții internaționale specializate».

Problema organizării și funcționării acestor instituții se pune mai ales în ceea ce privește activitatea Consiliului Economic și Social. Acest fapt este datorat mai multor motive:

1. Competența Consiliului Economic și Social este deosebit de vastă. Ea înglobează în mod practic toate problemele care se pun în legătură cu viața oamenilor în societate. În această situație, în fiecare din sectoarele activității sale, Consiliul Economic și Social se găsește în fața unei multitudini de organisme naționale și internaționale, unele competente și perfect utilizate, altele dispunînd de mijloace de acțiune mai reduse.

2. Activitatea Consiliului Economic și Social este permanentă. Ea nu se exercită cu ocazia unei crize sau unui conflict. Consiliul are deci nevoie de o sursă de informații permanentă și specializată.

3. Activitatea Consiliului Economic și Social este reformatoare. Ea tinde să modifice condițiile de viață ale oamenilor în privințe precise. Ea trebuie deci să fie bazată pe o cercetare științifică riguroasă, coordonată, completă.

Nici Consiliul, organ de hotărâri, nici comisiile, organe de pregătire de deliberări, nici serviciile specializate ale secretariatului general, organ de acțiune, nu pot să se ocupe de această sarcină de informare, de care depinde totuși valoarea activităților.

Crearea unui organ consultativ, laborator economic și social, aflat în contact cu toate izvoarele de informare, dispunând de un personal specializat, de un material de documentare, este deci de o necesitate imperioasă și urgentă.

La 13 iunie 1946, Comisia temporară a problemelor sociale a recomandat Consiliului crearea unei Comisii permanente a problemelor sociale (Jurnalul Consiliului, nr. 25). Secretariatul general ar fi însărcinat să pună un personal specializat la dispoziția Comisiei, care ar întreține raporturi strânse cu diferitele organizații internaționale.

La sfârșitul acestei recomandări, Comisia permanentă ar rămîne un organ de deliberare, munca de cercetare, de documentare și de consultare fiind efectuată în afara ei. Recomandarea scoate deci în relief necesitatea de a încredința unui organism specializat grija de a da deslușiri Consiliului și diferitelor sale comisii permanente și temporare.

Constituirea unui astfel de organism a fost concepută și expusă de profesorul Gusti, fost președinte al Academiei Române și președinte al celui de-al 14-lea Congres internațional de sociologie, în comunicarea pe care a făcut-o la 20 mai 1946 la Academia de științe morale și politice la Paris.

Este vorba de Institutul social și economic al națiunilor.

Institutul ar avea drept misiune de a cunoaște și de a face cunoscute faptele sociale și economice în ordinea națională și internațională, cu scopul de a servi știința națiunilor. Ca organ de studiu, institutul ar efectua și ar face să fie efectuate cercetări științifice privitoare la problemele :

- a) care i-ar fi supuse de către Consiliul Economic și Social ;
- b) care i-ar fi puse de către organismele internaționale ce cooperează cu Națiunile Unite ;
- c) care ar fi considerate de Comitetul de conducere al institutului ca meritînd să facă obiectul unui studiu aprofundat.

Ca organ de acțiune, institutul :

1) ar juca rolul de instanță consultativă a Consiliului Economic și Social ;

2) ar asigura prin toate mijloacele de care dispune răspîndirea cercetărilor științifice, contribuind la formarea științei națiunilor ;

3) ar coordona activitatea instituțiilor internaționale care lucrează în legătură cu Națiunile Unite sau care urmăresc un obiectiv aflat în competența institutului. Ilustrăm cele ce precedă printr-un exemplu : una dintre problemele care se află pe ordinea de zi a actualității internaționale este aceea a «națiunilor înapoiate». Institutul, însărcinat cu studiul acestei probleme de către Consiliul Economic și Social sau care s-ar sesiza prin hotărîrea Comitetului său de conducere, ar face cercetări, studii, anchete pe teren, ar centraliza rezultatele deja obținute de alte organisme de cercetare și studiu, ar efectua o sinteză de date de observație și experiență, ar adresa instanțelor competente ale Națiunilor Unite, ca și instituțiilor internaționale specializate, raportul consemnînd rezultatele studiului efectuat, ar asigura difuzarea acestor rezultate sub formă de publicații, filme, emisiuni radiofonice, expoziții, cursuri, cartoteci permanente la sediul central etc.

Avantajele acestui mod de lucru par hotărîtoare : institutul își are sediul chiar în centrul instituțiilor Națiunilor Unite, care nu au în fața lor decît o singură sursă de informații ; centralizarea cercetării permite să se evite risipirea eforturilor, lacunele documentării, pierderea de timp, cheltuielile inutile.

Mai tîrziu ne putem gîndi la crearea de institute regionale și naționale, formînd o rețea căreia Institutul central i-ar fi în același timp element motor și centralizator. Dar pentru început institutul s-ar mărgini să adauge muncii proprii coordonarea între organismele deja existente.

Institutul ar corespunde unei formule modeste care ar fi supusă încercării experienței. Ambiția viitoare a institutului ar avea drept unitate de măsură activitatea sa trecută. Crearea Institutului central pune o problemă de personal, care este mai mult calificativă decît cantitativă, și o problemă de bani, care este de întindere redusă.

Institutul ar avea grijă să nu încalce competența organismelor deja existente. Este evident că un studiu al condițiilor de muncă, oricare ar fi obiectul lui precis, ar pune institutul în contact cu B.I.T.-ul, cu Federația Mondială a Sindicatelor, cu Organizația

Internațională a Sănătății, cu U.N.R.R.A. sau cu organismul care-i va urma, cu U.N.E.S.C.O., cu comisia de statistică, cu comisia demografică, fără să mai vorbim de organisme naționale.

Dar rațiunea de a fi a institutului este tocmai munca de coordonare, pe care nu o poate face nici unul dintre organismele specializate și de care acestea sînt chemate să beneficieze. Căci studiul precipitat efectuat de institut ar putea să ușureze mai tîrziu munca B.I.T.-ului, acțiunea Federației Sindicatelor, deliberrile diferitelor comisii specializate.

Organ consultativ al Consiliului Economic și Social, însărcinat cu cercetarea și difuzarea rezultatelor obținute, institutul este chemat în mod evident să lucreze în legătură cu U.N.E.S.C.O. Dar trebuie subliniat că institutul nu este un corp savant, în sensul care se acordă prin tradiție acestei expresii. Institutul nu este nici un așezămînt de învățămînt, nici un organism de punere în contact a savanților din diferite țări, nici chiar o instituție a cărei misiune exclusivă ar fi propagarea științei cu un scop dezinteresat.

Institutul este, înainte de toate, un laborator de cercetări, destinat să furnizeze mijloace de acțiune Consiliului Social și Economic, în special, și Națiunilor Unite, în general. Scopul său este astfel în același timp mai restrîns și mai pozitiv.

În comparație cu organele create de U.N.E.S.C.O., institutul este ceea ce ar fi un laborator de cercetări de căi ferate față de o școală de fizică.

Funcțiunea institutului este concretă și practică: este aceea a unui consilier sociologic al Națiunilor Unite, ale cărui păreri au fost deja clarificate de avizele consilierilor juridici, militari și ale altora. Avem trasată astfel linia de demarcare între institut și așezămintele create de U.N.E.S.C.O. Nu-i mai puțin adevărat că această instituție internațională va putea să beneficieze de rezultatele activității institutului în același fel și în aceleași condiții ca și celelalte organisme create sub egida Națiunilor Unite.

Organizarea internă a institutului poate fi concepută numai după următoarea schemă:

1. Consiliu și Comitet de direcție.
2. Secretariat general.
3. Direcții.

1. *Direcția întâia.* Direcția consultativă, însărcinată cu redactarea avizelor cerute de Consiliul Economic și Social, ca și de

alte organe ale Națiunilor Unite (elaborarea studiilor, anchete, chestionare, informații prevăzute de Cartă în articolele 11, 13, 33, 34, 55, 64, 65, 88).

2. *Direcția a doua.* Studii și cercetări:

- a) Organizarea cercetărilor pe teren.
- b) Organizarea cercetărilor prin intermediul organelor naționale.
- c) Centralizarea rezultatelor obținute de organele naționale și internaționale.
- d) Redactarea și publicarea rezultatelor cercetărilor în colecția „Enciclopedia Națiunilor“.

3. *Direcția a treia.* Documentare:

- a) Serviciul bibliotecilor (cărți, periodice, fișier central al publicațiilor mondiale referitoare la studiul și la cunoașterea națiunilor).
- b) Serviciul dosarelor (clasarea materialului inedit: manuscrise, rapoarte, dări de seamă ale adunărilor, ale conferințelor internaționale, ale ședințelor, congreselor naționale și internaționale).
- c) Serviciul textelor legislative și al documentării juridice.
- d) Serviciul statistic (însărcinat cu întocmirea statisticilor mondiale conform unor reguli uniforme).
- e) Serviciul cartografic (însărcinat cu întocmirea hărților mondiale, conform unor reguli uniforme).
- f) Serviciul fotografic (clasarea și păstrarea fotografiilor, laboratoare însărcinate cu documentarea fotografică sistematică și mondială).
- g) Serviciul filmelor documentare și al luărilor de vederi pe teren în interiorul diferitelor Națiuni Unite.

4. *Direcția a patra.* Legătura cu institutele și societățile diferitelor națiuni.

Sprîjin și încurajare acordate pentru crearea de institute naționale acolo unde acestea lipsesc. Coordonarea instituțiilor create de Națiunile Unite sau independente de Națiunile Unite.

5. *Direcția a cincea.* Contribuirea la știința națiunilor:

Cercetarea și difuzarea tuturor cunoștințelor apte să dezvolte înțelegerea reciprocă a națiunilor: schimb continuu și sistematic al valorilor economice, financiare, sociale, culturale ale națiunilor respective.

- a) Serviciul expozițiilor periodice;
- b) Serviciul Muzeului permanent la sediul institutului;

c) Serviciul Universității Națiunilor : cursuri și conferințe la sediul institutului, cursuri prin corespondență ;

d) Serviciul pregătirii metodelor și al formării personalului de cercetare a științei națiunilor ;

e) Serviciul de difuzare. Difuzarea sistematică prin toate mijloacele a valorilor naționale, spirituale și economice.

Institutul, așa cum îl concepe profesorul Gusti, va îndepărta cu hotărâre orice ideologie generoasă și umanitară, dar neștiințifică, pentru a se fixa în domeniul faptelor. El le va studia în lumina unei doctrine care nu mai acceptă cosmopolitismul bazat pe identitatea indivizilor și a națiunilor, dar care, dimpotrivă, recunoaște și studiază diversitatea unora și a celorlalte, continuând să degajeze din această diversitate conștiința unității, conform formulei *E pluribus unum*.

Acestea sînt motivele imperioase care militează în favoarea creării urgente a Institutului economic și social.

Prin urmare, Consiliul Social și Economic invită Secretariatul General al Națiunilor Unite să realizeze proiectul de creare a Institutului social și economic al națiunilor.

Georges Day".

Dimitrie Gusti, ca inițiator, a întocmit, la cerere, un

MEMORANDUM ASUPRA PRIMEI ETAPE A ACTIVITĂȚII
INSTITUTULUI SOCIAL AL NAȚIUNILOR

care prevede :

Programul. Institutul Social al Națiunilor trebuie să aibă un program solid și bine definit. Acesta este singurul mijloc de a câștiga încrederea savanților, de a obține colaborarea lor și de a obține fondurile necesare. Am avut privilegiul să prezint un astfel de program la Academia de Științe Morale și Politice la 10 mai 1946. Acest program a fost publicat în „*La République Française*” din septembrie 1946. Sînt încă convins de necesitatea de a realiza un astfel de plan de acțiune. Nici una dintre obiecțiile provocate nu a atacat principiile fundamentale ale acestui proiect : ele au atras pur și simplu atenția asupra importanței și însemnătății unui astfel de program, exprimînd îndoială în ceea ce privește posibilitatea realizării. De acord cu aceste obiecții, sugerez ca planul meu să fie realizat în etape succesive, prima fiind organizată după cum urmează :

Institutul Social al Națiunilor, dedicat cercetărilor sociologice, a fost creat pentru studiul națiunilor în amănunt, ca și în ansamblu.

Institutul Social al Națiunilor este diferit de toate celelalte instituții internaționale, pentru că el începe prin a studia fiecare națiune ca o unitate, printr-o muncă de cooperare organizată în însăși națiunea, pentru a coordona în sfîrșit rezultatele obținute cu ajutorul unei sinteze comparative internaționale, realizată de un institut central. Ii incumbă institutului să încurajeze crearea de institute independente în majoritatea țărilor aparținînd Națiunilor Unite.

Doă probleme esențiale se impun de la început :

1. Organizarea de investigații în națiunile studiate, asigurîndu-și colaborarea savanților, asociațiilor și instituțiilor consacrate unor studii analoge în interiorul acestor națiuni.

2. a) Stimularea și coordonarea cercetărilor în țările investigate ; b) coordonarea cercetărilor științifice ale diferitelor națiuni, prin stabilirea unui program științific al diferitelor națiuni, prin stabilirea unui program comun ; c) confruntarea rezultatelor obținute în diferite națiuni, cu ajutorul unei sinteze aplicate mai întii regiunilor naționale, apoi regiunilor mai vaste.

Secția de documentare. Spre a putea îndeplini toate acestea, Institutul Social al Națiunilor trebuie să posede, de la început, un minimum de organizare : o secție de documentare, însărcinată cu procurarea informațiilor bibliografice în legătură cu personalitățile, asociațiile și instituțiile naționale și internaționale, conducînd cercetări în domenii identice sau înrudite. Evident, aceasta pretinde o corespondență neîntreruptă și completă, crearea unui sistem de fișe clasate pe națiuni și organizarea cel puțin a unui nucleu de bibliotecă.

Secția de coordonare și colaborare. Deslușirile culese de Secția de documentare a Institutului Social al Națiunilor trebuie să-i permită să intre în legătură cu personalitățile, asociațiile și instituțiile care conduc cercetări identice sau analoge în diferitele țări, în vederea unei eventuale colaborări și a coordonării eforturilor lor într-o singură instituție, dedicată în mod exclusiv studiului sistematic al națiunii respective.

Orice națiune civilizată are organizații științifice numeroase și variate, specializîndu-se în studiul unui aspect izolat al națiunii, cum ar fi aspectul economic, filozofic, juridic, statistic etc. Prin urmare, nu ar trebui să fie greu să se stimuleze o colaborare

între ele în vederea unificării studiilor întreprinse de fiecare dintre ele în mod separat și pentru a crea, în fine, un Institut Social al Națiunii despre care-i vorba (chiar dacă fiecare organizație dorește să-și păstreze caracterul individual). De exemplu, națiunea care posedă cel mai mare număr de fundații, instituții etc. (aparținând unor interese particulare sau unor universități) și alte organizații de studii sociale, adică Statele Unite, ar putea să creeze cu ușurință un Institut social al Statelor Unite, asigurându-și colaborarea tuturor așezămintelor izolate pentru studiul concret al națiunii americane, al naționalităților care o compun etc.

Institutul Social al Națiunilor trebuie să ia această inițiativă; este de asemenea de datoria lui să organizeze cooperarea și acordarea organizațiilor care studiază aspecte izolate ale vieții diferitelor națiuni. Pentru început, Institutul Social al Națiunilor va trebui să intre în legătură cu organizațiile existente. [...]

Secția de cercetări. Contactul dintre Institutul Social al Națiunilor și organizațiile naționale trebuie să fie stabilit pe baze dinamice și științifice.

Institutul Social al Națiunilor, de acord cu reprezentanții autorizați ai organizațiilor naționale interesate, trebuie să-și înceapă activitatea fie pe comitete, fie prin corespondență, spre a formula cât mai curînd un plan de acțiune și o metodă comună de cercetare.

Pentru a atinge acest prim scop, a cărui importanță pentru prestigiul Institutului Social al Națiunilor nu poate fi exagerată, ar fi bine, după părerea mea, să se formeze o echipă de experți de înaltă specializare, cuprinzînd: un sociolog, un economist, un jurist, un statistician, un geograf, un antropolog, un psiholog, un istoric și un reprezentant al științelor politice și al științei relațiilor internaționale. Această echipă și-ar consacra tot timpul unei munci continue, conform unui regulament stabilit dinainte și sub conducerea membrului său cel mai în vîrstă. Ea ar realiza, cu colaborarea specialiștilor diferitelor națiuni, un program sistematic pentru studiul diferitelor națiuni.

Această Secție de cercetări va fi însărcinată de asemenea să facă primele munci comparative privind problemele puse de viața socială a națiunilor.

Tot acestei secții îi va fi încredințat rolul de a stabili relații cu Națiunile Unite și cu organizațiile lor specializate (mai ales

cu U.N.E.S.C.O.), cu Biroul Internațional al Muncii, cu Comitetul statistic și cu Comitetul populației.

Buletinul. Așteptînd organizarea unei Secții speciale de publicații, Secția de cercetări va trebui să se ocupe *de urgență* de publicarea unui buletin al Institutului social al Națiunilor, destinat să joace un rol important în organizarea unui sistem uniform de cercetări, comun tuturor institutelor naționale interesate. Primele numere ale acestui buletin vor trebui să includă o listă a membrilor Institutului Social al Națiunilor, o listă biografică a personalităților, societăților și organizațiilor diferitelor națiuni, a discuțiilor internaționale asupra programului și metodei de lucru adoptate sau propuse de Institutul Social al Națiunilor, a rapoartelor asupra lui și o bibliografie cât mai completă posibil a studiilor făcute sau în curs privind diferitele națiuni.

Un astfel de buletin este indispensabil pentru ca colaborarea activă a reprezentanților diferitelor națiuni și proiectul de a se stabili o metodă uniformă de cercetări să fie transformate într-o realitate vie.

Bugetul. Realizarea acestui program-minimal pretinde un buget corespunzător.

Trebuie luate măsuri urgente pentru a permite acestei noi organizații să intre în contact cu toate fundațiile importante (directorul ar trebui să se pună în legătură cu *Council of Science Social Research*) și să le explice, în linii generale, care sînt scopurile imediate pe care ea își propune să le atingă. Ar trebui să se insiste mai ales asupra faptului că acest institut este destinat să devină un complement necesar Națiunilor Unite. Într-adevăr, fiind o organizație formată din reprezentanți ai diferitelor guverne, Națiunile Unite vor găsi mereu un sprijin și un punct de vedere mai obiectiv pentru realizarea înaltei lor misiuni într-o instituție ai cărei membri sînt reprezentanți independenți ai națiunilor. Imposibilitatea de a realiza o colaborare armonioasă între națiuni, una dintre multiplele condiții care provoacă războaiele, va deveni ușor un lucru al trecutului datorită înființării Institutului Social al Națiunilor.

Bugetul va trebui să prevadă, în afară de suma necesară pentru local și cheltuielile administrative, o sumă suficientă pentru șefii celor trei secții: Secția de documentare, Secția de coordonare și cooperare și Secția de cercetări. Un secretar și două dactilografe sînt indispensabile. Bugetul va trebui să includă de

asemenea cheltuielile necesitate de publicarea buletinului și a publicațiilor destinate să distribuie rapoartele și sistemele și metodele uniforme de muncă.

După părerea mea, institutul nu ar trebui să-și înceapă munca înainte de a obține acest buget minim, căci nimic nu prezintă atîta pericol pentru prestigiul institutului ca imposibilitatea de a realiza, de la începutul activității sale, un minim de program.

Personalul. Dacă, totuși, cum sper, se obțin subvențiile necesare, va trebui să se ia legătura cu personalități excepționale de capabile și calificate din punct de vedere științific (recrutate mai ales printre tinerii savanți din New York) spre a forma echipa de cercetări amintită mai sus și pentru conducerea celor trei departamente de care a fost vorba în acest raport.

Lista membrilor Institutului Social al Națiunilor va trebui să fie întocmită în așa fel, încît să conțină cel puțin doi reprezentanți ai unor națiuni a căror activitate științifică continuă în domeniul științelor sociale este recunoscută. Acești doi savanți ar avea rolul de agenți de legătură între Institutul Social al Națiunilor și Institutul social organizat în țările lor respective.

Profesor Mosely's Suggestion. Sociologii lumii întregi sînt convinși de necesitatea de a face un studiu urgent al problemelor care se opun unei păci permanente. Institutul Social al Națiunilor este absolut calificat pentru a aborda aceste probleme contemporane vitale. Pentru a începe, profesorul Philipp Mosely a pregătit un program anexat, indicînd o cale posibilă de începere a activității acestui institut; acest program a fost pregătit pentru prima adunare a Comitetului de conducere. Din păcate, profesorul Mosely a fost împiedicat să asiste.

Am trimis planul profesorului Mosely profesorului Mac Iver. Profesorul Mosely propune ca prim subiect de studiu al institutului o lucrare comparativă asupra problemelor *familiei* sau *satului*.

Să nu ne lăsăm descurajați de proporțiile acestui program, nici de elementul timp și de munca pretinsă pentru realizarea lui. Este adevărat că o generație s-ar putea să nu fie suficientă, dar tot ceea ce interesează este utilitatea lui. Această operă trebuie să fie terminată și terminată urgent. Să începem deci munca cu acel curaj intelectual care este singurul în stare să depășească obstacolele.

D. Gusti“.

BIBLIOGRAFIA PRINCIPALELOR LUCRĂRI ALE LUI GUSTI

1904

Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens, teză de doctorat, „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie“, anul 28.

Die Donaufrage, „Preussische Jahrbücher“, vol. 118, nr. 2, redactor Hans Delbrück.

1905

Die Grundbegriffe des Pressrechts. Eine Skizze, „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht“, anul 18.

Gabriel Tarde. Eine Skizze zur Wiederkehr seines Todestages, „Jahrbuch für Gesetzgebung — Verwaltung — und Volkswirtschaftslehre“, 1906, redactor G. von Schmoller.

1908

Die Soziologischen Bestrebungen in der neueren Ethik, „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie“, 1908.

Die Grundbegriffe des Pressrechts. Eine Studie zur Einführung in die pressrechtlichen Probleme, o dezvoltare a schitei din 1905, „Abhandlungen der Kriminalistischen Seminars der Universität Berlin“, serie nouă, vol. V, nr. 4.

1909

Sozialwissenschaften, Soziologie, Politik und Ethik, in ihrem einheitlichen Zusammenhang. Prolegomena zu einem System.

1910

Introducere la cursul de Istoria filosofiei grecești, etică și sociologie. Lecție inaugurală ținută la 8 aprilie 1910 în aula Universității din Iași. „Convorbiri literare“, anul 44, vol. 2, nr. 6.
Despre natura vieții sociale, „Cultura română“, anul 6, nr. 1—2.

1912

Ein Seminar für Soziologie, Politik und Ethik an der Universität Iassy. Ein Beitrag zur Universitätspädagogik, „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie“, 1912.

1913

Necesitatea reorganizării Bibliotecii Centrale de pe lângă Universitatea din Iași.

Intemeierea Bibliotecii și Seminarilor de pe lângă Universitatea din Iași. Un sistem de propuneri cu numeroase documente și planuri anexe.

1915

Sociologia războiului, București, 108 pagini.

1918

Asociația pentru Studiul și Reforma Socială în România.

Cîteva lămuriri, apelul lansat în 1918 la Iași în vederea constituirii Asociației devenită apoi Institutul Social Român.

1919

Realitate, Știință și Reformă Socială. Cîteva indicațiuni asupra metodei, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, anul I, nr. 1.

1920

(Plan de l'ouvrage) L'art de se conduire et de conduire dans la société de V. Conta (după un manuscris inedit), „Arhiva pentru Științe și Reforma Socială“, anul I, nr. 4.

1921

In memoriam: A. D. Xenopol, „Ideea europeană“, anul II, nr. 62.

1922

Partidul politic. Sociologia unui sistem al partidului politic, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, anul IV, nr. 4—5.

402

1923

Ființa și menirea academiilor, discursul de recepție rostit la Academia Română la 10 iunie 1923 și răspunsul lui Vasile Pârvan.

1924

Program studențesc pentru organizarea vieții universitare, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, anul V, nr. 1—2.

1926

Universitatea Socială, „Revista Universitară“, nr. 2.

1928

Personalitatea lui Vasile Pârvan. Un model academic, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, anul VII, nr. 3—4.

Politica culturii și Statul cultural, conferință publicată în volumul „Politica culturii“, pp. 473—486.

1929

Problema organizării muncii culturale, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, anul VIII, nr. 1—3.

Institutul Social Român. Zece ani de la înființare, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, anul VIII, nr. 4.

Cursul de Etică (litografiat).

1930

Problema Federației Statelor Europene, „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“, anul IX, nr. 1—3.

1932

Sociologia. Schița unui sistem de sociologie.

1933

Politica școlară în cadrul statului cultural, conferință publicată în volumul *Problemele actuale în știința și învățămîntul economic,* București.

1934

Sociologia monografică, știință a realității sociale.

Un an de activitate la Ministerul instrucțiunii, cultelor și artelor 1932—1933, 1502 pagini, discursuri, programe, proiecte, circulare.

403

Idei călăuzitoare pentru munca culturală la sate, „Căminul Cultural“, anul I, nr. 1.

1935

Sociologia militans. Introducere în sociologia politică, 614 pagini. Volumul cuprinde principalele lucrări elaborate de Dimitrie Gusti pînă în 1935.

La monographie et l'action monographique en Roumanie, conferințe ținute la Universitatea din Paris, „Collections de l'Institut de Droit Comparé, Études de sociologie et d'ethnologie juridiques, publiées sous la direction de René Maunier, professeur à la Faculté de Droit de l'Université de Paris“.

La monographie sociologique en Roumanie, conferință ținută la Sorbona, în ziua de 10 ianuarie 1935.

1936

Sociologie românească, „Sociologie românească“, anul I, nr. 1.

Învățămintele și perspective din munca echipelor studențești, „Sociologie românească“, anul I, nr. 2.

Cunoașterea sociologică și acțiunea culturală, „Sociologie românească“, anul I, nr. 4.

Muzeul Satului Românesc, „Sociologie românească“, anul I, nr. 5.

La sociologie des unités sociales, comunicare făcută la Congresul internațional de sociologie, de la Bruxelles, consacrat problemei „Formele elementare ale vieții sociale“.

1938

La sociologie et les sciences sociales, în „Les convergences des sciences sociales et l'esprit internațional“, Paris.

La loi du parallélisme sociologique comme loi d'équilibre social, comunicare făcută la Congresul internațional de sociologie, de la Paris, consacrat problemei „Echilibre sociale“ și publicată în „Revue International de Sociologie“, ianuarie-februarie 1938, Paris.

La situation des sciences sociales en Roumanie, „Les convergences des sciences sociales“, 1938, Paris.

1939

Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii, 2 vol., 532, pagini. În afară de majoritatea lucrărilor mai vechi, dintre care cele

mai însemnate sînt enumerate mai sus, cele două volume intitulate *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, cuprind aproape totalitatea studiilor și articolelor elaborate de Dimitrie Gusti între 1934 și 1938 cu privire la echipele studențești, precum și cu privire la serviciul social.

Considerations on the Social Service Law in Romania, New-York, Columbia University Press.

Principes directeurs pour les monographies sociologiques, în volumul omagial *In Honor of Professor In. Arn. Bláha*, Brno, 1939.

1940

Problema Sociologiei. Sistem și metodă. Trei comunicări. 1. Considerații asupra unui sistem de sociologie, etică și politică. 2. Monografia sociologică. Planul de lucru. 3. Monografia sociologică. Metoda de lucru, Academia Română, Memoriile secțiunii istorice seria III, tomul XXII, mem. 21, 22, 23.

1941

La science de la réalité sociale. Introduction à un système de sociologie, d'éthique et de politique, Bibliothèque de philosophie contemporaine, Alcan, Presses universitaires de France, Paris, 217 pagini.

Starea de azi a satului românesc. 60 sate românești cercetate de echipele studențești în vara 1938, vol. I.

1944

Ethosul lui Nicolae Iorga, „Revista Fundațiilor“, anul XI, nr. 12, 1944.

1945

Cincisprezece elogii academice. 8 ianuarie 1944 — 16 martie 1945.

Bazele democrației sociale, „Căminul Cultural“, anul XI, nr. 7—8, 1945.

1946

Sociologia militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii, vol. I, *Cunoaștere*, vol. II, *Acțiune*, Institutul de Științe Sociale al României, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Studii și Cercetări, 3, 920 pagini.

Țelul final al umanității, „Căminul Cultural“, martie 1946.
Vers une conception réaliste et scientifique de la paix, „La République Française“, vol. III, nr. 9, 1946, New York.

1947

Un an de activitate în afară de țară. Crearea Institutului Social al Națiunilor, Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice, seria III, tomul XXIX, mem. 18.

1948

Mișcarea de organizare a cercetărilor științifice în străinătate, Academia Română, „Buletinul informativ, științific și administrativ“, vol. I, nr. 1, 1948.